

**Sámi oahpahus – sámi dutkan – sámi ásašus
Sámi allaskuvla 20 jagi**

Sámi allaskuvlla almmolaš rahpan dáhpáhuvai skábmamánu 1. beaivvi 1989. Dál leat 20 jagi vássán. 20-jagi ávvudeapmi lea vuogas dilálašvuohta čohkket ja čállit vássán dáhpáhusaid birra.

Dát ávvugirji ii leat oaivvilduvvon Sámi allaskuvlla dievaslaš historján, muhto buktit ovdan soames vásáhusaid fágalaš ja hálddahušlaš bargguin. Seammás doaivut ávvogirjii addit duogáža árvoštallat allaskuvlla otná dili ja boahpteáiggi hástalusaid ja vejolašvuođaid.

Girjii esseaid ja artihkkaliid leat čállán Sámi allaskuvlla dála ja ovddeš rektorat, dála profes-sorat ja guvtešvirgehasat ja allaskuvlla ovddeš guvtešvirgehasat. Sámi allaskuvlla ávvuduojár Jon Ole Andersen lea govvejuvnon dujiidiguin čirjahan girjii ja Sámi allaskuvlla ávvuoahpaheaddji Edel Hætta Eriksen lea searvan juogadit iežas vásáhusaid ja jurdagiid ávvogirjii lohkkiiguin.

**Sámi education – Sámi research – Sámi institution
Sámi University College 20 years**

The official opening of the Sámi University College took place on November 1st 1989. 20 years have now passed. This 20-year anniversary is an appropriate occasion for collecting stories and writing about past events.

Even though this anniversary book is not intended to represent the entire history of the Sámi University College, it still brings forward a few stories from the academic- and administrative worlds. We hope that the texts, in the context of past events, will provide an opportunity to critically assess the present situation of the Sámi University College and its future challenges and possibilities.

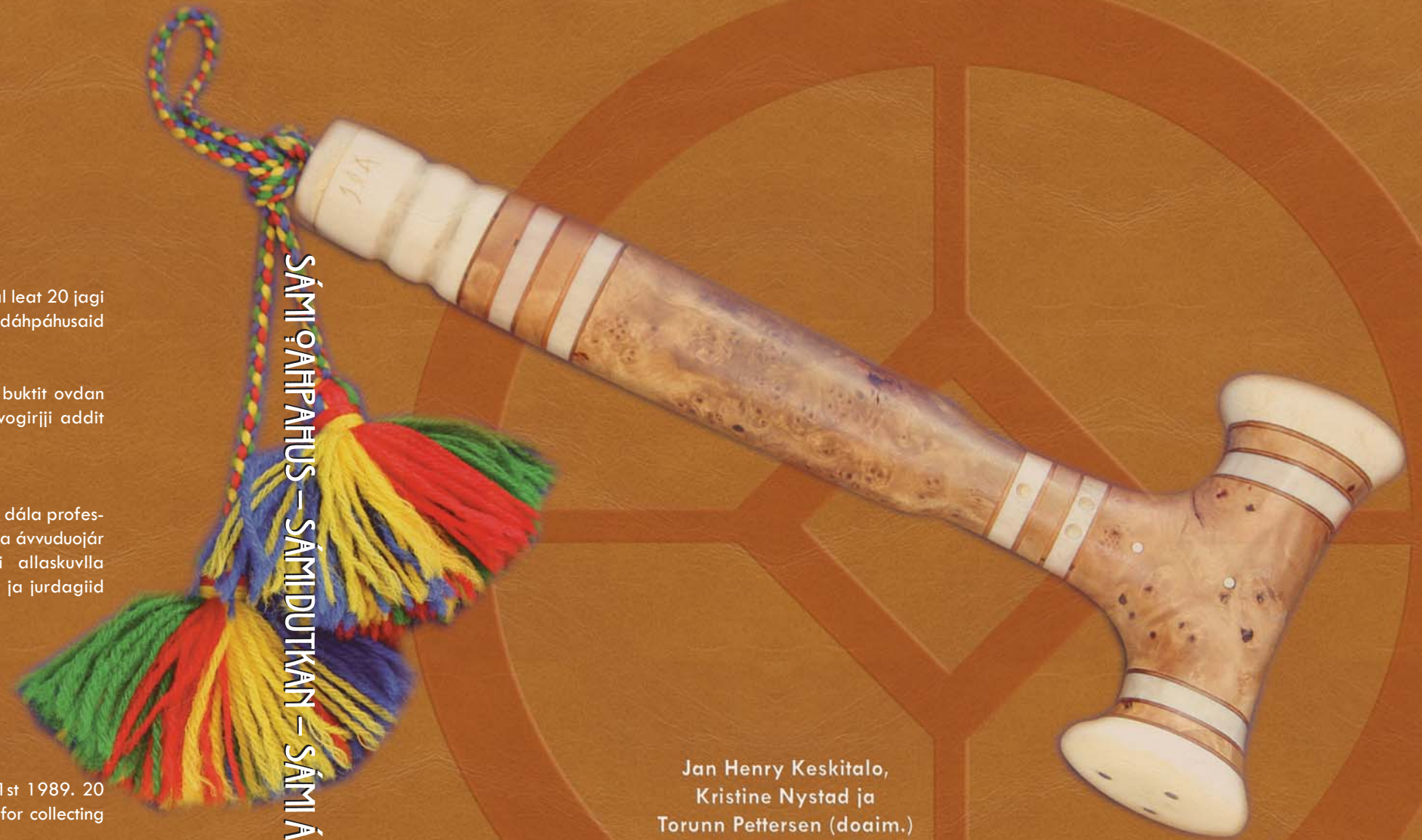
The essays and articles are written by current and previous Rectors, current professors and adjunct professors II, as well as the previous adjunct assistant professors of the Sámi University College. The Sámi University College Honorary Teacher Edel Hætta Eriksen shares her experiences and thoughts with the readers in the book, which has been illustrated with photographs of the works of the Sámi University College Honorary Duojár (arts and crafts artist) Jon Ole Andersen.

Sámi allaskuvla
Sámi University College

20 jagi

ISBN 978-82-7367-022-9

SÁMI OAHPAHUS – SÁMI DUTKAN – SÁMI ÁSAHUS • SÁMI ALLASKUVLA 20 JAGI

Jan Henry Keskitalo,
Kristine Nystad ja
Torunn Pettersen (doaim.)

**SÁMI OAHPAHUS
SÁMI DUTKAN
SÁMI ÁSAHUS**

Sámi allaskuvla 20 jagi

Jan Henry Keskitalo,
Kristine Nystad ja Torunn Pettersen (doaim.)

Sámi oahpahus – sámi dutkan – sámi ása

Sámi allaskuvla 20 jagi

Jan Henry Keskitalo, Kristine Nystad ja Torunn Pettersen (doaim.)

SÁMI ǾAHPAĦUS SÁMI DUTKAN SÁMI ÁSAĦUS

SÁMI ALLASKUVLA 20 JAGI

Sámi allaskuvla
Sámi University College

© Sámi allaskuvla 2009

Girjji lea doaimmahan Sámi allaskuvlla 20-jagi ávvogirjji doaimmahusgoddi / The book is edited by the Sámi University College's 20-year anniversary book editorial board:
Jan Henry Kestikalo (jođiheaddji / chief editor), Kristine Nystad ja Torunn Pettersen (miellahtut / co-editors).

Doaimmahusčállli: Brita Stina Sjaggo

Jorgaleaddjit/Translators: Miliana Baer, Nils Ole Gaup, Marja Skum ja Mikkel Magnus Utsi.

Olggošgovva/Coverphoto: Jon Ole Andersena, Sámi allaskuvlla ávvoduojjara duodji, man John Osvald Grønmo lea govven. / Arts and crafts by Sámi University College Honorary Duojár Jon Ole Andersen. Photo by John Osvald Grønmo.

Hábmen/Layout: Fagtrykk Idé as, Alta

Deaddilan/Print: Fagtrykk Idé as, Alta

Vuosttáš prentehus / First edition: 800 gáhppálaga/copies

ISBN 978-82-7367-022-9.

Sámi allaskuvla / Sámi University College

Hánnoluohkká 45, N-9520 Guovdageaidnu, NORGA/NORWAY

www.samiskhs.no

Ovdasátni

Sámi oahpahus – sámi dutkan – sámi ášahus

Sámi allaskuvlla almmolaš rahpan dáhpáhuvai skábmamánu 1. beaivvi 1989. Nu ollášuvai sámiid gaskkas guhkit áiggi sávaldat fállat sámi oahpaheaddjioahpu - ja das maŋŋil eará ge alit dási oahpuid – sámegillii sámegielat birra. Sierra sámi allaskuvla attii maiddái vejolašvuođa ovdánahttit fálddagaid mat buorebut vástidit sámi servvodaga dárbbuide.

Dál leat 20 jagi vássán.

20-jagi ávvudeapmi lea vuogas dilálašvuohta čohkket ja čállit vássán dáhpáhusaid birra. Dát ávvugirji ii leat oaivvilduvvon Sámi allaskuvlla dievaslaš historján, muhto buktit ovdan soames vásáhusaid fágalaš ja hálddahušlaš bargguin. Seammás doaivut ávvugirjji addit duogáža ja vejolašvuođa árvvoštallat allaskuvlla otná dili ja boahpteáiggi hástalusaid ja vejolašvuođaid.

Sámi oahpahus ja sámi dutkan lea leamašan sihke vuodđun ja eaktun sámi allaskuvlla doibmii. Danne dadjat dávjá Sámi allaskuvlla leahkit sámi ášahussan. Vuodđudeami rájes leat Sámi allaskuvlla fálddagat ja doaimmat mealgat viiddiduvvon. Nu lea Sámi allaskuvla searvan sámi servvodaga nanusmahttimii. Sámi dutkan lea seamma áigodagas oppalaččat sakka rievdan ja viiddiduvvon ja dan ovdáneamis lea Sámi allaskuvla leamašan guovddažis ovttas eará ášahusaiguin.

Sámi allaskuvla ja Sámi Instituhtta ovttahttojuvvuiga 2005:s. Ođastuvvon ášahus Sámi allaskuvla beassá viimmat dál čohkket iežas doaimmaid Diehtosiidii. Sisafárren buktá ođđa vejolašvuođaid, muhto buktá maiddái ođđa fágalaš ja hálddahušlaš hástalusaid. Hástalusán lea maiddái čatnat Sámi allaskuvlla ain nannoseappot sámi servodahkii. Sisafárren Diehtosiidii rahpá maiddái vejolašvuođa doallat lagat oktavuoda eará sámi ášahusaiguin geaiguin allaskuvlla juogada Diehtosiidda.

Doaimmahuslávdegoddi lei bovden Sámi allaskuvlla dála ja ovddeš rektoriid, dála professoriid ja guvtešvirgehasaid, allaskuvlla ovdeš guvtešvirgehasaid ja studeantaáirasiid searvát ávvugirjái čállosiiguin. Mii giitit sin guđet gávdne vejolašvuođa čállit ávvugirjái.

Sámi allaskuvlla ávvuuojár Jon Ole Andersen lea govvejuvvon dujiidisguin činahan girjji ja Sámi allaskuvlla ávvuoahpaheaddji Edel Hætta Eriksen lea searvan juogadit iežas vásahusaid ja jurdagiid ávvugirjji lohkkiiiguin.

Mii giitit maiddá doaimmahusčáli Brita Stina Sjaggo, jorgaleddjiid ja giellabassiid buori barggu ovddas. Giitit vel sin geat ruđalaččat leat dorjon girjji almmuheami.

Guovdageaidnu, borgemánnu 2009
Sámi allaskuvlla 20 jagi ávvugirjji doaimmahuslávdegoddi

Jan Henry Keskitalo
jodiheaddji

Kristine Nystad
miellahttu

Torunn Pettersen
miellahttu

Preface

Sámi education – Sámi research – Sámi institution

The official opening of the Sámi University College took place on November 1st 1989. This occasion meant that a long time wish among the Sámi people to have a Sámi teacher training program was fulfilled. This was later followed by the creation of other higher education programs taught in a Sámi language in a Sámi setting. An independent Sámi University College also provided opportunities to develop educational alternatives better suited to meet the needs of the Sámi communities.

20 years have now passed.

This 20-year anniversary is an appropriate occasion for collecting stories and writing about past events. Even though this anniversary book is not intended to represent the entire history of the Sámi University College, it still brings forward a few stories from the academic and administrative worlds. We also hope that the texts, in the context of past events, will provide an opportunity to critically assess the present situation of the Sámi University College and its future challenges and possibilities.

Sámi education and Sámi research both lay the grounds and stipulate the activities at the Sámi University College. This is why we often claim that the Sámi University College is a Sámi institution. The opportunities and activities at the Sámi University College have greatly expanded since the foundation of the college. The college has in this way taken part in strengthening the Sámi society. Sámi research has during the same time changed to a great degree and it has also obtained a broader scope. The Sámi University College, along with other institutions, has played a central role in this process.

The two institutions Sámi University College and Nordic Sami Institute were consolidated in 2005. The renewed institution, the Sámi University College, can now finally concentrate its activities from one common building, Diehtosiida. This move provides possibilities; however, it is also more demanding academically and administratively. Another challenge is to intensify the collaboration between the Sámi University College and the Sámi communities. Moving into the Diehtosiida also makes it easier to maintain a close relationship with the other Sámi institutions with which the college shares the building.

The editorial board has welcomed the current and previous Rectors, current professors and adjunct professors II, as well as the previous adjunct assistant professors and students of the Sámi University College to participate with their texts. We wish to thank the contributors who took the opportunity to be a part of this anniversary book.

The Sámi University College Honorary Teacher Edel Hætta Eriksen shares her experiences and thoughts with the readers in the book, which has been illustrated with photographs of the works of the Sámi University College Honorary Duojár (arts and crafts artist) Jon Ole Andersen.

We would like to thank the editorial secretary Brita Stina Sjaggo, the translators and proofreaders. We would also like to thank the financial contributors who supported the publication of the book.

Guovdageaidnu, August 2009

The editorial board of the Sámi University College's 20-year anniversary book

Jan Henry Keskitalo
Chief editor

Kristine Nystad
Co-editor

Torunn Pettersen
Co-editor

Sisdoallu

<i>Prorektor Marit Breie Henriksen ovttasráđiin allaskuvladirektevrrain Anders J. H. Eirain ja seniorkonsuleanttain Ruth Hættain</i> 20 jagi Sámi allaskuvlla ásaheami rájes 20 years with Sámi University College (abstract)	11
<i>Kirsti Strøm Bull</i> Alimusriekti ja sámi vuoigatvuodát The Supreme Court and Sámi Rights (abstract)	27
<i>Edel Hætta Eriksen ja Kristine Nystad</i> «– Áigon šaddat oahpaheaddjin ja šadden...» Sámi allaskuvlla ávvuoahpaheaddji skuvlamuittut ja muhtun jurdagat sámi oahppoáššiid birra «– I wanted to become a teacher and so I did...» The Honorary Teacher of Sámi University College remembers and reflects on schooling and some Sámi educational issues (abstract)	33
<i>Gunvor Guttorm</i> ... Ja de doliimet Guovdageidnui ... and then we took off to Guovdageidnu (abstract)	39
<i>Vuokko Hirvonen</i> Sámi jurddašeamii ja oahppanvugiid fievrrideapmi oahpahussii ja dutkamii Transforming Sámi knowledge and pedagogy to education and research (abstract)	47
<i>Anton Hoëm</i> Sámi dutkan Sámi research (abstract)	53
<i>Kjell Kemi</i> Davvisámegiela čállinvuohkeváiikkhusat The Implications of North-Sámi Orthography (abstract)	59
<i>Jan Henry Keskitalo</i> Sámi oahpaheaddjioahppu ja sámi vuoddoskuvla nuppástuhttináiggis 1980-jagiid gaskamutto – soames pedagogalaš ovdánahttinhástalusat Sámi Teacher training and basic training in the transition time of mid 1980-ies – some educational improvement challenges (abstract)	71

Ole Henrik Magga

Sámi dutkama ruhtadeapmi ja organiseren – Norggas ja olles Sámis

The organization and funding of Sámi research in Norway – the activities of the Research Council of Norway (abstract) 79

Tuomas Magga

Odda bibbal davvisámegillii

An New Bible translation in North Sámi (abstract) 87

Tom Moring ja Lia Markelin

Sámi allaskuvla – strategiija sámegeiela mánggabealálašvuhtii alit oahpahasas eurohpalaš geahččanvugiin

The Sámi University College – Sámi Strategies for linguistic Diversity in Higher Education in a European Perspective (abstract) 95

Rune Ottosen

Sámi journalistaoahppu gaskal našuvdnahuksema ja kritihkalaš vieru

Sámi journalism education between nationbuilding and a critical tradition (abstract) 105

Steinar Pedersen

Sámi allaskuvla, Sámi diedalaš allaskuvla, Sámi universitehta – soames jurdaga

Sámi University College – Specialized University Institution – Sámi University – some reflections (abstract) 113

Jan Åge Riseth

Sámi modernitehta ja teorehtalaš boazodoalldiehtu: Refleškšuvdna diehtočoahkkimiin.

Sámi modernity and theoretical knowledge of reindeer management: A reflection over knowledge encounters (abstract) 119

Mai Britt Utsi

«Ja luodis dat álgá...» – muitalus luodi saji birra Sámi allaskuvllas

«And it starts with the Yoik...» – The Story about the Position of Yoik at the Sámi University College (abstract) 127

Kamil Øzerk

Ii oidnosis, ii ge mielas – muhtin sápmái-guoski bohtosat skuvlaodastusa «Máhttolokten» evalueremis

Out of sight, out of mind? Some Sámi related findings in the evaluation of the school reform Knowledge Promotion (abstract) 135

Čálliid, ávvoduojára ja doaimmahanjoavkolahtuid birra 145

Annonsat 147

20 jagi Sámi allaskuvlla ásaheami rájes

PROREKTOR MARIT B. HENRIKSEN,
OVTTASRÁÐIID ALLASKUVLADIREKTORAIN ANDERS J. H. EIRAIN JA
SENIORKONSULEANTTAIN RUTH HÆTTAIN

Sámi allaskuvllas álggahuvvui dábálaš doaibma čakčat 1989, ja ásaheami virggálaš rahpandoalut lágiduvvojedje 01.11.1989. Sámi allaskuvlla ásaheami ja rahpan lei guhkes proseassaid boadusin. Dál, Sámi allaskuvlla 20-jagi ávvudeami oktavuodas, heive ge loktet oidnosii daid bargguid, mat ledje vuodđun Sámi allaskuvlla ásahepmái. Dasa lassin geahčadit dás dieđuid ja loguid mat čájehit allaskuvlla ovdáneami, ja logahallat vel ásaheami stuorimus dáhpáhusaid ásaheami rájes.

Sámi allaskuvlla ásaheami

Sámi allaskuvla (SA) lea dieđalaš allaskuvla, mii lea ásaheami dustet sámi servodaga alitoahpáhusa- ja dutkandárbuid.¹

(Samisk høgskole, Plandokument Del 1, 1988: 1)

Leat geahččaluvvon ollu čovdosat hábmet sámiide skuvla- ja oahpáhusvuogádaga, áramus čovdosat geahččaluvvojedje juo máhga čuođi jagi áigge. Dán artihkkala oktavuodas šaddá liiggás namuhišgoahit buot dáid čovdosiid. Dás álgit baicce daiguin doaimmaiguin mat nuolga leat váikkuhan Sámi allaskuvlla ásahepmái.

Lei guhká leamaš hástalussan háhkat Sis-Finmárkku ja eará sámi guovlluid skuvllaide oahppan oahpaheddjiid, geain maiddái lei gelbbolašvuohta sámegealas ja sámi kultuvrras. Dan dihte nammadii Oahpaheaddjeoahpáhusráđi 1972 lávdegotti, mii galgai guorahallat vejolašvuodaid oahpahit sámegealat oahpaheddjiid. Dr. philos Anton Hoëm, gii dalle lei vuosttašmanueansa Oslo universitehtas, jođihii lávdegotti, mii oanehaččat gohčoduvvui Hoëm I-lávdegoddiin. Lávdegotti mandáhttan lei earret eará guorahallat dárbbu ásaheami sierra sámi oahpaheaddjeoahpu ja dasa lassin árvalit dakkár oahpu guovddáš sisdoalu. Hoëm I-lávdegoddi geigii árvalusas ođđajagimánu 1973, ja earret eará dát árvalus šattai vuodđun Álttá oahpaheaddjeskuvlla ásahepmái čakčat 1973. Dalle ásaheami maid vuosttaš bistevaš oahpaheaddjeoahppofálaldat Finmárkui. Álttá oahpaheaddjeskuvlla earenoamáš ovddasvástádussan lei oahpahit oahpaheddjiid boaittoheale guovlluide, ja doaibma viiddiduvvui sierra ossodagain, man ovddasvástádussan lei oahpahit oahpaheddjiid sáme guovlluid várás.

Álttá oahpaheaddjeskuvllas, mii manjil de molssui nama Álttá oahpaheaddjeallaskuvlan, fálle sámegealoahpáhusa iešguđet dásiin ja iešguđet viidodagain, muhto oahppojagi 1981/82 rájes lei sámegeala jahkebealeovttadat áidna fálaldat mii fálljuvvui vuodđooahpus (dábálaš- ja ovdaskuvlaoahpaheaddjeoahpus). Lei maid leamaš sámegeala joatkkaoahppofálaldat 1975 rájes, muhto vuollegis studeantaloguid ja unnán oahpahannávccaid geažil ii lean dát

¹ «Samisk høgskole (SH) er en vitenskapelig høgskole grunnlagt for å ivareta det samiske samfunns behov for høyere utdanning og forskning.» (Samisk høgskole, Plandokument Del 1, 1988: 1)

12 fálaldahkan juohke jagi. Sámi ossodagas lei eahpečielga stáhtus Álttá oahpaheaddjeskuvllas. Earret eará dovde bargit ahte sis eai lean resurssat ii ge vejolašvuotta deavdit sámi servodaga vuordámušaid sámi oahpaheaddjeohppui, ja studeanttat dovde ahte sii eai ožžon dan oahpu maid sii dárbbasjedje.

Dáid hástalusaid dihte oáččui Finnmárkku guovloallaskuvlastivra bargun guorahallat vejolašvuodaid ásašit sierra sámi oahpaheaddjeoahpu, Kultur- ja dieđadepartemeantta gohččuma vuodul beaiváduvvon 26.3.1982. Seamma jagi nammadii guovloallaskuvlastivra Hoëm II guorahallanlávdegotti, maid Oslo universitehta doseanta Anton Hoëm jođihii. Hoëm II-lávdegoddi galggai earret eará guorahallat Álttá oahpaheaddjeallaskuvlla fálaldaga sámi studeanttaide, ja gaskavuoda gaskal Álttá oahpaheaddjeallaskuvlla ja dan sámi ossodaga. Lávdegotti konklusuvdna lei ahte oahpaheaddjeoahppu mii fálljuvvui Álttás ii lean šaddan sámi oahpaheaddjeoahppun daid eavttuid vuodul, mat ledje biddjon – oahppu lei šaddan dábálaš norgga oahpaheaddjeoahppun, mas ledje sámi oasit.

Hoëm II-lávdegoddi árvalii čoavddusin ahte Álttá oahpaheaddjeallaskuvlla sámi fálaldat ovdánahttojuvvošii sierra Sámi allaskuvlan, ja lávdegoddi oaivvildii vel ahte dakkár allaskuvla galggašii guhkitáigge perspektiivvas ovdánahttojuvvot oktasaš davviriikkalaš sámi dieđalaš allaskuvlan.

Maŋŋil go Finnmárkku guovloallaskuvlastivra lei dohkkehan Hoëm II-lávdegotti árvalusaid gidđat 1984, meannuduvvui ášši Stuoradikkis oktii buot golmma geardde. Vuosttaš háve namuhuvvui ášši dan olis go meannuduvvui Stuoradikkedieđáhus nr. 66 (1984-85) *Om høyere utdanning*, ja dasa gullelaš lassidieđáhus. Ráđđehus lei dieđáhusas árvalan ahte Álttá oahpaheaddjeallaskuvlla fálaldat galggai nannejuvvot, muhto Stuoradikkis ledje máŋga áirasa geat dorjo árvalusa ásašit sierra sámi allaskuvlla Sis-Finnmárkui. Stuoradiggi meannudii ášši nuppes Stuoradikkeproposišuvnna 103, 1986–87 *Finnmark som egen utdanningsregion* oktavuodas. Dán proposišuvnna boahá ovdan ahte árvvoštallojuvvo ásašit sierra sámi allaskuvlla Sis-Finnmárkui. Ášši lei goalmát háve meannudeapmái Stuoradikkis Stuoradikkeproposišuvnna 1, 1987-88 *Forslag til statsbudsjett* oktavuodas. Bušeahtaproposišuvnna namuhuvvui sierra sámi allaskuvla, muhto ráđđehus ii lean gávdnan dasa ruhtadanvejolašvuoda. Girku- ja oahpahuslávdegotti eanetlohku goitge árvalii juolludit pláneruđa dán doibmii, ja Stuoradiggi juolludii ge 1988 Stáhtabušehtas 1,7 mill. ruvno pláneruhtan Sámi allaskuvlla ásaheapmái.

Reivve bokte 26.01.1988 attii Kultur- ja dieđadepartemeanta Finnmárkku guovloallaskuvlastivrii fápmudusa plánegoahtit Sámi allaskuvlla ásaheami. Guovloallaskuvlastivra nammadii dasto plánerjoavkku, maid Álttá oahpaheaddjeallaskuvlla dalá rektor, Jan Henry Keskitalo, jođihii. Plánerjoavkkus lei bargun ráhkkanahhtit Álttá allaskuvlla sámi ossodaga bargiid, studeanttaid ja resurssaid sirdima Sámi allaskuvlii Guovdageidnui. (NOU 2000:3, 24 – 28.)

Sámi allaskuvla ásašuvvui formálalaččat ođđajagimánu 1. beaivvi 1989. Allaskuvllas ledje dábálaš doaimmat jođus 1989 čavčča rájes, ja Sámi allaskuvlla doaimmat álggahuvvojedje virggálaččat rahpandoaluiguin 1.11.1989.

Sámi allaskuvlla plánadokumeanttas (1988) čilgejuvvojit guovddáš doaimmajurdagat ja váldoulbmilat ásaheami oktavuodas, ja deattuhuvvo ahte sámi álbmogis lea vuoigatvuotta

sihkkarastit boahhteáiggiset iežaset kultuvrra vuodul. Dokumeanttas čujuhuvvo sámi servodaga nuppástusaide, ja ahte dát rievdadusat leat jávkadeame sámi servodaga guovddáš servodatdovdomearkkaid. Vai eastadit dáid servodatdovdomearkkaid jávkama, lea doaimbidjun ásahtit alitoahppoásahusaid, mat oahpahusa ja dutkama bokte dustejit sámi servodaga dárbbuid. Sámi allaskuvla lea ge ásahtuvvon dan vástte.

Plánadokumeanttas deattuhuvvo muđui ahte mánggakultuvrralaš servodagas ferte leat ulbmilin fállat ovttađassásaš oahpu, beroškeahhtá kulturgullelašvuodas. Sámi allaskuvla galgá fállat oahpuid, mat addet ovttađassásaš ja dievaslaš gelbbolašvuoda doaimmat earenoamážit sámi servodagas ja oppalaččat stuoraservodagas. Plánadokumeanttas váldo maid ovdan globála álgoálbmotperspektiiva.

Sámi allaskuvlla huksen- ja ovdánahttinstrategiija lea plánadokumeanttas čilgejuvvon čuoovvovaš cehkiiguin:

- vuosttaš ceahkki (1989–92) – allaskuvla ásahtit oahpaheadjeoahpuid ja daidda gullelaš čiekkudanoahpuid, ja čađaha dutkan- ja ovdánahttinbarguid mat dorjot oahpahusdoaimma.
- nubbi ceahkki – allaskuvla hukse eará allaskuvladaš oahpposurggiid, ja seammás ovdánahtta dutkandoaimma mii doarju ođđa surggiid. Dát ovdánahttinbargu dahkko ovtta-bargun Sámi Instituhtain.
- goalmát ceahkki – Sámi allaskuvla ja Sámi Instituhtta ovtta ovdánahttojuvvojit Sámi dieđalaš allaskuvlan

Sámi allaskuvlla giellapolitihkka lea biddjon sierra doaimmasuorgin plánadokumeanttas. Deattuhuvvo earenoamážit ahte sámegeiella galgá leat váldogeiellan buot Sámi allaskuvlla doaimmain, ja ahte ásahtit oahpahus- ja hálddahusgeiella lea sámegeiella. Dáid giella-prinsihpaid vuodul mearriduvvojedje maid giellagáibáđusat virgáibidjamiid oktavuodas, ja giellaprinsihpat sihke ásahtit siskkobeale ja ásahtit olggobeale gulahallamii ja diehtajuohkimii. Oahpahus-, hálddahuslaš- ja áššemeannudanvirggiide mearriduvvui gáibáđussan ahte virgehas hálddaša sámegeiella njálmmálaččat ja čálalaččat, nu ahte virgehas duodašta alitoahpu dási eksámena sámegeielas, unnimustá jahkebealeovttadagas. Maiddái kanturvirggiide mearriduvvui gáibáđussan ahte virgehas hálddaša sámegeiella njálmmálaččat ja čálalaččat, nu ahte virgehas duodašta joatkaskuvladaš giellagelbbolašvuoda. Teknihkalaš virggiide mearriduvvui gáibáđussan ahte virgehas hálddaša sámegeiella njálmmálaččat. (Samisk høgskole, Plandokument Del 1, 1988: 1, 2, 7.)

Sámi allaskuvlla ovdáneapmi 1989–2009, dieđut ja logut

Dan rájes go Sámi allaskuvla álggahuvvui 1989, lea ásahtit ollu ovdánan. Leat dás válljen čájehtit álggus juohke viđat jagi dieđuid ja loguid, jagiin 1989, 1994, 1999, ja dasto juohke jagi loguid 2004 rájes 2009 ráđjai. Dás váldit ovdan dieđuid ja loguid allaskuvlla ekonomiijas, bargoveagas, oahpuid birra ja kandidáhttaloguin. Dasa lassin lea sierra oassi allaskuvlla visttiid birra.

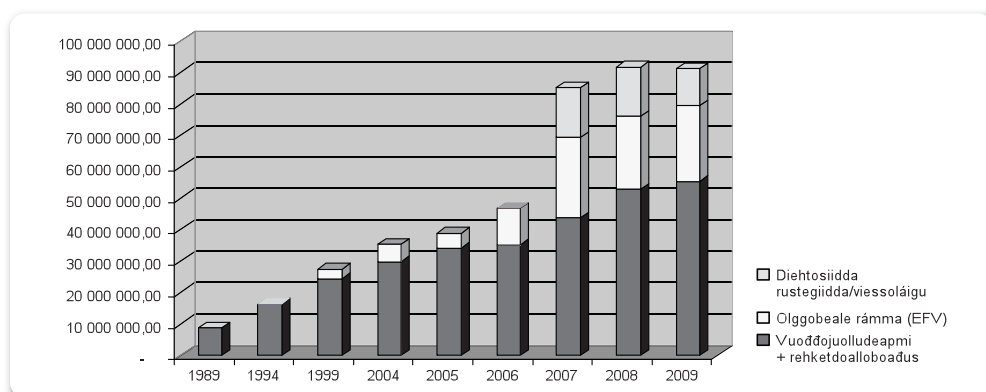
Sámi allaskuvlla ekonomiija

Sámi álbmogis lea vuoigatvuohta sihkkarastit boahhteáiggiset iežaset kultuvrra vuodul. Dát leat dohkkehevvon almmolaš politihkka. Lea celkojuvvon ahte lea almmolašvuoda

14 ovddasvástádus láhčit dárbbášlaš vejolašvuodaid, formálalaččat ja ekonomalaččat, vai dát sáhtá duohtan dahkkojuvvot.²
(Samisk høgskole, Plandokument Del 1, 1988: 0)

Vuosttaš juolludeapmi Sámi allaskuvlla doibmii lei go Stuoradiggi juolludii 1,7 mill. ruvnno allaskuvlla plánemii ja ásahepmái 1988 Stáhtabušehtas. 1989 rájes lea Sámi allaskuvla leamaš fásta poasta Stáhtabušehta universitehtaid ja allaskuvllaid kapihttalis. Jagi 1989 juolludeapmi Sámi allaskuvllii lei NOK 8,8 mill.

Čuovvovaš govus čájeha allaskuvlla ekonomalaš ovdáneami áigodagas 1989–2009. Govvosis earuhuvvojit vuodđojuolludeamit stáhtabušehta bokte ja allaskuvlla sisaboadut olggobeale ruhtagálduid bokte (sisaboadut olggobeale vuodđojuolludeami).

Govus 1: Sámi allaskuvlla ekonomiija áigodagas 1989–2009.

Nu go govvosis bohtá ovdan, de lea allaskuvlla oppalaš bušehtas leamaš stuora lassáneapmi áigodagas 2004–2009. Earret eará ášahusrievdadusat ja olggobeale ruhtaduvvon doaimmaid viiddideapmi leat váikkuhan dán bušehttalassánepmái. Sámi Instituhtta oktiioorganiserejuvvui Sámi allaskuvllain 2005 rájes, ja dat mielddisbuvttii lasáhusaid sihke ášahusa vuodđojuolludeapmái ja olggobeale ruhtaduvvon oassái (mii lea Davviriikkalaš Ministerráđi oassi). Áigodagas 2004–2009 lea allaskuvla maid doaimmahan stuora prošeavttaid, mat leat ruhtaduvvon vuodđojuolludeami olggobealde, omd. Našunála geahččalemiid (áigodagas 2004–2007), EALÁT-prošeavtta (bušehtas 2007 rájes) ja Árbediehtoprošeavtta (bušehtas 2008 rájes).

2007 ja 2008 lassáneapmi bohtá maiddá das, go dáin juolludemiin leat fárus vies-sogálvoinvesterenruhta Diehtosiidii. Jagi 2009 vuodđojuolludeamis fas lea fárus Diehtosiidda viessoláigoruhta jahkebeali juolludemiin. Dát juolludeamit bohtet ovdan govvosis sierra ivnniin.

Sámi allaskuvlla bargoveahka

SA váldogiellan galgá leat sámeigiella. Galgá ovdánahttojuvvot prográmma allaskuvlla giellaubmili, mii galgá vástidit sámi giellalága ja sámi servodaga dárbbuid. SA bargiide biddjojit giellagáibádusat virggiid oktavuodas, ja sii galget posiitivvalaččat váikkuhit sámeigiela geavahepmái. Sii galget maid aktiivvalaččat bargat giellagáhttemiin.³
(Samisk høgskole, Plandokument Del 1, 1988: 1)

2 «Den samiske folkegruppen har rett til å få sikret en framtid basert på egen kulturell bakgrunn. Dette er anerkjent offisiell politikk. Det er uttrykt at det er det offentlige ansvar å tilrettelegge nødvendige muligheter, formelt og økonomisk, for at dette skal kunne realiseres.» (Samisk høgskole, Plandokument Del 1, 1988: 0)

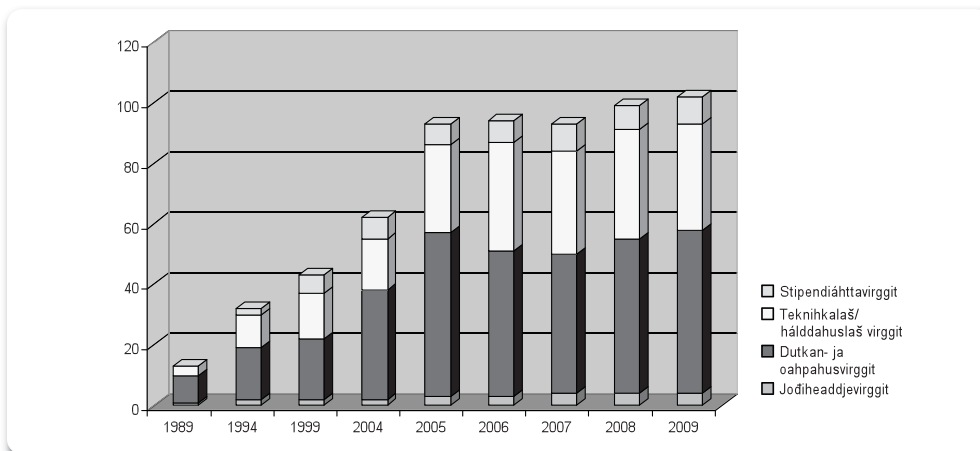
Sámi allaskuvlla bargoveahka boahhtigodii sadjái juo 1988. Plánenjoavkkus, mii bargagođii gidđat 1988, ledje Jan Henry Keskitalo (jodiheaddji), Edel Hætta Eriksen, Liv Østmo, Elina Helander ja Ellen Inga O. Hætta. Sii álggahedje bargguset čoahkkimiin 21.03.1988, ja dasto deaivvadedje jámma 1988 gida ja geasi mielde.

Jan Henry Keskitalo álggii virgái Sámi allaskuvlla rektorin 1.10.1988. Plánenjoavku ja rektor dárbbasjedje huksegoahhtit hálddahaslaš bargoveaga, ja vuosttaš hálddahasbargi gii bargagođii Sámi allaskuvlla ovddas lei Ruth Hætta. Son engašerejuvvui vuosttaškonsuleantavirgái, ja álggii plánenjoavkku čállin ja áššemeannudeaddjin 13.06.1988. Son álggii maŋŋil bistevaš virgái allaskuvlla hálddahasii, ja bargá dál ekonomijja- ja personalhálddahasu seniorkonsuleantan.

Čakčat 1988 sirdigohte bargit Áltta oahpaheaddjeallaskuvlla sámi ossodagas Sámi allaskuvllii Guovdageidnui. Vuosttaš fágabargit, geat 1989 sirde Áltta oahpaheaddjeallaskuvllas Sámi allaskuvllii, ledje: Inga Hermansen Hætta (allaskuvlaoahpaheaddji duojis), Gunvor Guttorm (allaskuvlaoahpaheaddji duojis), Piera Jovvna Jernsletten (allaskuvlalektor sámeielas). Dáidda lassin ásašuvvojedje vel ođđa virggit: Sámeielas ásašuvvui doseantavirgi masa virgáibiddjui Ole Henrik Magga, dárogielas fas allaskuvlalektorvirgi masa virgáibiddjui Jon Todal, ja pedagogihkas vuosttašamanueansavirgi masa virgáibiddjui Einar Bergland. Duojis lei vel allaskuvlaoahpaheaddjevirgi, mas barggai Inger Anita Smuk.

Teknikkalaš-hálddahaslaš virgehasat, geat bargagohte allaskuvllas juo 1988 čakčamánu, leigga viessobearráigeahčči Mikkel Anders Eira ja Kirsten Sara Turi Eira, gii dalle barggai buhtisteaddjin. Liv Østmo lei álggu rájes fárus plánenjoavkkus, ja álggii oahppodárkkisteaddjin 1.8.1989. Eará teknikkalaš-hálddahaslaš virggit 1989 rájes lei girjerájusjodiheaddjevirgi masa álggii Torunn Pettersen ja girjerájusvirgi, masa álggii Aslak J. Gaup. 1989 ledje allaskuvllas oktii buot 8 virgehasa oahpahus- ja dutkanvirggiin ja 5 virgehasa eará virggiin (rektor, dutkanbagadalli, hálddahasvirggit).

Čuovvovaš govvosiin boahhtá ovdan allaskuvlla bargoveaga lassáneapmi áigodagas 1989–2009. Govvosiin earuhuvvojit fágavirggit ja hálddahasvirggit. Stipendiáhttavirggit leat merkejuvvon sierra.

Govus 2: Sámi allaskuvlla bargoveahka áigodagas 1989–2009.

3 «SH skal ha samisk som hovedspråk. Det skal utvikles program for høgskolens språkmål som skal samsvare med samisk språkløv og det samiske samfunnets behov. SH's tilsatte skal gjennom sin tjeneste pålegges språkrkrav, og de skal fremme positive holdninger til bruk av samisk språk. De skal også arbeide aktivt med språkrøkt.» (Samisk høgskole, Plandokument Del 1, 1988: 1)

Áigodagas 1989–1994 lei rektor allaskuvlla bajimus jodiheaddji. Dán áigodagas lei Finnmárkku guovloallaskuvlastivra sihke Finnmárkku guovloallaskuvlla, Álttá oahpaheaddjeallaskuvlla, Finnmárkku buohccidiksarskuvlla ja Sámi allaskuvlla oktasaš stivran. Universitehtaid ja allaskuvllaid nuppástuhttinproseassa olis lea 1994 rájes leamaš sierra stivra Sámi allaskuvllas. Dalle ášahuvvui maiddá allaskuvladirektoravirgi Sámi allaskuvlii, nu ahte 1994 rájes lea allaskuvllas leamaš juhkkovuvvon jodiheapmi – válljejuvvon rektor, gii lea ášahusa bajimus fágalaš jodiheaddji ja stivrra jodiheaddji, ja virgáibiddjon allaskuvladirektora gii lea ášahusa bajimus hálddahušlaš jodiheaddji. Áigodagas 1998–2007 lea allaskuvllas leamaš dekanadoaimma válljejuvvon oasseáiggedoaimman. Sámi Instituhta ja Sámi allaskuvlla oktiilaktima olis lea leamaš instituhttajodiheaddjevirgi, dutkandirektor 2005 rájes, man ovddasvástádussan lea beavválaččat jodihit ášahusa dutkandoaimmaid. Lei ovddeš Sámi Instituhta direktoravirgi, mii rievdaduvvui instituhttajodiheaddjevirgin. Nubbi instituhttajodiheaddjevirgi ášahuvvui maiddá 2007, válljejuvvon dekanadoaimma sadjái, ja dán virggi ovddasvástádussan lea gis beavválaččat jodihit oahpahusdoaimmaid. 1.8.2007 rájes lea Sámi allaskuvllas leamaš davviriikkalaččat oktiibiddjon stivra, mii speadjalastá dan ahte ášahusa davviriikkalaš doaimma ain nannejuvvui maŋŋil go Sámi Instituhta laktojuvuvui Sámi allaskuvlii.

Sámi allaskuvla lea álggu rájes vuoruhan hukset alla dási oahpahus- ja dutkanbargoveaga, ja lea deattuhan gelbbolašvuodáloktendoaimmaid. Juo 1990 rájes geavahuvvojedje guokte allaskuvlaoahpaheaddjevirggi fágalaš kvalifiseremii, vai bargit jokse lektorogelbbolašvuoda (váldofágadási). 1992 rájes leat allaskuvllas leamaš stipendiáhttavirggit (fágalaš kvalifiserenvirggit) mat leat ruhtaduvvon vuodđojuolludeami rámma siskkobealde, ja stipendiáhttavirggiid lohku lea jámma lassánan.

Professor emeritus Anton Hoëm dovda Sámi allaskuvlla áibbas álggu rájes, ja son lea leamaš ášahusa professor II⁴ ja dutkanbagadalli 1.11.1989 rájes. Professor II-lohku lea lassánan, ja 2009 loguid mielde leat allaskuvllas 5 professora II-virggiin. Sámi allaskuvlla vuosttaš professoráhtta rahppui sámegeielas, ja dasa bovdejuvuvui Ole Henrik Magga 1997. Dan rájes leat ášahuvvon professoráhtat sámi máhtus ja ipmárdusas, masa Nils Oskal álggii 2005; sámi girjjálašvuodas ja skuvladutkamis, masa Vuokko Hirvonen álggii 2007 ja guovttegielatvuodas ja giellavitaliseremis, masa Jon Todal álggii 2008. Allaskuvllas lea maid gelbbolašvuodáloktenvirgi professorin sámegeielas ja álgooahpahusas, masa Nils Øivind Helander álggii borgemánu 2009. Sámi allaskuvlla oahpahus- ja dutkanbargoveahka rievddada veahá oahpahus- ja dutkandárbbuid vuodul, muhto Sámi allaskuvllas lea alla vuosttašvirgehaslohku⁵ ollislaš bargoveaga ektui, vrd. ee. Stjernø-lávdegotti čielggadeami, mas boahá ovdan ahte Sámi allaskuvlla vuosttašvirgehaslohku lea 32% bargoveagas (NOU 2008:3, 227).

Sámi allaskuvlla dutkan- ja ovdánahttinbarggut

SA galgá ášahit buriid oktavuodaid áigeovdilis ovttasbargoásahusaiguin, earenoamážit Sámi Instituhtain. Lea lunddolaš ja dehálaš ovttasbargat sihke doaimmaid čadaheamis ja dutkiid-skuvlejumis.⁶

(Samisk høskole, Plandokument Del 1, 1988: 5)

Sámi allaskuvla dutkandoaimmat leat álggu rájes čujuhuvvon vuoruhuvvon surggiide. Ášahusa vuosttaš doaimmaáigodagas válljejuvvojedje vuosttažettiin dakkár dutkandoaimmat mat dorjo allaskuvlla oahpahusdoaimmaid.

4 Professor II mearkkaša ahte professoris lea váldovirgi eará ášahusas, ja oassevirgi (ng. «guvttešvirgi», dábálaččat 20 % virgi) Sámi allaskuvllas.

5 Vuosttašvirgehasat leat 1. lektorat, amanueanssat, 1. amanueanssat ja professorat.

6 «SH skal arbeide for å etablere gode kontakter med aktuelle samarbeidspartnere, spesielt Samisk institutt. Det er naturlig og viktig at det samarbeides både om utførelse av oppgaver og forskerutdanning.» (Samisk høskole, Plandokument Del 1, 1988: 5)

Nu go boahdá ovdan bajábealde (bargoveaga huksema birra), de lea allaskuvla álggu rájes vuoruhan gelbbolašvuodalohtendoaimmaid. Dan lea ásahus dahkan earret eará fágalaš kvalifiserenvirggiid bokte. Sámi allaskuvlla álgoáigodagas ásahii allaskuvla kvalifiserenvirggiid iežas bušeahhtarámma siskkoibealde, sihke váldofága- ja doavttirgrádkvalifiseremii. Allaskuvla lea maŋŋil ožžon doavttirgrádstipendiáhttavirggiid, maid Máhtdepartemeanta ruhtada vuodđojuolludeami bokte. Lea allaskuvlla stivra mii mearrida makkár surggiide áiggis áigái vuoruhuvvojit dát doavttirgrádstipendiáhtat. 2009 loguid mielde leat allaskuvllas 9 virgehasa dákkár stipendiáhttavirggiin. Dasa lassin leat allaskuvllas jámma moadde stipendiáhttavirggi jahkái, mat leat ruhtaduvvon olggobeale ruhtagálduid bokte, dábálaččat Norgga Dutkanrádi bokte.

Nubbi guovddáš kvalifiserendoaimma lei ahte juolluduvvui dutkan- ja ovdánahttinbargoáigi buot fágavirgehasaide. Dát ortnet bisttii gitta 2003 rádjái. Departemeantta gáibádusaid vuodul rievddai vuogádat dalle, nu ahte fágabargiide juolluduvvo dát dutkan- ja ovdánahttináigi ohcama vuodul.

Sámi allaskuvla lea gelbbolašvuodalohtemis ja dutkan- ja ovdánahttinbargguin vuoruhan bargguid ja dutkamiid earret eará dán surggiin: skuvla ja oahpaheaddjeoahpahuš, sámegeiella/gielladieđa, guovttegielatvuohta ja máŋggakultuvrralaš áddejupmi, estehtalaš fágat (duodji, juoigan ja muitaleapmi), servodatdiedalaš fáttát (omd. boazodoalloáššit), filosofiija ja oskkoldatdieđa.

Go Sámi Instituhtta oktiilaktojuvvui Sámi allaskuvllain 2005, de dan bokte viiddiduvvui ása-husa ollislaš dutkandoaimma, earret eará riektedutkamiin. Sámi allaskuvlla dutkandoaimmat fátmastit dál čuovvovaš surggiid: filosofiija, juridihkka/riektedutkan, historjá, pedagogihkka, sosiologiija ja gielladieđa ja duodji. Lassin dáidda leat ásahusas leamaš ovttaskas prošeavttat omd. arkitektuvrras, biologiijas ja statistihkas. Ásahusas leat vel muhtun stuorat dutkanprošeavttat, namalassii *EALÁT* mii lea fágaidrasttideaddji IPY⁷-prošeakta mas dutkojuvvojit dálkkádatrivdamiid váikkuhusat boazodollui, *Samisk språkoverføring i ulike kontekster* mii lea sosiolingvisttalaš IPY-prošeakta, man oassin leat guokte doavttirgrádaprošeavtta davvisámegeielas ja masa praktihkalaš ovttasbarggus maid laktása lulli sámegeiela doavttirgrádaprošeakta, ja Árbediehtu-prošeakta mii lea stáhta ja Sámedikki ruhtaduvvon prošeakta man ulbmilin lea kártet, dokumenteret ja seailuhit sámi árbedieđu.

Sámi allaskuvlla oahppofálaldagat

Juohke servodagas fertejit dahkkot servodatlaš vuoruheamit. Muhtun doaimmat fertejit vuoruhuvvot. Sámi oahpaheaddjeoahpu ásaheapmi SA:s speadjalastá servodatlaš doaimma vuoruheami. Dán ii galgga goitge dulkot nu, ahte ii leat dárbu eará oahppofálaldagaide.⁸ (Samisk høgskole, Plandokument Del 1, 1988: 0)

Sámi allaskuvla ásaheavvui go čielggadanbarggut čájehedje ahte sámi servodagas váilo fágaolbmot eanas oahpposurggiin. Sihke čielggadanbargguin ja plánabargguin gessojuvvui oahpaheaddjedárbu ovdan earenoamážit. Dan vuodul vuoruhuvvojedje oahpaheaddjeoahput álggus, seammás go plánadokumeanttas deattuhuvvo ahte maiddá eará oahpposuorggit leat dehálaččat.

7 IPY – International Polar Year

8 Ethvert samfunn står overfor behov for å måtte foreta samfunnsmessige prioriteringer. Enkelte tiltak må gis prioritet. Etablering av samisk lærerutdanning ved SH er et uttrykk for en samfunnsmessig prioritering av tiltak. Det må imidlertid ikke tas som uttrykk for at øvrige studietilbud ikke er nødvendige. (Samisk høgskole, Plandokument Del 1, 1988: 0)

18 Sámi allaskuvllas álggahuvvojedje álggus oahpaheaddjeoahpu prográmmat ja joatkkaoahppofálaldagat, mat ledje earenoamážit jurddašuvvon oahpaheddiid vástte:

- dábálašoahpaheaddjeoahppu, ođđa studeantajoavku váldui sisa 1989, ja dasa lassin ledje oahpaheaddjestudenttat sirdojuvvon Álttá oapaheaddjeallaskuvllas Sámi allaskuvlii
- ovdaskuvlaoahpaheaddjeoahppu 1989 rájes
- duoji joatkkaoahppofálaldat oahppojagi 1988/89, ja dasto 1991 rájes
- sáme giela joatkkaoahppofálaldat (vuodđofágadási oahput) 1992 rájes

Sámi allaskuvla lea dadistaga viiddidan sihke oahppoprográmmafálaldaga ja joatkkaoahppofálaldagaid. Journalistaoahpu ovdakursa, mii fálluojuvvui vuosttaš geardde 1991, lei ráhkkanepmi sámi journalistaoahpu álggaheapmái. Go ii gávdnon sierra sámi journalistaoahppofálaldat, de galggai ovdakursa ráhkkanahhtit sámi studenttaid álgit journalistaoahppui, mii fálluojuvvui muđui ge Norgga allaskuvlavuogádagas. Eanas studenttat geat čađahedje dán ovdakurssa, manne viidáseappot journalistaoahppui, maid Bådádđjá allaskuvla fáilai, ja masa lei mearriduvvon sierra sámi sisaváldinearri. Jagi 2000 beasai Sámi allaskuvla bidjat johtui sierra sámi journalistaoahpu, mii lei 2-jagáš allaskuvlakandidáhttaoahppu. Jagi 2006 rájes lea leamaš vejolaš váldit Bachelorgráda journalistihkas Sámi allaskuvllas.

Sámi allaskuvla lea maid heivehan ja viiddidan sáme gielfálaldagaid servodaga dárbbuid mielde. Sámelága giellanjuolggadusaid olis bodii dárbu fállat sáme gieloahpu hálddahušbargiide, ja allaskuvla fáilai ge diekkár oahppofálaldaga áigodagas 1991–1993. Allaskuvla lea maid álggu rájes fállagohtán kurssaid sidjiide, geat eai leat beassan oahppat sáme giela skuvllas (lohkangelbbolašvuodakursa, mii maŋŋil rievddai lohkanbadjeoahppun) ja sámiide ja eará studenttaide geat eai hálddaš sáme giela (sáme giela álgokurssat). Allaskuvla lea fállan lohkangelbbolašvuodakurssaid/lohkanbadjeoahpu 1992 rájes ja álgokurssaid 1995 rájes. Jagi 1998 rájes leat maid fállan sáme giela gaskafágalašhusa lassin sáme giela vuodđofágii.

Bolognaproseassa olis leat universitehtat ja allaskuvllat heivehan iežaset oahppoprográmmaid Bachelorgrádaide, ja Sámi allaskuvla fállá dál bachelorgrádaoahpu sihke sáme gielas, duojis, boazodoallofágain ja journalistaoahpus. Ođđaseamos bachelorgráda prográmmat biddjojedje johtui čakčat 2008, namalassii duoji ja boazodoallofágaid bachelorgrádaprográmmat. 2009 beasai Sámi allaskuvla bidjat johtui ášahusa vuosttaš sierra mastergrádaoahpu, namalassii sáme giela ja sámi girjjálašvuoda mastergráda, man Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen (NOKUT) lei dohkkehan geasset 2008.

Allaskuvla áigu ain viiddidit prográmmafálaldagaid, ja plánejuvvojit earret eará dát oahppofálaldagat:

- bachelorgrádaprográmmat iešguđet oahpposurggiin
- mastergrádaprográmma eamiálbmotdiehtagis
- mastergrádaprográmma sámi- ja eamiálbmotjournalistihkas
- mastergrádaprográmma duojis ja dáidagis
- doavttirgrádaprográmma sáme gielas ja sámi girjjálašvuodas

Sámi allaskuvllas lea áigumuššan šaddat dieđalaš allaskuvlan, ja áiggi mielde Sámi universitehtan, ja oahppoprográmmafálaldaga viiddideapmi lea earret eará čadnon dáidda áigumušaide.

Sámi allaskuvlla studeanttat

Hábmen dihte sámi boahhteáiggi dárbbáša sámi servodat fágaoibmuid geain lea buorre ja áigeovdilis fágaoahppu, seammás go sis lea duogáš mainna sáhttet áimmahuššat servodaga ja ovttaskas olbmo dárbbuid gaskkustit árbevieruid ja ásahtit ođđa sámi árvvuid. Alitoahpahasasahasat fertejit ovdánahttit fágaoahpuid mat sihkkarastet oppalaš gelbbolašvuoda seammás go sihkkarastet árbevieruid gaskkusteami ja ođasmahttima.⁹ (Samisk høgskole, Plandokument Del 1, 1988: 0)

Sámi allaskuvlla vuosttaš studeanttat ledje sajis ovdal go allaskuvllas lei dievas doaimma. Ledje guhitta studeantta, geat čađahedje jahkeovttadaga duojis. Sii ledje váldon sisa Álttá oahpaheadjeallaskuvlii, muhto sii sirde Guovdageidnu ja čađahedje oahpuset Sámi allaskuvllas 1988/89 dálvvi, seammás go plánen-, huksen- ja ođastanbarggut ledje jođus. Oahppojagi 1989/90 ledje allaskuvllas guokte oahppofálaldaga, namalassii dábálašoahpaheadjeoahppu ja ovdaskuvlaoahpaheadjeoahppu. Dáin fálaldagain ledje oktii buot 41 studeantta, 31 dábálašoahpaheadjeoahpus, ja 10 ovdaskuvlaoahpaheadjeoahpus.

Sámi allaskuvlla ásaheami olis gehččojuvvui earenoamáš dehálažžan oahpahit dábálašoahpaheddjiid ja ovdaskuvlaoahpaheddjiid sámi servodahkii. Allaskuvlla statistihkaid mielde boahdá ovdan ahte áigodagas 1989–2009 leat 147 kandidáhta geargan dábálašoahpaheadjeoahpuin ja 72 kandidáhta geargan ovdaskuvlaoahpaheadjeoahpuin.

Mediaid servodatdoaimma lea mávssolaš, ja Sámi allaskuvlla goalmmat profeshuvnaoahppofálaldat lei ge sámi journalistaoahppu, mii álggahuvvui jagi 2000. Dan rájes leat 26 journalistta geargan journalistaoahpuin Sámi allaskuvllas.

Sámegielfálaldagat leat leamaš dehálaččat, sihke sierra fágan, ja doarjjafágan olbmuide geat barget iešguđet ge surggiin ja ámmáhiin. Sámi allaskuvla lea oahpahan ollu kandidáhtaid sámegielas, iešguđet oahppodásiin álgokursaid rájes gitta bachelorgrádadássái (ovddeš vuodđofága- ja gaskafágadássái).

Govus 3 čájeha allaskuvlla kandidáhttaprodukšuvnna áigodagas 1989–2009 namuhuvvon golmma profeshuvnaoahppoprográmmain, sámegielfálaldagain ja duojis. Fuomášahttit ahte duodjekandidáhttalogus eai leat fárus dat kandidáhtat geat leat čađahan duodjemodulaid mat leat oahpaheadjeoahpuid oassin.

Sámi servodahkii lea leamaš ávkin fállat sámi oahpaheadjeoahpuid. Dan oaidnit, go oahpaheadjedilli lea buorranan, earenoamážit Sis-Finnmárkku suohkaniin. Mii diehtit goitge ahte ain lea stuora dárbu sámi dahje sámegielat oahpaheddjiide. Hástalussan lea gávdnat vugiid mo buoridit oahpaheadjedili maiddá eará sámi guovlluin, nu go lullisámis, julevsámis ja muđui dain guovlluin gos sámegiella lea rašes dilis.

Sámi allaskuvllas leat eanas áigge leamaš stuora studeantajoavkkut sámegielfálaldagain. Dát čájeha ahte sámi servodagas lea leamaš sihke vuordamuš ja dárbu dakkár giellafálaldagaide. Maiddá sámegielfálaldagaid dáfus lea hástalus joksat studeanttaid dain guovlluin gos sámegiella lea rašes dilis, vai gielladilli nannejuvvo maiddá dain guovlluin.

9 «For å skape en samisk framtid har det samiske samfunnet behov for fagfolk med god og relevant fagutdanning, samtidig som de har bakgrunn til å ivareta samfunnets og enkeltindividets behov for å formidle tradisjoner og etablere nye samiske verdier. De høyere utdanningsinstitusjoner må utvikle en kombinasjon av fagstudier som sikrer generell kompetanse, men som samtidig ivaretar formidling av tradisjon og nyskaping.» (Samisk høgskole, Plandokument Del 1, 1988: 0)

Kandidáhtat

Oahppu	Kandi- dáhtta- lohku	Mearkkašumit
Sámi dábálašoahpaheaddjeoahppu	147	
Sámi ovdaskuvlaoahpaheaddjeoahppu	72	
Sámi journalistaoahppu	26	
Sámegeiela álgokursa 1	116	
Sámegeiela álgokursa 2	87	
Sámegeiela lohkanbadjeoahppu	301	
Sámegeiella hálddahusbargiide	35	Oahppu sáhtii leat oassin ovddeš vuodđofágas
Sámegeiella 1	258	Oassin ovddeš vuodđofágas dahje dálá Bachelorgrádas
Sámegeiella 2	206	Oassin ovddeš vuodđofágas dahje dálá Bachelorgrádas
Sámegeiella 3	64	Ovddeš gaskafágalašahus, oassin dálá Bachelorgrádas
Duodji	130	Kandidáhtat geat leat čadahan eksámena bachelor- grádadási kurssain
Duodji	3	Váldofága

Govus: 3. Kandidáhttalogat áigodagas 1989–2009.

Go ášahuvvui Sámi allaskuvla, de lei maid dárbu áimmahuššat studeanttaid čálgoálaldat-dárbbuid. Álggus álggahii Finnmárkku Studeanttaid Ovtastus (Álttás) sierra vuodđudusa Guovdageidnui. Vuodđudus, mii ášahuvvui čakčat 1989, gohčoduvvui Guovdageainnu Studeantaviesuid Lihttun (GSL). GSL lágidii ássanlanjaid ja ásoadagaid, mánáidgárddi ja kantiinna studeanttaide. Borgemánu 1995 heaittihuvvui GSL, ja dalle ášahuvvui sierra vuodđudus, Sis-Finnmárkku Studeanttaid Ovtastus (SSO), mii fállá čálgoálaldagaid Sámi allaskuvlla studeanttaide. SSOas lea sierra stivra, mas studeanttat leat eanetlogus, ja fállá vuosttažettiin ássanlanjaid/ásodagaid, mánáidgárdesajiid ja kantiidnafálaldagaid.

Seminarii Laponici Fond lea historjjálaš foanda, mii gonagaslaš gohččuma vuodul ášahuvvui Troandimii 24.3.1752. Foandda bearráigeahčču ja hálddašeapmi lei álggus Lulli-Trøndelága fylkamánis, muhto sirdojuvvui vuos Tromssa fylkamánái (1985), ja dasto Finnmárkku fylkamánái (1997). Finnmárkku fylkamánni mearrádusa vuodul lea Sámi allaskuvla leamaš foandda hálddašansadji 1997 rájes. Foandda stivrras leat Davvi-Trøndelága, Bådåddjå, Tromssa ja Sámi allaskuvllaid rektorat, ja foandda dietnasis juolluduvvojit stipeanddat studeanttaide, geat lohket sámegeiela oahpaheaddjeoahpu oassin.

Sámi allaskuvlla visttit

Oktiilokaliseren attášii fágalaš ovttasbargoovdamuniid dan bokte, ahte eanet fágabirrasat čohkkejuvvojit seamma vistái. Dát birrasat ožžot vejolašvuoda nannet, doarjut ja ávkás-tallat iešguđet birrasiid fágalaš gelbbolašvuoda. Dát lea earenoamáš áigequodil dutkama, dutkangaskkusteami ja alit oahppodási oahpahusa oktavuodas.¹⁰

(Samisk vitenskapsbygg i Kautokeino – Arealbehov og romprogram 1999: 7)

Sámi allaskuvla álggahii doaimmaidis ovddeš Áibmosuodjalusa visttiin, ja válddii 1988 geasi rájes atnui hálddahus- ja kantiidnavistti, kaserne- ja gievkkanvistti, befálavistti, 5 bearašásodaga ja olgovistti. Dát visttit eai lean heivehuvvon oahpahasdoaimmii, nu ahte visttit leat álggu rájes juo ollu divoduvvon ja rievdaduvvon allaskuvlla dárbbuid mielde. Vuosttaš bušeahtta-juolludeamis juo várrejuvvui ruhta visttiid divodeapmái ja heiveheapmái, ja dát bargu čadahuvvui geasset ja čakčat 1988.

Geasset 1988 álggahuvvui maid proseassa plánet ja hukset lasi areálaid. Ođđa oassi, mii sisttisdoalai girjerádjosa, luohkkálanja, ovdakantuvrra ja eará kantuvrraid, gárvánii oahppoja 1991/92.

Go Sámi allaskuvla lea viiddidan doaimmaid, de lea leamaš dárbu iešguđetlágan gaskaboddosas čovdosiidda. Earret eará lea allaskuvla láiguhan oahpahaslanjaid márkanis, ja ovdeš ássanlanjat ja eará areálat leat heivehuvvon luohkkálatnjan ja kantuvran. 1990-logus plánegodii allaskuvla ođđa dieđavistti Guovdageidnui ovttas eará áshusaiguin. Jurdda dieđavisttiin lei čohkket oahpahas-, dutkan- ja eará fágabirrasiid sierra dieđavistái, ja álgo-plánemis ledje mielde Sámi allaskuvla, Sis-Finnmárkku Studeanttaid Ovtastus, Sámi Instituhtta (mii dál lea oassin Sámi allaskuvllas), Sámi Arkiiva ja Sámi Báikenammanevvohat (mii dál gullá Sámedikki vuogádahkii). Geasset 1999 almmuhuvvui ng. latnjaprográmma, mas čilgejuvvojedje áshusaid doaimmat ja areáladárbbut. Latnjaprográmma lei vuodđun politihkalaš bargui ja plánemii, mii mielddisbuvttii čuovvovaš huksenprogrešuvnna:

- 2001 dohkkehii Oahpahas- ja dutkandepartemeanta dieđavistti rámmaprográmma
- 2004 almmuhuvvui huksenprográmma ja arkitektagilvu. Arkitektagilvuu vuittii arkitektafilnodat Reiulf Ramstad Arkitekter AS.
- 2005 gárvánii árvalusprošeakta ja ovdaprošeakta, ja Stuoradikkis bodii álggahan-juolludeapmi dieđavistái
- 2006 gárvánii dárkilis prošeakta ja fálaldatháhanvuodđu. Dán jagi čadahuvvui maid árbevirolaš huksenlobi jearranproseassa huksensajis ovdal go álggahuvvui huksensaji rogganbargu.
- 2007 vižžojuvvojedje ja välljejuvvojedje huksenfálaldagat. Gonagas Harald V bijai dieđavistti vuodđogeađggi 10.06.07. Dieđavistti nammagilvuu vuodul välljejuvvui Diehtosiida ođđa vistti almmolaš namman, Rauna Kuokkanen árvalusa vuodul.
- 2007 - 2009 lea leamaš huksenáigodat
- 2009 giđa leat bargit fárren sisa Diehtosiidii, ja 2009 čavčča mielde ollásit gárvána Diehtosiida ja Diehtosiidda olgoareála

Diehtosiidda bruttoareála lea 9367 m² (nettoareála lea 5297 m²). Diehtosiiddas leat 163 kantursaji, oahpahasareálat, oktasaš čeahkinlanjat ja eará oktasaš areálat. Sámi allaskuvla,

10 «En samlokalisering vil gi faglige samarbeidsfordeler ved at flere fagmiljøer blir samlet under samme tak. Disse vil få muligheter til å styrke, støtte og dra nytte av hverandres faglige kompetanse. Særlig aktuelt vil dette være innen forskning, forskningsformidling og undervisningen på høyere utdanningsnivå.» (Samisk vitenskapsbygg i Kautokeino – Arealbehov og romprogram 1999: 7)

22 oktiilaktojuvvon Sámi Instituhtain, geavaha stuorimus oasi Diehtosiiddas (73 % areálain). Eará geavaheaddjit leat Sis-Finnmárkku Studeanttaid Ovtastus, Stáhta earenoamáš-pedagogalaš doarjalus (SEAD) (Sámi allaskuvlla ovttatad), Sámedikki oahpahusossodat, Álgoálbmot guovddáš (Gáldu), Máilmmi boazoálbmogiid fágaguovddáš (ICR) ja Sámi arkiiva. Diehtosiidda huksema gollorámma lea NOK 380,6 mill., dáiddalaš čijaheapmái geavahuvvo NOK 2,7 mill., ja geavaheaddjerustegiidda (viessogálvu jna.) geavahuvvo NOK 40 – 45 mill.

Ulbmilin lea ahte Diehtosiidda hápmi, materiálageavaheapmi ja čijaheapmi galgá speadjalastit sámi historjjá, kultuvrra ja identitehta, Barents- dahje sirkumpolára guovllu iešvuodaid, ja čájehit sámi kultuvrra mánggabealátvuoda. Muhtun earenoamášvuodát dán oktavuodas leat omd. dollasadji, šillju fága- ja oahppanarenan, «lávvolatnja» mas sáhtá čađahit oahpahusa, ja ođđaágasaš duodjeareálat - buot dát čovdosat gávdnojit Diehtosiiddas dahje Diehtosiidda lahka.

Lihkku beivviin!

Sámi allaskuvla lea njunuš eamiálbmot dutkan- ja alitoahppoásahus mii seailluha ja ovddida sámegeiela, kultuvrra ja servodateallima. Njálmmálaš árbevierut, luondduvuodát máilmeipmárdus ja árbevirolaš dábit leat eavttut min vuoiŋgalaš árbái ja birgejupmái. Dieđalašvuodta ja árbevirolaš máhttu giehtalaga boahttevaš buolvvaide. (Sámi allaskuvlla strategiplána 2006–2011: 3)

Lea beroštahtti geahčadit Sámi allaskuvlla álgo plánadokumeanttaid, ja oaidnit ahte dat, mat leat dálá strategiijaáigodaga (2006–2011) váldo strategalaš ulbmilat čuovvut daid váldo-sárgosiid mat biddjojedje allaskuvlla ásaheami olis.

Sámi allaskuvlla dálá strategiplánas čilgejuvvot višuvnnat, áigumušat ja mihttomeari áigodahkii 2006–2011. Dán strategiijaáigodaga guovddáš fágastrategalaš mihttomeari lea dat, ahte allaskuvla galgá dohkkehuvvot Sámi dieđalaš allaskuvlan ja nu hukset vuodu šaddat boahteáiggi Sámi universitehtan. Dát lea mihttomeari mii gáibida sihke fágalaš, infra-struktuvrralaš ja politihkalaš «lávkkiiid» ja olahusaid. Buot barggut ja doaimmat mat čađahuvvot Sámi allaskuvllas leat mielde ráhkkanahhtime ášahusa dien mihttomeari guvlui. Dás namuhit muhtun stuorát olahusaid, mat movttiidahttet min geahččat ovddasguvlui:

Sámi allaskuvla lea 2008 akkrediterejuvvon eamiálbmot alit oahppo- ja dutkanásahussan *World Indigenous Nations Higher Education Consortium*- (WINHEC) vuogádaga bokte. Akkrediterema olis lea WINHEC ávžžuhan ahte Sámi allaskuvla bargá viidáseappot joksat dohkkeheami Sámi universitehtan. Sámi allaskuvlla lektor Jan Henry Keskitalo välljejuvvui WINHEC ođđa jodiheaddjin juovlamánu 2008, ja WINHEC-vuogádaga čállingoddi lea maid dál sirdojuvvon Sámi allaskuvlii.

Stuoradiggi lea 2009 mearridan ahte Sámi allaskuvla galgá oazžut fápmudusa mearridit sámi oahpaheaddjeoahpu rámma-plána/oahppoplána bajitdási našunála mearrádušaid (láhkaásahusa) siskobealde. Dát mearráduš lea boadusin dain bargguin maid Sámi allaskuvlla bargit, ovttas eará fágabirrasiiiguin, leat čađahan ovdánahttin dihte sierra sámi oahpaheaddjeoahpu, ovdamearkan sáhtá namuhit Norgga almmolaš čielggadus 2000: 3 Sámi oahpaheaddjeoahpu

– iešguđetlágan máhttovieruid gaskkas, dat barggut mat váikkuhedje ahte Sámi allaskuvla vuittii Oahppo- ja dutkandepartemeantta oahppokvalitehtabálkkašumi 2005, ja buot dan barggu ja ángiruššama mii beaivválaččat ovdánahtá oahpaheadjeoahpu čađaheami Sámi allaskuvllas.

Sámiráđđi, Sámiid konferánsa ja Sámi Parlamentáralaš Ráđđi (SPR) leat buohkat cealkán, ahte Sámi allaskuvla berre ovddiduvvot Sámi universitehtan.

Dál ávvudit ášahusa 20 jagi ávvudeami, ja leat seammás beassan ávvudit ahte leat olahan dán strategiijaáigodaga deháleamos infrastruktuvrálaš mihttomeari – namalassii dat, ahte leat huksen Diehtosiidda, fárren sisa ja leat dál váldime vistti atnui. Dát lea stuora dáhpáhus sihke Sámi allaskuvlii ja eará ášahusaide, mat leat fárren sisa ođđa areálaide.

Sávvat Sámi allaskuvlii ja buot ášahusa bargiide ollu lihku beivviin, ja hui ollu giitit sin, geaid ángiruššama vuodul ášahuvvui Sámi allaskuvla 20 jagi áigge!

Girjjálašvuohta

NOU 2000: 3: *Samisk lærerutdanning – mellom ulike kunnskapstradisjoner.*

Statens forvaltningstjeneste, Informasjonsforvaltning. Oslo 2000.

NOU 2008: 3: *Sett under ett. Ny struktur i høyere utdanning.* Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning. Oslo 2008.

Sámi allaskuvlla strategiplána 2006–2011.

Samisk høgskole (1988): *Plandokument Del 1.*

Vitenskapen samlet under ett tak – Samisk vitenskapsbygg i Kautokeino. Arealbehov og rom-program. Sámi allaskuvla, Guovdageaidnu 1999.

20 years with Sámi University College

This paper is presented on the occasion of the 20th anniversary of Sámi University College (SUC). SUC was officially opened on November 1st 1989. This presentation starts with a brief look at the processes and decisions that led to the establishment of SUC, including the practical preparations that took place before SUC was able to receive staff and students and start offering educational programs. The very first programs that were offered, were duodji (sami handicraft and applied art), actually even before the official opening, sami teacher training and sami preschool teacher training.

This paper includes a brief survey of key facts and numbers/figures on how SUC activities have developed over the period 1989–2009, including economic figures, facts on faculty and staff, research- and educational activities and numbers of candidates. There is a separate part dealing with infrastructure, and the process leading to the construction – and now, the opening – of the new campus Diehtosiida.

24 As a conclusion, there is a glance at some important academic and infrastructural measures – some that we have fulfilled, and some that we are working to fulfill, one of these is the measure of becoming accredited as Sámi University.

With congratulations on the 20th anniversary of the Sámi University College, and with acknowledgement and gratitude to those who made the establishment of the Sámi University College possible 20 years ago!

Goas

- 1972 Oahpaheaddjeoahpahusráđđi nammadii Hoëm I-lávdegotti
- 1973 Ásahuvvui Álttá oahpaheaddjeskuvla, mas lei sámi ossodat
- 1978 Sámi Instituhtta čielggada sámi oahpaheaddjeoahpu Norggas, Suomas ja Ruotas
- 1982 Finnmárkku guovlluallaskuvlastivra nammadii Hoëm II-lávdegotti
- 1988 Stuoradiggi juolludii ruđa sámi allaskuvlla plánenbargui
Finnmárkku guovlluallaskuvlastivra nammadii sámi allaskuvlla plánenjoavkku
Vuosttaš bargit (hálddahusbargit ja doarjjadoaimmat) ledje sajis ovddeš suodjalusa
visttiin čavčča rájes
- 1989 Ođđajagamánu 1. beaivvi ásahuvvui Sámi allaskuvla formálalaččat,
Finnmárkku guovloallaskuvlastivrra vuollásaš ásahussan
Čavčča rájes (1989) lei Sámi allaskuvla dábálaš doaimmas
Sámi allaskuvlla almmolaš rahpan 1.11.1989
Finnmárkku Studeantaid Ovtastus ásahii vuodđudusa Guovdageainnu
Studeantaviesuid Lihtu (GSL) Guovdageidnui
- 1991/92 Ođđa oassi (girjerájusoassi) gárvvvis
- 1994 Sámi allaskuvllas sierra allaskuvlastivra 01.08.1994 rájes. Ođđa hálddahusortnet
allaskuvladirektorain ja ođđa stivrenortnet välljejuvnon rektoriin.
- 1995 Sis-Finnmárkku Studeantaid Ovtastus (SSO) ásahuvvui sierra vuodđudussan
- 1999 Ođđa dieđavistti vuosttaš latnjaprográmma sáddejuvui departementii
- 2000 NOU 2000: 3 Sámi oahpaheaddjeoahppu – iešguđetlágan máhttovieruid gaskkas
- 2002 Stuoradikkedieđáhus nr. 34 (2001-2002) Kvaliteahttaođastus. Alit sámi oahpu
ja dutkama birra
- 2005 Sámi allaskuvlla ja Sámi Instituhta oktiiorganiserenproseassa álggahuvvui
Sámi allaskuvla vuittii Oahpahus- já dutkandepartemeantta
oahppokvalitehtabálkašumi
- 2006 Diehtosiidda huksenbarggut álggahuvvojedje (vuodđobarggut)
- 2007 Gonagas Harald V bijai Diehtosiidda vuodđogeaddggi
- 2008 NOKUT (Norsk organ for kvalitet i utdanningen) dohkkehii Sámi allaskuvlla
kvalitehtasihkkarastinvuogádaga
WINHEC (World Indigenous Nations' Higher Education Consortium)
dohkkehii Sámi allaskuvlla álgoálbmot alitoahppoásahussan
- 2009 Diehtosiida gárvána
Diehtosiidda almmolaš rahpan
Sámi allaskuvlla 20 jagi ávvudeapmi

Gii

Sámi allaskuvlla rektorat

Jan Henry Keskitalo	1988 – 1996
Asta Balto	1996 – 2000
Kjell Kemi	2000 – 2003
Mai Britt Utsi	2003 – 2007
Steinar Pedersen	2007 –

Sámi allaskuvlla prorektorat

Vuokko Hirvonen	1995 – 1996 ja 1999 – 2000
Asta Balto	1996 giđđalohkanbaji
Yngve Johansen	1996 – 1999
Johan Daniel Hætta	2000 – 2003
Kristine Nystad	2003 – 2007
Marit B. Henriksen	2007 –

Sámi allaskuvlla direktorat

Aslak Nils Sara	1994 – 1996
Máret Guhttor	1996 – 1999
Johan Klemet Hætta	1999 – 2002
Marit B. Henriksen	miessemánu 2002 – njukčamánu 2004
Anders J.H.Eira	2005 –

Oanehit áigge direktora sadjásaččat leat leamaš Ruth Hætta, Jan Idar Solbakken, Isak Henrik Eira, Gunn Elisabeth Kristensen ja Katarina Påve.

Marit B. Henriksen

marit-breie.henriksen@samiskhs.no

Anders J. H. Eira

ante.eira@samiskhs.no

Ruth Hætta

ruth.haetta@samiskhs.no

FD Onsdag 9. november 1988. Nr. 261

LOKALT

Fra neste høst vil Jan Henry Keskitalo ha 50 studenter og 10-20 ansatte sammen med seg på verdens første samiske høgskole. Nå inviterer han til idé-dugnad for å diskutere hva den samiske høgskolen skal drive med.

Verdens eneste samiske høgskole

Fra høsten vil det være 40–50 studenter på en nystartet samisk høgskole i Kautokaino. Mellom 18 og 20 ansatte vil ha sitt arbeidssted på skolen. I første omgang tar man sikte på å gi bare lærerutdanning. Skolen tar sikte på å gi studietilbud til samer på tvers av landegrensene. Dette blir den eneste samiske høgskolen på Nordkalotten. – Den eneste i verden også, legger Jan Henry Keskitalo til.

FD - Øystein Løland

Jan Henry Keskitalo er nå, sammen med konsulent Ruth Hætta, ansatt i full stilling for å forberede skolestarten til neste høst. Allerede nå er de etablert i Kautokeino i nyoppussede lokaler. De har overtatt Luftforsvarets bygninger.

17. og 18. november skal det samles til «Dugandsarbeid» i Kautokeino. Da har planleggingsgruppen for høgskolen invitert samarbeidspartene til drøftinger.

Det er allerede laget to utredninger om samisk høgskole. — Det vi ønsker nå er å konkretisere innholdet og driften av skolen nærmere, sier Keskitalo. Han forteller at planleggingsgruppen foreslår at det bare satses på å utdanne lærere de tre første årene. I alt blir det 18 — 20 ansatte ved skolen fra neste høst. 10 nye stillinger opprettes. Fem stillinger overføres fra samisk avdeling ved lærerhøgskolen i Alta. Budsjettet for 1989 er på ca. fem mill. kroner. Keskitalo forteller at 30 hybler nå er under oppussing. Både de og

10 familieleiligheter vil stå klar til høsten. I desember måned skal det endelige innhold i skolen drøftes av Det Regionale Høgskolestyret. Det planlagte idemøtet 17. og 18. er derfor en viktig forberedelse i det planarbeidet som Keskitalo og resten av gruppen jobber med.

— Vi ønsker også å bruke møtet som en mulighet for å drive informasjon om det som skal skje framover, sier Jan Henry Keskitalo.

Alimusriekti ja sámi vuoigatvuodát

KIRSTI STRØM BULL

Norgga alimusriekti celkkii jagis 2001 guokte duomu main lei stuorra mearkkašupmi sámi vuoigatvuodaide, Selbu-ášši ja Čáhppesvuovde-ášši. Selbu-áššis lei gažaldat leago Essand ja Riast/Hylling boazoorohaga boazodoalliin vuoigatvuolta jodihit boazodoalu priváhta eatnamiin, ja boazodoallit ledje vuoittu bealde. Čáhppesvuovde-áššis ožžo doallit sámi gilis Olmmáivákkis, Gáivuona gielddas oamastanvuoigatvuoda Čáhppesvuovddi meahceguovlui. Goappašiid duomuin laktásuvvojedje mearrádusat dološ áiggi rájes geavaheami regeliidda, namalassii guhkesáiggi geavaheapmái, dan áddejumis ahte lei vuoigatvuolta dán geavaheapmái.

Vuoigatvuodaid cieggan dološ áiggi rájes geavaheami bokte lea dohkkehuvvon ja lea doaibmi riekteásahussan Norggas, muhto ovdal 2001 mearrádusa leat máŋga ovdamearkka dasa ahte sámi meahceávkástallaman lea leamaš váttis dohkkehit geavaheapmin mas sáhtášedje leat vuoigatvuodát. Muhto ná ii leat álohii leamaš. Jus mannat moaddečuodi jagi ruovttoluotta, de lei dohkkehuvvon ahte sápmelaččaid vieruiduvvan geavaheami bokte ledje ásahuvvon vuoigatvuodát. Dán sáhtta earret eará čujuhit Lappekodisilla §:s 10. Dát lei dohkkehuvvon oaivil gitta 1800-logu lohppii, geahča AR-duomu 1862 rájes (Rt. 1862 s. 654).

Sámi geavahanguovlluid dáruiduhttima ja stuorraservodaga deattu oktavuodas šattai dakkár oaidnu ahte sámi geavaheapmi lei gierdan geavaheapmi, mii galggai duvdiluvvot eará beroštumiid ovddas. Dát boahá čielgasit ovdan 1955 Marsfjell-duomus (Rt. 1955 s. 361) mas Alimusriekti anii sápmelaččaid historjjálaš geavaheami gierdan geavaheapmin; dakkár geavaheapmin mii fertii duvdiluvvot boanddaid beroštumiid ovddas, vaikke sápmelaččaid geavaheapmi lei boarraset go boanddaid asáiduvvan dán guovllus.

Sámi geavaheami ja vuoigatvuodaid nuppástuvvi oainnu álgu lea 1957 duomus (Rt. 1957 s. 860) mas alimusriektejustitiarius Terje Wold guhte lei uhcitlogus, muitala ahte «ii konvenšuvdna iige lánka sáhte duohtadit boazosápmelaččaid boares vuoigatvuodaid nu go dát dološ áiggi rájes leat doaimmahuvvon».

Guokte duomu jagis 1968, Brekken-ášši ja Áltesjávre-ášši duomut, rievdadedje oainnu sápmelaččaid geavaheami ektui ja dološ áiggi rájes geavaheami njuolggadusaid. Brekken-áššis (Rt. 1968 s. 394) mii guoskkai bivddu ja guolásteami vuoigatvuhtii, celkkii Alimusriekti ahte vaikke boazosápmelaččaid geavaheapmi lei molsašuddi, de lei dat «guhkit áiggi leat leamaš dihto sajiin ja dan váibmosis nu cieggan ahte dan ii sáhte beare buohtastahttit dainna mo doaimmahit sivahis ávkástallanvuoigatvuoda dahje buohkaidvuoigatvuoda». Áltejávre-

28 áššis (Rt. 1968 s. 429) celkkii Alimusriekti ahte geavaheamis mii ruota čearuin sogas sohki lea leamaš dán guovllus ovdal rádjageassima 1751, lei «ásahuvvon ja cieggadahtán dárbbášlaš ealáhusgeavaheami».

Brekken-ášši ja Áltejávre-ášši nanne ahte boazosápmelaččaid geavaheapmi sáhtii ásahtit vuoigatvuođaid dološ áiggi rájes geavahanregeliid olis. Muhto vaikke dán prinsihpa lea Alimusriekti dohkkehan buot duomuin manjil 1968, de čájehuvvui datte ahte mángga áššis lei váttis – áinnas sámi geavahanguovlluid máddelamos osiid áššiin – dohkkehit boares geavaheami suodjaluvvon geavahanvuoigatvuohtan. Mángga mearrádusain oavvildii duopmostuollu ahte geavaheapmi ii lean leamaš doarvái árjat ja bistán doarvái guhká dasa ahte geavahanvuoigatvuođaid lei olahán.

Sáhtta čujuhit 1981 Trollheimen-áššái (Rt. 1981 s. 1215), 1988 Korsjøfjell-áššái (Rt. 1988 s. 1217) ja 1997 Aursunden-áššái (Rt. 1997 s. 1608). Ii ovttage dán golmma áššis adnojuvvo boazoguhtun dán guoskevaš guovllus doarvái árjat ásahtit vuoigatvuođaid, muhto adnojuvvi dušše nu gohčoduvvon veaiddalas guohtumiin. Dáid áššiin gopmohaddá Yngvar Nielsena historjaoaidnu vel duogábealde.

Olu boazoguhtunáššit leat leamaš dikkiin. Muhto 1996 mearridii Alimusriekti muhtin áššis Divttasvuonas mii guoskkai eanadoalliid vuoigatvuođaide dain mehciin maid sii álohii ledje ávkkástallan (Rt. 1996 s. 12 32) . Sámi eanadoallit Divttasvuonas eai vuoitán Alimusrievttis, muhto guovttis viđa duopmáris oavvildeigga ahte doalut daid geavaheami bokte ledje ožžon oamastanvuoigatvuođa mehciide. Mun geardduhan duomu man uhcitlogu oaidnu ovddastii:

Areála vuollin rittus lea hirbmat gárži eaige das leat olus gilvva- ja guohtunareálat. Doalut danne fertejedje ávkkástallat várrevilttiid earret eará guohtumiidda ja ládjui, ja gávnahan ahte várreguovlluid geavaheapmi lei áibbas dárbbášlaš Divttasvuona doaluide. Dát bohtá das go daid 200-300 jagiid go doppe ledje ássit, de spiehkastagaid haga doaluid jodihedje sápmelaččat guđet árbevirolaččat ja kultuvrralaččat ledje hárvánan ávkkástallat várremehciid resurssaid, ja guđet muhtinmuddui ávkkástalle eanetlágan riggodagaid go ássit muđui, nugo gámasuidnema ja juomuid čoaggima.

Dat golbma duopmára mat nappo ledje eanetlogus Alimusrievttis, eai áigun dáid geavahanvugiid seamma olu deattuhit. Eanetlogu oavila mielde ledje várrameahcit buohkaide ávkkástallamii, ja nugo ledje geavahuvvon earret eará gámasuidnemii, bivdui ja guolásteapmái, de dat ii lean doarvái árjat oamastanvuoigatvuođa čájehit. Jus galggai oažžut oamastanvuoigatvuođa dološ áiggi rájes geavaheamis, de gáibiduvvui dássedit meahceávkkástallan nugo oapmegohtumii ja murremii eanetgo dálldoaluid murremii. Dat geavaheapmi mii Divttasvuona doalliin lei leamaš dáid guoski mehciin, lei Alimusrievtti eanetlogu mielde menddo unnán bidjat vuođu ásahtit oamastanvuoigatvuođa. Oamastanvuoigatvuohta mehciide ii dárbbášuvvon, go riggodagat han ledje das geavahanláhka buohkaide. Seamma ákkain gávnahii eanetlohku ahte eai lean ásahuvvon geavahanvuoigatvuođat meahceguovlluide.

Duhátjahkemolsašumis sáhttit čoahkkáigeassit Alimusrievtti oainnu sámi geavaheapmái ná: Sápmelaččaid geavaheami sáhtii prinsihpas jodihit dasa ahte háhká vuoigatvuođaid dološ áiggi rájes geavaheami regeliid olis, muhto geavaheapmi adnojuvvi mángga háve menddo unnán árjat ahte sáhtii ásahtit vuoigatvuođaid. Muhto dát áddejupmi sámi geavaheamis nuppá-

stuvvui dan guovtti 2001 mearrádusa mielde. Geavaheami árjja gáibádus nugo dat lei rievdan riektegeavada bokte máttanorgalaš eanadoallobirrasiin, ii sáhttán beare sirdit sámi boazodollui ja eará sámi meahcásteapmái.

Selbu-áššis (Rt. 2001 s. 769) man Alimusriekti mearridii dievasčoahkkimis, celkkii eanetlohku (9 duopmára) ahte go ášši guoskkai boazoguohtunvuoigatvuhtii, de galgá váldit vuhtii daid vásedin dilálašvuodaid mat leat boazodoalus. Gáibádusaid fertii heivehit dasa mo sápmelaččat ja bohccot geavahit guovllu. Ferte váldit vuhtii ahte sápmelaččain lea leamaš johtti eallinvuohki. Áššit geavaheami dáfus mat leat deattuhuvvon eará guohtunealliide, ii sáhte beare sirdit boazoguohtumiidda.

Uhcitlohku (6 duopmára) guorrasedje dáidda prinsihpalaš cealkámušaide. Sii almmatge oaivvildedje ahte 1889 Lappekomišuvdna lei atnán vuodđun loazžadit gáibádusa boazoguohtungeavaheapmái go dat mii guoskkai eará geavaheapmái.

Čáhppesvuovde-áššis (Rt. 2001 s. 1229) mii mearriduvvui moadde mánu maŋŋil, oaivvildii Alimusriekti ahte dat geavaheapmi mii lei leamaš dán meahcceguovllus, lei doarvái árjat ásaht oamastanvuoigatvuođa. Geavaheapmi lei eanaš dat seamma go Divttasvuona-áššis, muhto dievaslaš Alimusriekti (5 duopmára) oaivvildii nappo dál ahte geavaheapmi lei doarvái viiddis ásaht oamastanvuoigatvuođa.

Selbu-ášši nugo namuhuvvon mearriduvvui disseansain, muhto lea dehálaš čujuhit ahte bohtosis lei dievaslaš Alimusriekti ovttamielalaš dasa ahte Riast/Hyllingas lei guođohanvuoigatvuohta dan riidoguovllus mii lei sin orohagas. Essandii lei seammaláhkai olles Alimusriekti ovttamielalaš dasa ahte Essandas lei guođohanvuoigatvuohta riidoguovllus stuorra osiin sin orohagas. Selbu-ášši uhcitlohkuge lei rievdan ovddit diggemearrádusaid ektui.

Galggašii leat miellagiddevaš oaidnit mo dat duopmárat Selbu-áššis guđet ovdal ledje leamaš buohtalas áššiin nugo Korsjøfjell-áššis, Aursunden-áššis ja Divttasvuona-áššis, jienastivčče dáid áššiin. Ii oktage duopmár gii lei mielde Trollheimen-áššis 1981:s lean šat Alimusrievttis jagis 2001.

1988 Korsjøfjell-ášši duopmáriin lei okta duopmár ain alimusriekteduopmár jagis 2001, muhto sus – duopmáris Schei, guhte muđui lei vel mielde Aursunden-áššis – lei virgelohpi dalle go Selbu-ášši lei Alimusrievttis.

1997 Aursunden-ášši dáfus ledje golbma duopmára vel mielde Selbu-áššis. Guovttis dáin, Rieber-Mohn ja Lund, gulaija Selbu-ášši uhcitlohkui. Duopmár Matningsdal, guhte okto lei uhcitlogus Aursunden-áššis, lei vuosttasjienasteaddji Selbu-áššis ja gulai dás uhcitlohkui. 1996 Divttasvuona-ášši duopmáriin ledje Gussgard, Lund ja Oftedal Broch maddái mielde Selbu-áššis. Duopmár Lund gulai eanetlohkui Divttasvuona-áššis ja nugo namuhuvvon dan uhcitlohkui Selbu-áššis. Duopmár Gussgard gulai seammaláhkai eanetlohkui Divttasvuona-áššis ja uhcitlohkui Selbu-áššis. Oftedal Broch gii ovddastii uhcitlogu oainnu Divttasvuona-áššis, lei eanetlogus Selbu-áššis.

Mun áiggun erenomážit mearkkašit ovttá duopmára guhte Selbu-áššis lei eanetlogus, namalassii alimusriekteduopmára Flock. Son lei ovdal leamaš láhkaduopmár Frostating lágamánnerievttis

30 ja lei mielde Korsjøfjell-áššis go dat meannuduvvui lágamánnerievttis. Son gulai dás uhcitlohkui gii ii áigun miedihit boazosápmelaččaide guđege čuoggás, go uhcitlohku deattuhii mearrideaddjin dan mo Lappekomišuvdna čilgii riidoguovllu boazoguođoheami. Uhcitlogu oaidnu Lappekomišuvnna čilgemii fidnii ovttajienalaš guorraseami Alimusrievttis, ja boazodoallit masse de boazoguohtunvuoigatvuoda Korsjøfjellas.

Selbu-áššis lei duopmár Flock eanetlogu mielde. Eanetlohku ovddidii cuiggodeaddji cealkámušaid Lappekomišuvnna dáfus ja čujuhii ahte čilgehusas ledje cealkámušat main vuhttui ahte Lappekomišuvnna lei viiddis oaidnu dán áiggi sámi boazodili árvui. Eanetlohku čujuhii vel dasa ahte Lappekomišuvnna ii lean sámi ovddasteddji, ja celkkii ahte «dál ii livčče sáhtán oppa jurddašitge ahte sápmelaččat eai galgan leat ovddastuvvon vástideaddji komišuvnna.» Dasto deattuhii eanetlohku ahte eanaš dat protokollii čállojuvvon čilgehusat ledje boahán fástaássiin. Selbu-ášši uhcitlohku ii dáhtton bealistis doarjut eanetlogu cuiggodeami Lappekomišuvnna bargui. Lea mearkkašanveara ahte duopmár Flock guorrasii eanelogu cuiggodeaddji mearkkašumiide.

Čáhppesvuovde-áššis lei ovttajienalašvuohta Alimusrievttis bohtosa hárrái. Dán ášši njeallje duopmára ledje mielde Selbu-áššisge, viđat lei dalle aiddo nammaduvvon duopmár Stabel. Dat njeallje eará duopmára Čáhppesvuovde-áššis gulle buohkat Selbu-ášši eanetlohkui; sii ledje duopmárat Flock, Oftedal Broch, Dolva ja Matningsdal. Dat maŋimuš guhte lei vuosttasjienasteaddji Selbu-áššis, lei vuosttasjienasteaddji Čáhppesvuovde-áššisge.

Gáttán lea hirbmat dehálaš Selbu-ášši bohtosii ahte ášši šattai plenumduopmun. Buot alimusriekteduopmárat ledje mielde ášši meannudeamis, ja sii ádjánedje guhká, masá gávcei vahku, hábmet daid hirbmat viiddis duopmoprinsihpaid. Olles Alimusriekti lea danne leamaš mielde digaštallamin vuodđogažaldagaid sámi vuoigatvuodaid birra. Dát lea fas vuorus mielde leamaš mearkkašahttin dan ovttajienalaš dupmui mii lei Čáhppesvuovde-áššis.

Dat áššit mat dás leat máinnašuvvon, gusket buot áššiide vuoigatvuodaid hárrái nannámis, ja áiggun danne vel váldit ovdan ovttá ášši 1985:s guolástanvuoigatvuoda birra. Dát ášši (Rt. 1985 s. 247) lea seamma gielddas go Čáhppesvuovde-ášši, Gáivuonas Romssa fylkkas. Elfápmohuksema geažil nuppástuvve jiekŋadilálašvuodat vuonas ja árbevirolaš vuotnabivdu váttui. Guolásteaddjit geaidda dát čuzii gáibidedje buhtadusa, ja Alimusrievtti eanetlohku miedihii dasa. Eanetlohku gohčodii dán guolásteami dušše guoskat ássiide dárkilat ráddjejuvvon guovllus. Vieris guolásteaddjit ledje duodai doahhtalan ahte lei báikegotti godđodorskebivdu Gáivuona siskkit oasis. Alimusrievtti uhcitlohku (guokte duopmára) anii guollebivddu buohkaidvuoigatvuohtan, mii ii sáhtán vuoigadahttit buhtadusa. Okta duopmár áššis lei mielde Selbu-áššisge. Son lei duopmár Aasland guhte gulai eanetlohkui sihke Gáivuona-áššis ja Selbu-áššis. Aaslandas lea muđui miellagiddevaš disseansa boazodoalliid beali muhtin ráŋggáštusáššis 1988:s boazoguohtuma hárrái Hámmarfeasttas, geahča Rt. 1988 s. 1.

Maŋŋil 2001 eai leat leamaš dakkár áššit Alimusrievttis mat gusket seammalágan gažaldagaide go dat mat ledje Selbu-áššis ja Čáhppesvuovde-áššis. Dáin maŋimuš jagiin leat dattege earalágan gažaldagat boazodoalu dáfus leamaš Alimusrievttis. Mánŋa ášši leat vuolggahuvvon Sis-Finnmárkku diggegottis – dan duopmostuolus mii ásahuvvui 2004, justa dan dihtii vai duste sámi deasttaid sámegeiela ja -kultuvrra dáfus riidduin duopmostuolus.

Namahanveara leat guokte ášši mas gažaldat ahte leigo bohocco goddinmálle vuostá ealliid-suodjaluslága vai galgágo dohkkehit sámi vierrun ILO-konvenšuvnna nr. 169 álgoálbmogiid ja čearddaid iehčanas stáhtain 8 artihkkala olis. Áššit leat 2006 (Rt. 2006 s. 957) ja 2008 (Rt. 2008 s. 1789) rájes. Boazodoallit eai vuoitán ovttage áššis Alimusrievttis.

Maŋimus mearrádušas lea Alimusrievttis viiddis ságaškuššan 8 artihkkala hárrái. Buot vihtta duopmára gávnnahejje ahte heakkahuhttinvierru ii lean suodjaluvvon ILO-169, 8 artihkkalis. Muhto Alimusriekti juohkásii eanetlohkui ja uhcitlohkui 8 artihkkala dárkilat áddejumi dáfus. Eanetlohku (3 duopmára) oaivvildii ahte goddinvuogi ferte árvvoštallat 8 artihkkala nr. 1 olis, ja ahte nr. 2 mearráduš ii lohkkovuvvon. 8 artihkkala mearráduš nr. 2 lei eanetlogu mielde guoskevaš lánkaáddi válddi ektui muddedettiin siskkáldas gaskavuodaid sámi servodagas. Muhto go dás lei sáhka lánkaaddimis mii guoskkai oppalaččat riikkas, de dušše nr. 1 mearráduš lohkkui. Uhcitlohku (2 duopmára) oaivvildii ahte 8 artihkkala áddejumis ii sáhtán bidjat nu čielga rájá gaskal daid vieruid mat siskkilduvvojit nr. 1:s ja daid vieruid mat máinnašuvvojit nr. 2:s. Uhcitlohku celkkii ahte lea sáhka dušše dásseerohusain «mas sámi geavada deaddu norgga lágaid ektui lassána mađi lagabui lea sámeálbmoga siskkáldas eallima ja kulturdoaimmaheami váibmosa». Ja joatkkašuvvo ná:

Vihkkedallamis berre leat várrogas lasihit dasa iehčanas deattu ahte duohtadeapmi lea oppalaš dáža lágaid boadus, iige nappo lágaid mat leat njuolga jurddašuvvon sámi álbmogii. Nuppegežiid sáhtášii duohtavuodas dihkádit luotta seamma integrašunlinjái go ILO-konvenšuvnna nr. 169 – ja áinnas 8 artihkkala nr. 2 nuppástuhtedettiin – justa áiggui rievdadit. (57 oassi).

Hui berošteaddji leat guokte eará ášši, dásge lea nubbi 2006 ja nubbi fas 2008 rájes. 2008 rájes áššis (Rt. 2008 s. 1594) lei sáhka geatnegasvuodas sirdit eret bohoccuid mat ledje muhtin sullos mii ii gullan ovttage boazoorohahkii. Ášši lei ránggáštusášši ja boazodoallit dubmejuvvojedje sihke diggegottis (Hámmarfeastta diggegottis) ja lágamánnerievtis, muhto áššehuvvojedje Alimusrievttis.

2006 ášši (Rt. 2006 s. 1382) guoskkai dasa ahte leago doalloovttadat massojuvvon go lea leamaš váillálaš doaimma ja váillálaš raporteren boazodoalloeiseválddiide. Boazodoalli vuittii Sis-Finnmárkku diggegottis, muhto vuottáhalai lágamánnerievtis. Go ášši bođii Alimusriektái, de guorrasii Alimusriekti diggegotti oidnui ja boazodoalliide mieđihuvvui. Dás nappo doahhtalii Alimusriekti diggegotti duopmopremissaid – iige lágamánnerievti árvvoštallamiid. Alimusrievtti árvvoštallamat šaddet mearkkašahttin dán duomus maŋit sullasaš áššiide.

Dán lánkai Sis-Finnmárkku diggegotti mearráduš juksá dan geográfalaš guovllu olggobeallai. Dát «leavvanbeaktu» lei nu go doivo dán duopmostuolu ásahettiin, ja šaddá miellagiddevaš čuovvut duopmostuolu doaimma ovddasgavlui.

The Supreme Court and Sámi Rights

Since 2001, there have been two important Supreme Court decisions concerning Sámi land rights: the Selbu case and the Svartskogen case. This essay gives a short overview of developments in the Supreme Court regarding these questions before 2001. The Selbu case was a

32 plenary decision. How judges in the Selbu case behaved in similar cases in previous years is also examined. In more recent years, other questions relating to Sámi livelihoods have been settled in the Supreme Court, and a short presentation is given. Of special interest is a decision from 2008, regarding ILO convention No 169 article 8.

Čálus lea jorgaluvvon dárogielas / The essay is translated from Norwegian.

Kirsti Strøm Bull
k.s.bull@jus.uio.no

«– Áigon šaddat oahpaheaddjin ja šadden...» Sámi allaskuvlla ávvuoahpaheaddji skuvlamuittut ja muhtun jurdagat sámi oahppoáššiid birra

EDEL HÆTTA ERIKSENA JEARAHALLAN KRISTINE NYSTAD

Edel Berit Kristine Klemetsdr. Hætta lea su olles namma, muhto mii dovdat su Edel Hætta Eriksenin. Edel riegiidii 1921:s ja álggii juo nuorran oahpaheaddjin, lei aitto deavdán 18 jagi. Moadde jagi maŋŋil, 1941:s, álggii son Nesna oahpaheaddjiskuvlii. Soađi geažil gaskkalduvai su skuvlavázzin ja easka 1949:s lei sutnje vejolaš ollašuhttit oahpaheaddjioahpu. Guovdageainnu vuodđoskuvla lei sus bargobáikin dassá go Sámi oahpahusráđđi ásahuvvui 1977:s. Sámi oahpahusrádis barggai son guoktenuppelohkái ja bealle jagi direktivran ja manai ealáhahkii 1991:s. Edel lea maiddái leamašan ángiris servodatberošteaddji. Son lei mieldejahttu suokantivvrras ja skuvlastivvrras ja son lei vuosttaš nissonolmmoš guhte jodihii Guovdageainnu skuvlastivvrra. Minddar lea Edel leamašan mielde ollu eará ge iešguđet stivvrrain ja lávdegottiin mat leat bargan sámeigiella-, skuvla- ja kulturáššiiguin. Son lea maiddái ožžon ollu gudnebálkkašumiid. Alimus gudnebálkkašupmi maid lea ožžon, lea *Ridder av 1. klasse av Den Kongelige St. Olavs Orden*. Dan oačču 1988:s.

Edela máŋga logi jagi barggu dihte sámi skuvlaáššiiguin ja su oassálastin Sámi allaskuvla ásaheami bargajoavkkus, nammaduvvui son Sámi allaskuvlla ávvuoahpaheaddjin. Ávvuoahpaheaddjin lea Edelis lunddolaš sadji Sámi allaskuvlla ávvugirjjiis.

Ovddeš bargoguoibmi jearahallá

Ávvugirjji doaimmahuslávdegotti lahttun ožžon mun dan gudni fitnat Edela luhte ja suinna ságastallat su oahpaheaddji – ja skuvladoaimmaid birra. Lean máŋga jagi bargan Edeliin ovttas, álggos Guovdageainnu mánáidskuvllas gos Edel lei rektoriin ja maŋŋil máŋga jagi dalá Sámi oahpahusrádis. Mun dovddan vehá balu go lean jođus iežan ovddeš oahpaheaddji ja hoavdda ságastallamii. Bisánan feaskárii roahkkatvuoda vuordit ovdal go manan sisa. Jurddašan lea go son muitime munno šiehtadusa. Lea dieđusge, ja son váldá mu bures vuostá, ráhkada gáfe ja moai čohkkedetne humadit. Háliidan diehtit manne son šattai oahpaheaddjin go eai lean galle nieidda dan áigge Guovdageainnus geat válljejedje oahpaheaddjibarggu dahje oahpu obanassiige maŋŋil vuodđoskuvlla. Dás Edela muitut.

Vuosttaš oahpaheaddjibargu

Ledjen 12 jahkásaš go mearridin šaddat oahpaheaddjin. Mis lei oahpaheaddji gii lei hui čeahppi oahpahit. Son lei lahka Kristiansándda eret. Son šaddái munnje ovdagovvan. Muhtumin son jearrá mis ohppiin manin mii áiggošeimmet šaddat. Muittán muhtin vástádusaid.

34 Muhtin oahppi vástidii son áigu šaddat «*sangerinne*». De logai oahpaheaddji: «*Kunstens vei er lang og tornefull.*» Muhtin ges áiggui buohccidivššárin. Mun vástidin: «Áiggun šaddat oahpaheaddjin.» Mu niehku ollašuvai.

Mun ledjen 18 jahkásaš go vuohččan bessen bargat oahpaheaddjin. Ledjen geargan joatkka-skuvllain ja ledjen dan jagi ruovttus. De riiggii muhtin oahpaheaddji ja bivddii mu sadjásaš oahpaheaddjin. Dalle ii lean rektor. «–Juo dieđusge boadán skuvlet,» lohken mun.

Vaikko ledjen nuorra in ballan gal skuvlemis, muhto ballen veháš jus mánát badjelgehččet mu. Mu áhččeroški lei nuorran skuvlen Álttás ja attii rávvaga munnje: «Muitte, ale njálmmar mánáguin. Ane čalmmiid vai duodasin váldet du.»

Mun bohten skuvlii, ja doppe lei muhtin mii attii munnje diibmoplána. Diibmoplána mielde galgai luonddufága. Mannen skuvlalatnjii. Ledje 3. ja 4. luohká oahppit. Čájehedje leavssu oahppogirjjiis mii lei dárogillii: *Åkersennep*. Mun jerren: «Máhttibehet go leavssu?» Muhtin bártnáš ceggii gieda, čuoččahii ja logai bajiloaivvi visot leavssu dárogillii. Mun de jearahišgohten leavssu sisdoalu sámegilli. Ii oktage diehtán sisdoalu, ii son ge gii máhtii leavssu bajiloaivvi. Dien mun gal dieđusge atnen váivin. Šadden maid skuvlet luohkáid gos oahppit ledje dušše moadde jagi nuorat go mun. Manai bures. Ledjen oalle duodalaš diimmuin, muhto friddjagoartiliin stohken olgun mánáguin.

Oahpaheaddjioahppu

Álgen Nesna oahpaheaddjiskuvlii čakčat 1941. Skuvllas manai hui bures vaikko buot lei dárogillii. Mu váhnemat leigga goappašagat gazzan oahpu, ja eaba soai máhttán dárogiela go álggiiga ohppui. Oahpaheigga midjiide dárogiela, vai eat galgan boahit seamma vártnuhis dillái go soai leigga vásihan. Nie mun šadden guovttegielagin. Joatkaskuvllas lei mus dárogieloahpaheaddji mii álohii bilkidii mu. Čálii mu meattáhusaid távvalii ja dajai: «*Det er ikke rart, du er jo finn.*» Bilkideapmi dagahii ahte mun bidjen meari oahppat čállit dárogiela albma ládje.

Nesnas ledje čeahpes oahpaheaddjit, ja mis lei ollu pedagogihkka. Lei ollu sáhka álgolohkanoahpu birra. Stávenvuohki lei dalle dábálaš. Ođas lei sátnvuohki. Mánát ohppe smávva sániid, ja maŋgil galge sirret ja oahppat bustávid. Jietnavuohki lei maid anus. Mun lean geavahan maŋga vuogi go lean oahpahan mánáid lohkat. Vuogi ferte heivehit oahppái.

Lei soahti, ja ovdal beassáziid 1942 válde duiskalaččat skuvlla, ja šattaimet vuolgit ruoktot. Nuppi jagi eat beassan vuolgit Nesnai.

Čakčat 1943:s álgen fas oahpaheaddjiskuvlii, ja dan jagi bessen olles jagi Leahkit skuvllas. Čakčat 1944 bodii evakueren. Lihkus in hahppehan vuolgit skuvlii ovdal go evakuerensáhka gullogođii, ja bessen ge iežan olbmuid fárus báhtarit meahccái. Livččii issoras Leahkit nuppi sajis ii ge diehtit maidege mo bearáš birge soahteroasuid siste. Gaskkalduvven ovtta ládje. Easka 1949:s loahpahin iežan oahpaheaddjioahpu Tromssas.

Gaskaáigásaš barggut

Dan čavčča go in beassan oahpaheaddjiskuvlii, de skuvla bivddii mu sadjásašoahpaheaddjin.

Muhtin oahpaheaddji lei nasista, ja ovttat ládje bovdi mu hirdačoakkámiidda. Čálii vel ahte oahpaheaddjin de lei mus geatnegasvuolta bohtit sin čoakkámiidda. Mun dihten ahte diet ii lean duohta, muhto munnje šattai diet oalle váivin, ja heiten oahpaheaddjin. Leansmánni Arvid Dahl bivddii mu kántorčállin, ja barga de dan jagi leansmánni kantuvrras. Ođđabeavimánus 1945:s rahpasii ráđji Ruttii, ja mun mannen Uppsalai gos oasálasten muhtin oahpaheaddji-kurssas maid Norgga legašuvdna Ruotas ášahii. Kurssa lei nuvttá ja dan maŋŋil ávžžuhedje min skuvlet 2 jagi maŋŋil soadi, go dihte ahte Norggas váilo oahpaheaddjit.

Bohten fas Guovdageidnui geasset 1945:s. Olbmot ledje bohtigoahtán ruoktot. Fylkamánni lei nammadan mu áhči sátnegođiheaddjin, ja suohkan lei fas álgán doaibmat. Áhčči lei hui skuvlaáŋgir ja čakčat 1945:s bijai johtui skuvlla sihke Mázi, Lahppoluobbalii ja márkani. Mázes eai lean boaldán buot viesuid. Alfred Larsen manai Mázi ja doalai skuvlla Klemet Turi viesus. Duottarstohpu Lahppoluobbalis ii ge lean boldon. Anders Bongo manai dohko. Mis lei golmmalanjat bráhkka márkani. Juohke iđida gurriimet iežamet oadđenlanja ja guttiimet dohko bevdiid ja stuoluid. Mun biddjojin oahpaheaddjin ja mus ledje nuppelohká oahppi. Juovllaide gearggai skuvlabráhkka. Dálvet 1946 skuvlii Alfred Larsen márkani dan ođđa skuvlabráhkas, Anders Bongo manai Mázi ja mun mannen Lahppoluobbalii.

Lohpi oahpahit sámegillii

– *Mii lei suohtaseamos du oahpaheaddjibarggus?* Mun barga skuvllas sullii 30 jagi. In goassege lean váivi vuolgut skuvlii. Lei suohtas oaidnit go mánat ohppe. Dat movttiidahtii ja lei vuoitun sihke mánnái ja oahpaheaddjai. Stuorimus dáhpáhus skuvllas lei go 1967:s šattai lohpi oahpahit sámegillii. Mun ledjen oahpaheaddjin nuoraidskuvllas. Ledje unnán sámegielat oahpaheaddjit ja jerre mus váldit vuosttaš luohká. Dasa dieđusge mihten. Gal dat lei oalle miellagiddevaš. Mus ledje leamašan mánga vuosttaš lohka ovdal, ja ledjen sámegielat mánáid oahpahan lohkat amas gillii, dárogillii. Lávejedje sihke sámegielat ja dárogielat oahppit seamma luohkás, ja oahppogirjjit dárogillii. Mun lávejin ráhkadit ollu govaid maid darvvihin seinniide miehta lanja. Oahpahin sámegielat mánáide vehá dárogiehta ovdal go ožžo girjji. Dárogielat mánáid bidjen sárgut, ja ledje vel veahkkin munnje oahpahit dárogiehta daidda geat eai máhttán dárogiehta. Dárogielat mánat jearahallagohte girjjiid ja váhnemat álge riŋget ja jerre eai go mánat oaččo girjjiid. Gal dat ožžot, gal dat ožžot, vástidin. Manne gal vahkut ovdal go oahppit ožžo girjjiid. Ii lean imáš ahte dárogielat váhnemat hárbme. 1967:s ožžon lobi oahpahit mánáid sámegillii. Mánat ožžo girjjiid sámegillii, ja buohkat ohppe lohkat moatti mánus. Ovdal manne jagit ovdal go buohkat ohppe lohkat.

Oahppogirjevátnivuolta

– *Mo dalle lei oahpponeavvodilli?* Vaikko lei ge lohpi oahpahit sámegillii, de ledje unnán oahppogirjjit sámegillii. Vuodđoskuvlarádis lei ovddasvástádus ráhkadahttit girjjiid. Muhtumin lei Sámi rádios TV-sáta Guovdageainnus. Mun ledjen rektor mánáidskuvllas, ja bovdi mu oasálastit. Doppe šattai sáhka oahppogirjjiid birra, ja mun mitalin ahte mis váilot oahppogirjjit sámegillii. Nuppi beavvi ožžon telefovnna Vuodđoskuvlarádis. Sivahalle mu gielistan TV-sáddagis. Sii leat ráhkadeame girjjiid, muhto departemeanta ii juollut ruđa. Mun galgen Osloi maŋit vahku, ja jerren lobi fitnat Vuodđoskuvlarádis. Ovdal go mannen Osloi, válden oktavuolta Oahpahudepartemeanttain ja jerren beassat sin ságaide. Válde bures vuostá ja lohpidedje prentenruđa Vuodđoskuvlaráddái. De mannen Vuodđoskuvlaráddái. Hoavda

36 sávai bures boahtima, ja mis lei oalle buorre ságastallan oahppogirjjiid birra. Maŋŋil mitalii muhtun konsulentii Sámi oahpahusráđis: – *Hun kom til Grunnskolerådet i sine pontifikalier, sint som en (...), men hun var ikke så verst likevel.* Mus lei gákti maid son gohččodii pontifikalier.

Sámi oahpahusráđđi

– *Don ledjet maddái mielde Sámi oahpahusráđi ásaheame. Mital veahá dan birra.* Skuvllaid geahččaladdanráđđi (Forsøksrådet for skoleverket) nammadii 1972:s lávdegotti mii galgai árvalit movt ovdánahttit skuvlla sámiide. Lávdegottis ledje Odd Mathis Hætta, Per Jernsletten, Trygve Madsen ja mun. Lávdegotti deháleamos árvalus lei oaččuhit sierra ráđi sámi skuvlaáššiid väste. 1973:s nammadii departemeanta mu mieldeahhtun Geahččaladdanráđđái, ja doppe de bessen ovddidit lávdegotti áigumušaid. Válđoáššin munnje šattai oaččuhit sierra almmolaš sámi skuvlaráđi. Geahččaladdanráđi miellahtut dorjo mu. Gonagasa resolušuvdna juovlamánu 8. beaivvi 1975 mearridii ášahit Sámi oahpahusráđi. Čállingoddi ášahuvui dálvet 1977:s ja mun álgen čállingotti jodihit.

Sámi allaskuvla

– *Don ledje mielde Sámi allaskuvla ásaheamis? Manne lei dárbu sierra sámi oahpaheaddjioahpu bidjat johtui?* Váilo sámeielat oahpaheadjji. Mun bessen mielde Hoëm-lávdegoddái 1972:s. Anton Hoëm jodihii lávdegotti, ja lávdegottis ledje vel Odd Mathis Hætta, Nils Jernsletten ja Trygve Madsen. Min váldoulbmil lei oaččuhit Sámi oahpaheaddjiskuvlla. Vuosttaš lávki lei ášahit sámi oahpaheaddjioahppo-ossodaga Finnmárkku allaskuvlii. Ossodat bođii johtui 1974. Sullii logi jagi maŋŋil bođii sáhka ášahit allaskuvlla Nuorta-Finnmárkui. Sámi oahpahusráđđi oaivvildii: – Jus galgá nubbi allaskuvla Finnmárkui, de dat galgá Sámi allaskuvla! Nu šattai.

– *Dál lea Sámi allaskuvla doaibman 20 jagi. Lea go Sámi allaskuvllas du mielas leamašan ávki?* Dan ii sáhte eahpidit ge. Lea ávkkálaš go leat sámeielat oahpaheadjji, muhto servodat dárbbáša eambo sámeielat oahpaheadjji. Ii leat dohkálaš ahte váilot sámeielat oahpaheadjji go mis lea Sámi allaskuvla. Sámi allaskuvllas lea geatnegasvuohta oahpahit doarvá sámeielat oahpahedjjiid!

Ávvuoahpaheadjji – midjiide ovdagovvan ja movttiideaddjin

Go moai gerge ságastallamis ja gáfe juhkamis, de mun giittán su ja vuolggán fas allaskuvlii. Váccidettiin jurddašan man árjjalaččat Edel lea álo bargan sámi skuvlaáššiid ovddidemiin. Ii leat vuollánan vaikko ollu vuostehágu lea muosáhan. Edel lea leamašan midjiide ovdagovvan ja movttiideaddjin. Su áŋgiris barggu lea duođai mearkkašan ollu sámi skuvla ovdáneapmái, sihke dan ahte sámeillii dál lea lohpi ja vejolaš oahpahit, ii dušše vuodđoskuvllas, muhto maid maddái allaskuvladásis. Edel lea gállan midjiide bálga. Mis lea árbi maid mii leat geatnegahtton dikšut ja fievrridit viidáseappot.

«– I wanted to become a teacher and so I did...» The Honorary Teacher of Sámi University College remembers and reflects on schooling and some Sámi educational issues

Edel Berit Kristine, known as Edel Hætta Eriksen was one of the first educated Sámi women in Kautokeino when she graduated from a teachers college in 1949. She has been teaching in the Primary School for 30 years, was the headmaster of the school for several years, but also engaged in politics as a member of the local council and she was the first female leader of the Local Education Authority. She points out that the most positive event in her teachers career was in 1967. For the first time in her teaching career she could start using Sámi as a medium of instruction. All children in the first grade learned to read during their first semester at school.

Edel was also engaged in 1980 in the process of establishing the Sámi University College. Edel also initiated the publishing of Sámi teaching materials when she was the director of the Sámi Education Council and also initiated the development of the first Sámi curriculum, which was adopted in 1989.

In 1988 Edel was awarded the Norwegian Royal Orden of St. Olav.

The Sámi University College has played a central role in providing Sámi society with Sámi teachers. Edel has also encouraged the College to further expand the teachers' education programs. The lack of teachers in Sámi society is a challenge, this, however, should no longer be the case due to the existence of the Sámi University College.

Edel Hætta Eriksen

edelhe@online.no

Kristine Nystad

kristine.nystad@samiskhs.no

*Čuolddesmuorra/ Stick for preparing the Sámi shoes. Duojár/Artist: Jon Ole Andersen.
Priváhta oamastussan / private property. Govven/photo: Jon Ole Andersen.*

... ja de dolliimet Guovdageidnui

GUNVOR GUTTORM

Duodji lei vuosttas fäga, mainna álggaheimmet Sámi allaskuvlla, go duodjesuorgi sirdojuvvui Álaheajus Guovdageidnui čakčat 1988. Muitalan dán čállošis, mo lei bargat álgojagiid Sámi allaskuvllas. Geahčadan maid, mii lea dáhpáhuvvon duodjeoahpuin dan rájes go mii smávvát álggaheimmet dan.

Finnmárkku guovlluallaskuvla ja duodjeoahppu

Čakčat 1986 álggahuvvui Álttá oahpaheaddjeallaskuvlla geahččalanprošeakta fállat olles jagi duodjeoahpu Álaheajus. Doppe ledje jo moadde jagi fállan joatkkaoahpuid oahppan oahpaheaddjiide. Leimme guovttis, Inga Hermansen Hætta ja mun, geat nammaduvvuime bargat oahpaheaddjin dan čavčča rájes. Inga lei muhtun jagiid oahpahan jo duodjeoahpuid. Eanaš studeanttat geat ohce ohppui, ledje oahpaheaddjit. Oahppu lei heivehuvvon maiddái vuodđoskuvlla duodjeohppui.

Mii leimmet buohkat gergosat ráhkadit buori oahpu. Ádjáneimmet guhká gávnnahit dakkár duodjeoahpu, mii heive sihke duoji jurdagii ja maid olbmuide, geain lea jo pedagogalaš hárvjaneapmi skuvllas. Mu vuodđojurdda lei geahččalit čuovvut duoji ávnnasteames gárvves duodjái. Danne geavaheimmet ollu áiggi háhkat ávdnasiid olles čavčča. Muhto fuomášeimmet maid, ahte fertet viežžat duodječehpiid, geain leat erenoamáš čehppodagat, degomat rátnogodđimii oáččuiimet veahki olbmuiin Almmáivákkis.

Munnje geas alddán ii lean nu ollu pedagogalaš hárvjaneapmi, lei hástalussan gozihit, mo duodji galggašii doaibmat skuvllas. Duodjefágaplána man mielde barggaimet, lei maiddái váldán ovdamearkka vuodđoskuvlla plánas. Fágaplánas lei dárkilit čilgejuvvon, makkár ávdnasiiguin galggai bargat ja makkár bargovugiid studeanttat galge oahppat. Plána mielde studeanttat galge oahppat bargat dujiin álggu rájes, ávnnasteames gitta gárvves duodjái. Go lei ollesáigge oahppu ja studeanttat ledje färren Álahedjui oahpu gazzat, de sii geavahedje duodjelanjaid olles áiggi. Studeanttain eai lean eará fágat maid galge fuolahit, ja orui ahte fertiimet ollu barggaid «duvdi» sidjiide vai ledje duhtavaččat. Bázahusat dáid studeanttaid duddjonmovttas, leat oaidnimis dál ain allaskuvllas. Sii ráhkadedje skuvlii omd. unna rátnogodđinmuoraid, maid geavaheimmet moddii velá ovdal go reavžugohte.

Mii juogadeimmet lanjaid «forming» ossodagain, muhto iešalddis Álttá oahpaheaddjeallaskuvlla lei sierra dállu, gos lei Sámi ossodat. Mii geahččaleimmet geavahit maid olggu oahpahuslatnjan. Ávdnasiid vieččaimet lagaš birrasis, ja buot háviid ávnnastanbargu ii mannan áibbas

40 bárttiid haga. Muittán go vuosttas geardde vulggiimet osttuid viežžat. Vulgen eahketbeaivve ochat guovlluid lahka Álttá, gos dal livččii sáhttán ostet, ja gávdnen maid báikki, gos ledje njulges ostomuorat iige dat lean nu guhkkien eret skuvllas. Váruhin ahte ii lean áidi birra ja nu jáhkken, ahte eana lei stáhta. Nuppi beaivvi válden studeanttaid seamma báikái, muhto go leimmet doaimmaid siste, de bođii almmái gii jearai, gii min lei suovvan njáskat su eatnamis. Mii siseatnan olbmot eat lean ádden, ahte dán guovllushan olbmot oamastit maid rođuid. Loahpaloahpas manai bures, ja almmái lei duhtavaš go veaháš njáskkaimet rođu amas oalát vesáluvvat su eana.

Fágagelbbolašvuođa nannen

Go jurddašan dál maŋŋá, de oainnán ahte studeanttat, geat válde duoji dien áigge, fertejedje duođaid leat ohcalan diekkár oahpu, go ii várra buot lean áibbas buorre min doaimmain. Vaikko sii ledje duhtameahttumat, de eai goit dovddahan dan goassege. Muhto kollegiijas gal hálaimet, man dárbbášlaš lea nannet fágalaš birrasa nu ahte duodji lea viidásat oahppu allaskuvlla dásis.

Sámi Instituhtas lei válde ovddasvástádus sámi kulturduhkamis, ja sis lei olmmoš barggus gii gozihii duodjeáššiid. Earet eará lei Sámi instituhtta ja riikkaorganisašuvdna Sámi Duodji oččodišgoahtán olbmuid váldit viidásat oahpu duojis, váldofága, nu ahte leat gelbbolaččat oahpahit duoji allaskuvllas. Dahkkui soahpamuš Statens lærerhøgskole i forming, Oslo (SLFO), mii galgai fállat duodjeoahpu. Sihke Sámi Duoji ja Sámi Instituhtta bealis bođii ovdan ahte sii, geat álge duodjeohppui, galge leat vázzán unnimusat jagi duodjeoahpu allaskuvlla dásis dahje jo eará lánkai sáhttit duođastit duodjeduogáza. Dasa lassin ledje bidjan eaktun ahte sii, geat álget ohppui, galge maid duođastit iežaset lohkan sámegiela dahje ahte sis lei sámegielat duogáš. Lei veaháš imaš mearrádus sámegiela dáfus, go oahpahuš SLFOs lei dárogillii, muhto jurdda lei deattuhtit, ahte sámegielas leat dieđut mat sáhttet govvidit duoji ja duodjejurddašeami. Sámi allaskuvla almmuhii duodjeváldofágastipendiáhta, ja Inga Hermansen Hætta gii lei áŋgiruššan duodjeoahpuin Finnmárkku oahpaheaddjeskuvllas, álggii stipendiáhtan. Ledje de moattis velá, geat álge SLFOs váldit duodjeváldofága, earret eará Maja Dunfjeld gii dál lea 1. amanuensa Sámi allaskuvlla. Maja lei maid vuosttas studeanta, gii čađahii duodjeváldofága 1989:s. (Mun álgen ohppui 1990 dan maŋŋá go ledjen moadde jagi bargan Sámi joatkaskuvllas ja boazodoalloskuvllas). Máhcan veaháš maŋŋelaš duoji váldofágaáššái.

Vuosttas jagi go leimmet Álaheajus, gáibidišgohte sii, geat válde oahpaheaddjioahpu, ahte siige sáhtášedje váldit duoji dan sadjái go «*forminga*» iežaset oahpaheaddjioahpus. Čakčat 1987 de joatkašuvai fas jahkásaš viidásat oahppu oahppan oahpaheaddjiide, ja dasa lassin de fidnejedje maid oahpaheaddjistudeanttat duoji fágan. Dál ledje maid ollu digaštallamat, ahte leago áigi ášahit sierra Sámi allaskuvlla. Lei maidái hirbmat ollu sáhka das, leago vejolaš cegget alit oahpu doaresbeal báikái degomat Guovdageidnui. Seammás dáhpáhuvai maid ollu Guovdageainnus, go militeara fárregođii eret doppe, ja guorranišgohte lanjat. Šaddagođii čielggas, ahte allaskuvla ášahuvo Guovdageidnui.

Vuosttas lánki šaddat Sámi allaskuvlan

Čakčat 1988 ovdalgo skuvla álggii, árvaluvvui ahte maŋimuš duodjegeahččalanortnegis čađahat oahpahuš Guovdageainnus. Eanaš studeanttat, geat ledje ohcan ohppui, ledje joga

Karášjogas dahje Guovdageainnus eret, ja moai allaskuvllaoahpaheadji guovttos, Inger Anita gii lei boahtán Inga Hermansen Hætta sadjái ja mun, maiddái miediheimme fárret Guovdageidnui.

Mis šattai issoras hušša go mearrideimmet johttát Guovdageidnui. Duodjeohppui leimmet čohkken veahás dávviriid, saháid, jiehkkuid, godđinmuoraid ja eará stuorát ja unnit duodjereaiduid, maid dal galggaimet sirdit Guovdageidnui. Liv Østmo ja Jan Henry Keskitalo leigga stuorra veahkit gálgat mašiinnaid ja páhkket buot duodjeopmodaga fárrenbiilii. Ii várra lean nu ollu, go fárrenbiilii čáhke velá mu ásodaga dávvirat. Ja nu de čavgiimet Guovdageidnui, ja vuosttas lávkin loahpahit Sámi ossodaga Álttá guovlluallaskuvllas ja šaddat Sámi allaskuvlan lei dahkkon. Guokte duodjevirggi, mat ledje Álttá oahpaheadjeallaskuvllas, sirdašuvve dál Sámi allaskuvlii. Duodjevirggiid lohku lea leamaš dássidit dan rájes Sámi allaskuvllas, earet muhtun jagiid go lea leamaš dušše okta virgehas dahje go lea fástavirgehas lea leamaš stipendiáhtavirggis. Sámi allaskuvlla álggu rájes lea čuočuhuvvon, ahte duodji lea dehálaš fága ja fága masa galgá ollu návccaid bidjat.

Lei erenoamáš leat «Sámi allaskuvlan» dál Guovdageainnus. Min «duodjelatnja» lei gievkkan ja kantiidna ja šillju olggobealde, ja joatkkaskuvllas oaččuimet láigohit garraduodjelanjaid. Erenoamážit beasaimet geavahit šilju, mii lei dárbbášlaš ávnnastettiin ja bargadettiin stuorát duodjebargguid. Duodjeoahppu iešalddis ii rievdan nu sakka mañnil fárrema, ledje ain ollesáiggi studeanttat geat gazze duodjeoahpu. Ođas lei ahte duodjestudeanttat eai buohkat lean oahpaheadjit, muhto baicce studeanttat geat háliidedje váldit duodjeoahpu allaskuvlla dásis. Eatnašat sis geat ledje vuosttas studeanttat, jotke jogo allaskuvllas dahje válde duodjeoahpu, muhtumat jotke oahpaheadji- dahje ovdaskuvlla oahpaheadjioahpuin. Okta sis lei nu ollu ieš oahppan duddjot, ahte moadde jagi mañnil sáhtii váldit fágabreava duojis ja mañnelis lea váldán váldofága duojis Sámi allaskuvllas. Okta sis lea dál loahpahaddamin iežas vuodđoduodjeoahpu allaskuvllas, namalassii lea čađaheamen duodjebachelora. Dušše okta sis válddii duodjeoahpu iežas dihtii ja oahpu mañná jotkkii barggus bártnedivššárin.

Duodji fágan oahpaheadji- ja ovdaskuvllaoahpaheadjioahpus

Go Sámi allaskuvla virggálaččat áhahuvvui 1989, lei duodjefága šaddan bákkolaš fágan sihke oahpaheadjioahpus ja ovdaskuvlla oahpaheadjioahpus. Sámi allaskuvla fálai duodjeoahpu maid joatkkaoahppun oahpaheadjiide. Dát mielddisbuvttii, ahte fágalaš sisdoallu rievddai earet eará nu ahte duodji lei fágan go studeanttat čadahedje bargohárjehallamiid skuvllain. Fága lohkanmearri unnui nu ahte dál sáhtte studeanttat lohkat jogo 3 (dálá 9 oahppočuoggá), 5 (dálá 15 oahppočuoggá) dahje 10 (dálá 30 oahppočuoggá) čuoggá duoji .

Dáiddaoahppu, gosa láhppui?

Sámi allaskuvllas lei áigumuš viiddidit duodjeoahpu ja fidnet maiddái alit dáiddaoahpu skuvlii. Sámi dáiddačehpiid searvi (SDS) lei jo 1979 álggahan jurdaga áhahit sierra dáiddaoahppu Sápmaí, ja 1986:a guorahallamis maid SDS ovttas Sámirádiin čadahedje, árvaluvvui sierra sámi duodje- ja dáiddaallaskuvla. Ovttas earet eará SDS:ain allaskuvla čadahii 1997 guorahallama njealji jagi dáiddaoahpus ja sáddii ohcamuša departementii, muhto ohppui ii juolluduvvon ruhta. Dan mañnáge lea SDS ángiruššan fidnet áigái alit dáiddaoahpu. Sámi allaskuvla ii fidnen oahppu, danne go departemeanta ii háliidan juolludit ruđaid

42 erenoamáš ohppui. Dat baicce siđai, ahte Sámi allaskuvla fállá duodje- ja dáiddafágaid ovttagaid (modulaid) mielde ja dainna lágiin iská beroštumi oahpuide ja geahččala háhkat eambo studeantaid duodjeohppui.

Soaitá ahte Sámi allaskuvla livččii lihkostuvvan buorebut fidnet maiddái dáiddaoahpu, jus livččii dáiddalaš fágain stargaset sadi allaskuvllas. Nugo namuhin ovdalaš, de ii leat virggiid lohku duojis rievdan mas á dan 20 jagis go Sámi allaskuvla lea leamaš, guokte fásta virgehasa ja de guosselagaldallit (mas lea maid iežas buorit bealit). Dat dahká maid ahte ii buot háviid fidne fágalaš ságastallama. Doaimmat leat dattetge leamaš oalle viidát, nugo hutkat ođđa oahppofálaldagaid, buoridit fágaplánaid ja čađahit iešguđetlágan doaimmaid, mat leat dárbbaslaččat go fállá duoji alit oahppodásis.

Sámi allaskuvlla nationála ja miehtá Sámi ovddasvástádus

Go gergen 1993 duoji váldofágain, de ohcen duodjeoahpaheadji virggi Sámi allaskuvllas ja fidnejin dan. Fásta virgái álgen 1994. Ledjen leamaš studeantan SLFO:as ja oaidnán, ahte duodjeoahppu ii ollásit lihkostuva go lea čadnon ášahussii, mas ii leat nu ollu diehtu duojis. Fálaldat ii lean ollásit jurddašuvvon, ovdamearkka dihtii lei hui buorre čuovvut oppalaš fálaldagaid, mat ledje buot studeanttaide, muhto go ledje sierra «duodjefáttát», de dat oasit ledje heivehuvvon sidjiide, geat eai nu ollu dovdan duoji eaige sámi diliid.

Sámi allaskuvla plánegodii sirdit váldofágaoahpu Sámi allaskuvlii, muhto lei ollu mii dagai, ahte sirdin ii sáhtán dáhpáhuvvat ovdal go 2002, go Sámi allaskuvla ja Oslo allaskuvla (ovddeš SLFO) fálle váldofágaoahpu Sámi allaskuvllas Guovdageainnus. Oslo allaskuvla ii lean maŋimuš 8-10 jagi nagodan rekrutteret studeantaid duoji váldofágii (*Det kongelige utdannings- og forskningsdepartementet 2002: 33*). Dalle lei maiddái Sámi allaskuvla rekrutteren easka geargan duodjefágaid doaktára Maja Dunfjelda 1. amanueansan. Stuorradikke dieđáhusas nr. 34. daddjo, ahte Sámi allaskuvla lea nannen duoji fágalaš gelbbolašvuoda go lea bidjan virgái olbmo, geas lea doavttergráda ja go allaskuvllas lea doavttergrádistipendiáhta duojis (1996 almmuhii Sámi allaskuvla duodjedoavttergráda stipendiáhta ja ledjen nu lihkkoš ahte fidnejin dan stipendiáhta), ja dan lánka de lea lunddolaš ahte Sámi allaskuvllas lea váldoovddasvástádus alit duodjeohpus ja nu maiddái oažžu nationála ovddasvástádusa gárvet kandidáhtaid (*Det kongelige utdannings- og forskningsdepartementet 2002: 33-34*). Sámi allaskuvllas 2004 čađahedje golbma studeantta váldofága duojis.

Man lánka Sámi allaskuvla de lea hálldašan iežas nationála ovddasvástádusa alit duodjeohpus? Sámi allaskuvla lea čuoččuhan iežas leat miehtá Sámi allaskuvla. Vaikko Norgga oahpahusdepartemeanta lea addán sierra nationála ovddasvástádusa duojis, de allaskuvllas lea maiddái leamaš ovddasvástádus oaidnit dárbbuid miehtá Sámi čalmmiiguin. Bealistan dát oaidnu leamaš oalle dehálaš ja lean atnán dan bálggesčuovgan go lean oassálastán plánemii. Go čielggai, ahte ii leat vejolaš fidnet sierra dáiddaoahppu, de nubbi lánka lei čuovvolit árvalusaid, maid allaskuvla oaččui, viiddidit duodjefálaldagaid. 1997 álggahiige guovttejagáš pedagogalaš oahpu duojáriidda ja dáiddáriidda, PPO oahpu. Prošeakta lágiduvvui Interreg ruhtademiin. Dan lei álggahan Ruota beale Sámi Duodji, mii maiddái buorredealgadii ruhtadii prošeavtta. PPO oahppu geasuhii duojáriid ja dáiddáriid Norgga ja Ruota bealde, oktiibuot čiežas válde loahppaeksámena jahkásaš oahpus. Oahpu ulbmiljoavkun ledje oahppan duojárat ja dáiddárat, geat dárbbasjedje pedagogalaš oahpu, jogo danne go háliidedje oahpahit

duoji dahje iežaset dihtii. PPO duojáriidda ja dáiddáriidda ulbmil lei buktit didákttalaš ja pedagogalaš jurddašeami, man lea vuolggasadjin duodji.

Muhtun jagiid manjelaš allaskuvla álggahii maid sárgun- ja hábmenoahppu, mii lei 15 oahppočuoggá. Fáladat lei vuosttas lávki oažžut duodjeohppui maid eará suorggi go aivve duoji. Dáinna oahpuin álggaheimmet maid ovttasbarggu Beaivváš teáhteriin, go oahpus deattuhuvvui teáhterčinjaheapmi. Dán oahppofálaldaga šattaimet dadistaga divodit ja buoridit, go das ledje ollu «mánáiddávddat». Álggaheimmet maiddái oahpu «Álgoálbmot duodje- ja dáiddadiehtu», mii lei 30 oahppočuoggá viiddis. Dát oahpu lei maid Interregprošeakta ja Sámi Áhpadusguovddásj Jáhkámáhkkes ja Sámi allaskuvlla gaskasaš ovttasbargu. Vaikko oassi oahpus lágiduvvui Ruota bealde, de eai lean studeanttat Ruota beale Sámis, aivve Norgga ja Suoma bealde. Dán fálaldaga ulbmil lei loktet oidnosii duoji teorehtalaš fágan, muhto maiddái čálmmostahttit eará álgoálbmogiid duodje- ja dáiddadieđuid.

Go šattai vejolaš fállat friija bachelora, de plánegođiimet Sámi allaskuvllas duodjebachelora prográmma. Dán gárggus sáhtiimet geavahit ávkin daid vásáhusaid daid, maid oaččuimet leimmet ráhkadan ođđa fálaldagaid, nugo sárgun ja hábmen, álgoálbmot duodje- ja dáiddadiehtu. Ulbmil bacheloroahpuin lei fállat duodjeoahpu sidjiide, geat háliidit čiekŋut duodjefágii ja oaidnit vejolašvuoda šaddat ollesáiggi duojárin. Plánedettiinamet duodjebachelora, de álggiimet maid eanet bargat ovttas duodjeserviiguin miehtá Sámi oaidnindihti makkár dárbbut lea sámi servodagas duoji dáfus. Čakčat 2008 álge vuosttas studeanttat duoji bachelorohppui.

Dál Sámi allaskuvla sáhtta fállat duodjeoahpu sidjiide, geat leat lohkaamin oahpaheaddjin dahje ovdaskuvllaoahpaheaddjin, ja dasa lassin bacheloroahpu. Go dát studeanttat gerget 2011, de sis galgá leat vejolašvuolta álgit maid masterohppui. Skuvla ohcá NOKUT:as (*Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen*) lobi beassat álggahit duodjemasteroahpu dalle.

Boahtteáigi

Duodji lea sajáiduvvan fága Sámi allaskuvllas, ja boahttevaš Dieđavisttis duodjeoassi beassá sierra lanjaide ja oažžu oalle buori saji. Leat dattege ollu čuolmmat, maid geažil duodji duodjin ja fágan ii leat nu oidnosis Sámi allaskuvllas, ja fága ja oahput eai nagot geasuhit studeanttaid miehtá Sámi. Jus duoji geahččá siskkáldasat allaskuvllas, de dat ii leat oidnosis fysalaččat. Mii eat leat leamaš doarvái čeahpit lágidit diliid nu, ahte go skuvlii čakŋalit olbmot, ležžet dal studeanttat, bargit dahje guossit, de oidnet ovtatmanos, ahte min skuvla lea njunuš alit duodjeoahppoásahus. Dát ii leat dušše duodjefágaolbmuid sivva, siihan eai leat nu gallis eai ge nagot gozihit sihke oahpahusa, plánema ja dutkama ja dasa lassin čálmmostahttit duoji. Sámi allaskuvla lea vuosttažettiin ásaš, mas leat teorehtalaš fágat ja eanaš fágaolbmui lea teorehtalaš fágaduogáš, ja dalle gártá maid fágalaš ságastallan ja deaddu dan mielde. Sámi allaskuvla ii leat ovdamearkka dihtii nagodan doallat stuorát duodjefágalaš konferánssa, nugo eará surggiin lea dahkan. Dien láhkai duodji lea duodji gártan maid servodaga fágaságastallamiid olggobeallai, ja veadjá leat ahte fágaolbmot eai leat atnán dehálažžan dáid bargguid. Muhto čuolbman lea maid leamaš, ahte duodji lea leamaš eanaš áiggi fálaldahkan oahpaheaddji- ja ovdaskuvllaoahpaheaddjioahpus, ja studeanttat mat leat válljen duoji, leat seammás bargan eará fágaiguin.

44 Allaskuvla lea maid cuiggoduvvon dan dihtii go ii leat deattuhan iežas (Norgga) nationála ovddasvástádusa ja miehtá Sámi perspektiivva nu ahte livččii fállan duodjeoahpu dahje váldán sisa studeanttaid eará sámi guovlluin. Dákkár cuiggodeami allaskuvla lea ferten dustet, ja go plánegođii duoji bachelora, de mearriduvvui ahte studeanttat, geat hállet eará sámegiela go davvisámegiela, galget sáhttit ohcat ohppui. Sámi allaskuvlla giellagáibádussan lea, ahte studeanttat hálldašit sámegiela go álget oahpuide. Dát gáibádus guoská buot fágaide. Mii leat geahččalan váldit giellagáibádusa duodas duoji bachelorbarggu oktavuodas, nu ahte maiddáii julev- dahje máttasámegiela sáhttet ohcat ohppui.

Duodji lea dehálaš suorgi Sámi allaskuvllas, go das leat nu mánnga beali: Duojsis leat árbedieđut ja čehppodagat, mat ain dálá áiggi leat áigequovdilát sidjiide, geat eanemus háliidit daid beliid dikšut iežaset ovdanbuktimis. Duojsis studeanta sáhtta ovddidit iežas kreatiiva beliid, mat maiddáii leat ávkkálaččat bargoeallimis. Sámegiel duodjetearpmat geavaheapmi sáhtta ovddidit giellageavaheami ja oaidnit ođđa beliid duojsis sániid bokte. Duodji lea oinnolaš oassi min beaivválaš eallimis.

Allaskuvla galggašii leat njunnošis duoji dutkamis. Dan huksendási geažil, mas allaskuvla lea leamaš, fágaolbmot eai leat nu ollu geargan dutkat dahje čadahit duddjonovddidanbarggaid. Dattetge oainnán ahte boahhteáiggis, go allaskuvlla duodjeoahput sajáiduvvet, nugo duodjebachelorohppu ja duoji masterohppu, de dat gáibida mis eanet duodjedutkan- ja ovddidandoaimmaid. Lea maid dehálaš muitit, ahte sihke oahpaheaddji- ja ovdaskuvlla oahpaheaddjioahpus leat eará fágalaš gáibádusat, ja masa de gáibiduvvo didaktihkalaš ja pedagogalaš dutkan ja ovddideapmi. Danne oainnán, ahte duojsis leat mánngga suorggi, maid galgá gokčat maid boahhteáiggis Sámi allaskuvllas.

Gáldut

St. melding nr. 34 (2001–2002): *Kvalitehttaođastus Alit sámi oahpu ja dutkama birra*. 2002. Oslo. Gonagaslaš oahpahus- ja dutkandepartemeanta.

... and then we took off for Guovdageaidnu...

My contribution to this book is a discussion about how duodji (Sámi arts and crafts) education at the Sámi University College (SUC) has been developed over the last few decades. The duodji ‘journey’ began in 1983 with summer courses for teachers at the Alta Teacher Training College and continued with full time courses in 1986. When it became clear that the Sámi allaskuvla/SUC was going to be established, we moved the *duodji* education from Alta (where the Finnmark University College is located) to Guovdageaidnu. When we started the education in Guovdageaidnu, we used the first few years to investigate and establish a methodology that could function in a duodji education that has both roots in the Sámi society and has a higher education dimension. We have always used skilful *duojárat* (craftspeople) as guest lecturers, to provide the «traditional» *duodji* in our curriculum. But at the same time there has also been a need to hold an ongoing debate about duodji as an academic discipline.

While *duodji* continued to be established as a subject in the teacher training and preschool

training programmes, and as an artistic programme at the Bachelor level, it was also necessary to improve our own profession. Therefore, we created one Master and one Doctoral scholarship in *duodji*. After 20 years with *duodji* at SUC, we have two full time Associate Professors in *duodji*, the same number as we had in the beginning.

Gunvor Guttorm

gunvor.guttorm@samiskhs.no

*Gárri/Bowl. Duojár/Artist: Jon Ole Andersen. Priváhta oamastussan / private property.
Govven/photo: Jon Ole Andersen.*

Sámi jurddašeami ja oahppanvugiid sirdin oahpahussii ja dutkamii

VUOKKO HIRVONEN

Láidehus

Sámi allaskuvla lea doaibman 1989 rájes guovddáš sámi alit oahpahus- ja dutkanásahussan. Allaskuvlla vuodđudeami oktan guovddáš ággan lei, ahte dat berre hábmet sámiide heivvolaš oahppoprográmmaid, mat váldet vuhtii sámiid dárbbuid. Sámi allaskuvla leage hábmen ja dohkkehan árvvuid, maid ala dan olles doaibma galgá vuodđuduvvat. Allaskuvla lea ohcan iežas dohkkehuvvot eamiálbmot alit oahppoásahussan *World Indigenous Nations Higher Education Consortium* (WINHEC) ásahan kriteraid vuodul, ja jagi 2008 loahpas dát ohcamuš dohkkehuvvui. Stáhtus eaktuda, ahte allaskuvla hábme ja ovddida oahppofálaldagaid, mat nannejit Sámi allaskuvlla gelbolašvuoda eamiálbmot ásahussan. Seammás dat máksá, ahte eamiálbmot pedagogihkat ja dutkanmetodologijat dahkkojuvvojit duohtan ja dáid bokte sáhttit árvvosmahttit diehtosystemaid, mat nannejit sámi servodaga máhtolašvuoda ja láchčet saji eamiálbmot studeanttaide ja bargiide. Bargu lea hástaleaddji, dasgo máhggat dutkamušat čájehit, ahte ii oba alit oahpahusasge leat álki dahkat duohtan eamiálbmogiid iežaset dárbbuid.

Vuodđudeami rájes allaskuvla lea skuvlen ovdaskuvla- ja dábálašoahpaheadjiid, addán vuodđo- ja joatkkaoahpu sámegeielas ja sámi girjjálašvuodas, duodjefágas, álggahan journalista-oahpu ja vássán jagiid áigge lasihan studerenvejolašvuodaid máhggaga eará fágas. Sámi alla-skuvlla oahpahusa vuolggasadjin leamaš ja leat sámegeiella, kultuvra ja servodateallin, nugo ásahusa strategiiaplánas daddjo:

Sámi allaskuvla lea njunuš eamiálbmot dutkan- ja alit oahppoásahus, mii seailluha ja ovddida sámegeiela, kultuvrra ja servodateallima. Njálmmálaš árbevierut, luondduvuodđosaš máilmeipmárdus ja árbevirolaš dábit eaktudit min vuoiñjalaš árbbi ja birgejumi. Dieđalašvuodta ja árbevirolaš máhttu giehtalaga boahttevaš buolvvaide.
(<http://www.samiskhs.no/nor/kvalitehta/intro.html>.)

Dát cealkámuš eaktuda, ahte allaskuvlla oahpahusas ja dutkamis geavahuvvo sámegeiella, doaimmat vuodđuduvvet sámi árbevieruide ja máilmmiáddejupmái, ja seammás galgat bastit dáid gaskkustit oahpahusas ja dutkamis. Guovddáš suorgin šaddet oahpahus ja dutkan, dasgo daiguin lea vejolaš konkrehtalaččat ollašuhttin ovddabealde namuhuvvon allaskuvlla ulbmiliid. Mo mii leat dasto bastán konkretiseret dáid ulbmiliid? Válddán čuovvovažžan ovdan Reforbma O97 sámi ealuendutkama, maid Sámi allaskuvlla dutkit čadáhedje jagiid 2000-2003 (geahča Hirvonen 2003 a ja b).

Skuvladutkan sámi dieđu ja máhtolašvuođa huksemin

Reforbma O97 sámi evaluerendutkan lei Norgga dutkanrádi ruhtadan riikkaviidosaš vuodđo-skuvlla evaluerenprošeakta, man Gielda- ja oahpahusdepartemeanta lei addán bargun. Dutkanprošeakta lei Sámi allaskuvlla historjjás oalle erenoamáš, dasgo golmma jahkái prošeakta čanai oktii allaskuvlla sierra dieđasurggiid ja daid fágabargiid. (Gč. Hirvonen 2003 b.) Fágarasttideaddji ovttasbargu mearkkašii, ahte gárttaimet duos dás čoahkkanit oktasaš beavdde birra ságastallat sámi skuvlla ja skuvlejumi birra, ja doallat semináraid ja konferáns-said oahpaheaddjiiguin ja skuvlaeiseválddiiguin. Dákkár dutkanvuohki lasihii synenergii ja dagai vejolažžan lahkoni dutkanfáttá holisttalaččat ja čatnat seammás sámi servodaga dutkamii.

Dutkanjoavku plánii ovttas daid dutkangažaldagaid, mat orro relevánttat sámeskuvllaid ovddideami ja sámi servodaga oainnus. Dutkanrádi stivrenjoavkkus eai vealttakehtá buohkat ádden, man birra mii muitaleimmet ja maid leimmet dutkamin. Sidjiide min giella lei amas ii beare dutkama giella, sáme giella, dáfus, muhto maiddái jurddašeami hárrái. Dienu lei čielggas, ahte leimmet mángii cuvkeamin *status quo*-diliid, go čájehemmet iežamet spiehkaseaddji diehtovugiid olles Norgga skuvladutkama ja dieđu buvttadeaddji systemas. Seamma láhkai dáhpáhuvai maiddái ieš dutkančuozáhaga, sámi skuvllaid guovdu, dasgo dovddaimet muhtumin vuostehágu ja eahpádusa Sámi allaskuvlla jodihan dutkandoaimmaide. Dát sáhtii leat oktan sivvan, manne eat ožžon dutkanlobi buot skuvllaide dahje eat ožžon skuvla-eaiggádiin ja oahpaheaddjiin buot daid dieđuid, maid leimmet dáhtton. Nuppe bealis ledje maid ollu skuvllat ja oahpaheaddjit, geat ledje miehtemielalaččat dutkamii ja oidne dan sámi skuvllaide dehálaš ovddidandoaimman.

Evaluerendutkamis árvvoštalaime, man viidát ja mainna lágiin sáme gielat ja sáme giella oahpahus lea sajáiduvvan sámi skuvllaide. Dasa lassin okta árvvoštallama váldogáždagain lei, mo sámi árvvut, jurddašeapmi, kultuvra ja sámi sisdoalut leat mielde olles skuvlla doaimmain. Sámi skuvlla oktan ulbmilinhan lea, ahte sámi árvvut váldojuvvošedje buorebut vuhtii ja dalle sámi mánná oahpašii álkibut ja buorebut, go kultuvrralaš oahppan- ja oahpahusvuogit ja áddejupmi leat guovddáš vuolggasadjin.

Dutkan čájehii ahte sámi skuvllat leat iešguđetláganat ja daid dilálašvuođat leat gitta das, makkár guovllus dat doibmet ja makkár lea sáme giella ja sámi kultuvrra sajádat skuvlla olggobealde. Dain fáktoriin lea váikkuhus dasa, man guovddáš saji sáme giella ja sámi jurddašeapmi ožžot oahpahusas ja skuvlla beaivválaš doaimmain. Dán seammá čájeha maid James A. Banks njealjebánat ráidallas, mainna son govvida mánggakultuvrralaš skuvllaid. Vuosttas báni Banks gohčoda mildosiid ceahkkin, nuppi lasiheami, goalmáda nuppástumi ja njealjáda sosiála doaimma ceahkkin (1997: 233). Banks ráidallas lea heiveheamis maiddái sámeskuvllaid árvvoštallamii.

Juos sámi skuvllaid dilli evaluerendutkama vuodul čilge oanehaččat, de sáhtá čájehit, mainna lágiin dat sajáiduvvet ráidallas bániide. Ráidallasas vuosttas báni, mielddusceahki iešvuohtan lea, ahte skuvllaid oahppoprográmmat vuodđuduvvet nátionála plánaide ja vuolggasajiide (Banks 1997: 232). Go lea sáhka sámeskuvllain, de dalle sámi sisdoalut šaddet eanaš mielddusin ja geavatalaččat dat mearkkaša, ahte oahpaha guovddázis leat sángárat, bassebeaivvit ja ovttaskas kultuvrralaš eleamnttat. Ráidallas nuppi dásis leat buvttahan vehá guhkkelabbui

ja danne Banks gohčoda dan lasiheapmin (1997: 235–237). Sámeskuvllain dát mearkkaša, ahte sisdoalut, doahpagat, temát ja perspektiivvat leat lasihuvvon oahppoprográmmaide almmá ahte struktuvra dattetge nuppástuvvá, ja dienu nationála oahppoplánaid váikkuhus vuhtto skuvladoaimmain oalle čielgasit.

Ráidalasa goalmát dási Banks gohčoda nuppástupmin ja geavatlaččat dát oidno nu, ahte oahppoprográmmaid struktuvrrat leat nuppástahhton, vai oahppit sáhttet dárkot doahpágiid, fáttáid, dáhpáhusaid, temáid sierra etnihkalaš ja kultuvrralaš joavkkuid perspektiivvain (1997: 237–239). Erenoamážit váimmus sámequovlluid skuvllat leat buvttahan goalmát ceahkkái, dasgo dat leat duodas bargagohtán nuppástuhttin- dahjege transformerendoaimmain (Hirvonen 2003a: 150–151). Banks ráidalasas njealját bátni lea buot alimus dássi, sosiála doaimma dássi, mas mánggakultuvrrat skuvla ollašuvvá buot buoremusat. Dalle studeanttat ja oahppit leat mielde dahkamin mearrádusaid dehálaš sosiála fáttáin ja čovdigohtet daid. (Banks 1997: 239–242.) Dutkamuša sámeskuvllain njealját ceahkkái beassan lea ain barggu duohken, ja muhtumat leat jo jođus dan guvlui.

Evaluerendutkan čájeha, ahte stuorámuš oassi sámi skuvllain sajáiduvvá vuosttas dahje nuppi ceahkkái (Hirvonen 2003a). Ideála lea ahte skuvllat buvttelit unnimustá nuppástupme-dahjege transforbmašuvdnaceahkkái, dasgo dalle dat livčče ieža aktiivvalaččat hábmemin oahpahusa sisdoalu ja bidjain dasa kultuvrralaš mihttomeriid. Dutkamuša guovddáš jearaldahkan šattaige, manne skuvllaide lea váttis olahit goalmát ceahki, vaikko ieš sámi oahppoplána mielde dat livččii vejolaš ja oassi oahpaheaddjiin leat dasa gergosat.

Okta čilgehus gávdno das, mainna lágiin sámi skuvlaáššit leat ovdánan manjimuš 100 jagi áigge. Sápmelaččaid skuvlahistorjjá guorahaladettiin vuohtta, ahte sámit leat olles áigge ráddádallan eiseválddiiguin ja easka vehážiid mielde sáhtán olahit iežaset áigumušaid oahpahas ja skuvlensurggiin (mánáidgárddit, vuođđoskuvla, joatkkaskuvla, allaskuvla). Dákkár ovdáneapmi lea maid mearkkašan, ahte loahpalaš áigumušaid lea álo bidjan stáhta ja ahte sámit leat sorjjavaččat eiseválddiid buorredáhtolašvuođas. Vai sámi dárbbut váldojuvvojit juoba muhtun veardde vuhtii, de leat dávjá gáibiduvvon garra ákkastallamat ja nákkáhallamat. Dáin proseassain sámit leat oahppan, ahte ferte leat olles áigge gozuid alde, amaset massit daid vuoigatvuođaid maid juo oktii leat olahan. (Gč. maid Hirvonen – Balto 2008.)

Dávjá nuppástumi eastadit maddái fápmogeavaheami boadusin šaddan oainnut, man birra Michel Foucault lea čállán. Váldeguovddážiin plánejuvvon ja stivrejuvvon skuvlenortnet, vaikko sisttisdoalláge demokrahtalaš sárgosiid, vuođđuduvvá almmolaččat rivttesláganin jurddašuvvon árbevuirui. Olggobeale buktojuvvon jurddašuvvuoigi njiellan lea váldegeavahusa nannosamus hápmi. Olmmoš ii oba fuobmáge, ahte sáhka lea veahkaválddis ja son sajáiduvvá dasa. (Foucault 1980: 227.) Ná lea dáhpáhuš guhká sámiid skuvlahistorjjás ja dáhpáhušvá ainge, ja dieid čuovvumušaid gártat velá guhká divvut ja dikšut. Oahpaheaddjit, maddái sápmelaččat, leat báinnahallan dáža sistemii ja sin jurdagat leat koloniserejuvvon (*the colonized mind*) ja mii almana nu, ahte earret eará sámeárvvuid ja -oainnuid lea váttis sirdit skuvlla árgabeaivái. Danne dárbbášuvvojit doaimmat maiguin sápmelaš oahpaheaddjit ožžot reaidduid jurddašit ja doaimmat sámi kultuvrra vuolggasajis.

Áibba nuppelágan strategiija skuvlenáššiid ovddideamis leamaš Ođđa Zealánddas, gos maorit válde iežaset háldui bajásgeassin- ja oahppoásahusaid 1980-logus. Moriheaddjin lei Bentona

dutkamuš, mii čájehii ahte maorigiella lei jápmimin, eaige stáhtalaš skuvllat bastán dahkat maidige. Maoriálbmot ii šat duhtan dasa, ahte eiseválddit bohtet ja addet juoidá, muhto baicce nuppe gežiid, ahte sii ieža morihedje ja álge hábmet ja vuodđudit iežaset bajásgeassin- ja skuvlenuogádaga. Maori professor Graham Hingangaroa Smith dadjage iežas artihkkalis, ahte dán oktavuođas ii galgga geavahit doahpaga «*de-colonization*» muhto baicce hállat didolažžan dahkamis (*conscientization*) ja didolašvuoda bajideamis (*consciousness-raising*), mii bidjá ná maoriálbmoga guovddáži. Su mielas dán guovtti doahpagis lea maiddá iežas-lágan fokus. Go hállat dekoloniseremis (*eret beassamis*), dalle mii bidjat guovddáži kolonisttaid ja sin historjá ja seammás geahččat manngosguvlui. Muhto dalle go mis lea ulbmilin didolašvuoda lokten, de dalle mii álgit guorahallat iežamet áigumušaid ja govahallat boahhteáiggi. Maoriálbmot leage huksen iežas eavttuid ja dárbbuid mielde oahppomannolaga mánáidgárdiid rájes gitta akademiijai ja dasa lea searvan olles maoriálbmotservodat. Sii leat semmas huksen iežaset teoriija (*Kaupapa Maori Theory*), man vuodul buot oahppoaásahusat ja servodagat doibmet ja man dat oamastit. (Smith 2003.)

Smith čállá, ahte Kaupapa Maori teoriija vuolggasadjin skuvlemis ja oahpahusas lea, ahte maorigiella, diehtu ja kultuvrra ožžot guovddáš ja lágalaš saji. Dat maid huske politihkalaš sajádaga maoriid iežaset skuvlendárbbuid, giela ja kultuvrra ovddideapmái. Teoriija váibmosis leat maoriid iežaset dárbbut, muhto seammás dat hállá maid kultuvrraid gaskasaš doaimmain, vai maorigiella, diehtu ja kultuvrralaš ceavzin ollašuvvet. Teoriijas lea sáhka diehtomielalaš ekonomalaš ja struktuvrralaš nuppástumiin ja dat čalmmustahtá eahpevuoggalaš fápmogaskavuodaid ja hálddašeaddji politihka. Dan ulbmilin lea nuppástus ja dat hástala maid dálá teoriijaid, ja nuppe dáfus doarju buohkaid geavahit teoriijaid, mat positiivvalaččat dorjot maoriid áigumušaid. Dat maid deattuha, ahte eamiálbmogiid rahčamušat eai leat goassige beare ovttá dásis, ja danne dárbbášuvvojit doaimmat iešgudege dásis ja bealis oktanaga. (Smith 2003.)

Linda Tuhiwai Smith mielas Kaupapa Maori teoriija ja dutkan čatná oktii maoriálbmoga, sin servodaga ja maori dutkiid oktan ollisvuohčan. Dutkan masa maoriálbmot čatnasa oktagassan ja servodahkan, sáhtá nuppástuhtit dutkama positiivvalažžan, juos buohtastahtá dan ovddes vásáhusaide, mat maoriin nugo mángasiin eará eamiálbmogiin leat, go leat šaddan oarjemáilmmi dutkama objektan. Kaupapa Maori dutkan váldá duohtan kultuvrralaš vuodu, mii guoská gudnejahttimii, ovttasbargui servodagain, olles prosessii ja dieđu juohkimii. Maori dutkan lea roahkasmahtán nuorra maoriid dutkin, dasgo dat lea bastán hukset doarjjafierpmádaga sin várás, mii seammás nanne sin gelbbolašvuoda iežaset servodagas ja sin álbmoga árvvuid ja kultuvrralaš geavadiid vuodul. (Tuhiwai Smith 2001: 135, 183–191.)

Sámi vuolggasadji ja teoriija huksen

Leago mis sápmelaččain vejolašvuhta bargat juoidá sullasačča dego maoriálbmot lea dahkan ja galggašeimmetgo mii dahkat nu? Mu oaivil lea ahte mii galgat dan dahkat ja Sámi allaskuvla berre bargagoahtit dáinna, dasgo ovdamearkka dihtii sámi mánáidgárdit, vuodđoskuvllat ja joatkkaskuvllat dárbbášit juogalágan oktasaš duogáza, man vuostá dat sáhttet mieiggastit ja masa dorvvastit. Iešalldes Allaskuvla lea juo bargagoahtán dan guvlui, go lea meroštallan iežas profiilla ja dasa laktáseaddji árvvuid jagi 2004. Dán meroštallamis daddjo, ahte Sámi allaskuvla lea eamiálbmot ášahus, mii seailluha ja ovddida sámeagiela, kultuvrra ja servodateallima. Das maid celko, ahte min vuoiñjalaš árbbi ja birgejumi vuodđogeadgin leat

njálmmálaš árbevierut, lundui vuodđuduvvi máilmmiipmárdus ja árbevirolaš dábit. Sámi allaskuvla lea maiddá ieroštallan vihtta árvvu iežas doaimmaid vuolggasadjin. Dat leat: nanus, luohtehahtti, geabbil, smáđáhkes ja dáiddolaš, ja árvvut galget sirdojuvvot oahpahussii, oahpposisdoaluide ja olles allaskuvlla geavatlaš doaimmaide. Buot dát jurdagat ja čuoččuhusat kristalliserejuvvojit dajaldagas, mii čuodjá ná: «Diehtagii vuodđudeaddji diehtu ja árbevirolaš máhttu giehtalaga galget fievrividuvvot buorin boahttevaš buolvvaide».

Allaskuvlla profiila ja árvvut leat buorre vuodđu, man ala mii sáhttit hukset iežamet doaimmama prinsihpaid ja teorehtalaš vuodđu. Muhto leago doarvái, ahte leat čállán dáid báhpára ala? Eatgo mii galgga konkretiseret daid buorebut ja hukset sámi filosofijai vuodđudeaddji teoriija, mii lea anolaš mánáidgárddiid rájes gitta alit oahpahussii?

Dán guoktelogi jagi doaimmama maŋŋá ja dál go ávvudit áhahusa, de Sámi allaskuvllas leat ain maŋga hástalusa, maid berrešimmet ovttas ovddidit ja hutkat buriid čovdosiid. Allaskuvla bargagođiid álggos sámi oahpaheaddjioahpuin ja dán áigodagas fáaldagat leat lassánan. Dattetge sámi oahpaheaddjioahpu lea ain min guovddáš čuolda ja nuba berretge muittuhit iežamet jearaldagain, mo bastit skuvlet nana sámi oahpaheaddjiid, geat dustet ovddidit sámi áššiid ja nannet oahppiid sámi identitehta. Nubbi guovddáš gažaldat dán oktavuodas lea, makkár vuodđomáhtut galget leat min skuvlen oahpaheaddjiin ja eará studeanttain, vai sis lea gelbbolašvuotta doaimmat čeahpes eamiálbmotjođiheaddjinn ja –láidesteaddjinn. Dása laktása maiddá dat, mo mii bastit fállat dakkár oahpposisdoaluid, mat dustejit sámi nuoraid ja servodaga beroštumiid ja seammás leat huksemin gelbbolašvuoda, mii addá buriid reaidduid maiddá birget boahtteáiggis.

Sámi servodat seammaláhkai go eará servodagatge dárbaša dieđuid ja višuvnnaid maid ala sáhttit hukset boahtteáiggi ja danne allaskuvla ferte jámma guorahallat, makkár dutkamušaid mii dárbašat, mat ovddidit sámi servodagaid ja mo sáhttit álggahit doaimmaid, mat buoridit sámiid diliid (vrd. Kaupapa Maori dutkan). Dása guoská maiddá jearaldat, mainna lágiin mii hukset nana sámi akademiija, mii hukse min iežamet álbmoga máhtuid ja seammás bastá doaimmat nuppástuhtti ageantan. Maŋimužžan muhto dattetge buot dehálapmosin mis ferte leat čielggasin ja čuovgat beaivvážin dat, makkár sámi árvvuin mii doallat gitta ja main mii eat luoba, vaikko makkár biekkat bosošedje, dasgo dáid árvvuid ala vuodđuduvvá maiddá min filosofalaš doaimmanvuodđu. Dát leat višuvnna, maid mun háliidan leat ovddideamen ja doaimvun ahte maŋgasat earátge. Sávan lihku 20-jahkásaš Sámi allaskuvlii ja vuorddán ahte muhtun beaivve beassat ávvudit Sámi universitehta vuodđudeami!

Gáldut

- BANKS, JAMES A. 1997 (1989): Approaches to Multicultural Curriculum Reform.
- BANKS, JAMES – MCGEE BANKS, CHERRY A. (doaim.): *Multicultural education. Issues and Perspectives.* s 299–250. Third edition. Boston: Allyn and Bacon.
- FOUCAULT, MICHAEL 1980 (1975): *Tarkkailla ja rangaista.* Suomentanut Eevi Nivanka (Surveiller et punir). Helsinki: Otava.
- HIRVONEN, VUOKKO – BALTO, ASTA 2008: Iešmearrideapmi sámi oahppo- ja skuvlensuorggis. – Sámi iešmearrideapmi – sisdoallu ja čađaheapmi. Guovdageaidnu.
- JOHN. B. HENRIKSEN (doaim.). *Gáldu Čála. Álgóálbmotvuoigatvuodaid áigečála* Nr. 2. 104–122. [Guovdageaidnu]: Gáldu.

- 52 HIRVONEN, VUOKKO 2003a: *Mo sámáidahttit skuvlla? Sámi oahpaheaddjiid oainnut ja sámi skuvlla ollašuhttin. Reforpmá 97 evalueren*. Kárášjohka: Sámi allaskuvla, Čálliid Lágádus.
- HIRVONEN, VUOKKO 2003b (doaim.): *Sámi skuvla plánain ja praktihkas. Mo dustet O97S hástalusaid? Reforpmá 97 evalueren*. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- SÁMI ALLASKUVLA: URL: <<http://www.samiskhs.no/nor/kvalitehta/intro.html>>.
- SMITH, GRAHAM HINGANGAROA 2003: *Indigenous Struggle for the Transformation of Education and Schooling*. Keynote Address to the Alaskan Federation of Natives (AFN) Convention. Anchorage, Alaska, U. S. – URL: <<http://www.ankn.uaf.edu/Graham>> [29.10.2003].
- SMITH, LINDA TUHIWAI 2001 (1999): *Decolonizing Methodologies. Research and Indigenous Peoples*. Fourth impression. Zed Books.

Transforming Sámi knowledge and pedagogy to education and research

Sámi University College was founded in 1989 in Guovdageaidnu, Norway and since then it has been a core Sámi institution of higher education and a research facility. From the beginning, its aim has been to draw up teaching and research programs, which are based on Sámi values and which consider the Sámi People's linguistic, cultural and educational needs. In practice, this means that the Sámi University College will establish and promote programs that strengthen its role as a Sámi and indigenous institution and that the teaching and research is made visible through their own indigenous research methodologies and pedagogy. An example is a study of the Sámi schools during the years 2000-2003, when the Sámi University College assessed how the Sámi schools were carried out in Norway, in the Sámi area. The study showed that the curriculum records of ambition are sometimes difficult to implement, as the minority voices and needs, such as education, are not to be heard in the power centres. Therefore measures are needed to transfer the power closer to the users and in this context this implies a greater autonomy of educational, training and research activities. The article deals with the manner in which the Sámi University College has, during its two decades of existence, managed to achieve its goals and to become a leading Sámi institution in teaching and research, and by which sovereignty can be increased.

Vuokko Hirvonen
 vuokko.hirvonen@samiskhs.no

Sámi dutkan

ANTON HOËM

Luonddudiedalaš dutkamis ii geavahuvvo namahus sámi dutkan. Dát fáddá lea várrejuvvon humaniorai ja servodatdiehtagiidda. Nuppi dáfus dán guovtti suorggi siskkobealde lea fas doaba dovddus, ja ollu oaivilat das mii sámi dutkan lea. Dávjá geavahuvvon meroštallan lea ahte sámi dutkan lea dutkan maid sápmelaččat lea dahkan. Eará ipmárdus lea ahte ferte leat dutkan mii guoská sámi diliide ja sámiide. Viidáseappot jurddašuvvo ahte dákkár dutkama áinnas berrejit sápmelaččat ieža dahkat, ja ahte dákkár dutkan lea dahkkon sámi dutkanásahusain gos sámegeilla ja -kultuvra ráđđe. Gáibádussan maiddái lea ahte sámi dutkan lea dahkkon dohkkehuvvon diedalaš metodaiguin ja heivvolaš diedalaš teoriiiguin. Oallugat leat čállán dán fátta birra. Mun válljen čujuhit Tove Bull čállosii 2002:s (Bull 2002).

Ná guhkás lea buorre, muhto mii lea dalle sámi? Oaivvilduvvo go sámiin, sámi kultuvra, ja jus bidjá vuodđun ahte árbevirolaš sámi vuodđoservodat mearrida mii sámi kultuvra lea, de gávnnaha jođánit ahte dákkár servodagat leat unnimusat viđaláganat daid vihtta sámi váldogielaid mielde (Eira 2004). Danne ferte gávdnot unnimusat viđalágan sámi dutkan. Jus mearrida sámi vuodđoservodagaid árbevirolaš geográfalaš gullevašvuoda mielde, de leat njeallje dákkár servodathámi (Vorren – Manker 1958), ja njealjelágan sámi dutkan. Jus diktá otná sámi ássama leat láidesteaddjin servodagaid lohku ja geográfalaš sajáideapmái, de šaddet lihka ollu servodathámi go valljodagat ja bargovejolašvuodat leat, ja dat leat ollu. Sámi dutkan mii gávdno, šaddá rikkis ja girjái. Dákkár oalle odđa sámi servodagat, leat logu dáfus mihá eambo go árbevirolaš sámi servodagat. Sápmelaččaid lohku geat ássat dain servodagain lea maiddái eanet go lohku mii lea árbevirolaš sámi servodagain. Nappo lea dilli nu ahte eanas sápmelaččat ássat olggobealde árbevirolaš sámi guovlluid, dábálaččat kultuvrrain maid ii sáhte lohkat leat sámi kultuvran. Danne addá sámi mearrideapmi synonyma sámi kulturhámiiguin, bohtosa mii lohka ahte sámi dutkan lea dutkan mii lea ovttalágan buot dutkamiin mii dáhpuhuvvá guhte ihkinassii našuvnna oktavuodas.

Earálágan vuohki mearridit mii sámi dutkan lea, sáhtta leat iešguhtetge dutki čearddalaš identitehta. Geahččalettiin mearridit gii rievttuid sáhtta gohčodit iežas sápmelažžan, ja danne registreret iežas sámi jienastuslohku, geavahuvvo iešguhtetge evttohasa sámegeielgelbbolašvuohhta ja su máttuid sámegeielgeavaheapmi eaktun. Dása gullá ahte juohke olmmoš ferte identifiseret iežas sámivuodain. Sii geat dušše devdet ovttá gáibádusa eai sáhte diedusge váldot sámi jienastuslohku ja fertejit ovdamearkka dihte gullat eanetlohkoálbmogii. Dát lea ipmárdus mii lea ovttalágan eanemusaid ipmárdusain čearddalaš gullevašvuodas: *Čearddalaš gullevašvuohhta lea sihke genehtalaččat ja kultuvrralaččat mearriduvvon*. Árbevirolaš sámi servodagain dovde buohkat juohkehačča čearddalaš gullevašvuoda. Olmmoš geasa dát

54 guoskkai, juogadii maiddái dávjá dán oktasaš áddejumi iežas čearddalaš gullevašvuoda hárrái. Oktavuodain gos lei iešguđetlágan oaidnu čearddalaš gullevašvuodas lei searvevuoda ipmárdus mii deattuhuvvui, ii iešguhtetge olbmo ipmárdus. Dákkár oktavuodain gos váhnemiin lei iešguđetlágan čearddalaš gullevašvuoha šattai máná čearddalaš stáhtus dábálaččat seamma go dan váhnema geas lei alimus čearddalaš stáhtus. Dát mávssii ahte árbevirolaš sámi ássanguovlluin gos sámit ledje eanetlogus, šadde mánát čearddalaččat seaguhuvvon náittosdiliin, sámit. Ássanguovlluin gos dáččat ledje eanetlogus, rehkenastojuvvo mánát seaguhusnáittosdiliin dáččan beroškeahtá leigo guovllu ássan árbevirolaččat sámi dahje dáčča (Hoëm 2007).

Ođđa dahje oalle ođđa sámi servodagain lea dilli mihá eará. Dáppe sáhttet olbmot geain lea sámi duogáš dahkaluddat iežaset lehket dáččan ja jávkat eanetlohkoálbmogii jus háliidit. Gos dát dáhpáhuvvá, sáhtta oallugiin báikkálaš birrasis leat sámi duogáš mii ii leat dovddus ja sidjiide geaidda guoská, eai gehččojuvvon eará go čearddalaš dáččan. Guhte šlájat sámit gullet dákkár álbmogii ja lea go dutkan sin birra, dahje sin dutkan, sámi dutkan?

Okta vel olmmoššládja leat sii geat sihke máhttet sámegeiela ja geain leat sámi máttut geat maiddái dahke dan, muhto geat ieža eai oainnusin identifisere iežaset sápmelažžan. Genehtalaččat leat sii sápmelaččat, muhto kultuvrralaččat ii leat čielga ja dihto gullevašvuoha. Sullásaččat leat čearddalaš norgalaččat geat identifiserejit iežaset sápmelaččaiguin. Dieđalaččat leaba dát guokte joavkku hui beroštahttit juobe iešguhtetge servodatdiehtagiidage, muhto adnojuvvo go dutkan mii guoská dán guovtti jovkui, sámi dutkamin beroškeahtá dutkiid čearddalaš stáhtusa? Vástádus dán gažaldahkii lea fas dan hálddus maid oaivvilda doahpagiin sámi dutkan ja mii lea áigumuš doabageavahemiin.

Jus geavaha sáni sámi nugo oaivvilsidoallu lea leamašan beaivválaš hállamis guovlluin gos lea leamašan sámi dahje seaguhuvvon ássan, de lea álki boahtit ulbmilmeahttun dillái fágalaččat.

Jus atná dutkama validitehtagáibádusa vuodđun, de máksá sámi dutkan dieđalaš doaimma mii addá luoheteahtti bohtosiid sámi fenomenaid birra. Sámi dutkan šaddá dalle dutkan maid dutkit geat dovdet sámi dutkanobjeavttaid nu bures go vejolaš, leaš dál olmmoš, olmmoščoahkki, servodat dahje kultuvra sihke dálá áiggis ja vássán áiggis. Geavahas máksá dát dábálaččat dutkan maid sápmelaččat leat dahkan sámiid birra.

Okta áibbas eará vuolggasadji lea ahte sámi dahje sámi gullevaš dutkama sáhttet dahkat buot dutkit geain leat heivvolaš teorehtalaš máhttu, buorre dutkangelbbolašvuoha ja geat dovdet sámi máilmmi. Dákkár sámi dutkama sáhttet buot dutkanásahusat dahkat (Stuoradiggedieđáhus nr. 34 2001–2002). Sámi alit oahpu ja dutkama refoarbma (*Kvalitetsreformen om høyre samisk utdanning og forskning*) Vástádus dán áddejupmái sámi dahje sámiide guoskevaš dutkamii lea doarvái álki. Buot dutkamis guoská gáibádus ahte dovdat fáttá maid áigu dutkat. Dát guoská maiddái sámi dutkamii. Áigeguovdil lea maiddái dilli ahte beare stuorra lagasvuoha dutkanfáddái sáhtta dahkat dutki nu eallimii gullin dasa ahte dutkanobjeavtta deatalaš iešvuodát báhcet fuomáškeahtá. Muhto dát ii loahpat gáibádusa dárkilit dovdat sámi máilmmi ovdal go sáhtta dadjat dán sámi dutkamin, baicca áibbas nuppe láhkái.

Dán čielggadeami čoahkkáigeasu vástáduš lea ahte sámi dutkan lea dutkan mii ferte duhtadit dieđalaš gáibádusaid. Dát guoská maiddái dasa ahte dutkiin gáibiduvvo dárbbášlaš kulturmáhttu. Go vállje dutkiid dahje dutkanbirrasiid dahkat konkrehta dutkanprošeavtta dahje dutkanprográmma, de bohtet dutkanpolitihkalaš vuhtiiváldimat sisa. Dát vuhtiiváldimat gusket dábálaččat gažaldahkii guhte dutkanjoavkkus dahje dutkanbirrasis lea buoremus váikkuhus unnitlogu kultuvrralaš ovdáneapmái ja servodatovdáneapmái. Sámi oktavuodas máksá dát dábálaččat ahte sámi dutkit dahje dutkanbirrasat geain/main lea gelbbolašvuhta berrejit dahkat dán barggu.

Dutkama iešvuhta lea ahte dat lea sihke našunála ja riikkaidgaskasaš. Dat čuovvu prinsihpalaččat seamma dieđateorehtalaš vuodu oktan oktasaš buori dutkama njuolggadusaiguin ja stuora ovttalárganvuodaiguin vugiinis organiseret doaimma. Ođđa máhttu maid dutkan buktá govddoda idealaččat álkit akademalaš máilmmis, ja doppe šaddá árvvoštallojuvvot ja geavahuvvot. Danne dahká gullevašvuhta stuorát dutkanoktavuhtii sámi dutkama eambo sullásažžan našunála ja riikkaidgaskasaš dutkanmáilmmiin. Dát lea aivve ovdamunnin luonddudiehtagiid siskobealde, muhto maiddái muhtun osiid servodatdiehtaga ja humaniora siskobealde. Muhto daid surggiid siskobealde lea dutkama garrasit formaliseren maiddái váikkuhan ulbmiliiddis vuostá ja eastada originála, áššáigullevaš ja luohtehahtti sámi dutkama. Dat guoská earenoamážit daidda oktavuodaide gos árbevirolaš sámi máhttu ja ipmárdus lea eaktun dieđalaš doibmii. Dákkár oktavuoda in lea dilli dávjá ahte teoriija ja metodaovdáneapmi ii leat dáhpáhuvvan máhtto- ja servodatvuodu mielde mii ilbmadii sámi árbevirolaš máhttu ja áddejumi. Dán oktavuodas lea maiddái deatalaš čujuhit prinsihpalaš erohussii gaskal kontekstafriiddja ja kontekstii čadnon jurddašeami ja dieđalaš giela ja beaivválaš giela.

Čearddalaš unnitloguide main lea sierra dutkandoaibma lea diehttelas ahte dutkan ferte geavahit unnimusat golbma giela; unnitlogu iežas giela, riikkaservodaga giela ja ovttá riikkaidgaskasaš giela. Sámiid oktavuodas máksá dát ahte sámi dutkit fertejit máhttit eatnigielaset sáme giela, ja maiddái dárogiela ja eŋgelasgiela. Dát vai sáhttet gulahallat sihke iešguhtetge našunála ja riikkaidgaskasaš dieđalaš birrasiiiguin ja iežaset čearddalaš joavkkuin. Maŋemus lea váttisvuohan iešalddis dannego gávdnojit ollu iešguđetlágan sáme gielat. Geavahusas leat sámit dán rádjái čoavdán váttisvuoda davvisáme giela geavahemiin dutkangiellan.

Lea maiddái digaštallojuvvon ii go sámi dutkamis livčče guokte giela doarvái, davvisáme giella ja eŋgelasgiella geavattlaš sivaidda geažil nugo ovdamearkka dihte ekonomalaš. Eŋgelasgiella han lea bajimus dutkangiella nu ahte gulahallan gaskal sámi ja dárut dutkiid sáhtášii dáhpáhuvvat eŋgelasgielli.

Dutkanmetodaidda ovdánahttin lea proseassa mii lea jođus obbalaččat ja earenoamážit sámi dutkamis. Deatalemos metodalaš odasmahttinbarggut fertejit vuolgat máhtus boares sámi diliid birra nu ahte dát vejolažžan dahket sámi dutkama odne. Viidáseappot berre sámi dutkan njulgejuvvot dáruiduhtton sámi servodagaid guvlui, vai ođđa diehtu vuittojuvvot kulturmássima eavttuid birra, ja maiddái eksisteansa gullevaš diliid birra kulturmássima vuolde ja ođđa kulturgullevašvuoda ásaheami vuolde. Leago dát eksisteansa ollislaš?

Dutkan guoskevaččat otná sámiid ja otná sámi servodagaid birra ii gáibit oktasaš sámi dutkanmetodaidda addin dihte mávssolaš dieđuid sihke praktihkalaččat ja teorehtalaččat. Lea hui stuorra árvu jus sámi dutkan maiddái fátmastivččii dáčča servodaga obbalaččat

56 dutkamisttis. Relašuvdnii gaskal eanetlogu ja unnitlogu livččii vuoitun jus dát čuvgejuvvoše dutkamiin unnitlogu bealis. Dutkan mii guoská unnitlohko-eanetlohkodiliide livččii maiddá eambo ollislaš jus maiddá unnitlohku livččii searvvis dieđalaš máhttovdánahttimis sihke teoriija- ja metodaovdnahttima dáfus. Jus dát galgá duohtandahkkot, de gáibida dát ahte sámi dutkanbiras ásaha gulahallankanálaid olggobeale máilmmiin. Dieđalaš áigečállagat lea okta ovdamearka, bivnutdieđalaš čállagat nubbi. Dárbbášuvvošii maiddá sámi lágádus mii almmuha sámi dutkamiid mat leat ilbman, sámi universitehtalágádus.

Sámi servodaga dáidu váldit atnui interneahtha ja eará digitála reaidduid ii leat heajut go eanetlohkoservodaga dáidu dán dáfus. Muhto sámiid dutkan dán birra ii bájlo oba gávdno ge. Dutkan mii guoská sámi servodaga digitaliserema ásaheapmái ja ovdáneapmái attasi ollu čuvgehusa sihke ođđa áigásaš kulturoktavuođa ja máhttoteoriija birra.

Dutkan ii leat ieš alddis árbevirolaš sámi doaibma, muhto sisafievrrerduvvon doaibma. Danin lea dát miellagiddevaš dáhpáhus go dát lea oalle ođđa doaibma, muhto juo nu sajáiduvvan sámi máilbmái ahte dutkan maiddá ovdanboahá dego duohta sámi (Hoëm, 2007).

Nugo čájehuvvui álggus, de leat sámi máilmmis odne hui iešguđetlágan ássamat. Sivvan girjái vuhtii lea sihke demográfalaš, luonddusaddon, servodatlaš ja kultuvrralaš dilid. Seammás lea sámi máilbmi oalle álki ja rievdamme jođánit. Dát addá sierranas dutkanvejolašvuodaid ja bajilgova dárkkistuvvon eavttuid hárrái, juoga mii fas galggašii buvttihit sihke doallevaš ja luotheahtti dutkanbohtosiid (Gay, – Mills, – Airasian, 2006, Hoyle, – Harris, – Judd, 2002).

Muhtun dutkanfáttat sámi guovlluin ilbmet earenoamáš áigeovuodilin sihke dieđalaš oainnu mielde ja sámi servodatvuhtii váldima dihte.

Sámi servodat gullá kultuvrralaččat sihke ovdal- ja maŋgedieđalaš áigái. Dát addá ollu vejolašvuodaid. Árbevirolaš sámi vuodđoealáhusservodagat dagahit sihke metodalaš ja teorehtalaš hástalusaid mat measta bákkuš addet originála dutkama. Sivvan dasa sáhtá ovdamearkka dihte leat ahte boares sámi servodagain gávdnui dušše kontekstii čadnon jurddašeapmi dahje beaivválaš eallima jurddašeapmi ja beaivválaš eallima giella. Dát fas gáibida ahte dutkan ferte ovttagardánit ávkástallat dán giella ja jurddašeami, jus galgá addit luotheahtti bohtosiid. Sierranas dáhpáhus dás lea go geahččala viiddidit máhtu ovdalaš áiggi sosiála eallima birra. Dákkár dáhpáhusain sáhtá, go dovdá guđelágan sosiála dilid ovdalaš áiggi ledje, ráhkadit modeallaid maid dasto geahččala bázahusaid ektui mat ledje ovdalaš sámi servodagain, ja ođđasit ráhkadit historjjálaš servodathámiid.

Eambo servodatlaččat áigeovuodil ja mávssolaš livččii leamašan jus geahččala árbevirolaš sámi servodagaid heivehančehppodaga dieđuid vuodul ovdánahttit ođđaáigásaš servodagaid mat leat sullásaš máškidat ja rievddadanmunit. Dát livččii leamašan sihke praktihkalaččat ja dutkama dáfus hirmmat mávssolaš.

Hui sullásažžan livččii leamašan jus livččii guorahallan mearrasámi- ja boazosámebirrasiid máhtuid ja gálggaid, ja gávdnat daid máhttu- ja gálgaeavttuid, mat dahke bargovándardeami vejolažžan dán guovtti sámi heivehanmálla gaskkas, molsašuddi luonddudiliid geažil.

Vel okta seammalágan ovdamearka. Árbevirolaš sámi servodagain ráđđii eahpenjuolga vuohki

bajásgeassit mánáid. Dát lei bajásgeassinvuohki mii attii buoremus eavttuid duohtandahkat lihkostuvvan sámi olbmo ideálad. Guđelágan eavttuid dát bajásgeassinvuohki gáibida ođđaáigásaš servodagas gos mánnábajásgeassima ideálat ja duohtavuodát leat duollet dálle vuostálaga? (Hoëm, 1978, Balto, 1997, Nergård, 2005).

Leat guhká diehtán ahte virkos servodatásahusaid ovdánahttinleavttus, maid mielde skuvla ovdána, lea mearkkašahtti unnit leaktu go birastahtti servodagas (Hoëm, 1978 ja 2007). Sáhtta leat dárbbášlaš joatkevašvuoda dihte, muhto sáhtta seammás leat njulgestaga billisteaddji go vuhtiiváldá máhttosirdiheami buolvvaid gaska. Dás sáhtta dutkan mii guoská árbevirolaš sámi servodagaid rievdamii, addit otnábeaivvi áigeguovdilis dárbbášlaš dieđuid guđe láhkái ášahus dego skuvla sihke sisdoalu ja organiseremii dáfus, sáhtta ordnejuvvot.

Lea guhká leamašan dovddus ahte dieđa- ja dutkanásahusat leat deatalaš eaktun ođasmahttimii ja ovdáneapmái. Unnit áicojuvvon lea ahte dieđa- ja dutkanásahusain sáhtta leat doaibma dahkat kultuvrra ja servodaga ovttaláganin. Dát sullásažžan dahkan lea álo gievrramus bealálačča ovdamunni. Dát lea bealli mii lea huksejuvvon buot sámi dutkamii, maid dušše sáhtta hálddašit bisti fuolahemiin ja doaimmaiguin dán dili vuostá.

Dán esseas lea muhtun beliin sámi dutkamis leamašan váldoberoštupmi. Go dieđa lea okta guovddáš fáktor ođđaáigásaš servodat- ja kulturovdánahttimis, lea diehtaga ovdáneapmi Sámis njulgestaga ja mearrideaddji mávssolaš sámiide. Oktiivástideaddji dainna lea ahte sámi dutkan berre leat sihke árbevirolaš ja ođđasiidráhkaideaddji, sihke gáržžideaddji ja luđolažžandahkki, leat autonoma sihke eiseválddiid ja berošteaddjijoavkkuid ektui. Oanehaččat daddjon, leat oktiivástideaddji diehtaga árbevirolaš árvvuiguin ja buori dutkama ideálaiguin.

Gáldut

- BALTO, ASTA 1997: *Samisk barneoppdragelse i endring*. Oslo: Ad notam.
- BULL, TOVE 2002: *Kunnskapspolitikk, forskningsetikk og det samiske samfunn*. – Samisk forskning og forskningsetikk. Forskningsetiske komiteer.
- EIRA, INGER MARIE GAUP 2004: Sámegealla Davviriikkain. Stáhtus- ja domenačielgga-deapmi. Sami Language in Nordic countries. Status- and Domain Clarification. Samisk språk i Norden. Status- og domeneutredning. Dieđut 4/2004. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- GAY, LORRIE R. – MILLS, GEOFF – AIRASIAN, PETER 2006: *Educational Research. Competencies for Analysis and Applications*. Pearson. Merrill Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey, Columbus, Ohio.
- HOËM, ANTON 1978: *Sosialisering. En teoretisk og empirisk modellutvikling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- HOYLE, RICK H. – HARRIS, MONICA J. – JUDD, CHARLES M. 2002: *Research Methods In Social Relations*. Wadsworth: Thomson Learning.
- NERGÅRD, VEGARD 2005: *Slekt og rituelt slektskap i samiske samfunn. Innspill til en psykodynamisk forståelse av sosialisering*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- St. melding nr. 34 2001–2002. Kvalitetsreformen om høyere samisk utdanning og forskning.
- VORREN, ØRNULF – MANKER ERNST 1957: Samekulturen: en oversikt. *Tromsø museums skrifter* nr. 5 1957 Tromsø: Tromsø museum.

Sámi Research

Sámi research activities have often been discussed with great intensity among researchers as well as the mainstream. There are numerous reasons for this: the Sámi world is in a significant period of development and decisions made now will have a profound meaning for the development of Sápmi in the future.

In this summary the consequences for the development of Sámi social sciences will be focused upon. Firstly, Sámi research has to be of a kind that satisfies scientific demands concerning Sámi subjects. Similarly, knowledge about research methodologies which enable research concerning societies from the earliest times as well as Sámi societies of today, concerning human beings as well as different ways of arranging their worlds, are necessary.

Sámi research has to be able to make quantitative as well as qualitative approaches. Sámi research has to be related to the different Sámi language societies as well as the societies that have lost their mother tongue and their Sámi culture. This creates significant demands on the development of scientific methodologies to ensure original Sámi research. Likewise theory development has to make it possible to gain scientifically reliable knowledge.

Sámi knowledge has to be accepted as an adequate science in the international academic community. In this connection it is important to be aware of the fact that the standardisation of theories and methodologies can be antagonistic to the scientific demands for originality, validity and reliability. But at the same time it is a precondition for recognition in the scientific world.

Sámi researchers have to possess a double identity. They have to be Sámi and thereby understand and master Sámi society and the Sámi culture. At the same time they have to be researchers with a corresponding understanding and mastery of what is the essence of Sáminess, both nationally and internationally.

Čáluš lea jorgaluvvon dárogielas / The essay is translated from Norwegian.

Anton Hoëm

anton.hoem@ped.uio.no

Davvisámegiela čállinvuohke- váikkuhusat

KJELL KEMI

Lei 1979is historjjálaš dáhpáhus, go sámii ieža nagadedje ásaht oktasá davviriikkalaš čállinvuogi. Ovdalaš čállinvuohke rievdadusain eai oassálastán golmmariikka sámii. Čállinvuohke duogášbargu, dán dehálašvuohka ja mávssolašvuohka lea bures dokumenterejuvvon, ja mángasat leat ovdal jo dan čállán, e.e. Magga (1974, 1980, 1985, 1994) ja Bergsland (1952). Dan dihtii meannudan dakkár beali, mii ovdal ii leat guoskkahuvvon, omd. mo 1979-čállinvuogi rievdadus čuoza giellageavaheddjiide.

Dán čállinvuohke čálloa lean juohkán guovtti oassái: Váldočuoikkisin meannudan mo čállinvuohki čuoza sámegiela giidda ja giellageavaheddjiide, omd. mo váikkuhii 1979-rievdadus daidda, geat hálddašedje jo ovddeš sámegiela čállinvuogi/čállinvugiid. Nuppi máilmmisoađi maŋŋá lassánii olmmošlohku sakka maiddái sámeguovlluin. Sámegiella ABC geavahišgohte soađi maŋŋá skuvllain ja sámegiella dohkkehuvvui skuvlla oahpahušgiellan 1967 Norgga bealde, maŋŋá go lei leamaš gildojuvvon skuvllain 1889 rájes. Dát namuhuvvon buolva ja dalá nuorat oahpásmuvve juogalahkai 1951- dahje Bergsland/Ruong-čállinvuohkái.

Dán čálloa čáledettiinan lean jearahallan sámegiela giidda: Lei go dát rievdadus sin mielas goarggun vai njiedjan? Mo váikkuhii čállinvuogi rievdadus sin čállindillái, omd. čálligohte go sámegillii? Diehtoaddit ledje:

- 1979is gaskal 31 ja 21 jagi (riegádan gaskal 1948–1958)
- oahppan 1951-čállinvuogi muhtun láhkai skuvllain dahje universitehtain
- sihke dievddut ja nissonat - sihke oarjja- ja nuorttabealde

Dán čálloa nubbi ášši lea sámegiela čállinvugiid oanehis historjjálaš geahčastat 1700-jagiid rájes 1979-rádjái, omd. mo rievddai konsonánttaid čállin nu go č, ž, š, ŋ, đ, t, maiddái dás-semolsašumi dahje konsonántaguhkkodaga, omd. vuodjit – vuoján. Dát oassi boahá, ovdal go meannudišgoađán informánttaid dahje diehtoaddiid dieđuid. Dán oasis deattuhan 1951- ja 1979-čállinvugiid ja dan gaskavuodaid.

Oanehis čállinvuohke geahčastat

Davvisámegielas leat leamaš mánga čállinvuogi. Mun galggan dás meannudit dušše Morten Lund (1728), Knud Leem (1748/1768), Rasmus Rask (1832)¹, Stockfleth (1840/1850), Nielsen (1926), Bergsland/Ruong (1951), Itkonen (1951).

¹ Sammallahiti čállán ná Rasmus Rask birra: «The basis for North, Inari, and Skolt Saami orthography was laid by the Danish linguist Rasmus Rask at the beginning of the 19th century.» (Sammallahti 1998: 2)

60 Sámegeielas leat oktiibuot logi sámegeiela, muhtun maid dajahastalit logi sámegeiela suopmana. Dáid gaskkas gávdnojit guhitta sierra čállinvuogi, viđa čállinvuogis geavahit latiinnabustávaid ja ovttas kyrillálašbustávaid – nu go gielddasámegeielas. (Sammallahti 1998: 2.)

Davvisámegeiella juhkkokjuvvo golmma suopmanii: Duortnus-, mearra- ja siseatnansuopman. Čállinvuogi ja suopmaniid gaskkas leat beroštahti bealit, maid in galgga dán artihkkalis čállit. Muhto otná čállinvuohki lea huksejuvvon Nielsena 1926-vuođu ala. Das Nielsen deattuhii siseatnansuopmaniid: Buolbmát, Kárášjohka ja Guovdageaidnu - nuppiin sániin ii duortnus- ja mearrasámegeiela.

Davvisámegeielas lea dássemolsašupmi, dat mearkaša ahte konsonántaguhkkodat ja - kvalitehta sáhtta rievdat, omd. *orrut - orun, skierbmut - skierpmun, oažžut - oáččun*. Dákkár konsonántamolsašupmi lea buot sámegeielain earret lullisámegeielas.

Sámegeiela čállinvuohkái bođii dárbu, go kristtalašvuohta leavvagođii. Dán barggu álggahii Ruotta sullii čuohte jagi ovdal Norgga.

Vuosttaš girji almmuhuvai dán olis sámegillii 1619, Nils Anderson dahje Nicolaus Andreae almmostahtii guokte girjjáža. Nubbi lei áppesgirji (ABC) ja nubbi meassogirji dahje áltárgirji. Giella dien guovtti girjjážiin lea váilevaš, dohko leat sehkkejuvvon ruotagiela ja suomagiela sánit ja gehčosat. Bergsland čállá vuosttaš girjii gielalaš beliid birra:

Grammatisk har sproget i disse bøker ikke særlig meget med samisk å gjøre: ordene står ofte ubøyet eller feilaktig bøyet, og også finske elementer er blandet inn. Ordforrådet synes for det meste å være hentet fra sydsamisk (såkalt umesamisk), formodentlig fra skogsdialekten i Arvidsjaur, men også nordligere elementer finnes i blant, formodenlig hentet fra fjelldialekten i Pite lappmark, om ikke allerede innblandet i den talte dialekt i Arvidsjaur. (Bergsland 1984.)²

Báhppa Nils Anderson duogášhistorjá lea erenoamáš, go massii báhppavirggi Bihtán-guovllus, go ruoi gávpogis - ii ge sámequovlluin. Dalle son čálii ohcama oažžut virggi ruovttuluotta:

Son dasto čálii ohcama gonagas Gustaf II Adolf'ii, gos son ozai gonagasas lobi oažžut virggis ruoktot. Ohcamis, mii lea beaiváduvvon 17. januar 1614, son maiddái lohpidá sámegillii jorgalit «giehtagirjii», uhca kátekismusačča ja moadde evangeliuma». Ohcan dagai báhppii Nils'ii dan buori ahte son fas oáččui báhppavirggi Bitum sámequovllus, muhto daid eavttuid alde ahte son galggai gearggahit ja prentehit daid sámegeiela girjjiid maid ohcamisttis lei lohpidan. Ja dan láhkai gárttai son sámegeielalaš girjjálašvuođa vuodđueaddjin. (Frette 1987:156).

Čállingielas välljejin merket dáid konsonánttaid ná: /č/, /š/, /ž/, /ŋ/, /đ/, /t/, /dj/ ja vokálaid ná: /á/ ja /o/. Morten Lund (1728) rájes gitta Stockfletha rádjái (1840) čálle dieid namuhuvvan bustávaid mánggagardán bustávaiguin 1728 rájes 1840 rádjái, omd. /č/ sajis geavaha Lund guhitta sierra vuogi dan ovttá jiena čállit:

2 Dán oasis ii logahuvvo siidolohku.

Tabealla 1.

1979	Morten Lund (1728)	Knud Leem (1748/1768)	Rasmus Rask (1832)	Niels Vibe Stockfleth (1840/1850)	Konrad Nielsen (1926)
č	zh, zk, zhi, tz, zi, xi	zh, zhj	ch	č	č
š	si, sch	sh, shj	sh	š	š
ž	iz, z, tz, itz	zh, zhj	zh	ž	ž
ŋ	ng	ng	ŋ	ŋ	ŋ
ɬ	d	d'	ɬ	ɬ	ɬ
đ	-	dh	đ	đ	đ
d' (dj)	-	igj	zj	gj	gj

Dán geahčastagas oaidnit, ahte Stockfletha ráhkadii otná konsonántavuodu. 1840 rájes otnážiid ledje diet konsonánttat sajáiduvvan čállingielas (Bergsland 1984).

Vokálat čájehit seamma tendensa go oinniidet konsonánttain bajábealde: Álgočállošii lei stuorra variašuvdna 1728–1832.

Tabealla 2.

1979	Morten Lund (1728)	Knud Leem (1748/1768)	Rasmus Rask (1832)	Niels Vibe Stockfleth (1840/1850)	Konrad Nielsen (1926)
u					u ³
i					i
e					e
o	o, a	o	å	å (1850 o)	o
á	a, æ	a/æ	á	a	a
a					â
oa		o, aa, oa		oa	oa
uo		uo	uö	uo	uo
ea		e, æ		ea	æ
ie				ie	ie

3 Nielsen (1926) earuha guhkes ja oanehis vokálaid /u/ ja /i/ 1. ja 2. stávvális. Dán skovis meannudan vuosttaš stávvála vokálaid - in ge nuppi.

62 Vokálaid ja diftonggaid čállima čorgii Konrad Nielsen, go son ráhkadii vuogádaga, mii otne ain geavahuvvo.

Dássemolsašupmi dahje nuppi konsonántasajádat

Oanehis konsonánttaid molsašupmi ii buktán stuorát váttisvuodaid: oadđit - oadán, dahkat - dagan. Dán skovis oaidnit, ahte oanehis konsonánttaid merkema ledje čoavdán sáni álggus 1728 rájes - 1926 rádjái. Muhto doppe ledje eará gielalaš bealit čoavddekeahttá, omd. mo galgá earuhit čálalaččat guhkes konsonánttaid guhkkodaga dahje nu gohčoduvvon dássemolsašupmi dahje konsonántamolsašumi, omd. fierbmi - fierpmit, báhppa - báhpat, gákti - gávtit. J. K. Qvigstad merkegodii guhkes konsonánttaid 1880-jagiin deaddomearkkain: bar'ko - barko, áv'jo - ávjo. Muhto Qvigstad ii lean konsekveanta, go ii earuhan buot sajiin, omd. bæsse - bæsse. Dát maŋimuš ovdamearka čájeha, ahte jus ii čále deaddomearkka, de gahččet oktii guokte sáni: *Muoras lea beassi ja Skirebeassi lea dán jagi hui badjin*. Lei baicce professor Konrad Nielsen, gii 1926 doalvvui viidásat Qvigstad deaddomearkka geavaheami ja čorgii konsonánttaid ja ráhkadii dain ortnega, man vuogádaga vuodu otne ge ávkkástallet - erohus lea deaddomearka: bæ'se - bæsse. Dan eai lean dahkan 1728 rájes 1926 rádjái čálalaččat.

Dás čájehan mo boahtá ovdan guhkes konsonánttaid juohku historjjálaččat:

Tabealla 3.

Leem (1748)	Friis (1856)	Konrad Nielsen (1926)	1979
d'd' - d'd' - d'	đđ - đđ - đ	đ'đ - đ' - đ	đđ - đđ - đ
igj - igj - ij	gj - gj - j	g'gj - gj - j	ddj - dj - j
	llj - lj	l'lj - lj	llj - lj
bm - bm - m	bm - bm	b'm - bm	bm - pm - m
pp - pp - b/v	pp - p	p'p - pp	hpp - hp
bb - bb	bb - bb	b'b - bb	bb - pp
dd - dd	dd - dd	d'd - dd	dd - tt
rbm/rm - rbm/rm	rbm - rbm	r'bm - rbm	rbm - rpm
d'g - d'g	đgg - đg	đ'g - đg	đg - đgg
d'bm/d'm - d'bm/d'm	đbm - đm	đ'bm - đm	đbm - đmm
fz - fz	kc - vc	k'c - vc	kc - vcc

Dás in leat meannudan Lund (1728), su čállinvuohki sulasta muhtun sajiid Leem (1748), dasto Rask (1832) ja Stockfleth (1840) čuovvuba Friis (1856).

1951-čállinvuohki

Go sámegeiella galggai skuvllain geavahuvvot nuppi máilmmi soađi maŋŋá, de ledje golbma davvisámegeiela čállinvuogi anus, namalassii: Friis ja Nielsena čállinvuogit Norgga bealde ja Ravila čállinvuohki Suoma bealde. Suomabeali čállinvuohki vuhtiiválddii suomageiela čállingeiela ja dan erenoamášvuodaid. Friis lei menddo dárkilmeahttun skuvllaatnui ja Nielsena vuogádat lei gis menddo dárkil, go sulastahtáši fonemalaš transkrišuvnna, vrd. Magga (1985b). Norgga-, ruota- ja suomabeali giellaolbmot deaivvadedje jagiid 1950–51. Sii sohpe daid jienaid: /č/, /š/, /ž/, /đ/ ja /t/.

Muhto sii eai soabadan eará gielalaš beliin ja danin juohkásii dát joavku ja oktasaš davvisámegeiela čállinvuohki orustii 1951. Sániid álgoeahčen earuhedje dákkár gielalaš beliid:

Tabealla 4.

Bergsland/Ruong (1951)	Itkonen (1951)
b (bassat)	p (passat)
d (dakkat)	t (tahkat)
g (guolli)	k (kuolli)
å (årrot)	o (orrot)
æ (ællit)	eä (eällit)

Nuppi konsonántasaji merkemis gárttai guovtteoavilvuoha: Bergsland/Ruong jotkkii Nielsena merkenvuogi deaddomearkkain ja suomabealde čuvvo ovddeš Ravila vuogi almmá deaddomearkka haga:

Tabealla 5.

Bergsland/Ruong (1951)	Itkonen (1951)
Guhkes konsonanttaid guhkkodaga earuha deaddomearkkain: bæs'si - bæssis bar'gan - bargan	Guhkes konsonanttaid guhkkodaga ii galgga earuhit deaddomearkkain: peässi - peässis pargat - pargam

Itkonen árvalus *pargat* - *pargam* čájeha, ahte su čállinvuohki ii nagat earuhit konsonánta-guhkkodaga, vaikko sámegeielat olmmoš earuha dan. Daid oktasaš čállingeiela čoahkkimiid loahppaboadus lei, ahte 1951as gárte guokte sierra davvisámegeiela čállinvuogi daid vuodul, maid lean namuhan.

Jearahallama dulkonbargu

Diehtoaddit ledje:

- logu dáfus guđas
- rieđádan gaskal 1948–1958 ja 1979:s ledje gaskal 31 ja 21 jagi
- oahppan 1951-čállinvuogi muhtun láhkai skuvllain dahje universitehtain
- sihke dievddut ja nissonat
- sihke oarjja- ja nuorttabealde

Sii leat ožžon vejolašvuohta vástidit čálalaččat dahje jearahallama bokte. Jus válljejedje njálmmálaš jearahallama, de čálle sin vástádusaid ja de maŋŋá daid lohken jitnosit sidjiide. Maŋggas lasihedje, go gulle iežaset álgoárvalusa.

1951-čállinvuohke hálddašearpmi

Vuosttaš gažaldahkii dadjet eatnašat ahte sis lea leamaš lohkanhárjehallan skuvllas ja dovde dohkkehahti láhkai 1951-čállinvuogi. Muhtun diehtoaddi dadjá: Go máhtta máŋga čállinvuogi nu go Friis- ja 1951-čállinvuogi, de álkibut oahppá eará. Nubbi diehtoaddi logai: Go son hálddaša máŋga čállinvuogi, de sáhtta ráhkadit čállinvuohke vuogádaga ja dan de heiveha 1979-čállinvuohkái.

Gielalaš rievdadusat 1951- ja 1979-čállinvugiid gaska

Nuppi gažaldagas bivddán vástideddjiid čujuhit makkár gielalaš bealit leat sin mielas rievdan ovdeš čállinvuogi ektui. Muhtun ii sáhttan čujuhit čielga rievdadusaid. Eatnašat cuiggodit konsonánttaid merkenvuogi, erenoamážit go deaddomearka jávkkai, ja go ledje oahppan dan vuogádaga. Okta diehtoaddi čilge ođđa konsonántamerkenvuogi, namalassii konsonánttaid čuoddjilvuohta, mii ovdal ii leat čállingielas leamaš earuheaddji iešvuohta:

Otná čállinvuogis lea erenoamážit preaspirašuvdna konsonánttaid ovddabealde: *báhppa - báhpa*, ja duppalkonsonánttaid čállet nu go *balva - balvva*. Muhto dát ii lean dat stuorra váttisvuohta, go dat mii lei vearrát, lei dd-rievdadus tt-ii, omd. *loddi - lotti*. Dat lea veadjemeahtun gullat dan rievdadusa ja daidda geain lea lunddolaš giellamáhttu, omd. Guovdageainnu suopmanis, dain lea váttis gullat dan rievdadusa. Dat mearkkaša ahte olbmot, geat galget máhttit čállit, fertejit ovdagihtii oahppat nomensystemaid.

Dát seamma diehtoaddi veardida mánáid- ja joatkkaskuvlla lohkanmeriid. Son cuiggoda dan, go mánát galget oahppat joatkkaskuvlla nomena vuogádaga:

okta mánná omd. 6. luohkás, gii galgá máhttit čállit, ferte oahppat nomensystemaid, mii oktiibuot gullá joatkkaskuvlla dássái.

Dat dagaha ahte sámi mánát eai máhte čállit sámegeiela, go gergat nuoraidskuvllas. Dás sáhtta sámegeiella gártat mánáid vašálažžan:

Konsekveansa lea ahte mánná vuollána čállimis, eará konsekveansa lea ahte sámegeiella šaddá vašálažžan sidjiide. Jus livččii álkkiiadhttan otná čállinvuogi, de mii livččiimet

olu eanebut oahppan dan čállit ja loktet mánáid giellaárvvu ja maiddá seastán gatnjaliid ja eará váivves dili mánáin. Nu ahte dat gii beassá logát luohkás otne, ii máhte albmaláhkai čállit.

Oppalaččat oaivvildii muhtun diehtoaddi, ahte sutnje gárttai váttisin hálldašit ođđa čállinvuogi.

Gielalaš váikkusat sámeielagiidda

Goalmmát gažaldagas jearan mo váikkuhii ođđa čállinvuohki diehtoaddi giellageavaheapmái. Eatnašat ledje hárrjánan lohkat ja čállit ovddeš čállinvuogi 2-4 jahkái, daidda fáhkka idii ođđa čállinvuohki. Das ledje moadde váikkusat: Muhtun heittii čállimis moatti jahkái. Okta diehtoaddi dajai:

Ođđa čállinvuohki váikkuhii dainna lágiin ahte mu čállinmokka nogai. Mun seaguhin čállinvuogiid ja in orron šat máhttimin čállingiela oba ge. Mannen iežan mielas mánga čuođi lávkki maŋásguvlui. Ledjen iežan mielas aiddo oahppan čállingiela, muhto de fáhkka in šat máhttan dan. Heiten čállimis (sullii 10 jagi). Čálán sámegeela odne, muhto ražan vel odne čállimiin, go vuodđu orru rašši ain. In hálldaš riektáčállima odne ge.

Nuppit mearkkašit dán čuoggás maid konsonántaguhkkodaga dahje dássemolsašumi. Dat muitalit, ahte ođđaseamos čállinvuohki lea váikkuhan dan láhkai, ahte son belohahkii vuollánii; ja muhtun gávnnai hálldašančovdosa omd. deaddomearkka merkema sadjái ráhkadii vuogádaga, mii heive 1979-čállinvuohkái. Nubbi diehtoaddi dadjá, ahte son ballá boasto čállimis. Buot dramáhtaleamos lea go okta diehtoaddi muitalii, ahte son heittii oalát sámegeela čállimis. Otne ii čále artihkkaliid, iežas jurdagiid ja oaiviliid sámegeilli, vaikko lea leamaš ja lea ain servodatberošteaddji nuorravuoda áiggi rájes otnáži.

Ođđa čállinvuohke ráhkkaneapmi

Eatnašat moite, go Sámi giellalávdegoddi ii lean ráhkkanan čállinvuohke rievdadeapmái, eai ge lean gihput almmuhuvvan, vai olbmot livčče diehtán buorebut ja oahpásmuvvan dan ođđa čállinvuohke rievdadeapmái. Muhtun diehtoaddi fas láittii, go eai lean viežžan pedagogálaš veahki.

Muhtun eará cuiggoda otná čállinvuogi ovddeš čállinvuogi ektui:

Otná čállinvuohki ii ovdánahte sámegeela, dat lea eambo hehttehus, danin go lea nu váttis. Mun logan álkkibut dološ Friis-čállinvuogi, omd. Nuortanásti ja dološ Biibala, mii čuovvu Friis-čállinvuogi.

Okta diehtoaddi oaivvilda, ahte 1979-čállinvuohki čuoheá negatiivvalaččat dálá nuoraide: «dat gii beassá logát luohkás otne, ii máhte albmaláhkai čállit. Dat čállinvuohki mii otne lea, lea allaskuvlla ja universitehta várás.»

Otná nuoraide gártá čállinvuohki leat váttisin, go dat lea heivehuvvon ja ráhkaduvvon bajitdási várás – ii ge njálmmálaš giellahálldašedjjiid várás, go dan eai oahpa buohkat - dušše čeahpimusat: «Dat leat buot giellačeahpimusat ja -áŋgirepmosat, geat ohppet čállit otná čállinvuogi. Ja dat lea unna proseanttaš.»

66 1979-čállinvuohki dagaha, ahte sápmelaččat dovdet, ahte sii eai máhte šat čállit eatnigiela ja danin muhtun gohčoda dan analfabetiserema:

Ledjen vári ala joavdan, muhto vári duolbanii mu julggiid vuolde, ja nubbi vári fáhkka lei ceagganan. Mun ledjen analfabetiserejuvnon. Máhtten čállit iežan giela, muhto fáhkkestaga in.

Dat seamma diehtoaddi namuha earjalasgiela ovdamearkan, go dan gielas ii leat rievdaduvvon čállinvuohki guhkkit áigái. Dan giela eai duostta analfabetiseret:

Ja lean dan vásáhusa čađa ádden manne earjalas gielain eai bargga dan seamma. Vaikko lea stuorra inkonsistenssat čállin- ja hállangiela gaskkas, de diekkár fámoláš álbmoga eai duostta nie analfabetiseret. Mii sápmelaččat leat nu mánggii jo analfabetiserejuvnon, ja mu váibmui gárttai dovdu ná: *enough is enough*.

Konklusuvnnat

Sámegiela čállinvuogi rievdadusaid sáhtta meroštallat golmma dási ektui. Lean dán artihkkalis juohkán golmma dássái: Oppalašvuoda dássi meannuda cealkkavuogádaga dahje morfosyntáktalaš⁴ beali, omd. cealkkaosiid. Dasto lea morfologálaš dássi: Dása gullet sániid sojajeapmi, sátneluohkát⁵, kasus- ja peršuvdnagehčosat. Fonemalaš dássi guoskkaha ovttaskas jienaid, omd. /b/, /d/, /g/, /č/, /š/, /nj/ jna. Dás gártá nu ahte 1951as ja 1979is rievdadii čállinvuogi ollislašvuoda. 1982 fas rievdaduvvui, muhto dát ii guoskka morfologálaš ja morfosyntáktalaš dássái, dás baicce earuhuvvui nuppi stávvat /a/ ja /á/, omd. dat sánit livčče čállon seammaláhka – nu go čiehká - čiehká, dievva - dievvá, arvat - arvát. Dán gohčodan fonemalaš rievdadus⁶.

Dát gielalaš bealit ihtet mu skovis ná:

Tabealla 6.

Reforpmat	Gielalaš bealit
1951	Morfosyntáktalaš ja morfologálaš dássi
1979	Morfosyntáktalaš ja morfologálaš dássi
1982	Fonemalaš dássi

Dát skovvi čájeha, ahte sámegielas leat leamaš guokte stuorámuš čállinvuohke rievdadusa guoktelogi gávcei jagis. Goappašat rievdadusat váikkuehde sihke morfologiai ja syntáksii. 1979is lasihedje ođđa čálalaš konsonántamerkenvuogi: Dás earuhedje maiddái čuoddjilis ja čuojakeahtes konsonánttaid, maid ovdal sirrejedje guhkkodatmearkain, omd. /bb/ ja /pp/ gaskkas: oabbá - oappát⁷. Dát namuhuvvan bealit dagahit sámegiela ollislašvuoda dahje makrodási rievdadusa. Sámegielas gárte golbma gielalaš reformma golbmalogi ovtta jagis, vaikko 1982is ii leat seamma dásis go dat guokte eará reformma.

4 Sámegiela morfologia ja syntáksa gullaba oktii, omd. subjeakta lea dábálaččat dihto kasusas (omd. nominatiiva), objeakta (omd. akkusatiiva), deavddapredikatiiva, adverbialat (omd. genitiiva, illatiiva, lokatiiva, komitatiiva) fas eará kasusain. Dás berre maid vuhtii-váldit: Makkár syntáktalaš modealla vuodul analysere.

5 Sátneluohkáid juohku leat vuodduduvvan morfologálaš, syntáktalaš ja semántalaš eavttuide.

6 Dát guoská maiddái sániid sisdollui ja danin dan sáhtta maid gohčodit semántalaš rievdadus⁶.

7 Dása gullet maiddái dákkár ovdamearkkat: addit – attán, oaggut – oakkun, gazza – gaccat, oažžut – oaččun. Dát rievdadusat guske dušše klusiillaide ja affrikáhtaide.

Máilmmi giella dego earjalasgiella ii leat rievddadan makrodásis dego sámeigiella. Mu diehtoaddit moitet 1979-čállinvuohke rievddadusa, omd.

- go konsonánttaid merkenvuogi dego deaddomearka jávkkai,
- go eai viežžan pedagogalaš veahki,
- ođđa čállinvuogi gohčoda dan universitehta giellan, mii ii heive mánáide ja nuoraide,
- ođđa čállinvuohki gártá mánáid vašálažžan, dat njeaidá mánáid giellaárvvu ja čállinmovtta,
- sámeigielaht heitet čállimis sámeigiella ja sii gártet *analfabetiserejuvot*.

Čállin- ja lohkkangiella hálddašeames orrot leamen dovddut čadnon, omd. go okta diehtoaddi geavahii doahpagaidda nugo *váibmogiella*, nubbi fas gatnjalat:

Ledjen oahppan heahpada giella, mii seammás lei mu váibmogiella. Ja go de ledjen oahppan, de rievddaduvvui. Mu oaivi áddii, áddii ahte lei buorre go sápmelaččain šattai oktasá čállingiella, áddii ahte lei buorre politihkalaččat, go sápmelaččat leat ieža mearridan dan ođđa vuogi. Áddii ahte vuohki lei eambo ođđaáigásaš ja dakko bokte eambo funkšuvnnalaš. Muhto mu váibmu ii dan ádden, ja mun in šat čállán.

Bargodilálašvuodas čuožžilit dovddut reformmaid rievddadeami geažil, go olmmoš lea vuos bargan oahpásmuvvat ovttá reformmii ja de dat fáhkkestaga hilgojuvvo. Olmmoš sáhtá dalle eaddut diekkáraš reformmaide. Sámeigelas leat leamaš golbma čállinvuohke reformma oanehis áiggis. Dalle ihtet gažaldagat: Sáhttet go dáid sivaid geažil bohciidit dovddut? Sáhtá go buohtastahttit čállinvuohke rievddadusa reformmain? Lea go váddáseabbu hálddašit čállingiella reformmaid, go guoská unnitálbmot gillii ja dasa lassin lea vel vealahuvvan giella?

Eanaš diehtoaddit ledje jo oahppan 1951-čállinvuogi, ja 1979 rájes fertejedje oahppat fas eará. Muhtun diehtoaddi lei gorgnon várrečohkkii, muhto de fertii njiedjat, ovdal go fas fertii goargnugoahit. Lei go 1979-čállinvuohke rievddadeapmi dán buolvva goargnun vai njiedjan? Dán beali gánnáhivččii suokkardit lagabuid, go dan in vástít dán artihkkalis. Mun buvttán baicce diehtoaddiid oaiviliid ja jurdagiid ja daid geahččalan analyseret.

Mu diehtoaddiid dieđut čájehit, ahte sin buolva bahkkašuvai guovtti čállinvuogi gaskii. Danin nubbi diehtoaddi cuiggoda, ahte čállinvuogi ráhkadettiin eai oro viežžan pedagogalaš veahki. Dan čuoovvoleapmi čájeha juoidá, go omd. skuvllat ja eará oahpahagat eai dan čađahan njuovžilit. Dat manai omd. lagabuid vihtta jagi, ovdal go Oslo Universitehta geavahišgođii 1979-čállinvuogi. Dien gaskaáiggis doaimmai 1951-čállinvuohki. Dás maid ihtet gažaldagat: Manne ádjánii nie guhká? Dasa lassin eai gávdnon oahppofálaldagat ja dan čuoovvoleapmi: Mo galgá lágidit rávisolbmogurssa daidda, geat hálddašedje 1951-čállinvuogi? Danin cealká muhtun nu duostilit, ahte dát buolva analfabetiserejuvui. Manne eai sáhtán dás juoidá ráhkkanahit, go Girko- ja oahpahusdepartemeanta dohkkehii almmolaččat sámeigiella čállinvuogi 1979is? Manne ii Davviriikkaid Sámeráđdi ohcan ruhtadoarjaga čađahit čállinvuohke gurssaid, masa pedagogat ja giellabargit bovdejuvvojit logaldallin ja bagadallin? Dáid logaldallamiid de čohkkešii ja de almmohivččii oahpahagaid ja sápmelaččaid várás. Dás lea mearkkašahit, ahte easka 1991is lágiduvvui diekkár gursa, mii livččii galgan čađahuvvot 1979is.

Artihkkala čuoovvoleapmi

Dán artihkkalis bohciidit čuoovvoleaddji bealit, maid ferte čuoovvolahttit ja mat eai leat ovdal

68 guorahallojuvvon. Dat livččii mávssolaš historjjálaččat, dat soaittášii buktit ođđa dieđuid dahje dat gomihivččii ovddeš dieđuid dahje dat nannešii daid. Dát artihkkal ii geahččal buot áššiid čoavdit ja vástidit, danin báhcet dákkáraš jearaldagat guorahalakeahhtá:

- Lea go vuogádat dusten dáid olbmuid, geaid dás jearahan?
- Makkár sámegeielat teavsttat gávđnojedje 1951 rájes 1979 rádjái skuvllain ja ruovttuin? Lei go Nuortanásti áidna sámegeielat áviisa mii gávđnui?
- Guđe čállinvuohki attii olbmuide čálagova? Lei go Biibbal-čállinvuohki?
- Manne leat muhtun olbmuid negatiiva čállinvuohke vásáhusat? Mii dagaha dan? Manne leat nu ollu dovddut ja vuostehágut čadnon sámegeiela čállinvuohke rievdadeapmái?
- Gallis ohppe 1951-čállinvuogi gaskal 1951 ja 1979? Sáhtta go statistihkaguorahallan dan vástidit?
- Váikkuhii go 1967-mearrádus sámegeiela čállimii, go sámegeiella dohkkehuvvui skuvllagiellan? Guđe guovlluide guoskkai dát erenoamážit?
- Dás berrešii dutkat mánáid sámegeiela čállindáiddu vuoddo- ja joatkkaskuvllain, vai beassá diehtit: Hálldašit go mánát ja nuorat otná čállinvuogi?

Girjelistu

- BERGSLAND, KNUT 1952: Hvordan den nye rettskrivningen ble til s. 28–50. *Sameliv, Samisk Selskaps Årbok 1951–1952*. (doaim.), Asbjørn Nesheim. Oslo: Merkur Boktrykkeri
- BERGSLAND, KNUT 1984: *Eldre samiske tekster*. [Tromsø]: Universitetet i Tromsø, Institutt for språk og litteratur .
- FRETTE, THOR 1987: Ovdasátni s. 155–159. Girjji: *Giellavealgu*. Universitetsforlaget.
- FRIIS, J. A. 1856: *Lappisk Grammatikk*. Christiania.
- FRIIS, J. A. 1856: *Ordbok over det lappiske sprog med latinsk og norsk forklaring samt en oversigt over sprogets grammatik*. Christiania.
- KORHONEN, MIKKO 1981: Johdatus lapin kielen historiaan. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 370*. Helsinki.
- LEEM, KNUD 1768: *Lexicon Lapponicum bipartitum. Nidrosiae*.
- LORENTZ, OVE 1979 [1977]: «Språklig samling i sameland?», Lars S. Vikør og Geirr Wiggen (doaim.) *Språklig samling på folkemåls grunn*, 237–246.
- LUND, MORTEN 1728: *Oversettelse av Luthers katekismus «i det Lappiske efter den Altske Dialect»*
- MAGGA, OLE HENRIK 1974: ABC 1619: den første bok på samisk. - Om samisk kultur. *Ottar*. Gløtt fra Tromsø museum 1974: 81/3 s. 32–35. Tromsø: Universitetsforlaget.
- MAGGA, OLE HENRIK 1980: Giellaoahppa: jietna-, hápm- ja cealkkaoahppa oanehaččat čilgejuvvon. *Dieđut 3/1980*. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- MAGGA, OLE HENRIK 1985: Davvisámi čállinvuogi gielalaš vuoddu. - Giella, dutkan, dikšun ja oahpaheapmi s. 32–41. *Dieđut 2/1985*. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- MAGGA, OLE HENRIK 1994: Hvordan den nyeste nordsamiske rettskrivning ble til. *Festskrift til Ørnulv Vorren*. Tromsø museum, Universitetet i Tromsø.
- NIELSEN, KONRAD 1926: *Lærebok i Lappisk*. Bind 1. Grammatikk. Oslo.
- NOU 1985: 14. — 1985b: Samisk språk. *Samisk språk og utdanning*. s. 143–151. [Oslo]
- POPE, KIRSTEN – SÁRÁ, MÁRET 2004: *Eatniagiella*. Giellaoahpu váldogirji. Kárášjohka [Guovdageaidnu] : Davvi girji Sámi oahpahusráddi.
- RASK, RASMUS 1832: Ræssoneret lappisk Sproglære efter den Sprogart, som bruges af

- Fjældlapperne i Porsangerfjorden i Finnmarken, En Omarbejdelse af Prof. KNUD LEEMS *lappiske Grammatica*. København.
- SAMMALLAHTI, PEKKA 1998: *The Saami Languages. An Introduction*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- SOMBY, KATRI 2008: «Harvet mii sattep njivkadet min blæðest ædnegiela bæloštusa harrai.» *Nuorttanaste 1898–1981: Kristent misjonsblad eller samisk samfunnsaktør?* Hovedfagsoppgave i historie. [Tromsø]: Det samfunnsvitenskapelige fakultet. Universitetet i Tromsø.
- STOCKFLETH, N. V. 1840: *Det lappiske Sprog*. Første Del. Bogstav- og Formlæren. Christiania.

The implications of North-Sámi orthography

It was an historical event when, in 1979, the Sámi people in the Nordic countries made a common North-Sámi orthography – before that it was fragmented. For this article I have interviewed people born between 1948–1958 who had just learned the written language established in 1951, when a new one emerged in 1979. My informants were between 21 and 31 years old in 1979.

The changes to the North-Sámi orthography can be divided into three main levels: Morphosyntactic, morphological and phonematic. The North-Sámi written language has gone through two major reforms at the highest level in a short period of 28 years (between 1951 and 1979). By way of comparison, major languages in the World such as English have only had changes at the lowest level and never went through changes like the North-Sámi language has. My informants complained about the changes in orthography, e.g.:

- The consonant length and gradation sign was abolished.
- Pedagogical help to establish it was not called upon.
- The new orthography was called a university language which was not suitable for children and youth.
- The new orthography became ‘an enemy’ to children and it diminished the children’s language level and joy in writing.
- Sámi speakers, like my informant, stopped writing in the Sámi language and became illiterate.

Kjell Kemi

kjell.kemi@hum.uit.no

Náhkefanas/ Boat of sealskin. Duojár/Artist: Jon Ole Andersen. Guovdageainnu gilišiljus. Govven/photo: Jon Ole Andersen.

Sámi oahpaheaddjioahppu ja vuodđoskuvla nuppástuhttináiggis 1980-logu gaskamuttus – soames pedagogalaš ovddidanhástalusat

JAN HENRY KESKITALO

Láidehus

Dán čállošis áiggun govvidit muhtun hástalusaid, mat mu mielas leat čuvvon sámi oahpahusvuogádaga ja mat sakka leat váikkuhan sámi oahpaheaddjiohppui. Nu lei maiddá dilli go plánegođiimet Sámi allaskuvlla ásaheami. Hástalussan lei sámi servodaga oppalaš dárbu vuodđudit virggálaš oahppoásahusaid; oaččuhit lassi ja fásta ruhtadandoarjjaortnegiid fágalaš ovdáneapmin oahppoásahusain; ja seammás geahččalit álggahit oahpahusa dutkanprográmma. Govvidan dihtii dáid hástalusaid välljen dihto áššiid ja ovdamearkkaid, mat ain otnege leat áigeguovdilát go eai leat čovdašuvvan.

Sámi guovlluid skuvllat Norgga ideálaid ja sámi duohtavuođa gaskkas

Válljen álggus vuos čujuhit sámi skuvladillái 1980-logu gaskamuttus. Vuodđoskuvla Sámis lei vuosttažettiin dáža skuvla, masa lei ráhkaduvvon sámi lasáhus. Lasáhus lei vuosttažettiin sámegeala geavaheapmi, muhto maid fágaide áshuvvon fáttát main vuolggasadji lei sámi dilli. Oahppoplánii (M74) ledje áshuvvon sierra doaibmabijut, mat čujuhedje guđe ulbmiliin ja movt skuvla galggai doaibmat sámi guovlluin. Seamman dilis lei sámi oahpaheaddjioahppu, mii lei áshuvvon dáža áshussii ja dárogielat birrasii.

Høgmo sihke raporttas (1983) ja girjjistis (1989) govvida sámi skuvlla čuoimmaid ja ovddidandárbbuid daid dieđuid vuodul, maid čohkkii 1980-logu gaskamutto. Dás välljen čujuhit su girjái. Høgmo árvoštallá skuvlaovddideami organisašuvnna ovddideami čalmmiiguin ja tearpmaiguin. Son čujuha oppalaččat áshusaid čuoimmaide ja vejolašvuođaide ollašuttit iežaset mihtomeriid ja ulbmiliid. Nu son govvida maiddá skuvlavuogádaga áshusaid čuoimmaid, dás sámi skuvllaid. Vuogádaga ulbmilollašuttin lea čadnon earet eará oassálastiid vejolašvuhtii hálddašit iežaset gullevašvuođa dahje identitehta skuvlla doaimma oktavuodas. Høgmo čujuha, mo skuvllat leat sosiála ovttadagat ja seammás didaktihkalaš vuogádagat. Sosiála ovttadagain, dás sámi skuvllain, leat hástalusat mo muddet doaimma vai sihke áshus doaibmá ulbmiliiddis ektui ja oassálastit mánggakultuvrralaš dilálašvuođas dovdet skuvlla iežaset skuvlan. Son čujuha maiddá dihto dilálašvuođaide, maid geažil skuvllat ovdánit iešguđetládje. Dát lahkonanvuohki addá viiddiduvvon vejolašvuođa ipmirdit sámi skuvllaid hástalusa.

Skuvlavuogádaga dilli sámi guovlluin lei nu iešguđetlágan. Áššit maid orru álki čoavdit vuosttaš geahčastagas ja álki čadahit dihto guovlluin, sáhtte dagahit hástalusaid eará dilis ja eará guovlluin. Go Høgmo lei dutkan skuvllaid golmma skuvlabiires, de maiddá sáhtii ovdanbuktit dutkanbohtosiid duohta skuvladilis. Nu lei vuogas oažžut áigejuovdilis bohtosiid, maid sáhtii geavahit barggus pedagogihkkafágain.

Høgmo čujuha vuodđoskuvlla vuogádaga dárbbuide vuhtiiváldit birrasa historjjálaš ja etnikkalaš dilálašvuoda. Skuvllain lei legitimerenváttisvuohta, váttisvuohta duođaštit iežaset dohkálašvuoda kultuvrralaččat, etnikkalaččat ja sosiálalaččat iežaset doaibmaháštallussis. Dainna lágiin Høgmo čujuhage dárbbui ipmirdit skuvlla hástalusaid eanet doaibmaháštallussan go skuvlla iežas lahkonanvuohkin, mii dábálaččat lei ulbmil- ja reaidojurddašepmi. Son čujuha dárbbui ipmirdit sámi skuvlaovddideami eanet ollislaš gažaldahkan. Duohta máilmmis leat sihke sosiála, kultuvrralaš ja etnikkalaš čuolmmat. Dilálašvuohta lei 1980-logu gaskamuttus dárbbu skuvla, mas ledje sámi oasit, ja skuvla doaimmai (Høgmo 1989: 186) dakkár dilis, mas ii nagodan searvat sámi servodaga máhttodárbbu ovddideapmái. Skuvla ii nagodan dustet sosiála, kultuvrralaš ja etnikkalaš hástalusaid, iige dainna lágiin searvan jierpmálaččat kultuvrralaš geardduhanbuvttadeami possessiis.

Sullii seamma áigge go Høgmo čohkkii iežas dieđuid, ledje álggahuvvon stuora sámi áššečielggadeamit, dego sámi vuogátvuodát ja sámi kulturčielggadeapmi. Maiddá čadahuvvui čielggadeapmi (Det regionale høgskolestyret for Finnmark 1983) sámi oahpaheaddjioahpu birra. Dát stuora čielggadanbarggut buohkat unnit eanet loahpas váikkuhedje sámi allaskuvlla ceggemii. Lei maid álggahuvvon bargu ođasmahttit vuodđoskuvlla minsttarplána M74. Dás áiggun oanehaččat váldit ovdan Sámi oahpahusráđi 1983–84 čielggadeami (Samisk utdanningsråd 1984) sámi skuvlla ovddidanbargguid birra. Dát lei siskkáldas čielggadeapmi, mii geavahuvvui ruhtaohcamiid oktavuodas. Sisdoalu dáfus dat sisdoallá beliid, mat vel otnege leat čoavdekeahttá. Álggos vuos geahčadan, mii lea namuhuvvon skuvlla ovddidanárbbuid birra.

Skuvlla ovddidanárbbut 1980-logu gaskamuttus

Oahpaheaddjioahppu sámi guovlluide ja skuvlafálaldat sámiide leat eiseváldiid dáfus leamaš áiggiid čada oasit seamma áššis. Diet oktiigullevašvuohta álggi juo miššuvdnaáigge, ja historjjás oahppat, movt dat gearddašuvvá. Juo fargga 300 jagi lea sámi guovllu oahpaheaddjioahppu leamaš sámi oahppofálaldagaid stivrenreaidun. Stivrenreaiddu sisdoallu fas speadjalastá eiseváldiid molsašuddi politihka sámiid ektui. Sámi guovlluid oahpaheaddjioahppu, oahpaheddjiid virgeeavttut ja skuvlla dáruiduhttináigumuš mannet mealgadii giehtalaga, muhto dat maid molsašuddá áigodagaid mielde. Lagamus áiggiid historjjás maŋŋil nuppi máilmmisoađi oaidnit maid sullasaš ovdamearkkaid. Oahpaheaddjioahppu sámi guovlluide leamaš fárus sámi skuvlafálaldagaid guovddáš áššiin oktan sámi skuvlafálaldaga sisdoaluin ja sámegeielain. Almmolaš čielggadeamit dán áigodagas duođaštit diekkár meannudeami. Dás in leat jurddašan go namuhit dien ja čujuhit vejolaš gálduide dego:

Tilråding om Samiske skole- og opplysningsspørsmål, 1948 s. 6; Innstilling fra utvalget til å utrede samespørsmål, 1959 s. 57–58; St.meld. nr. 21 1962–1963 s. 39; Innst. S. Nr. 196 1962–1963 s. 492, NOU 1987:34 s. 148–149.

Gávdnojit gal vel eambo čielggadeamit, sihke ráđdehusa almmolaš čielggadeamit ja čielggadeamit, maid leat vuolgahan eiseváldiid olggut vuogádagat sin fágarađit dego

Grunnskolerådet (vuodđoskuvlaráđđi), *Forsøksrådet for skoleverket* (skuvlavuogádaga geahččalad-danráđđi), *Rådet for videregående opplæring* (joatkkaohpahusráđđi), *Lærerutdanningsrådet* (oahpaheaddjioahpahusráđđi). Dát ráđit ledje mánggaid logiid jagiid áigge guovddázis stivremiin iežaset surggiid profeshuvna ja fága ovddideami. Dat ledje maid guovddáš reaidutt stáhta fágalaš stivrenvuogádagas. Go Sámi oahpahusráđđi nammaduvvui 1975, de vuodđuduvvui eiseválddiid bealis maid sámi oahpahusa váras áššedovdi orgána. Sámi oahpahusráđđi válddii mángga dáfus badjelasas ofelačča rolla sámi oahpahusas.

Sámi Instituhtta čađahii 1978 čielggadeami (Sámi Instituhtta 1978). Dán čielggadeamis čujuhuvvo dárbbuide álggahit (ibid s. 2 ja 14) dutkan- ja ovddidanbarggaid čoavdin dihte hástalusaid. Das namuhuvvo maidai, movt sierra davviriikkalaš sámi allaskuvlla ceggen sáhtášii buoridit dili. 1980-logu gaskkamuttus leige sámi oahpaheaddjioahppu ja sámi vuodđoskuvlafálaldaga dilli vuosttaš ođđa áiggi institutionaliserema ja ođđa hástalusaid gaskkas. Institutionaliseremiin jurddašan dás sámi áshahusaid ja vuogádagaid ceggema. Sámiid oahpaheaddjioahppu lei áshahuvvon Álaheaju oahpaheaddjiskuvlii 1973, muhto ii lean lihkestuvvan. Finnmárkku guovllu allaskuvlastivra čielggadišgodii 1982 kultur- ja dieđadepartemeantta ávžžehusa mielde sámi oahpaheaddjioahpu (*Samisk lærerutdanning 1983*). Čielggadeamis vuhtto čielga oaivil, movt oahpaheaddjioahppu ja sámi vuodđoskuvlla áššit gullet oktii. Das čujuhuvvo sámi servodaga dárbbuide ja dutkandárbbuide (ibid s. 24–26), sámi oahpaheaddjioahpu kvalifiserenprinsihpaide ja ulbmiliidda, maid fas dulkon ođđa hástalusaid. Čielggadeamis govviduvvojit mángga ollašuttinhástalusaid, ja earet eará namuhuvvo sámi oahpaheaddjioahpu viidáset institutionaliserendárbu. Guovddázis lea áshahit vuos ossodaga Álaheaju oahpaheaddjiallaskuvlii, dasto áshahit sierra oahpaheaddjiallaskuvlla, loahpalaš jurdagiin lea áshahit (ibid s. 25) davviriikkalaš sámi dieđaalaskuvlla. Ođđa geaidnu lei ovttá ládje dáidda áššiide vuohkkasit dihkáduvvon.

Sullii seamma áigge (1983) álggahuvvui Girko- ja oahpahusdepartemeanttas bargu ođasmahttit vuodđoskuvlla Minsttarplána (*Samisk utdanningsråd 1984*). Barggu duogázin lei earet eará buoridit skuvlla ja servodaga gaskavuodaid. Nuppi bealis lei Sámi oahpahusráđđi ožžon čállosa ovttá skuvlastivrras ávžžehusain čielggadišgoahit, movt skuvlla sisoallu heive sámi birrasii ja man dihte skuvla ii adno dárbbášlažžan dahje ávkalažžan. Mii vuohhtit nuppástuhttinástalusaid, ja nu sáhttitge dán áigodaga gohčodit nuppástuhttináigodahkan.

Dutkan- ja geahččaladdandárbbut

Dás áiggun geahččalit govvidit ovttá viggamuša beassat ođđa institutionaliserendássái ja buoret dillái sámi oahpahusas ja sámi oahpaheaddjioahpus. Sámi oahpahusráđđi álggahii 1983 ovdaproševtta čielggadan dihte eavttuid buoridit sámi skuvlla dili. Lávdegottis leigga Anton Hoëm ja Jan Henry Keskitalo ja čállin lei Therese Sand. Čielggadeamis (*Samisk utdanningsråd/ Sámi oahpahusráđđi 1984 s. IV ja V*) čujuhuvvo historjjálaš linnjáide maŋŋil nuppi máilmmisoadi. Nu leige 1980-logu gaskamuddui čilgejuvvon, mo dáža skuvla oáččui sámi oasi, mas eanemusat deattuhuvvui sámegealla pedagogalaš veahkkeneavvun. Seammás čujuhuvvui, mo válddii guhkit áiggi dohkkehit sámi giela ja kultuvrra iežas árvvu.

Dilli 1980-logu gaskamuttus de lei árvvoštallon sivvadit rievdat ovttáárvosaš sámi skuvlla guvlui. Čilgejuvuvui maidái, mo oahpahusáššiid rievdan dáhpuhuvvá jođánepmosit hutkkusdásis, njoazibut čađaheami dásis. Čađaheami dásis čujuhuvvui dárbbuide áshahit ovddasvástideaddji

74 ášahusa, dasto váilevaš ruhta- ja bargonávccaide ja maiddái váilevaš dieđuide. Dieđuid háhkan oruige dárbbaslaš. Ja nu de bođii čielggadeapmi áigái jurdagiin geahččalit oažžut ruđaid viidáset čielggadanbargguide ja dutkandárbbuide. Čilgejuvvui dárbu (ibid s. 47) ášahit sihke vuodđodutkanbargguid ja geavtlaš dutkanprošeavttaid. Evttohusaid vuodđun lei dilli, nugo lei čielggaduvvon, ja dasa galggai gávdnat čovdosiid.

Dutkanviidodagat vuodđuduvve jurdagiidda ollašuhttit sámiide skuvlafálaldaga ovttárvosažžan riikka eará ássiid ektui. Dan dihtii lei dárbu čielggadit sápmelašvuoda vuodđoeavttuid, dasto mo daid bidjat vuodđun skuvlla hábmemii. (ibid. s. 48). Dutkan- ja ovddidanfáttát ledje válljejuvvon oaiviliin ovdanbuktit dieđuid skuvlla viidáset hábmemii ovttárvosaš skuvlan sámiide. Dás áiggun namuhit dáid prošeavttaid ja daid einnostuvvon mearkašumiid. Lean čohkken vuogas kategoriijaide ja lasihan vel, gokko lea vejolaš, moadde kommentára ášši manjit áigge ovdáneames.

Movt oahpaheaddjit árvvoštallet skuvlla hástalusaid

Vuosttaš prošeavttas (ibid s. 52) lei jurdda jearahit oahpaheddjiin, movt sii árvvoštalle fágalaš hástalusaid dain skuvllain, main lei sámegeiel oahppu, ja seammás kártet oahpaheddjiid oahppoduogáža ja bargohárjáneami. Praktihkalaččat dát galggai leat ávkin sámi oahpaheaddjioahpu didaktihka sisdoalu ovddideames. Barggu teorehtalaš bohtosiin lei einnostuvvon sámi oahpaheaddji profeshuvnna ovddideapmi. Dasa gulai namalassii ipmirdit sin bargodili mihtilmasvuodaid ja sin miellaguottu oahpaheaddji bargui. Jurddašuvvon dutkanvuohki dás lei jearahallanskovvi. Mii vuohttit dás lagas oktavuoda oahpaheaddji fágaoahpu ja boahhtevaš oahpaheaddji rolla gaskkas.

Dákkár kárten lea dieđus guovddáš ášši skuvlla ovdáneamis, mii dalle ii menestuvvan. Easka Norgga beale sámi skuvlareformma (O97S) árvvoštallama oktavuodas čađahuvvojedje prošeavttat, mat sulastahttet namuhuvvon čuolmmaid. (Gč. omd. Hirvonen 2003a ja b, Keskitalo 2003, Lauhamaa 2003). Oaidnit gal čielgasit, man dehálaš livččii leamaš oažžut diekkár vejolašvuoda juo árabut oahpaheaddjioahpu ceggemis. Jus sullasaš prošeakta lei čađahuvvot 1980-logu gaskkamuttus, de dat livččii leamaš mealgat buoret vuoddu olles sáme-skuvlla ovddideapmái.

Ohppiid máhttu guovddáš skuvlafágain

Nubbi árvaluvvon prošeakta lei iskat ohppiid máhttu guovddáš skuvlafágain luohkain 4, 6 ja 9, sámi guovddášguovlluin. Jurddan lei čađahit iskkadeami joavkogeahččalemiin golmma ahkeluohkás. Praktihkalaš mearkašupmin lei árvaluvvon sámi guovddášguovlluid skuvlla fágalaš sisdoalu ja fágahuksehusa ovddideapmi. Teorehtalaš mearkašupmin dás galggai leat ipmirdit beliid guovllu ohppiid máhttu birra guovddáš skuvlafágain. Doallevaš diehtu oahppi máhttu birra lea guovddáš ja dehálaš reaidu oahpaheaddjái oahpásnuvvat oahppi fágalaš ovdáneapmái, ja dasto oahpaheaddjáiige njulget ja buoridit iežas bargoárvvoštallamiid. Oahppáiges dat addá vejolašvuoda oažžut realisttalaš gova iežas barggus. Nuppi bealis dat addá vuodu árvvoštallat, guđe muddui skuvla joksá iežas ulbmiliid. Ii vel otnege leat sihkkaris diehtu dáid áššiid birra, iskojuvvon vugiin, man vuodđun leat sámi skuvlla ulbmilat ja eavttut. Nátionála geahččaleamit eai duste sámi skuvlla hástalusaid ášahit dohkálaš árvvoštallanvugiid. Baicca dálá vuogádagas vuhtto, movt skuvlla sámáidahttinveggamušat hehttejuvvojit váilevaš

árvvoštallanvugiid geažil. Dálá sámi skuvllas árvvoštallanreaidut leat eanaš huksejuvvon dáža skuvlavuogádahkii, ja danne dat eai atte duohta ja doallelaš gova sámi oahppi fágalaš oahppamis.

Giellaoahppama dilli

Juo 1980-logu gaskamuttus lei sáhkkan, movt sáhttit ásahit buriid giellaoahppandilálašvuodaid. Okta árvaluvvon prošeavttain leige innovašuvdnabargu árvvoštallat oahppandilálašvuoda ulbmila, sisdoalu ja lágideami. Oahppandilálašvuolta galggai nu bures go vejolaš ovddidit daid ohppiid giellaoahppama, geain lei iešguđetlágan vuosttašgielladuogáš. Jurddan lei gávdnat lahknanvugiid iešguđetlágan guovlluid skuvllaide vai fidnašuvvet buoremus vejolaš oahppandilálašvuodaid giellaoahppamii, ja dasa galggai hutkat pedagogalaš bagadallanmateriála ja lassioahpu oahpaheddjiide. Teorijas galggai ovddidit oahppoplána, oahppomateriála ja giellaoahpu lágidemiide ávkkálaš prinsihpaid sihke fágalaččat ja metodalaččat. Bargu galggai fátmastit ohppiid, geain lei iešguđetlágan vuosttašgielladuogáš, guovttegielat ohppiid ja oahppofálaldagaid sihke vuosttaš giellan, nubbin giellan ja vierrogiellan.

Oaidnit ahte dás lei jurdda oppalaččat árvvoštallat, movt ovddidit oahppofálaldaga, go galggai fátmastit buot giellajoavkkuid. Seamma suorggi siskkobealde ledje namuhuvvon goit golbma sierra dárbbu: gielladiagnostalaš teasttaid ásahit árvvoštallan dihte oahppi vuosttaš giela skuvlavázzima álgogeahčen; ráhkadit gielladiagnostalaš veahkkeneavvuid sierranas luohkáide (1., 2., ja 7. luohká) ohppiide sihke sidjiide geain lei dárogiella, sámegiella vuosttaš giellan, ja ohppiide geat ledje iešguđetlágan guovttegielatvuodadásiin. Vel okta bargu lei ovddidit ja geahččaladdat prinsihpaid lohkan- ja čállinohppui ođđaseamos dutkanbohtosiid vuodul. Easka dáid maŋimus jagiid leat lihkostuvvan oažžut áigái duođalaš ovddidanbarggu sámi álgolohkanoahpu váras. Giellakártenreaidut muhtin muddui gávdnojit, muhto doaimmaid čohkken ja daid ain ovddasguvlui doalvun ii oro lihkostuvvame ovdalگو biddjojit lassi ruhtanávccat bargguide.

Skuvlla ja ruovttu gaskasaš ovttasbargu

Guhká beaggán čuolbma ja dárbu, masa čielggadeamisge čujuhuvvui, lea ovttasbargu sámi guovllu skuvlla ja mánáid ruovttuid gaskkas. Dán jurdaga vuodđun čielggadeamis (*Samisk utdanningsråd 1984: 5*) lei dat, ahte jus galgá ollašuhhtit ovttaárvosaš skuvlafálaldaga buohkaide, de ferte olles skuvlavuogádat vuodđuduvvat ruovttu kultuvrii. Dan dihtii gáibiduvvo duohta ja ovttaárvosaš ovttasbargu gaskal skuvlla ja báikegotti. Jurdda barguin lei innovašuvdnabargu, mii ovddida ovttasbargui eavttuid ja vugiid sihke dilálašvuodain gos ledje juogekeahces ja juhkkjuvvon ealáhus-, kultur- ja giellabirrasat.

Praktihkalaš mearkkašupmin ledje einnostuvvon ovttasbargovuogit, ja daid duohta čadahepmi. Teorehtalaš bohtosiinges einnostuvvon boadus lei vuodđudit sámi skuvlii hámi ja gárggiidahttit sámi fágadidaktihkka.

Skuvlla fágalaš sisdoallu

Jurddan lei čadahit oalle viiddes innovašuvdnaráhkkanearáhkkanemi skuvlla fágalaš sisdoalu dáfus. Das lei prinsihpalaš miediehepmi, ahte báikegottiin leat sierra máhttogáibáduusat, maid ii sáhte

duhtadit dábalaš skuvlamáhtu sisdoaluin. Dán jurdagii gulai praktihkalaš bohtosiin ovddidit sámi skuvlii plánavuogádaga, seammás go lei jurdda ášahit teorehtalaš modealla, man mielde sáhtášii ášahit jurddašuvvon sámi skuvlla. Lei maid einnostuvvon dárbu gárggiidahttit seammás oppalaš sámi fágadidaktihka. Fágadidaktihka, ja fágalaš huksehus oppalaččat galggai vuodđuduvvat sámi gillii, kultuvrii ja servodahkii. (ibid s. 39 ja 55). Prinsihppa lei ollašuhttit sámi skuvlla ovttáárvosažžan dáža skuvllain. Oppalaš fágadidaktihkkii gulláge árvvoštallat ja ákkastallat buot skuvlema eavttuid, ja válljet skuvlla bargui vuogas čovdosiid ja neavvuidd.

Seamma jurdagii sáhtá čatnat nuppi innovašuvdnajurdaga, man váste lei jurddašuvvon sierra bargu. Sámi skuvlla vuodđudeami jurdaga eavttuide gulai gullevašvuolta sámi báikegottiide. Sámi báikegottit leat sihke hámi ja sturrodaga iešguđetláganat, nu gártá dárkun sámi skuvlla sturrodaga ja hábmema árvvoštallat báikegotti mihtilmasvuodaid mielde. Dás livččii praktihkalaš mearkkašupmin heivehit skuvlla vuogádaga birrasa ektui, ja dat teorehtalaččat ovddidivččii sámeskuvlla oppalaš vuodđojurdaga. Goalmmát sullasaš fáddá, seamma ákkaiuin, lei ášahit sámi guovddáš guovlluide dákkár proševtta. Dáin fáttain bohtáge ovdan jurdda sámeskuvlla oppalaš heiveheapmin viiddes ja mánggašlájat dilálašvuodaide.

Sullasaš fáddá, muhto mii gullá oahpponeavvuide, lei maidái evttohuvvon. Oahpponeavvo-jurdda vuodđuduvvá maid sámeskuvlla girjáivuhtii, go ohppiin lea iešguđetlágan gielladuogáš ja kultuvrralaš čanastupmi sámi servodahkii. Dattetge vuodđoášši lei ášahit oahppomateriáladilálašvuoda, mii lei heivehuvvon sámi skuvlla ja sámi birrasa oktasaš árvvuide ja beroštumiide (ibid s. 55–59). Diet čuolmmat leat vel otná nai skuvllas, ja báikegotti dásis leat skuvllain ain stuora hástalusat hábmet skuvlla iežaset dárbbuid ektui. Oahpponeavvodárbu orru ain hástalusson, ja erenoamážit go šaddá dárbu heivehit oahpponeavvuidd báikegotti skuvllaide.

Loahpaheapmi

Lean dán čállošis geahččalan govvidit sámi oahpaheaddjioahpu ja sámi vuodđoskuvlla áigeguovdilis hástalusaid nuppástuhttináigodagas 1980-logu gaskkamuttus. Geavahan sáni nuppástuhttináigodat mángga ipmárdusas. Sámi vuodđoskuvla ja sámi oahpaheaddjioahppu goappašagat leigga dien áigodagas vártnuhis dilis, Norgga oahpahusášahusaide goallostuvvon.

Stuorit nuppástusat ledje vuhttogohtán go sámi suohkanat ja sámi organisašuvnnat gáibidišgohte goallostit skuvllaidd buorebut sámi servodahkii. Nu lei dát nuppástupmi lassii sámi institutionaliseremis. Seammás lei maid sihke politihkalaš dáhpašus ja profešuvnnalaš ovdáneapmi, oasit oktasaš sápmelašvuoda huksemis. Dan dáfus leige nuppástupmi. Dáid rahčamušaid oktavuodas čuočuhuvvui dárbu ja gáibáduš ášahit dieđuid ja máhtu dutkama ja ovddidanbargguid ollašuhttin. Bargu gal álggahuvvui, ja vehážiid ja vehážiid mielde lea ovdánan, muhto vel otnege váilot deatalaš oasit dutkandárbbuin. Mealgadii leat dutkan- ja ovddidanbarggut masa čujuheimmet 1980-jagiid gaskamutto ain čovvdekeahhtá.

Gáldut

- HIRVONEN, VUOKKO 2003a: *Sámi skuvla plánain ja praktihkas*. Kárášjohka: Sámi allaskuvla.
- HIRVONEN, VUOKKO 2003b: *Mo sámáidathtit skuvlla?* Kárášjohka: Sámi allaskuvla.
- HØGMO, ASLE 1983: «Skolens rolle i det samiske området. En komparativ studie i tre skolekretser.» *Oppfølging av Mønsterplanens Intensjoner*. OMI-rapport, nr. 24. Oslo: Kirke og undervisningsdepartementet.
- HØGMO, ASLE 1989: *Norske idealer og samisk virkelighet. Om skoleutvikling i det samiske området*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- KESKITALO, JAN HENRY 2003: Sámi skuvlla ovdáneapmi ja dan báikkáláš heiveheapmi – suohkaniid ja skuvlla plánain ja oahpaheddjiid oaiviliid mielde Vuokko Hirvonen (doaim.) *Sámi skuvla plánain ja praktihkas*. s. 20–36. Kárášjohka – Karasjok: Sámi allaskuvla.
- LAUHAMA, PIGGA 2003: Oahpaheamis oahppamii – sámi skuvlla oahppama organiserema guorahallan bargovugiid vuodul Vuokko Hirvonen (doaim.) *Sámi skuvla plánain ja praktihkas*. s. 36–54. Kárášjohka – Karasjok: Sámi allaskuvla.
- Sámi Instituhtta 1978: *Samisk lærerutdanning i Finland, Norge og Sverige – den eksisterende situasjon, behov, stimulering, opptak, utvikling og samordning* (dokumeantta hámis, ii prentejuvvon).
- Samisk lærerutdanning* Det regionale høgskolestyret for Finnmark 1983: Innstilling fra utvalg nedsatt av det regionale høgskolestyret for Finnmark 2/83. (dokumeantta hámis, ii prentejuvvon).
- Samisk utdanningsråd 1983: *Prosjektskisse for prosjektet «Grunnskolen i samisk miljø»*. Samisk utdanningsråd, april 1984 (dokumeantta hámis, ii prentejuvvon).

Almmolaš dokumeanttat

- Innstilling fra utvalget til å utrede samespørsmål* 1959: 57–58. Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet.
- NOU 1987: 34 s. 148–149: *Samisk kultur og utdanning*. [Oslo].
- St. meld. nr. 21 (1962–1963) s. 39. *Om kulturelle og økonomiske tiltak av særlig interesse for den samisktalende befolkning* [Oslo].
- St. meld. nr. 21 Innst. S. Nr. 196 – 1962 – 1963: 492. *Innstilling fra kirke- og undervisningskomitéen om kulturelle og økonomiske tiltak av særlig interesse for den samisktalende befolkning*. [Oslo].
- Tilråding om Samiske skole- og opplysningsspørsmål*: 1948: Samordningsnemda for skoleverket III. 1948 s. 6. Oslo: Kyrkje- og undervisningsdepartementet.

Sámi teacher training and basic training in the transition time of the mid 1980's – some educational improvement challenges

By the early 1980's, the Sámi education sector faced many basic challenges to its existence. Most solutions created thus far were based on Sámi as being a supplement to Norwegian institutions and solutions. The basic Sámi education was primarily Norwegian schooling with the Sámi language added. Sámi teacher training was very much in a parallel situation. Throughout history these two parties had been inseparable parts of the authorities' education policy towards the Sámi. The overall challenge for the Sámi community, in the mid 1980's,

78 was to create its own public educational institutions; achieve additional and permanent funding, as well as to establish educational research programs. This paper describes some examples of the challenges at that time. Educational research defined the basic education delivery to the Sámi as being rather insufficient in terms of not handling the linguistic, cultural and ethnic challenges. Many public and professional committees had already by that time advised new directions. The need to implement research and school improvement actions was urgent. New alternative solutions had to be established. Such interventions were planned by the Sámi Education Council. The interventions did not reach the funding stage. It aimed at strengthening the close reciprocal ties and professional reciprocity needed between the basic education and teacher training. This was the situation upon which the planning of a Sámi Teacher Training College was founded. Some challenges have slowly during the years reached a solution, but many of the challenges still remain unsolved.

Jan Henry Keskitalo

jan-henry.keskitalo@samiskhs.no

Sámi dutkama organiseren ja ruhtadeapmi Norggas – Norgga Dutkanráđi doaimmat

OLE HENRIK MAGGA

Álgu

Sámi álbmot lea nubbi dan guovtti álbmogis maid duovdagiid ala Norgga váldegoddi lea vuodđuduvvon. Ná celkkii Norgga gonagas Harald logenáre jagi dás ovdal. Dát odđa jurddašanvuohki duddjo geatnegasvuodaid buot servodaga váldosurggiide. Ja dutkan lea dán áiggi eahpitkeahttá okta servodaga váldosuorgi. Jurddašan dás geahčastit mo Norgga Dutkanráđi lea hálddašan ja ruhtadan sámi dutkama mañemus moaddelogi jagi Norggas. Dutkanbarggut dahkkojuvvojit dieđus mángga dásis ja guovddázeamus bargu bargojuvvo rievtti mielde dutkanásahusain. Dan dásis lea Sámi Instituhtta bargan earenoamáš buori barggu. Dasto lea sámi dutkan doaimmahuvvon maiddái eará surggiin omd. dearvvašvuodadutkan ja boazodoalodutkan. Dás geahčadan goitge duššefal guovddáš dutkanorgána doaimmaid.

Dát ii leat mihkkege historjjálaš vuodđočilgehusaid. Dat lea duššefal persovnnalaš smiehttan man vuodđun leat eanas iežan vásáhusat, go lean ieš leamaš mielde hábmemin ja hálddašeame Dutkanráđi doaimmaid.

Sámit dutkanobjektan ja dutkansubjektan

Oba guhkes áiggiid leat sámit leamaš dutkanobjektan, namalassii jogamanin man earát leat imaštallan ja suokkardan. Hui háreve leat sámit ovdal min áiggiid lihkestuvvan dohkkehuvvot dutkin. Anders Porsanger (1735–1780), eret Leaibevuonas Porsánggus, ollašuttii jagi 1761 teologalaš ámmáteksámena vuosttaš sápmelažžan. Sus leai alla dási máhttu sámegeala dutkamis, muhto su vuostá čuožžiledje garra fámut, mat nagodedje eastadit su beassamis njunušvirggiide (Martinussen 1992). Israel Ruong (1903–1986), eret Árijátluovis, gal šattai professorin jagi 1963. Son čájehii iežas ovdamearkkain ahte sámit sáhttet dutkat. Son leai okta sámi dutkama ángireamus ovddideddjiin ja Sámi Instituhta ja dakko bokte maiddái dálá Sámi allaskuvlla vuodđudeddjiin. Porsangera ja Ruonga gaska ledje áiggit rievdan nu ahte ovdalaš rasismmlaš ákkat, mat adnojedje Porsangera vuostá, ledje basttohuuvvan. Ruong doarjjui nannosit nuorra sámiid geat 1970-jagiid ledje álgán jurddašit ahte sámi dutkan galggašii dás duohko leat vuosttamuččat sámiid iežaset dutkan. Dat leai odas maiddái min iežamet olbmuide dalle ja oallugat imaštalle mii bat jur diet Sámi Insituhtta mahká galggašii leat ja maid dat barggaš.

80 Dieid áiggiid nubbi njunuš jurddašeaddjin lei Alf Isak Keskitalo, Guovddageainnus eret. Su ovdasáhka «*Research as an inter-ethnic relation*» (Dutkan álbmogiidgaskasaš gaskavuohthan) davviriikkalaš etnográfaid čoaikkimis 1974 (Keskitalo 1994) lei geaidnomearkan boares ja ođđa áiggi gaskka. Son leaige Sámi Instituhta ossodatjodiheaddjin ja dan doaimmas sámi dutkama ofelažžan moanaid jagiid. Ođđa áiggi iđdesveaigi lei jorragohtán beaivin. Man muddui iđdesbeaivi lei joavdan, dan birra viggáge dát čálus muitalit.

Sámi ja láddelaš prográmma 1981–1990

Norggas lei dutkama hálddašepmi ja ruhtadeapmi maŋŋil máilmmisoađi leamaš organiserejuvvon mángga suoragin. Okta suorgi lei *Norges almenvitenskapelige forskningsråd* (NAVF) mii lei ášahuvvon jagi 1949 ja mii hálldašii ee. kultuvradutkama ruhtadeami riikadásis. Dan vuollásaš humanisttalaš dutkanráđdi (*Rådet for humanistisk forskning, RHF*) lei jagi 1975 fuobmán ahte unnitloguálbmogiid kultuvradutkan lei sakka bázahallan. Dan dihte anii RHF jagiid 1976–80 sullii 3 mill. kr. sámi dutkamiidda. Dát čáli lei okta gii oačui dutkanstipeandda diein juolludemiiin jagi 1977. Ná ollu jagiid maŋŋil duosttan dovddastit ahte eanas áiggi fertejin dalle atnit davvisámi čállinvuogi gárvvisteapmái ja oahpaheapmái. Ja de bođii Álaheai-ášši mii golahii maid olu mu bargoaiggi. Easka mánga jagi maŋŋil asten gárvet doavttergádbargon.

Jagi 1980 mearridii RHF álggahit viiddis dutkanprográmma namain «sámit ja láddelažžat: giella, historjá ja kultuvra». Prográmma doaibmaáigi lei álggus mearriduvvon 1981–1990, muhto muhtun prošeavttat joatkašuvve gitta jahkái 1992. Dán prográmma bokte ruhtaduvvojedje birrasiid 60 dutkandoaimma. Muhtun juolludeamit ledje váldofágastipeanddat ja maddái doarjja njuolga ášahusaide vai sii sáhtášedje álggahit ođđa virggiid. Oktiibuot juolluduvvui 18 mill. kr., eanemus jagi 1988 goas prográmmastivra nagodii juolludit 2,5 mill. kr.

Okta prográmma mearkkašahtti áigumušain lei doarjut sámiid iežaset dutkamiid ja gelbbolašvuoda huksema. Eanas ođđa virggiid ásaheami doaimmat (ng. «ásahusdoarjja») jagiid 1986–91) manai Sámi Instituhtii ja Sámi allaskuvlii, ee. ásaht professor II-virggiid. Muhtun Sámi Instituhta stivralahtuin moittii garrasit dán doarjunvuogi ja oaivvildii ahte RHF lei stivregoahtán Sámi Instituhta dieiguin ruđaiguin. Mun ledjen ieš leamaš dutkanprográmma stivrra lahttun ja dan maŋŋil jura álgán Sámi Instituhta ossodatjodiheaddjin. Muittán ahte Even Hovdhaugen (Oslo universitehta gielladiehtaga professor) lei dalle sihke RHF-stivrras ja Sámi Instituhta stivrras, ja son lei beanta suorganan dien moaitagis. Mun viggen čilget mo doaibma lei álggahuvvon ja ahte Sámi Instituhta lei iešmielaid ohcan doarjaga – ii RHF lean bággen midjiide ruđa.

Prográmma bohtosiid árvvoštalai jagi 1992 joavku man ovdaolmmoš lei prof. Evert Baudou, Ubmi universitehtas. Sin loahppaárvvostallamis daddjui ee. «Loahpalaš boadus dan stuora prográmma doaimmain lea šaddan earenoamáš buorre» (NFR 1992: 42). Muhto árvvoštallanjoavku cuiggodii maddái sihke prográmma jodiheami ja muhtun fágalaš beliid.

Dát lei eahpitkeahttá dan rádjái buot stuorimus doaibma mii goassege lei biddjojuvvon sámi dutkamiid ovddideapmái. Prográmma rievdadii dutkandili sámi ja láddelaš dutkamiin, earenoamážit dainnago nu ollu sámi ja láddelaš dutkit besse hukset dutkangelbbolašvuoda ja

dainnago ásašusat besse nanosmuvvat. Prográmma nannii Sámi Instituhta ja Sámi allaskuvlla ja lea leamaš okta nana ráidalasbátnin boahttevaš sámi universiteahta huksemis.

Sámi dutkanprográmma 2001–2005

Evert Baudou ja su bargoguoimmit árvaledje juo 1992:s ahte sámi dutkandoarjja berre jotkojuvvot man nu dutkanprográmmahámis. Muhto mángga jahkái ii dáhpáhuvvan mihkkege. Okta sivva dasa leai ahte Norgga dutkanhálddašepmi leai organiserejuvvomin ođđasis. Earret NAVF ledje dien áiggi dát 4 dutkanráđi (oanáduš ja vuodđudanjahki lea ruođuid siste):

- Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Forskningsråd (NTNF, 1946)
- Norges landbruksvitenskapelige forskningsråd (NLVF, 1949)
- Norges fiskeriforskningsråd (NFFR, 1972)
- Norges råd for anvendt samfunnsforskning (NORAS, 1987).

Jagi 1993 ovttaštahttojuvvojedje visot dát ráđit oktasaš ráđđin man namman šattai Norges Forskningsråd (Norgga Dutkanráđđi). Oktasaš dutkanráđđi doarjjui ain sámi dutkanálgagiid iešgudet hámis miehtá 1990-jagiid. Jagiid 1993–2001 adnui birrasiid 36,5 mill. kr. dáid doaimmaide. Norgga ráđđehus gohčui juo 1992–93 ođđa dutkanráđi čilget mo sáhtášii doarjut ja ovddidit sámi dutkama. Sámediggi ásašii 1995:s lávdegotti čilget sámi dutkama. Lávdegoddi, man jodihii Josef Vedhugnes, gárvii čilgehusas jagi 1996. Dutkanráđđi ráhkadii buohtalaga Sámedikki čilgehusain iežas čilgehusa 1988:is. Ja viimmat mearridii Dutkanráđi váldostivra 6.9.2000 álggahit sierra ođđa sámi dutkanprográmma. Dan oktavuodas celkkii ráđđi ná:

Norgga dutkanráđis leat guokte áigumuša iežaset sámi dutkama nannemiin. Nubbi lea ruhtadit dutkama mii dahká vejolažžan sámiide sihkkarastit ja ovdánahttit gielaset, kultuvrraset ja servodagaset, Vuodđolága ja Sámelága mielde. Stuoradiggi lea čujuhusain sámi dilálašvuodaide olggosbuktán ipmárdusa ahte jus galgá gáhttet iežas kultuvrralaš identitehta, de das ferte maiddái leat ávnnaslaš vuodđu. Sámi dutkan ferte danin fáttmastiit eanet go kultuvrralaš ja servodatdieđalaš surggiid.

Dutkanráđi nubbi áigumuš lea ruhtadit dutkama maid stuoraservodat dárbbasa sámi dilálašvuodaid ja sámiid ja stuoraservodaga relašuvnnaid birra. Mañemus áigumuš lea liikká dehálaš go vuosttaš: Stuoraservodat diehtá unnán dološ ja dálá sámi kultuvrra ja sámi servodatdilálašvuodaid birra, ja dain lea beare unnán sámivuohta oassin kollektiivvalaš dovdamušaset. Dutkan galgá oazžut ovdan ođđa dieđuid ja oainnusin dahkat sámiid ja dahkat sin kultuvrra oassin Norgga oktasaš máhttovuodus. (NFR 2000).

Dát čálli gárttai prográmmastivrra jodiheaddjin mas ledje lassin 3 lahtu ja doaibmaáigi leai 2001–2005. Álggus leai dutkanprográmmas 3,5 mill. kr. Prográmmastivra bivdojuvvui háhkát eanet ruđa. Ja dat lihkestuvai. Juolludus lassánii jagi 2003 6,7 mill. kruvdnon ja Gieldepartemeanta juolludii dađistaga eanet ja eanet prográmmii, nu ahte mañemus jagi leai bušeahhta oktii 9,2 mill. kr. Oktii buot hálddašii stivra 35,2 mill. kr. olles doaibamáigodagas.

Prográmmas ledje guokte váldosuorggi: 1. sámiid iežaset artikuleren (kultuvrra, giella jnv.) ja 2. ásašusat ja relašuvnna sámi servodateallimis. Sáme giela birra daddjui prográmma doaimplánas ná:

Sámegielas lea sierra sajádat sámi dutkamis. Earret identitehtaráhkadeaddji dimenšuvnna mii gielas lea dan dáfus ahte lea gaskaoapmin man bokte muhtin oassi sámi dutkamis julggaštuvvo, de das maid lea politihkalaš ja geavatraš funkšuvdna. Movttidahttit enanet geavahit sámegiela dutkamis ja dutkangaskkusteamis, lea čielga kulturpolitihkalaš-mihttomearri, seammás go muhtin oktavuodain lea váttis čadahit dutkama almmá sámegiela máhtu ja gelbbolašvuoda haga. Danin sáhtá dadjat ahte sámegielas lea golmmaoasát posišuvdna ja funkšuvdna sámi kultuvrralaš doaimmas, mas dutkan áibbas čielgasit lea oassin; sihke politihkkan, neavvun ja fágan. (NFR 2001).

Mánngasuorggat dutkan deattuhuvvui ja ovtasbargu dutkiid ja ášahusaid gaskka. Earenoamážit gozihii stivra dáid beliid: rekrutteren, sámegiela ovddideapmi, kultuvrralaš mánggasuorgáivuohta ja etihkka. Čuovvovaš tabellas leat juolludeamet juhkkojuvvon dábálaš fágajuoguid mielde. Boađus šattai ná olles juolludemiin dien 5 jagis (Tab. 1):

	Dutkan- ja gaskkustan-prošeavttat	Eará (ovda-prošeavttat ja stipeanddat)	Oktii	Juolluduvvon (olles duhát kruvdnon)
Arkeologijja		3	3	4 162
Etnologijja		1	1	1 873
Historjá	1	1	2	343
Konserveren- doaimmat	1	1	1	1983
Dáiddahistorjá + duodji	1	3	4	278
Girjjálášvuoda dutkan	1	1	2	308
Pedagogihkka	3	1	4	431
Láhkadieđa	2		2	363
Sosial-antropologijja	2	2	4	3 252
Sosiologijja		1	1	85
Gielladieđa	2	6	8	7 058
Stáhtadieđa	2	2	1	1812
Buohccedikšun-dieđa		1	1	105
Ekonomijja	1		1	860
Mánnggadieđat prošeavttat	11	4	15	9 099
Oktii	24	27	51	32 012

Tab. 1.

Tabeallas eai leat buot smávit juolludeamit, omd. golut dutkanbeivviid doallamiidda. Oktiibuot ledje Romssa, Oslo ja Bergena universiteathtat njunnožis juolludemiid sturrodaga dáfus. Julevsámi guovddáš *Árran* lei juolludemiid sturrodaga dáfus (4,7 mill. kr.) ovdalis sihke *Sámi Instituhta* ja *Sámi allaskuvlla*, mat gal oktii oaččuiga badjel 7 mill. kr. Duššefal Romssa biras oktii oačču eanet. Nissonolbmuid jođihan prošeavttat ledje 32 ja 19 fas maid dievddut jođihedje. Prográmmastivra váillahii ieš eanet kultuvradutkamiid, mánáid diliid dutkamiid ja sámi álmolašvuoda bohciideami dutkamiid. Ohcamat ledje oktiibuot valjit. Duššefal goalmmásas oasi lei prográmmastivra sáhtán mieđihit dien viđa jagis, mii lea sullii seamma sturrosaš oassi go dat maid Dutkanráđi gaskamearálaččat doarju ohcamiin. Nu go oidno, de eanas dutkan lea leamaš kultuvra-, servodat-, láhka-, giella- ja historjádutkan.

Prográmmastivra ávžžuhii Dutkanráđi joatkit seammassullasaš prográmma ja bidjat guhkit doaibmaáiggi, dainnago viđa jagis ii háhppet baljo álggahitge stuorit dutkandoaimmaid. Áigi oainnat gollá almmuhemiide ja ohcamiid gieđahallamiidda.

Sámi dutkanprográmma 2007–2017

Jahki 2006 gárttai Dutkanráđi barggus gaskajahkin sámi dutkama ektui. Muhto juo 2007 rájis lei ođđa prográmma jođus, ja dán hávi 10 jahkái. Prográmma galgá gal árvvoštallot 5 jagi geažes. Buot dát lea aitto nu go ovddit prográmmastivra lei rávven. Mearkkašahtti lea maid ahte ođđa prográmmastivrras leat dál 9 lahtu ja 1 dain lea Suomas ja 1 fas Ruotas eret. Jođiheadjijn lea 1. amanueansa Bjørn Bjerkli Romssa universitehtas.

Ođđa prográmma olleslaš bušeahhta logi jahkái lea jurddašuvvon 94 mill. kr. sturrosažžan. Dat lea oalle olu eanet go ovddit prográmma bušeahhta, vaikko ruhtaárvu lea dieđus veahá eará. Goitge dát lea oalle stuora lassáneapmi ja deavdá muhtun muddui goit ovddit prográmmastivrra ávžžuhusa dan hárrái ahte ruhtadeapmi ferte nannejuvvot.

Ođđa prográmma vuoruheapmi ii leat nu earalágán go ovddit prográmmas leai:

- giella, árbevirolaš máhttu, njálmmálaš árbevierut ja girjjálašvuohhta
- kultuvrailbmamat
- demografijja
- eallineavttut ja eallinkvaliteahhta
- mánát ja nuorat – bajásšaddan ja iežaset ovdanbuktimat
- ođđa áiggi sámi servodathuksen
- ressursat ja vuoigatvuodat.

Okta stuora erohus lea gal. Árvaluvvo ahte maidái luonddudiedalaš dutkamát boadášedje prográmma vuollai, ovddemustá boazodoalu ja dálkkádatrievdamiid birra. Dat leat dán rádjái leamaš dán dutkanprográmma olggobealde. Ja boazodutkamii lea leamaš ja lea ain sierra ortnet, nu go álggus juo namuhin. Daidda ulbmiliidda sáhtta boahit lassi ruhtadeapmi Dutkanráđi eará surggiin. (NFR 2007).

Ovddit prográmmastivra lea vuoruhan nissonolbmuid. Dat lihkostuvai nu bures ahte dál ii oro dárbu šat dan beali deatuhit, earret go lea sáhka post.doc.-stipeanddain. Baicca orru dárbu earenomážit geasuhit nuorra dievdduid dutkamii ja alit ohppui. Dilli lea oainnat nu ahte stuora

84 eanetlohku sis geat leat alit oahpuin, leat nisssonolbmot. Dat oidno maiddá das ahte muhtun luohkái Sámi allaskuvllas leat juo guhká leamaš dušše nisssonolbmot.

Na mo de boahpteáiggi?

Dát doaimmat čájehit Norgga Dutkanrádi duodalaš áigumuša nannet sámi dutkama ja namalassii maiddá sámiid iežasut dutkama, mii deattuhuvvo maiddá dálá dutkanprográmmas. Oalle mearkkašahhti láhkái lea maid ruhtadeapmi lassánan. Dat lea visot hui buorre. Oažžut roahkka cealkit giitavašvuohtamet Dutkanráđđái.

Galgágo dalle bisánit ja duhtavašvuođain cealkit ahte buot váldohástalusat leat ollašuvvan? Nu ii gal dáidde leat.

Vuosttaš dárbu lea ođasmahttin. Eanas sámi áššiid dutkit, sámit ja earát, leat oalle alla agis. Mii dárbašit ođđa, nuorra fámuid. Oahppan ja gelbbolašvuođa huksen manná njozet. Mánngga suorggis boahdá leat heahči moatti jagi geažis juo. Dan dihtii dárbašuvvo ođasteapmi. Ja sámi servodaga iežas oassi dutkamis lea ain oalle uhci.

Dasto lea ain váldohástalusán mo sámi servodat ieš galgá beassat váikkuhit dutkanvuoruhemiid. Dat sáhtá olahuvvot mánngga láhkái. Sámediggi lea háliidan beassat nammadit lahtu Norgga Dutkanrádi váldostivrii. Jus nu geavašii, de sáhtášii atnit ahte Dutkanráđdi lea sámi álbmoga ja dáža álbmoga oktasaš dutkanhálddašeaddji orgána Norggas. Muhto nie ii leat lihkestuvvan goit vuos. Jagi 2007 nammaduvvui gal dát čáli Dutkanrádi váldostivralahtun, muhto dan nammadeami dagai Ráđdehus ieš. Ráđdehus orru ballamin addimis dan válddi Sámediggái.

Nubbi geaidnu livččii ášahit sámi dutkanrádi, goit vuos Norgii. Dan birra lea Ráđdehus cealkán ná logenára jagi dás ovdal:

Sámi dutkama eanet ollislaš organiserema gažaldaga dáfus našuvnnalaš dásis, lea Ráđdehusa mielas lunddolaš atnit vuodđun dálá dutkanvuogádaga vejolašvuođaid dan sadjái go ášahit ođđa orgánaid. Dat gáibida ahte Dutkanráđdi meannuda sámigullelaš dutkama ollislaččabut ja iežas suorgejuohkima rastá...Ovttasbargu dutkanásahusaiguin geat barget sámi dutkamiin ja Sámedikkiin lea maid dehálaš vai vuosttilda biđgema. Ráđdehus lea dasa lassin bivdán Dutkanrádi leat dihtomielalazaš dasa ahte sámi beroštumit ja gelbbolašvuohta galgá muttágit ovddastuvvon sin orgánain... Earret dan sáhtá Sámediggi ieš árvvoštallat iežas dárbbu vuollášaš orgánii mii bargá dutkangažaldagaiguin... (GOD 1999).

Jagi 2000 árvalii Mjøs-lávdegoddi ášahit davvirikkalaš ráđdeaddi lávdegotti sámi alit oahpu ja dutkama várás (NOU 2000-14: 395). Ii dasge leat šaddan mihkkege.

Boahpte áiggi buot deatalaččamus ja duostileamus gažaldaget lea dát: Mo sáhttit ovttastahttit sámi dutkama olleslaččat oktasaš sámi doaibman? Dohko orru vuos guhkes mátki. Ráđdehus lea cealkán mañemus go dát aššit árvvoštallojuvvojedje, ná:

Ráđdehus ii áiggo nuppástuhttit dálá hámádaga. Dát mearkkaša ahte dutkanruđat, maiddá

ruđat sámi dutkamii, ain galget juolluduvvot osohakkii njuolga univeriteahtaide ja allaskuvllaide, osohakkii Norgga dutkanráđi bokte. (OD 2002: 41.)

Muhto liikká ii leat Ráđđehus dahppan buot uvssaid:

Ráđđehus áigu dahkat álgaga ságaskuššat lagat davvirikkala ovttasbarggu sámi dutkama organiserema hárrái (seamma sajis).

Leago sámiin oktasaš dáhttu lihkaštahtit ášši dás gosage? Go Sámi Instituhtta heaittihuvvui sierra áhahussan ja doaibma laktojuvvui oktii Sámi allaskuvllain, de ii oidnon olus dáhttu sámi politihkariin doalahit iige ovdánahtit oktasaš sámi dutkanorgánaid. Norgga Dutkanráđi ovddit sámi prográmmastivra lea geahččalan čohkket dutkiid ja sámi politihkkariid ráđđádállat oktasaš dutkanhálddašeami ja dutkanruhtadeami birra. Dasa ii orron leamen fávdnádít beroštupmi. Jos nu leaš dilli ahte sámít ieža eai beroš aššis, de šaddá váttis lávket ovddus sámi dutkama ovttastahttimis. Muhto dát čálli lea goitge alo atnán ja atná ain ahte áidna rievttis geaidnu lea sámi áššiin oheat oktasaš čovdosiid.

Girjjálašvuohta

- GOD 1999: St. diedáhus nr. 39 (98-99) *Dutkan áigeearus*. Oslo: Girko-, oahppo- ja dutkan-departemeanta (GOD).
- KESKITALO, ALF ISAK 1994 (1986): Research as an inter-ethnic relation: paper delivered at the Seventh Meeting of Nordic Ethnographers held at Tromsø Museum in Tromsø. *Diedut 7/1994*. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- MARTINUSSEN, BENTE 1992: Anders Porsanger – teolog og språkforsker fra 1700-tallets Finnmark. *Nordlyd* 18 s. 15–59. Tromsø: Det humanistiske fakultet, Universitetet i Tromsø.
- NFR 1992: *Evaluering av forskningsprogrammet Samisk og kvensk språk, historie og kultur*. Oslo: Norges almenvitenskapelige forskningsråd.
- NFR 2000: *Dutkanráđi sámi dutkama nannen- doaibmaplána*, Oslo: Norges almenvitenskapelige forskningsråd.
- NFR 2001: *Dutkanráđi sámi dutkama nannen*. (Prográmmaplána 17.4. 2001). Oslo: Norges almenvitenskapelige forskningsråd.
- NFR 2007: Sámi dutkama prográmma 2007–2017. Prográmmaplána. Oslo: Norges almenvitenskapelige forskningsråd. URL: <<http://forskingsradet.no/servlet/Satellite?c=Page&pagename=samisk%2FHovedsidemal&cid=1228296590860>>.
- NOU 2000: 14 *Frihet med ansvar. Om høgre utdanning og forskning i Norge*. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (KUF).
- OD 2002: St.diedáhusa nr 34 (2001–2002) Kválitehta ođasmahttin sámi alitoahpus ja dutkamis. Oslo: Oahppo- ja Diedadepartemeanta.

86 ***The organization and funding of Sámi research in Norway – the activities of the Research Council of Norway***

The fact that the Sámi people is one of the two peoples on whose territory the state of Norway has been established, imposes certain obligations on all major branches of society. Gradually have members of the indigenous Sámi people managed to become active participants in research, with the establishment of the Nordic Sami Institute in 1973 as an important first step. The Research Council of Norway has played an important role by launching three research programs since 1981 with an aim at furthering Sámi research carried out by Sámi researchers. The first was the Sámi and Kveen program 1981–1990, which funded 60 research initiatives with a budget volume of 18 mill. NOK. The Sámi research program in 2001–2005 funded more than 51 projects, mainly within the fields of humanities and social sciences, within a budget of more than 32 mill. NOK. A Program for Sámi Research II has been initiated for the period 2007–2017 with an estimated total budget of 94 mill NOK, over these 10 years. A possible development could now be to strengthen Sámi self-determination further within this field, but the most important prerequisite for this is a common will among the Sámi politicians on the direction of this development.

Ole Henrik Magga
ole-henrik.magga@samiskhs.no

Ođđa biibbal davvisámegillii

TUOMAS MAGGA (GUHTUR NIILLAS DUOMIS)

Mo visot álggii

Jagi 1895 almmustuvai vuosttaš davvisámegielat olles Biibbal. Dan váldojorgaleaddji lei beakkán Jáhkoš-Lásse, Lars Jakobsen Haetta. Son lei gárvvistan vuodđojorgaleami juo guoktelogi jagi ovdal go Biibbal almmustuvai, muhto teavstta dárkkisteapmi válddii iežas áiggi. Dárkkisteaddjit ledje Just Knut Qvigstad ja Jens Andreas Friis, geat aniiga fuola teologalaš gažaldagaid lassin maid buot das mii gulai čállima, sátnesojaheami ja syntávssa systemáhtalašvuhtii. Ii dáidde doallat deaivása dat jáhkku ahte Biibala prentema ájihii Dáčča Biibbalsearvi ruhtavátni dahje beanta hánástallan. Biibala oččodeapmi deaddilanmuđdui lei ja lea ain lossa ja áddjás bargu.

Boares davvisámegielat Biibala jorgaleami oktavuodas ferte namuhit Nils Vibe Stockfletha, gean Ođđa Testameantta jorgalus ilmmai 1850.¹ Go Jáhkoš-Lásse jorgališgođii Biibala, de son galggai ovddemus ođastit Stockfletha jorgalus. Orru leamen nu ahte son ii arvan bearehaga lihkahallat Guovdageainnu ovdeš báhpá duoji. Ođđa Testamentii leatge báhcán muhtin veardde dakkár syntákšačovdosat, mat muđui leat earenoamáš unnán Haetta iežas jorgalusas, dego mat dánskka/dárogiehta málle mielde dahkkojuvvon ageantaráhkadusat.

Manne ođđa Biibbal?

Dáčča Biibbalsearvi bijai johtui jagi 1988 prošeavtta, man ulbmilin lei gárvvistit ođđa davvisámegielat olles Biibala. Prošeakta galggai leat davviriikkalaš, nu ahte mielde livčče leamaš Dáčča, Ruota ja Suoma biibbalsearvvit. Viehka árrat goit čielggai ahte Ruota Biibbalsearvi ii sáhttán leat mielde beare beaktilit. Oktan sivvan lei dat ahte dat álggahii seamma áiggiid Ođđa Testameantta jorgaleami julevsámegillii.

Ođđa Biibbal adnojuvvui dárbblašlážžan moatti siva geažil. Boares Biibala giella lei čađat báinnagan dánskka/dárogillii, Jáhkoš-Lássiihan lei addojuvvon rávan jorgalit dárkilit sánis sátnái dan dánskkagielat Biibalis, mii dalle lei anus Dáččas. Go vel Biibalis ovdan buktojuvvon áššit leat dávjá hui váddásat, de álggu rájes juo dan teaksta lei eatnagiidda measta juo veadjemeahttun áddet. Nu lei eandalii Suoma bealde, danne go min riikka váldogiella ii dorjon ii veahášge biibballohkama. Dáččas ja Ruotas lei juo don doloža rájes leamaš oalle ollu vuoiŋŋalaš jorgalangirjjálašvuolta, muhto Suomas váillui vel datge. De lei vel dat ahte juohke giella earáhuvvá áiggi mielde, ja daninge ođđa buolvvat eai šat ipmirdan boares Biibala giella ollásit. Mánŋga gillii leat aiddo dan dihte jorgalan Biibala ođđasis 50–70 jagi gaskkaid.

¹ Eanet sámegielat biibala historjás sáhtá lohkat Per Oskar Kjölaas girjii *Bibelen på samisk* (1996).

88 Okta sivva laktása giela teknihkalaš sárgosiidda, dego mat čállinvuohkái ja dás-semolsašuddama ja sojahemiid merkemii. Boares Biibalis adnojuvvon «čállingovva» ii šat rahpas álkit dán áiggi lohkkiiide.

Go biibbalprošeakta álggahuvvui, de ulbmilin lei dušše ođastit boares Biibala giela. Jurdda lei dakkár ahte go boares Biibala giella ođastuvvo, de dat lea ollu álkit ja geahppaset bargu go dan jorgaleapmi ollásit. Juo Ođđa Testameanttain barggadettiin čielggai ahte dan giella ii leat ođasteamis. Ođasteddjiin livččii galgan leat dat giellamáhttu mii lei Stockfethas ja Jáhkoš-Lássets. Dasa lassin Qvigstad ja Friis molssuiga eanet uhcit dan teavstta maid Jáhkoš-Lásse lei čállán. Dađistaga álggiimet atnit dán barggu čielgasit jorgalanbargun. Dat ii leat miige ipmašiid, go vel dárogielat Biibala (mii almmustuvai 1978) ođasteaddjitge leat gávnnanan, ahte sin bargu leage jorgaleapmi, vaikko álggus siinai galge dušše ođastit Biibala giela.

Ođđa Biibala giellavuodđu

Dán prošeavtta áigge lea šaddan hui čielggasin ahte min jorgalanbarggu «geađgejuolggit» leat Konrad Nielsena sátnegirji ja giellaoahppa. Daid vuodđun leat Guovdageainnu, Kárašjoga ja Buolbmága suopmanat. Lea hui lunddolaš ahte ođđa Biibalis adnojuvvojit dáid suopmaniid sánit ja sojahemiat. Diehttelas Suoma beale oarje- ja nuortasuopmaniid (mat gullet duoidda seamma suopmaniidda) sánit ja idiomat leat muhtun veardde váldojuvvon mielde. Mis livččii gal lean miella atnit eambo dan sátneriggodaga mii lea anus Ruota beale davvisámegielas, muhto dan dovdiin lea leamaš hui unnán dilli oassálastit dán bargui.

Davvisámegiela lea leamaš oktasaš čállinvuohki 1970-logu loahpa rájes. Eatnagiid mielas oktasaš čállinvuohki lea seamma go oktasaš girjegiella, muhto dát ášši ii leat nie oktageardán. Go sámegillii almmustuvvagohte ain eambo iešguđetlágan duojit das maŋŋil go oktasaš čállinvuohki lei dohkkehuvvon, oktasaš girjegiela váili bođii čielgaseabbon ahte čielgaseabbon. Vaikko giellagáhttendoaimmaide eandalii Suomas ja Dáččas leat biddjojuvvon oalle ollu návccat dán vássán golmmalogi jagi áigge, de dál mii goit šaddat gávnnahtit ahte oktasaš girjegiella váilu ain. Lea oalle álki vuohhtit, leago muhtun čálus čállojuvvon Dáččas/Ruotas vai Suomas. Muhtumin giellaerohusat leat nu stuorrát ahte dat beanta headuštii ipmirdeami.

Mas dat erohusat dasto bohtet? Dás ferte geahčastit vuos davviriikkaid giellakartta. Suoma ja Dáčča gaskasaš ráji ja vel Suoma ja Ruota gaskasaš eananráji mielde manná hui dehálaš giellaráđji. Dan ráji nuorttabealde váldogiella gullá suoma-ugralaš giellabearrašii ja dan oarjjabealdegis indoeurohpalaš giellabearrašii. Suomagiella ja dáro/ruotagiella leat hui iešguđetlágánat eandalii syntávssa dáfus. Suomagiella lea sojahangiella, mii máksá dan ahte das leat ollu kasusat, muhto dáro/ruotagiella lea preposišuvdnagiella. Váldogiela leat addán ja ain addet nana málle čállojuvvon sámegillii, danne go čáledettiin sámegiela gat atnet lunddolaš mállen čállojuvvon váldogiela maid leat oahppan skuvllas.

Go biibbaljorgaleapmi lea namalassii davviriikkalaš prošeakta, de dat lea bidjan min duodas guorahallat maid oktasaš davviriikkalaš davvisámegiela. Dán guorahallama lea dahkan vel dehálaččabun dat ahte Dáčča beale jorgaleddjiide lei addojuvvon rávan jorgalit dárogielat Biibala mielde, ja Suoma beale jorgaleaddjitgis galge jorgalit suomagiela Biibala mielde. Lea bures áddemis ahte jorgalusaid giellageavahusa gaskkas leat earret eará stuorra syntáksero-

husat. Ii leat goit dohkkeheames ahte muhtun girjjit Biibalis «dárronjaddet» ja earát fas «suopmanjaddet». Prošeaktajoavku leage ferten oččodit «oktasaš girjjálaš koda», man juo Dáčča/Ruota beale ja Suoma beale sámegielagat áddejit ja atnet buorin ja lunddolaš giellan.

Earenoamáš biibbalgiella?

Biibalis leat 66 girjji. Das leat ee. profehtalaš girjjit, láhkagirjjit, historjjálaš girjjit, viissis-vuohtagirjjit, ráhkisvuohtalávlagat, mitalusgirjjit, sálmmat, evanġeliumagirjjit ja oahpahas-girjjit. Go leat nu iešguđetlágán girjjit, de lea čielggas ahte maiddáid daid stiillat leat hui iešguđetlágánat. Min viggamuššan lea leamaš čuovvut dan stiilla, mii guđege girjjis dahje guđege teakstakontevsttas lea adnojuvvon álgogielas (Ođđa Testameanttas greikkagielas, Boares Testameanttas hebreagielas).

Go ledje jorgaleamen dan Biibala mii almmustuvai Suomas 1930-logus, de jorgaleddjiid ulbmilin lei atnit earenoamáš biibbalgiela. Dan stiila galggai leat «alit» go dábálaš suoma girjegiela. Go dasto ledje jorgaleamen dan Biibala mii almmustuvai 1992, de hilgo earenoamáš biibbalgiela ja dadje, ahte dakkár ii galgga oppa leatge. Liikká dasge eai leat atnán ovdamearkan dábálaš beaivválaš giela dahje virgegiela, muhto leat heivehan giela stiilla ain guđege girjji sisdoalu mielde. Biibbal lea nu earenoamáš girji, ahte das adnojuvvojit visot giela albmabuktinvuogit.

Dáro/ruotagiela ja suomagiela girjjálaš atnu lea viiddis ja bures sajáiduvvan. Juo skuvlamánáide oahpahuvojit giellageavahusa iešguđetlágán bealit, ja nu sin gielladovdu nanusmuvvá. Sámegielas dilli ii leat nie buorre. Sámegielat mánáide lea stuorra vuoitu juo datge ahte sii besset oahppat iežaset eatnigiela lohkan- ja čállindáiddu. Goittotge girjjálašvuohta lea rájálaš, eaige leat beare ollu oažžumis sierra stiillaid mielde čállojuvvon girjjit dahje iežá teavsttat. Liikká dán áiggi nuorat ja mánát leat giellaoahpuid dáfus buori dilis biibbaljorgaleddjiid buolvva ektui.

Iešalldes lea stuorra erohus das, jorgaluvvogo Biibbal sámegillii vai muhtin dakkár gillii man girjjálaš anus ja oahpahas lea guhkes ja stádásmuvvan árbi. Suoma- dahje dáro/ruotagillii jorgalettiin illá leat nu stuorra váttsivuođat gávdnat buriid čovdosiid sániid, dadjanvugiid ja oppalohkáid álgogielaid moalkás ráhkadusaid jorgaleapmái. Goittotge min ulbmilin lea ráhkadit dakkár biibbaljorgalus mii giela, kulturhistorjjá ja teologia dáfus lea doallelaš ja buorre duodji. Dán oainnu mii leat muhtumin gártan ákkastallat biibbalserviidege, maid olbmot eai liikká buot áiggiid leat atnán sámegielagiid dárbbu oažžut buori Biibala seamma lunddolažžan go váldogielagiid dárbbu.

Leago ođđa Biibala giella dasto earenoamáš biibbalgiella? Muhtumassii juo, muhtumassii ii. Mii boahtá oppalaš giellageavahussii, de min viggamuššan lea atnit dábálaš njuovžilis sámegiela. Eat ane ad hoc- čovdosiid, mat veajášedje gal leat áddemis juste dihto biibbalkontevsttas, muhto eai muđui adnoše sámegielas. Eat dáhtul oččot teavstta dakkáražžan mii stiilla dáfus lea gáidan olbmuid beaivválaš gielas. Biibala sáhka ja sisdoallu lea goit nu earenoamáš ahte dat ii veaje daddjojuvvo «šilljogielain». Go Ipmil ieš cealká juoidá, de dan cealkámuša giellalaš hámi šaddá vihkkehalla vudoleappot go jos cealkin livččii olmmoš. Seamma guoská maid profehtaid ja apostaliid cealkámušaide. Miige olbmuid čállin dujjiid ii leat sisdoalu dáfus veardideames Biibala sisdollui, ja dat ferte dihttot maiddáid dan gielas.

Oarje- vai nuortasuopmaniid mielde?

Eandalii dakkár gielain mat leat adnon guhká girjjálaččat leat iešalddes sierra giellageavahusa dásit. Okta lea olbmuid beaivválaš giella, maid sáhtta gohčodit suopmaniid dásin. Dat lea eanas njálmmlaš giellageavahus, ja jos dat lea girjjálaš, de dalle das dávjá lea soames earenoamáš ulbmil. Nubbi lea almmolaš giella. Dan vuodđun leat giela suopmanat, muhto go dat galgá áddejuvvot olles riikkas, de sierra suopmaniid iešvuodát leat dulbejuvvon dakkáražžan ahte almmolaš giella heive eanas giellahubmiid njálmái. Almmolaš giella lea vuosttažettiin čállojuvvon giella ja danin dat gohčoduvvoge girjegiellan. Go olbmot dasto atnet girjegiella hubmon giela mállen ja ovdagovvan, de dat iešalddes lea hui ártet. Dallehan giela čállingovva máhcahuvvo jietnagovvan. Ná šaddan giela ođđa jietnagovva veadjá leat gáidan guhkás suopmaniid dásis.

Vaikke davvisámegiella lea geavahuvvon guhká girjjálaččat, de liikká dan girjjálaš atnu lea leamaš ja lea ain gárži ja asehaš. Dat ii leat nagodan váikkuiht olbmuid dábálaš hubmojuvvon gillii. Ná sámiid njálmmlaš sámegiella lea ain suopmaniid dásis. Oktasaš čállinvuohki lea gal addán vejolašvuoda oččodit maid oktasaš njálmmlaš girjegiella, muhto dat ii leat goit šaddan. Dát dilli, mas buot davvisámegiellagat hupmet iežaset suopmana, veadjáge leat stuorra riggodat. Iešalddes mis ii oppa leatge dakkár giellahápmi mii sulastahtášii riikkaid girjegiellaide ja maid sáhtášii gohčodit almmolaš davvisámegiellan.

Davvisámegiella oarjesuopmanat spiehkastit máŋgga dáfus nuortasuopmaniin. Erohusat leat jietnadatráhkadusas, morfologias, sátneriggodagas ja idiomatihkas, muhto dat eai leat dakkár erohusat mat dagahivčče gulahallanválttisvuodaid háleštettiin eaige baljo čáledettiin. Vaikko mii manjmuš logiid jagiid leat hájjanan gullat ja vel lohkatge vierrosuopmaniid, de liikká olbmot dahket čielga ráji iežas «eatnisuopmana» ja vierrosuopmaniid gaskii. Dat ii leat mihkkige ipmašiid, dainna go olbmo giella lea nu mávssolaš oassi su persovnnalašvuodas.

Biibala teavstta jurddašettiin jietnadatráhkaduserohusat eai jur dagat váttisvuodaid. Orru goit leamen nu ahte go moaddelogi jagi dás ovdal čállinvuohkegažaldagat ledje giellaságastallamis hui guovddázis, de mángasii šattai dakkár jáhkku ahte čállinvuohki govvida hupmama dárkilit ja ahte dainna sáhtta dahkat dehálaš mearkkašupmeerohusaid. Lea goit nu ahte čállinvuohki nagoda govvidit dušše roavvát davvisámegiella jietnadatráhkadusa. Dat máksá ee. dan ahte allegrovokalaide geavaheapmi sirret mearkkašumiid lea hui rájálaš.

Morfologias leat šaddan muhtun dáhpáhusain válljet, atnitgo nuorta- vai oarjesuopmaniid vuogi. Ovdamearkan leat válljen njulget párrastávvalsániid partisihpa perfeaktahámiid vuosttas/goalmmát stávvala diftonŋa aiddo diftonŋaid njuolgama váldonjuolggadusa mielde nu mo oarjesuopmaniin dahkko (buhccii > buhcciid, guođoheadji > guođoheddjiin). Eatnat dáhpáhusain eat leat mearridan váldit dušše ovttá vuogi, muhto atnit juo nuorta- ja oarjesuopmaniid hámi mo ain heive, ovdamearkan boarrásabbot, boarréseappot.

Sátneriggodat lea gielas dakkár oassi, maid variánttaid lohkket áicet hearkket. Das leat geahččalan atnit buot suopmaniid sániid, vai ii boade dakkár dovdu ahte soames suopmansániid leat «kanoniserejuvvon», muhto earát fas eai leat dohkálaččat Biibalii. Dás lea buorin veahkin Paratext-jorgalanprogramma, mainna lea vuogas dárkkistit sániid geavahusa. Eandalii sátneriggodaga dáfus lea vahát ahte eat leat fidnen Ruotas bisovaš lahtu jorgalanbargui.

Idiomat leat jorgaleaddjái stuorra hástalus ja biibbaljorgaleaddjái aivve earenoamážit. Eatnat boares biibbalveršuvnnain leat jorgalan hebreagiela dadjanvugiid ja vel hebraismmaidge sánis sátnái. Dat leat cieggan vuoiŋŋalaš gillii, vaikko dávjá daid mearkašumiid leat gártan árvádallat dahje dat eai leat oppa heivenge dan gillii, masa dat leat jorgaluvvon. Ii leat goit miige álkes barggaid oččodit hebreagiela idiomaid davvisámegillii nu ahte jorgalus vel dávistivččii biibballohkki gielladovdui. Aiddo idiomaid jorgalettiin badjána millii mánggii dat sávdalat ahte bargojoavkkus galggašedje leat eambo olbmot.

Biibbaljorgaleami mihttomearit

Biibala jorgaleapmi lea earenoamáš hástalus, dego dánnai čállošis lean gávnahan. Dat lea stuorra hástalus dallege go ovddit jorgalus ii leat beare boaris, nugo mat jorgalus dárogillii, man ovddit veršuvdna almmustuvai golbmalogi jagi dás ovdal. Jorgalanoainnut leat maid veadján rievdat ovddit jorgalusa rájes. Galggašiigo ovdamearkan álgoteavstta giellagovaid bisuhit, vai livččiigo buoret buhttet govvagiela njuolggoságain? Jos jorgalusaid gaskkas lea hui guhkes áigi, maddái giella lea rievdan eanet uhcit, nu ahte ođđa buolvvat eai šat ipmir bures boares veršuvnna. Biibbaldukkamuš ja hebreagiela dutkamuš leat maid ovdánan dan rájes go Biibbal jorgaluvvui sámás ovddit háve. Go muitá dan ahte ovddit biibbaljorgalus vulggii Jáhkoš-Lásse gieđas guoktelogi jagi ovdal go dat ilmmai fálmmas Biibbalin 1895 ja ahte dat lei sánis sátnái jorgaluvvon dánskkagielat veršuvnnas, de lea bures áddemis ahte ođđa Biibbal ferte leat mángga dáfus earálágán go boares Biibbal.

Min giellalaš mihttomearit leat gudneáŋgirat. Vuosttaš gáibádus lea dat ahte Biibala giella lea riehta davvisámegiela siskkáldas ortnega dáfus. Juos mis livččii atnirláđje davvisámegiela normatiiva giellaoahppa, de dat livččii stuorra veahkki, muhto dakkár ii leat vuos čállojuvvon. Nielsena giellaoahppa lea dat vuodđogiellaoahppa masa mii dorvvastit. Dat lea ovttá ládje gal normatiiva, danne go dat fállá ee. vearbbaid, nomeniid ja pronomeniid sojahanminstariid ja čielggada kasusgeavahusa ja sátnesuorggideami. Dat ii goit leat čállojuvvon sámegiela giella sámegiela aktiivvalaš geavahusa várás, muhto baicce vierrogiela giella vai dat besset dovdat sámegiela iešvuodaid. Dan dáfus dat ii leat álggage normatiiva ahte dat dohkkeha rievttis hápmiin maid dakkár dadjanvugiid, mat leat čielgasit báinnagan dárogillii. Seamma doaladupmi lea vuohttimis maid Nielsena sátnegirjiis.

Mii leatge šaddan bidjat ollu návccaid dan guorahallamii, mii lea buorre syntákssa davvisámegielas. Dáččas vuoiŋŋalaš sámegielas lea guhkes ja nana árbi, man boares Biibbal lea maid leamaš ráhkadeamen ja nannemin. Suomas vuoiŋŋalaš giella árbi ii jur oppa leatge. Sámegiela fuolkegiellan suomagiella addá álkít heajos málle, muhto das leat viežžamis maid buorit mállet. Go vuodđojorgaleaddjit leat eret juo Dáččas ja Suomas ja leat jorgalan dáro- ja suomagielas, de lea bures áddemis ahte prošeaktajoavku (dá. *prosjektutvalg*), mii ee. galgá addit Biibala gillii loahpalaš hámi, lea šaddan čavggadit sakka syntákssagažaldagaiguin.

Min giellalaš mihttomeriide gullá maid dat ahte Biibala giella galgá leat ovttáčilggolaš. Dat máksá dan ahte mii galgat nagodit addit jorgalussii dakkár hámi, man ii sáhte ipmirdit moatte ládje. Biibalis leat muhtin veardde dakkár sajít, mat vuodđoteavstta eahpečielggasvuoda dahje váilevašvuoda dihte leat váddásit jorgaleames. Dalle leat gártan árvalit konteavstta ja sierra biibbalveršuvnnaid ja giehtagirjiid vuodul, makkár čoavddus lea dohkálaš dahje buoremus. Eat leat válljen bargat nu mo ruotagielat Biibalis (mii ilmmai jagi 2000) lea dahkkojuvvon.

Das ollu vearssat leat guđđojuvvon ollásit jorgalkeahhtá. Mii jorgalit juohke vearssa dan ipmárdusa mielde mii mis lea eatge guođe teakstaváilli dulkoma lohkki bargun. Muhtun dáhpáhusain siiddu vuolleravdii lasihuvvo juolgenohta čilget čuolmma.

Biibbaljorgaleamis dehálaš doaba lea sátnekonkordansa. Dat máksá dan ahte teologalaččat mávssolaš dahje guovddáš sánit jorgaluvvojit álo ovttain ja seamma sániin. Dievaslaš sátnekonkordansa ii leat vejolaš, ja stuorimus sivat dasa leat gávdnamis dain gielain maidda Biibbal jorgaluvvo. Muhtumin lea njulgestaga bággu jorgalit dihto sáni eará sániin dahje vuogas dajahusain, vai áššesisdoallu čielgá. Mis lea goit oppa áigge leamaš čielga ulbmilin atnit sátnekonkordanssa nu bures go fal vejolaš. Dásge eat dáhto guođdit sisdoalu áddema árvideami vehkii.

Biibalis lea hui ollu govvgiella. Lea suige nu ahte ollu vuoiŋŋalaš áššiid ii sáhte oppa muitalitge muđui go govvgielain ja veardádusgoivaiguin. Mii leat válljen bisuhit govvgiella maiddái sámeielat jorgalusas. Dán seamma čulbmii gullet mánggat hebreagiella albmabuktinvuogit, mat eai buot áiggiid rahpas sámeielat lohkkái, juos daid jorgala «sánis sátnái». Go Boares Testameanta vel doalvu lohkkiiid kulturhistorjjálaččat vieris birrasii mángga duhát jagi duohkai, de lea bures árvideames ahte biibbaljorgaleddjiin leat valjis gielalaš hástalusat.

Lean dán čállois juo muitalan ahte prošeaktajoavku šaddá addit jorgalussii dan loahpalaš gielalaš hámi. Geavadis dat dáhpáhuvá nu ahte mii mannat čađa Biibala juohke girjji vearssas versii álgojorgalusa vuodul, maid teologalaš konsuleanta lea juo dárkkistan ja divodan. Dávjá geavvá dainna lágiin ahte easkka prošeaktajoavkkus bohtet ovdan mánggat teologalaš ja kulturhistorjjálaš áššit, mat eai liikká leat vel váldon vuhtii doarvai bures teavsttas dan rádjai. De ii leat eará go jorahit teakstaevttohusaid dassá go visot teologalaš ja kulturhistorjjálaš áššit leat riehta ja prošeaktajoavkku lahtut leat duhtavaččat maiddá jorgalusa gielalaš hápmái. Go muhtin girji dasto lea gárvvistuvvon, de dasa leat goit vel báhcán iešguđetlágán meattáhusat. Daid ferte divodit ng. doaimmahanlávdegoddi, man bargungis lea gárvvistit teavstta prentenmuđui.

Dohkkego ođđa Biibbal?

Go Biibbal jorgaluvvo muhtin gillii ođđasis, de vuordámušat dan hárrai leat hui iešguđetlágánat. Illá goasge lea geavvan nu ahte biibballohkkit dalán livčče leamaš ollásit duđavaččat ođđa jorgalussii. Mađe eambo leat earáhusat ovddit veršuvnna ektui, dađe eambo biibballohkkiin lea dasa dadjamuš. Dasa sis lea vuoigatvuohta ja dat lea measta juo sin geatnegasvuohtage. Ii leat biibbaljorgaleddjiid iige biibbalservviid miela mielde, jos eai gullo makkárga reakšuvnnat. Go jorgaleaddjit ja teologat leat bargan nu bures go fal leat máhttán, de sin sávaldahkan diehttelas lea oažžut miehtemielalaš máhcahusa. Biibbalbarggu lundui gullá dat ahte máhcahusat vedjet goit dalán álggus leat hui garrasat ja cuiggodeaddjit. Dábálaččat váldá mánŋa jagi ja juobe ovttá olles buolvva ovdal go ođđa biibbaljorgalus dohkkehuvo lávdaládje.

Ođđa Biibbal davvisámegillii šaddá sakka earálágán boares Biibala ektui juo dange dihte, ahte boares Biibala almmustuvvamis lea gollan nu guhkes áigi. Gielladillige lea dál mángga dáfus eará go 1800-logu loahpageahčen. Dán áiggi sámít máhttet riikkaid váldogiellaid ja

vierrogielaid, nu ahte sidjiide lea vejolaš veardádallat sierra biibbalveršuvnnaid. Sii sáhttet válljet lohkat sámegiela Biibala jos dat sin mielas lea buorre, muhto muđui sii válljejit lohkat dárogielat, ruotagielat dahje suomagielat Biibala. Visot dát buktá biibbaljorgaleddjiide stuorra hástalusaid. Ođđa Biibbal ferte leat duođai buorre gielalaččat, teologalaččat ja kulturhistorjjálaččat jos dat áigu geasuhit sámi lohkkiid.

Eat goit leat aivve diehtemeahttumat dan hárrai, mo olbmot váldet min biibbalgiela. Dán rádjai leat almmustahttojuvvon Ođđa Testameanta, Vuosttaš Mosesa girji ja Sálmmaid girji. Sámi servodat ii leat dakkár mas dalán ja álkit gullá olbmuid doaladumiid ja jurdagiid. Leat goitge ožžon buori máhcahusa dain teavsttain, maid geahččalanprentosat leat ilbman dán rádjai. Earenoamáš somá lea leamaš gullat ahte skuvlamánát ja nuorat leat váldán daid vuostá bures. Dán prošeavtta oktan ulbmilin leage leamaš atnit Biibalis dakkár giela maid nuorat áddejit ja dohkkehit. Dat buktá buriid doaivagiid das ahte ođđa Biibbal dávista vel mángga sámi bulvii.

Gáldu

KJØLAAS, PER OSKAR 1996: *Bibelen på samisk: en bok om samisk bibeloversettelse* [Oslo]: Det norske bibelselskap.

A New Bible in North Sámi

The Bible in North Sámi was first published in 1895. It was translated from Danish, and because of that its language became difficult for Sámi readers, especially for those living in Finland. In 1988, the Norwegian Bible Society started a Nordic project to prepare a new translation in modern North Sámi. The Finnish and Swedish Bible Societies accepted the bid, but the latter was not able to recruit translators and linguists. In addition, they started translating the New Testament into the Julev Sámi language at the same time.

In spite of the fact that the North Sámi language is written in a common orthography, there are big syntactic differences between the varieties used in Norway and Sweden on the one hand and in Finland on the other. This is due to the majority languages, Norwegian and Swedish belonging to the Indo-European family of languages and Finnish to the Finno-Ugric one. Therefore forming a unified code for the North Sámi language in these three countries became a crucial task in the translating process. In addition, differences between Eastern and Western dialects had to be taken into account. The New Testament and two books from the Old Testament have been published this far, and the feedback has been mainly positive and encouraging.

Tuomas Magga
marja.magga@oulu.fi

*Mini skulptuvra / Miniature sculpture. Duojár/Artist: Jon Ole Andersen.
Priváhta oamastussan / private property. Govven/photo: Jon Ole Andersen.*

Sámi allaskuvla – strategiija sámegiela mánggabealálašvuhtii alit oahpahusas eurohpalaš geahččanvugiin

TOM MORING JA LIA MARKELIN

Allaskuvllain ja universitehtain geat ovddastit smávva giellaguovlluid lea arenomáš ja stuorra bargu. Dat galget gaskkustit dieđuid nu mo earáge allaskuvllat. Dasa lassin galget oahpahit gillii ja gielas mas eai leat gárvvis oahpponeavvut ja muhtimin váilot oahpaheadjit gelbbolašvuodain. Danin leat oahpponeavvobuvttadeapmi ja oahppan oahpaheadjit deatalaččat. Vel guokte stuorra barggu leat lassin: seammás ovddidit giela nu ahte giellaárbevierru gudnejahtto ja giella ovddiduvvo dego servodatguoddi ja dieđalaš giella, ja gaskkustit dan arenomáš dieđu mii vurkejuvvo giellakultuvrras viidát birrasiidda, lagasservodagas gitta gaskariikkalaš dieđalašservodahkii. Ollu gáibádušat aktanaga leat báidnan Sámi allaskuvlla oahpahus- ja dutkanstrategiija. Dát boahtá ovdan maiddá allaskuvlla bargohámis ja allaskuvla lea rámiduvvon pedagogalaš bohtosiid dihte. Muhto ii leat álki duohtandahkat gáibádušaid praktihkalaččat. Dálá globaliserejuvvon máilmmis dutkamušat almmuhuvvojit dávjá eaŋgalasgillii ja maiddá dutkanbohtosiid árvoštallamat eaŋgalasgillii.

Dát čálus dárkkista Sámi allaskuvlla giellastrategiija buot allaskuvlla hástalusaiuin. Duogáš leat gaskaboddasaš vákšumat gaskariikkalaš buohtastahti prošeavtta oktavuodas. Dát dárkkistit movt mánggagielalašvuhta duohtandahkko sierra universitehtain ja eará ášahusain Eurohpas (DYLAN). Čálus ohcala lasihuvvon ipmárdusa mearkkašupmái ahte eamiálbmotgielat ožžot vejolašvuoda autonoma diehtoovdáneapmái universitehtadásis. Sámi allaskuvla lea okta ovdamearka ahte hástalusat sáhttet deaivvadit ávkkálaš vugiid bokte, positiivvalaš bohtosiiguin. Eavttut leat ahte giellastrategiijat ožžot guovddáš sáji oahpahusa ja oahpahasbirrasa hábmemis.

EU- perspektiiva

EU-ruhtaduvvon prošeavttas *Språkets dynamik och hantering av språklig mångfald* (DYLAN) (Giela dynamihkka ja gielalaš girjáivuoda meannudeapmi) oktavuodas gullá nalysa čieža davveeurohpalaš allaskuvllain ja universitehtain main soames ládje lea bargun doarjut giela mii ságastuvvo unnitlogoálbmogis. Dán buohtastahttimis Sámi allaskuvla Guovdageainnus lea arenomáš mángga ládje. Oasseprošeakta mii buohtastahtá davveeurohpalaš allaskuvllaid, *Linguistic Diversity in Higher Education in Northern Europe* (DY-LINE) lea válljen suokkardit giellastrategiijaid earret eará sámegillii Norggas (Romssa universitehta ja Sámi allaskuvla Guovdageainnus), ruotagillii Suomas (Helsinki universitehta, Åbo Akademi), suomagillii Ruotas (Mälardalens högskola), dánskkagillii davvi Duiskkas (Flensburga universitehta) ja ruošagillii Estlándas (Tallina universitehta).

Dáid allaskuvllaid ja universitehtaid oktasašvuohta lea ahte váldet bargun, viiddis oaiviliin, doarjut Eurohpalaš Uniovnna giellastrategiijaid gielalaš girjávuhtii. Norga, mii lea oassi Eurohpás ja EES bokte lea čadnon buot EU:a lonohallanprográmmaide, lea čavga čadnon Eurohpalaš Uniovdnii. Analysas globálalaš giellabirrasa ovdáneami birra Peter Maassen ja Therese Marie Uppstrøm (2005) čálliba:

In the Nordic higher education institutions as in the rest of Europe the use of English as the «lingua franca» is increasing. This increase can be expected to continue, for example, because of the growing pressure on Nordic academics to publish in international (=English) journals; the growing involvement in research funded by the EU; the transition from a focus on small, independent national research projects to involvement in larger international projects; and new teaching patterns in the form of master programmes, with more textbooks and courses in English. It seems unrealistic that the clock can be turned back. This implies that the use of other Rethinking Nordic Cooperation in Higher Education languages in addition to English has to be stimulated, instead of assuming that another language or set of languages can become an alternative lingua franca.

EU lea goitge hábmen iežas giellapolitihka nu, ahte gielat mat ságastuvvojit unnitlogus, galget čáhkát rávvejuvvon giellagiisái. Mearrádusas 2002 rájes mii dárkkistii dan eurohpalaš giellajagi, eurohpalaš stáhtaovvut mearridedje ahte goitge guokte giela, earret eatnigiella, galget oahpahušvot árra agis. EU guhkit áiggi ulbmiliidda biddjui maiddá ahte juohke oktasaš olbmus galgá leat praktihkalaš máhttu guovtti gielas earret eatnigielas (geahča *Decision of the European Parliament and the Council concerning the European Year of Languages 2001 (1934/2000) of 17/07/2000*; ja maiddá COM (2003) 449: *Promoting Language Learning and Linguistic Diversity: an Action Plan 2004 – 2006*; ja maiddá COM (1995) 590: *White Paper 'Teaching and Learning'*). Galggašii moaitit EU:a go ilá sakka deattuha instrumentála árvvu giellamáhtuin go jurddaša bargomárkana dárbbu johtalemiide, ja eai atte nuogis stuorra beroštumi mearkkašupmái unnit, muhto árvvolaš kultuvrralaš gielaide. Muhto gávdnojit maiddá kultuvrralaš ulbmilat duogázis. Deatalaš oassi uniovnna etosii lea árvvusatnit Eurohpa mánggakultuvrralaš duogáža, vuodđojurdda lea e.e. dadjon čuovvovaččat (*Resolution on Linguistic Diversity and Language Learning of 14 February 2002, The Council of the European Union*):

«all European languages are equal in value and dignity from the cultural point of view and form an integral part of European culture and civilisation»

Iežas rámmastrategiijas mánggagielalašvuhtii jagis 2005:s, *A New Framework Strategy for Multilingualism* (2005), čilgejuvvojit eurohpalaš kommišuvnna golvma oaiveulbmila:

- to encourage language learning and promoting linguistic diversity in society;
- to promote a healthy multilingual economy, and
- to give citizens access to European Union legislation, procedures and information in their own languages.

Erenomáš doaivagat biddjojit dakkár oahpahušvugiide mas giella ja substánsa oahpahušvuo bálddalaga. Dakkár oahpahuš lea šaddan dábáleabbo vuolit dásiin dađi mielde go dat nu gohčoduvvon giellalávguonskuvllaid lohku lea lassánan mángga riikkas. Alit oahpahušas

vuohki ii leat seamma dábálaš. Dan nu gohčoduvvon Nancy-deklarašuvdna, mii dohkkehuvvui eurohpalaš giellarádis (European Language Council (CEL/ELC)) jagis 2005 gávnnavuvvo

While the teaching of content through other languages has become a success story in pre-tertiary education across Europe, this approach has hardly been professionally developed at HE (higher education) level.

Dan buohtastahtti dutkamis mii dahkko DY-LINE-prošeavtta oktavuodas diktá min-gaskaboddasáčat dán dásis min dutkamis-vákšumis buohtastahttis Sámi allaskuvlla strategiijaid eará strategiijaiguin Davvi-Eurohpas. EU ulbmiliid vuodul mii gávnnavit ahte gávdno almmolaš dihtomielalašvuohhta das ahte alit oahpus leat giellastrategiijat mávssolaččat. Helssega Universitehta dohkkehii dakkára jagi 2007 (Helssega universitehta giellaprinsihpat 2007), ovddit guovtgieelatvuoda prográmma sadjái. Buot allaskuvllain Suomas lea geatnegasvuohhta jagi 2009 ovddidit giellastrategiijaid mat gokčet olles sin doaimma. Alit oahpahusain maiddá eará riikkain Davvi-Eurohpas lea olu diehtu giellaváttisvuoda mearkkašumis. Dávjá dát diehtu guoská earjalasgiela lassánan mearkkašupmái ja váikkuhusaide maid dát sáhttet buktit našuvnnalaš gielaide (o.m.d. árvalus *Mål i mun – Förslag till handlingsprogram för svenska språket* 2002). Daid allaskuvllaid maid mii erenomážit leat geahččan, de leat erenomáš giellavuoruheamit dánskkagillii Flensburga universitehtas, Duiskkas, suomagilli Mälardalena allaskuvllas Ruotas ja sámegillii sihke Sámi allaskuvllas ja Romssa universitehtas Norggas. Daid mañemus namuhuvvon skuvllain lea Sámi allaskuvllas Guovdageainnus erenomáš rolla, mii čilgejuvvo eambo mañjelis.

Oktasaš eanas allaskuvllain maid erenomáš bargun lea doarjut unnán geavahuvvon gielaide sin birrasis lea ahte dát bargu lea lassebargun. Vuolggasadjin lea ahte studeanttat máhttet našuvnnalaš váldogiela (Norggas dárogiela, Suomas nuppi dain našuvnnalaš gielain suomagiela dahje ruotagiela). Molssaeaktun vurdo ahte ohppiin leat máhttu mii gáibiduvvo vai sáhttet čađahit oahpu gaskariikkalaš prográmmain mat meastá dušše leat earjalasgillii. Dát mearkkaša dávjá ahte unnitlogugielat, eai dain ge ášahusain main dat lea erenomáš bargunnagot oážžut doarjaga dakkár dihtomielalašvuodain ja fámuin ahte duodaid ášahuvvo oahppogiellan mii addá ohppiide dievas máhtu dan gielas. Dán oktavuodas lea Sámi allaskuvla okta dain hárvanaš báikkiin, ja maiddá moadde ovttagielaide ossodaga mat doibmet Suomas.

Sámi allaskuvlla erenomáš sadji

Sámi allaskuvllas leat sihke oahpahusulbmilat ja praktihkalaš ja diedalaš doaimma bures ovdánan ja leat ođđaáigásaččat. Dat vástidit maiddá, erenomáš ja sierranas ládje, dáid gáibadusaid maid sáhttet biddjot EU ulbmiliid mánggagielalašvuhtii.

Ovttas Romssa universitehtain Sámi allaskuvllas Guovdageainnus lea našuvnnalaš bargun addit oahpaha sámegillii ja ovddidit sámegiela. Muhto Sámi allaskuvla lea okto geavahit davvesámegiela hálddahusgiellan ja geatnegahtton giellan bargiide. Sámi giellakultuvra hálddašuvvo Sámi allaskuvllas ollislaš proseassan mii gáibida giela geavahuvvot buot dásiin juohkelágan diliin. Dát lea maiddá mielddisbuktán ahte davvesámegiela lea rolla transmišuvdnagiellan sierra giellakultuvrraid gaskkas mat gávdnojit dan sámegiellaguovllus, ja maiddá eará sámegielaide, ja našuvnnalaš gielat dego dárogiella, ruotagiella, suomagiella ja ruošagiella.

98 Vástideaddji transmišuvdnagiellastrategiijat eai leat nu dábálaččat, muhto gávdnojit fal. Åbo Akademias, dego muhtin eará allaskuvllain Suomas, barget seamma ládje čadat ruotagillii. Dát dahká vejolažžan o.m.d. ohppiid- ja oahpaheaddjelonohallama eará riikkaiguin davvin gos skandinávlaš gielat leat transmišuvdnagielat. Muhto ruotagielat ášahusaid giellarolla ii leat seamma erenomáš go Sámi allaskuvllas. Sámi ášahusat eai sáhte doarjaga viežžat ovttá našuvnnalaš gielas ja našuvnna oktasaš návccain, danin go sis lea ollu váddásit bargu. Movt Sámi allaskuvla jodihan dán barggu?

Giellastrategiija Sámi allaskuvllas

Solbakka (2004: 91) jelgii gávdnojedje guokte ákka vuodđudit Sámi allaskuvlla Guovdageainnus, nammalassii 1) ášahit sámi gielalaš, kultuvrralaš ja sisdoalu dáfus birra ja maiddá 2) ovddidit sámi alit oahpahusášahusa mánggalágán prográmmafálaldagain sámi servodahkii. Giella lea juo álggu rájis vuolggá allaskuvlla doibmii. Sámi allaskuvlla višuvdna (2006–2011) lea:

Sámi allaskuvla lea njunnuš eamiálbmot oahpahus- ja dutkanášahus, mii seailuha ja ovddida sámegiela, kultuvrra ja servodateallima. Njálmmálaš árbevierut, luondduguoski máilmmi- ipmárdus ja árbevirolaš dábit eaktudit min vuoiñgalaš árbbi ja birgejumi. Dieđálašvuotta ja árbevirolaš máhttu giehtalaga boahhtevaš buolvvaide. (Strategiijaplánan 2006–2011.)

Sámegiela seailuheapmi ja ovdáneapmi geavatláččat erenomážit davvisámegiela, lea allaskuvlla váldogiellastrategiija. Dahje nugo rektor čielgasit dajai, go DY-LINE-prošeavtta oktavuodas jearahallojuvvui allaskuvlla giellastrategiija birra:

Huvudstrategin är samiskt språk (...). Personligen tror jag att om Samisk högskola inte lyckas med sin språkpolitik, så vill det ha stora konsekvenser för utvecklingen av samiskt språk generellt (...) det måste finnas en högre utbildningsinstitution i världen som har samiska som huvudspråk. (Pedersen 2008: 1-2; 11.)

Rektor Pedersen, nugo earát geat leat jearahallon DY-LINE-prošeavttas, duodaštit ahte otná sámegieladilli Norggas lea obba buorre. Giella oazžu ovdánit ja stáhta lea hámuhan posiitiivvalaš ulbmiliid dán oktavuodas. Našuvnnalaš hámuhuvvon mandáhtta jelgii Sámi allaskuvllas lea ovddasvástádus erenomážit ovddidit sámegiela dieđalaš giellan. Geavatláččat beaivválaš giellabargu lea vel viidát.

Go Sámi allaskuvla vuodđduvvui 1989, rievddai našuvnnalaš ovddasvástádusjuogus allaskuvllaid gaska Norggas. Romssa universitehtas lei okta ulbmil vuodđudeami rájes 1972 ahte «*legge forholdene til rette for utdanning og forskning både for det norske og det samiske samfunn*» (Láhšit eavttuid oahpahussii ja dutkamii sihke norgga ja sámi servodahkii). Finn-márkku Allaskuvla vuodđduvvui maiddá 1973 muhtin muddui sámi dárbbuid vuodđun, erenomážit oahpahit sámegieloahpahedjjiid (St.dieđáhus. 34 (2001-2002) kapihtal 4). 1989 rájes sirdasii oahpahus ja sámi oahpahedjjiid oahpahusovddasvástádus Sámi allaskuvlii, ja ovddasvástádus ovddidit sámegiela dieđalaš giellan šattai almmolaš dan stuorra kvalitehtareformmas alit oahpahusa oktavuodas Norggas 2000-logu álggus. Go guorahalle sámi alit oahpahusa ja dutkama reformma čuoččui maiddá ahte «*Videre utvikling av Samisk høyskole*

vil (...) være et vesentlig bidrag til oppbygging og omstilling av det samiske samfunnet fra et primærnæringsamfunn til et moderne kunnskapsamfunn («Sámi allaskuvlla viidáset ovdáneapmi lea ... dettolaš veahkkín hukset ja nuppástuhtit sámi servodagavuodđoealáhus-servodagas ođđáigásaš diehtoservodahkan») (ibid. kapitell 9.3)

Sámi allaskuvlla vuodđudeami ja barggu sáhtta geahččat buohta sámi rivttiidalmolaš ovdánemiin Norggas, dasa gullá maiddá Norgga vuodđolága artihkal 110a jagi 1988 rájes, mas daddjo ná: «*Det paaligger Statens Myndigheder at lægge Forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og udvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv*» (Lea stáhta eiseválddiid ovddasvástáduš láchit dili nu ahte sámi álbmot sáhtta nannet ja ovddidit gielaset, kultuvrraset ja iežaset servodateallima). Dat láchka mii eanemus duohtandahká vuodđolágaparagrafa, nu gohčoduvvon Sámeláhka, lasihuvvui jagis 1990 nu ahte guoská gillii ja addá vuoigatvuoda oahpahussii sámegielas, ja maiddá nanne ahte dárogiella ja sámegiella leat dásásas gielat Norggas (LOV-1987-06-12-56, paragraf 1–5).

Otne stáhtaráđđi čállá ahte «*Samisk høyskole er etablert for å ivareta og styrke det samiske samfunns utvikling og behov for kompetanseoppbygging. Høgskolen har et nasjonalt ansvar for å ivareta og utvikle reindrift, duodji og samisk språk som vitenskapsfag*» (St.diedáhus nr. 28 (2007-2008), 13.1). (Sámi allaskuvla lea áshuvvon nannet ja váldit vára sámi servodaga ovdáneamis ja gelbbolašvuodáhuksema dárbbus. Allaskuvllas lea našuvnnalaš ovddasvástáduš ovddidit ja váldit vára boazodoalus, duojis ja sámi gielas diedálašgiellan). Seammas Sámi allaskuvlla rolla olles áiggi lassána.

Samisk høyskole har en viktig rolle i å formidle samisk språk og kultur. Regjeringen ser det som viktig at Samisk høyskole kan bidra mer aktivt inn mot kompetanseoppbyggingen innen ulike deler av offentlig sektor; helse, skolevesen, politi/fengselsvesen osv. Regjeringen mener at det er behov for at særlig omsorgs- og helsepersonell har tilstrekkelig kunnskap om samiske forhold og kultur til å kunne møte samiske brukere, pasienter og pårørende på en god måte. Det er behov for at sosial- og helsefaglige utdanninger settes bedre i stand til å gi studentene tilstrekkelig kunnskap om samiske forhold og kultur. (ibid.)

Dát mañemus namuhuvvon rollat leat ođđasat allaskuvlii, danin go o.m.d. dearvvašvuohta dahje sosiálafuolahus eai gula allaskuvlla ovddasvástádušguovlluide otne. Sihke Sámi allaskuvla rolla ja dárbu lassána dađistaga.

Sámegiella oassin gaskariikkalaš giellabirrasis

Nu mo namuhuvvon de Sámi allaskuvla lea erenomáš go doaibmá ollislaččat eamiálbmotgielain, gos eatnasat, sihke gievkkanbargit, profesovrrat ja hálddahusbargit geavahit sámegiela váldogiellan. Eanas oahpahus lea sámegillii ja hálddahusgiella lea sámegiella. Doalahit dán policy gáibida ahte bargit geat ožžot bistaš barggu allaskuvllas, galget máhttit sámegiela- dahje jus eai máhte giela virgáibidjamis, de galget oahppat dan golmma jagis. Buohtat geat jearahallojuvvojedje prošavtta oktavuodas oaivvilledje policy doaibmat bures. Sin geat eai sámás háliidit mielas oahppat sámegiela, ja prorektor lohka ahte eatnasat ohppet dan mađe ahte sáhttet čuovvut čoaikkimiid (Henrikssen 2008). Nu ládje dollet sii sámegiela váldohálddahusgiellan. Seamma ládje gáibidit ohppiin. Lassin dábalaš lohangelbbolašvuhtii, mii mearkkaša omd. máhtu eanetlogugielas (dárogielas, suomagielas dahje ruotagielas) ja

100 eanjalasgielas, dahje sullásaš ámmátgelbbolašvuolta, ja maiddá sámegeilmáhtu (FOR 2007-01-31 nr 173, § 4–10; www.samiskhs.no 'Sisaváldingáibádusat' vuolil). Dán máhttu studeantta lea háhkan go lea lohkan sámegeiela vuosttašgiellan joatkkaskuvlladásis, dahje oahppi dahká Sámi allaskuvlla giellageahččaleami.

Sámi allaskuvla fállá oahpahusa moanaid dieđalaš fáttain, davvesámegeiella lea stuorimus dáin. Allaskuvlla rektor čujuha, mii guoská sámegeilli: «*språk är ett av våra absoluta huvudsatsningsområden. Idag har vi världens största stab när det gäller språkforskare, språkmedarbetare*» (Pedersen 2008: 11). (Giella lea min stuorimus doaibmasuorgi. Otne mis lea máilmmi stuorimus bargoveahka mii guoská gielladutkiide, giellamielbargiide). Allaskuvlla vuosttaš masterprográmma šaddá leat sámegeiela ja girjjálašvuodas, ja álggahuvvo 2009 giđa. Giellaovddidanbargu lea bastevaččat jođus gielladieđasuorggis allaskuvllas. Das guovddáš olbmot geat ovddidedje sámi ođđaáigásaš čállingiela 1970-loguin, ain leat doaimmas. Muhto dutkit geat čállet sámegeilli, leažžá dat luonddodieđalaš dahje servodatdieđalaš bargu, galget bargat terminogijain, ja ráhkadit ođđa doahpagiid mat gávdnojit o.m.d. eanjalasgielas. Doarjuma dihte dieđalaš buvttadeami sámegeilli gávdno o.m.d. sierra sámi dieđalaš áigečála, Sámi dieđalaš áigečála, ja lea áidna dieđalaš áviisa máilmmis mii almmuha visot dieđalaš artihkkaliid sámegeilli. Áigečála, mii vuodđuduvvo referee-ortnega mielde, almmuhuvvo ovttasbarggus Sámi allaskuvllain/Sámi dutkaninstituhttain ja Romssa universitehtain. Dasa lassin dutkaninstituhtas lea iežas almmuhus-ráidu Dieđut, mii almmuhuvvo sámegeilli, dárogilli, ruotagilli, suomagilli, ruoššagilli ja eanjalasgilli. Sámi dutkanmáilmmis leat moanat gielat, mas eanjalasgiella lea okta dain, váikko leage guovddáš giella, de dat lea dušše okta mánggaid gaskkas.

Áigeguovdilis hástalusat

Seamma ládje go eará allaskuvllaide, mat doibmet ollát dahje oassin unnit leavvan gielain, de lea Sámi allaskuvllii hástalusas go almmuheamit galggašedje leat eanjalasgilli. Nuorra allaskuvlan mii bargá hukset sámi akademalaš birrasa, das vuoruhuvvojit almmuheamit, mielas sámegeilli, muhto giellaválljema dutki ieš dahká. (Porsanger 2008: 6-7). Seammás háliida dieđusge beaggit gaskariikkalaččat, mii dagaha jorgaleami bivnuhis – vaikko hástaleaddji – vejolašvuotan. O.m.d. lea jorgaleaddjevátne. Sámi allaskuvla njunnošat árvvoštallet eanjalasgiela eanet vejolašvuotan go uhkádussan: Lea baicce eanetlogogiella, dás dárogiella, mii adno leat uhkádussan sámegeilli. Joksat viidát akademalaš lohkkiiid lea deatalaš maiddá oppa unna dutkanservodahkii, ja dát čilge giellapolicy *Dieđut* almmuhussii. Jus buohtastahtá eará allaskuvllaiquin Norggas, de eanjalasgiella ii leat seamma viidát geavahusas. Váikko eanjalasgiella globálalaččat lea deataleamos giella juogadit dutkanbohtosiid ja oasálastit gaskariikkalaš akademalaš servodagas, de ii leat áigeguovdil Sámi allaskuvllii bargat nu ahte eanjalasgiella šaddá eksámen- dahje gursegiellan vuodđooahpahusas. Dádis-taga go allaskuvla ovddida oahpahusa masterdásis ja dutkanoahpahus lassána, lassána dárbu bargat giellarájiid rastá, erenomážit eanjalasgilli. Plánat gaskariikkalaš prográmmaide gávdnojit juo, o.m.d. journalistaoahpahusas. Maiddá eará gielat mat geahpidit gulahallama sihke lagasguovlluin ja eará eamiálbmotguovlluiguin – o.m.d. ruoššagiella dahje spánskka-giella – sáhttet šaddat ain deatalabbot allaskuvllii.

Seammás allaskuvla rahčá eará áššiiguin. Muhtin ovddasteaddji dutkanjođihusas jearahallojuvvui DY-LINE prošeavttas, gávnnaha:

En sak är att nordsamiska är, vad kan jag säga, det är vår samiska engelska, som ganska många behärskar... Vi har en massa arbete med att stärka nordsamiskan, som faktiskt ur synpunkten av ett mindre samiskt språk kan ses som ett väldigt starkt språk. Så det kan ske också att de mindre samiska språken kan försvinna, fördi nordsamiska är mycket starkare än de mindre samiska språken. Det anser jag vara ett stort problem. Men jag har inget lämpligt svar på hur det kunde göras annorlunda. (Porsanger 2008: 9)

Davvisámegiella lea, hearckes dilistis, ain ovdáneamen. Muhto dat unnit sámi gielat leat vel heajut dilis. Ovddasvástádus daidda unnit gielaide Norggas, julev- ja máttasámegiella ektui, lea dán rádjái leamašan Bodáddjá allaskuvllas (julevsámegiella) ja Savvi -Trøndelága allaskuvllas (máttasámegiella). Sámi allaskuvllas orru lassánan jearaldat fállat oahpahusa eará sámegielaide, ja geahččaleapmi máttasámegielain lea dál álggahuvvon duodji-fágas. Okta dain kritihkalaš gažaldagain lea movt galgá sáhttit lasihit dieđalaš teavsttaid buvttademiid daid unnit sámi gielain. Olbmot geat dál čállet dieđalaš teavsttaid daid unnit sámi gielaide eai leat nu olus, seammás go sihke dulkon- ja jorgalanbálvalusat leat gitta das movt dieđalaš terminologijja ovdána.

Váttis jearaldat unnit giellaguovlluide lea rekruterenvuođu viidodat. Rektor oaivvilda Allaskuvlla stuorimus hástalussan leat ohppiidhákkan dábálašoahpaheadde- ja ovda-skuvlaoahpaheadde oahpahussii, ámmát mii lea mearrideaddjin sámegielaide joatkevaš ealáskahttimii. Muhto dás mearridit eará oasis go nuoraid preferensat oahpahusa válljemii. Ii gávdno nuogis ollu statistihkka das man ollu olbmui lea sihke oppalaš lohkkangelbbolašvuohta ja sámegiela máhttu, muhto ohppiidlohku geat jahkásaččat loahpahit joatkkaskuvlla-dási oahpu Norggas ja geain lea sihke oppalaš lohkkangelbbolašvuohta ja sámegiella eatnigiellan, soitet leat vuolil čuohti – dahje soitet vel vuolil vihttalogi (Pedersen 2008: 5). Allaskuvla háliida danin viiddidit iežas háhkanvuođu nu láhkái ahte ovttasbargguin sámi giellaguovddážiiguin Norggas fállat jahkásaš vuodđooahpahusa sámegielas. Dat addá vejolašvuođa sidjiide geat eai máhte sámegiela, ohecat allaskuvlii. Earret dan ahte jođihit almmolaš háhkankampánjaid nu mo buot allaskuvllat, de allaskuvla galggašii leat mielde ráhkadit iežaset háhkanvuođu. Seammás Sámi allaskuvla galggašii oazžut čielga konkrehtalaš sáji giella-ealáskahttimis guovlluin gos sámegiella ii lea nu nanus dál.

Loahppasátni

Sámi allaskuvlla sajádat rievdá ja viidána olles áiggi. Allaskuvla lea nuorra, jus buohtastahtá davveriikkalaš allaskuvlabirrasii, muhto lea duodastan iežas sáji ja dárbbu. Allaskuvllas lea stuorra jáhkku iežas rollii sámi giellabirrasis. Dáhkidit nanu sámegiela ohppiin geat válbmanit Allaskuvllas, geat juo máhttet goitge ovttá dain našuvnnalaš eanetlogugielain ja eanjalasgiela, allaskuvla fállá vejolašvuođa ámmátlaš doibmii mas sámegiella ii dušše lea unnitlogogiella, muhto ealli ja ođđaáigásaš servodatgiella. Go doalaha sámegiela dieđalašgiellan ja háldda-husgiellan, de nanusmahttojuvvon vásáhusaid sirdin sámi servodaga ja dieđalašservodaga gaskkas. Dađi mielde go alit oahpahus ja dutkan ovdána Sámi allaskuvlla rámmaid siste, de lassánit Sámi allaskuvlla hástalusat. Dáid hástalusaid allaskuvla goitge lea válmmas duostut, ja ii ge dan dihte hilgut iežas gielalaš vuodđoidentitehta. Nu ládje sámegiela boahhtevaš áiggi gávdnon dáhkiduvvo oassin Davveriika ja Eurohpá mánggagielalašvuođas maiddá boahhtea-áiggi. Seammás allaskuvla addá, iežas dihtomielalaš ja dynámalaš giellastrategijja bokte erenomáš doarjaga sággastallat daid hástalusaid, mat eai dušše leat riikkain Eurohpas ja EU:s,

102 muhto maiddái iežá guovlluin máilmmis gos erenomáš giellaárbevierut deaivvadit globaliserema gáibádusaiguin.

Gáldut

- A New Framework Strategy for Multilingualism.* Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic And Social Committee and the Committee of the Regions 22.11.2005 (2005) Brussels: Commission of the European Communities.
- FOR 2007-01-31 nr 173: *Forskrift om opptak til høyere utdanning.* URL: <www.lovdata.no>.
- LOV 1987-06-12 nr 56: *Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven),* – URL: <www.lovdata.no>.
- MAASSEN, PETER AND UPPSTRØM – THERESE MARIE 2005: Rethinking Nordic Cooperation in Higher Education . Internationalization of Higher Education Institutions in Northern Europe in Light of Bologna. TemaNord 2005: 520. Copenhagen: Nordic Council of Ministers.
- Nancy Declaration. Multilingual universities for a multilingual Europe open to the world* 2006: Berlin: European Language Council (CEL/ELC) – URL: <http://www.celelc.org>.
- Resolution on Linguistic Diversity and Language Learning* of 14 February 2002, The Council of the European Union.
- Sámi allaskuvla / Samisk høgskole: Rapport og planer (2007–2008), inkl. Årsrapport 2007, Årsplan 2008, Risikovurdering 2008.
- SOLBAKK, JOHN TRYGVE (doaim.) 2004: *Samene – en håndbok*, Karasjok: Davvi Girij OS.
- SOU 2002:27: *Mål i mun – Förslag till handlingsprogram för svenska språket* 2002: Slutbetänkande av Kommittén för svenska språket. SOU= Statens Ooffentliga Uutredningar. Stockholm: Kulturdepartementet.
- Språkprinciper för Helsingfors universitet* 2007: Helsingfors universitets förvaltningspublikationer. Strategier och planer 45. Helsingfors.
- St.meld. nr. 34 (2001–2002) *Kvalitetsreformen – Om høyre samisk utdanning og forskning.*, [Oslo]: Det Kongelige Utdannings- og Forskningsdepartementet.
- St.meld. nr. 28 (2007–2008) *Samepolitikken.* [Oslo]: Det Kongelige Arbeids- og Inkluderingsdepartementet.
- Strategiplan 2006–2011, dohkkehuvvon Sámi allaskuvlla stivrras 15.12.05, Samisk høgskole / Nordisk Samisk Institutt.

Jearahallamat

- HENRIKSEN, MARIT BREIE 2008: prorektor, jearahallan Guovdageainnus 13.6.2008.
- PEDERSEN, STEINAR 2008: rektor, jearahallan Guovdageainnus 12.6.2008.
- PORSANGER, JELENA 2008: dutkandierktevra, jearahallan Guovdageainnus 6.6.2008.

The Sámi University College – Sámi Strategies for Linguistic Diversity in Higher Education in a European Perspective

This essay discusses the particular tasks of institutions in higher education in small language areas, focusing on how the Sámi University College has interpreted these tasks. The Sámi University College carries a broad responsibility for the development of Sámi language and culture. This includes a responsibility for the development of Sámi as a scientific language, and the production of educational material in various fields in the Sámi language. Language awareness and language policy is consequently a main task for this college; it is a cornerstone in the University College's own fundamental principles and it has also been spelled out by the Norwegian State in its brief. In comparison with other institutions for higher level education in Northern European countries, studied within the comparative EU-funded project «Language Dynamics and Management of Diversity» (DYLAN), the Sámi University College stands out as particularly language-sensitive and language-oriented in its own language, only matched by some Swedish educational institutions in Finland. In addition, however, in order to reach audiences outside of its own designated cultural sphere, the Sámi University College needs to maintain a diverse language policy in terms of e.g. publications. Here English is important, but not the only additional medium of communication.

Čálus lea jorgaluvvon ruotagielas / The essay is translated from Swedish.

Tom Moring

tom.moring@helsinki.fi

Lia Markelin

lia.markelin@hanken.fi

Náhppi/ Shape of milking bowl. Duojár/Artist: Jon Ole Andersen. Priváhta oamastussan / private property. Govven/photo: Jon Ole Andersen.

Sámi journalistaoahppu gaskal našuvdnahuksema ja kritihkalaš vieru

RUNE OTTOSEN

Álgu

Stuorra historjjálaš mearkkašupmi lei das go Sámi allaskuvla ásehii sierra journalistaoahpu. Mus lei alddán dat illu ahte doibmen professor II virggis dán oahpus 2000–2003 bajis.

Sámi áirasat ožžo 1989:s Norsk Journalistlag (NJ) riikačoahkkima mielde mearrádussii ahte ásahuvvo sierra sámi oahppu. Sáme Kulturlávdegotti árvalus NOU 1987:34 lei mieđihan seammaláhkai¹. Guorahallan mii lei Sámi journalistaoahpu lávdegotti 1990/1991 olis lei almmustahttán stuorra oahppodárbbu. Das duodaštuvvui ahte sáme giel mediain lei 38 doaimmahuslaš mielbargis dušše njealjis journalistafágalaš oahppu.

1970-logu álggus lei dalá rektor Jon Dørsjø doaimmahan eari ovttá sámi studeantta nammii, juohke háve go galggai Norgga journalistaallaskuvlii váldit sisa oahppiid. Dørsjø čájehii áigá áddejumi ahte fertii nannet sámi journalistihka ja álggahii sierra stipeanddain sámi journalistastudeanttaide. Stipeanda loahpahuvvui manñil Dørsjø jápmima (Ottosen 1996, 2004).

Allaskuvlastivra Nordlánddas nammadii 1991 lávdegotti mas prográmmadoaimmaheaddji Magne Ove Varsi lei ovdaolmmoš. Dat galggai čielggadit sierra sámi journalistaoahpu. Lávdegotti árvalusa vuodul ásahuvvui sámi journalistaoahppu golmmajagáš geahččalanprošeaktan mas Varsi lei jodiheaddjin, go dan ledje mearridan Finnmárkku regionála allaskuvlastivra ja Nordlándda allaskuvlastivra (Varsi 1994). Girko-, dutkan- ja oahpahusdepartemeantta juolludemiid mielde álggahuvvui 1991 čavčča geahččalanprošeakta mii lei ovttasbargu gaskal Sámi allaskuvlla Guovdageainnus ja Allaskuvlaguovddáža Nordlánddas. Sámi allaskuvla oaččui ovddasvástádusa lágídit kursafálaldaga sáme gielas ja sámi servodatdiliin, ja journalistaoahppu Budeajjus lágídi heivehuvvon guovttejagáš oahpu journalistihkas davviriikkalaš sámi studeanttaide.

Vuosttaš oahppit besse álgit 1992, 10 studeantta álge Sámi allaskuvlii, main gávccis ledje Norggas eret, ja okta goappáge riikkas Ruotas ja Suomas.

Raporttas geahččalanáiggi birra konkluderii prošeaktajodiheaddji Magne Ove Varsi ahte lea vátis jodihit oahpu mii lea vuodđuvvon guovtti oahppobirrasi (Varsi 1994). Go gáibiduvvo liige motivašuvdna studeanttaide fárret eret sámi birrasiin vázzit skuvlla norgalaš gávpogiin, de evttoha son ahte ásahuvvo bissovaš journalistaoahppu allaskuvlii Guovdageainnus. Ja ná de šattai. Sámi allaskuvla ásehii sierra journalistaoahpu geahččalanortnegin 2000 rájes. Fága-

1 Historjjálaš ovdanbuktiin lea Ottosen 2004 vuodul.

106 ja lohkanplánat vižže inspirašuvnna norgga stáhtalaš journalistaoahpuin. Muhto daid guovttejagáš stáhtalaš oahpuid ektui, de galggai sámi journalistaoahppu leat golmmajagáš. Vuosttas guokte jagi lágdivvonn oasselohkamiin čoagganemiiguin, ja studeanttat galge vel leat barggus. Marjimuš jagi lei ollesáigeoahppu.

Magne Ove Varsi bálkáhuvvui beaivválaš jodiheaddjin ja vuolláičáli bálkáhuvvui professor II:in. 15 studeantta besse jagis 2000 sisa vuosttaš joavkun, golbmasis sis lei suomá duogáš mii signaliserii dáinna ahte galggai leat davviriikkalaš oahppu olles Sápmái.

Dárbbášuvvui gelbbolašvuohta

Čájehuvvui ahte sámi, fágagelbbolaš journalisttaide lei sakka jearru. NRK sámi sáddagiid lassáneapmi dat ráhkadii dakkár dárbbu kvalifiserejuvvon bargofápmui. Ovdal bissovaš sámi journalistaoahppu ásaheami, čujuhii NRK Sámi Radio ieš cealkámušas ahte sidjiide bohte ollu ohccit virggiide, muhto áibbas moaddásis dáid virggiid ohcciin, lei allaskuvlaoahpu journalistihkas dahje sámegeilas.² Sámeradio duodaštii sámi journalistaoahppodárbbu go dat doaimilit rekruterii studeanttaid álgoeahppiid gaskkas guđet gerge oahpuin 2003:s, ovdal go juo ledje gergen oahpuset.

Sámeradio iežas prognosaid mielde lei nu ahte jahkeduhátmolsašumis lei rekruterendárbu sullii viđa journalistii jahkásaččat. Lassin ledje vel sámi aviissaid dárbbut. Sámi journalistasearvi lea čielggasin dahkan ahte sámi journalisttaid dárbu lassána boahttevaš jagiid ja ahte uhcimus gáibádus sihkarastit rekruterema lea doalahit journalistaoahpu Sámi allaskuvllas.

Vuosttas geahččalanbaji loahpageahčen vásihii Sámi allaskuvla bušeahttaheadi mii čuzii journalistaoahppuige. Dalá oahppojođiheaddji Torkel Rasmussen, guhte válddii badjelasas doaimma go Varsi sirddii eará doibmii, ja vuolláičáli, gáibideimme eanet resurssaid jus plána dahkat oahpu bissovažžan galggai sáhttit ollašuhhtit. Reivves departementii čujuhuvvui ahte Norggas lea geatnegasvuohta lágideat sierra sámi journalistaoahpu. 1998 bođii fápmui Eurohpaláš charter regionála ja minoritehtagielaide. Norga lea dás eaktodáhtolaččat geatnegahtán iežas doallat sierra sámi journalistaoahpu. Chartera artihkkala 11 mielde mediaid birra daddjo 1 g čuoggás ahte riika galgá: «doarjut oahpu journalisttaide ja eará media fidnojoavkkuide mat geavahit regionála ja minoritehtagiela» (Ottosen – Rasmussen 2003).

Norgga eiseválddit danne váruhuvvojdede atnit bissovaš sámi journalistaoahpu ásaheami dušše Sámi allaskuvlla siskkáldas bušeahttaáššiin.

Geahččalanortnet ášahuvvui Kultur- ja oahpahusdepartemeantta liigejuolludemiin. Departemeanta signaliserii dalle ahte sámi journalistaoahppu jatkkojuvvo, muhto ahte dat fertii leat dálá bušeahhtarámmaid siskkobealde. Dan ektui go nannet fágalaš birrasa Sámi allaskuvllas oassin plánain šaddat dieđalaš allaskuvlan, de bijai departemeanta dánláhkaiešguđet studeantajoavkkuid vuostálaga. Jus galggai joatkit fáldagaiguin, de fertii dat čuočcat eará fáldagaide Sámi allaskuvllas. Allaskuvla lei mángga oktavuodas ákkastallan departementii ahte galggašii juolludit lassi ruđa journalistaoahppui, muhto ii lean ožžon olus áddejumi dasa ahte máksá jođihit fágalaččat dohkálaš fáldaga. Departemeanta vuolidii garrasit allaskuvlla journalistaoahpu bušeahttaevttohusa ovdal álgima 2000:s, ja lei guktii biehttan juolludeamis liigeruđa. Departemeanta buohtastahtii ákkastallamistis mearreruđa daid eará journalistta-

2 Gulaskuddancealkámuš NRK Sámi Radios.

oahpuiguin, ja badjelgeahčai danne daid sierranas hástalusaid mat leat jodihit oahpu eamiálbmogiidda, daid gáibádusaiguin mat leat giellaoahpahussii.

Oahpahusgiella

Midjiide guđet jodiheimmet oahpu, lei čielggas ahte lea divrasat juohke studeantta oahpahit smávit joavkkus mas visot oahpahus galgá leat sámegillii, jus buohtastahtá stuorát joavkkuiguin dárogiel oahpuin, mas visot oahpahus lea majoritehtagillii dárogillii. Lea mearri galle fáttá mángga suorggis nugo rihkosjournalistihkka, etihkka, radio- ja tv-journalistihkka, webdesign ja doadjin, sámegiella, šangeroahppu ja eamiálbmotjournalistihkka, maid guokte dahje golbma fágabargi sáhttet gokčat. Danne dárbbášuvvojedorje mealgat olggobeale logaldallit. Dulkondárbu oahpaheamis lasihii goluid sakka, ja dán birra dárogiel oahpus ii dárbbášan jurddašit.

Eaktun lei vel álggos ahte studeanttaide galggai leat vejolašvuohta čiekŋudit radio-, tv- dahje aviisajournalistihkkii. Uha studeanttajoavkkožii lei dát divrras. Studeanttat galge oazžut mediaspesifihkka oahpahusa iežasat medias vai galge nákcet bargagoahit sin fágasuorggis mediafitnodagain. Loahpas bođii liigejuolludeapmi ja ođđa joavku sáhtii beassat sisa. Dalle go dát joavku gergii eksámena, de bisánii doaimma, oainnat fertte vuordit dassáigo ođđa oahppoviessu lea gárvvis 2009:s.

Dutkama dárbu³

Go galgá jodihit dutkanvuodđuduvvon oahpahusa, de lea eahpitkeahtá dárbu ođđa dutkamii sámi mediaid birra. Jámma lea gealdu gaskal sápmelaččaid eamiálbmogin ja stáhta, gaskal sámi minoritehtakultuvrra ja daid ovdanbuktinvugiid nuppi bealde ja norgga majoritehta kultuvrralaš ja politihkalaš ráđđejumi nuppi bealde. Dákkár dilalašvuodaidge fertte sierra mediadutkan dustet. Stuurra preassahistorjjálaš prošeavttas mainna dál lea bargamin, lea oassi sámi preassahistorjjás. Dan lea sámi journalistaoahpu dálá oahpahusjodiheaddji Arne Johansen Ijäs (Johansen Ijäs 2005) čállán. Dás earret eará ovddiduvvo ođđa vuodđodutkan Nuorttanaste aviissa birra, mii lea veahkkin lasihit dihtomielalašvuoda dan erenoamáš sámi journalistaviera birra.

Ferte lassin vel eanet vuodđodutkama bargat, vai oazžu ovdan ođđa dieđu sámi mediaid birra. Maid mearkkaša defineret sierra sámi journalistihka? Mii lea sámi journalistihkka aitosáčat historjjálaš perspektiivvas? Gullágo dat journalisttalaš fáttáide, gillii dahje dasa guhte doaimmaha journalistihka? Lunddolaš čuovvoleapmi dán čuolmmas lea gažaldat ahte leago sierra sámi journalistaidentitehta.

Mu oaivila mielde berrešii muhtin sámi mediaid válljet dutkan dihtii publikašuvnna ideologalaš, ealáhuslaš ja kultuvrralaš skihkadusa govodoga. Fertešii vel válljet guorahallamiid áigemuttuid mii sihkarastášii guhkes historjjálaš áksá. Makkár eavttuid vuodul ášahuvvojedorje dat áramus sámi mediat? Vuoduštuvvuigo ovdamearkka dihtii ásaheapmi sturradáža servodaga ja dan oktiisuddadanpolitihka soahamušas? Vai ledjego ealáhuspolitihkalaš ákkat almmuhit sierra publikašuvnnaid? Muhtin mediaide diehtit ahte dat fertii leat mišunerema ja evangeliserema vuoijngas (nugo lea leamaš Nuorttanasttiin) (Johansen Ijäs 2005, Somby 2008).

3 Dát oassi atná olu ávkin muhtin gulaskuddancealkámuša maid vuolláičálii čálii Norgga dutkanráđđái mediadutkama birra Sámi allaskuvlla olis beavráduvvon čakčamánu 28. b. 2001.

Mii lea sámi journalistarolla

Min Áigi ásaheami oktavuodas jagis 1993 lei dan ovdal miellagiddevaš almmolaš digaštallan sámi journalistihka birra. Digaštallamis sámi mediaid kvalitehta ja etihkalaš dási hárrái, lei Odd Mathis Hætta kritihkalaš oaidnu ja čállá earret eará:

Guđe oainnus dal vällješ geahččat mediaid, gielalaččat, journalistalaččat vai servodatlaččat, de lea stuorra gaska gaskal sámi mediaid ulbmila ja sisdoalu. Go juo sámi mediat eai árvvoštallojuvvo, de ii leat jáhkehahti ahte dat sáhttet buoridit kvalitehtaset. Journalisttaid ja sin barggu guorahallama dáfus – ii dušše sámi – de lea dego boŋkalit oavvvi seaidnái. Kritihkkárat álkidit duvdajuovvjit go jođiheaddjit ja journalisttat dakkaviđe leat bealuštanposišuvnnas. Journalisttat leat dakkaviđe bealuštusas, go sii leat hárvánan earáide bidjat ovddasvástádusa, dan ektui go ieža masá leat luvvejuvvon kritihkas. (Hætta 1992.)

Dá lea dehálaš ášši resonnementtas ahte sámi mediat logu dáfus leat nu moadde ahte dat eai leat ožžon šaddaneavttuid girjás birrasis, mas leat lunddolaš korrektiivvat márkana gilvalleddjiin. (Samiske massemedier Nordisk medienytt 3/92).

Hætta bihtá maŋŋil čuovui báhka digaštallan. Vuostečálloš moittii Sámeradio Arne Store ahte son šloavggihahhtá dola sidjiide guđet eai hálit olus doarjut sámi mediaid ovdáneami. Arne Store earret eará deattuha dan man olu návccaid Sámeradio ferte atnit jorgaleapmái ja gielalaččat heiveheapmái, go sii barget minoritehtagielain. «Dat moattis guđet čohkkájit dihtoršearpmaideaset ovddas Kárášjogas eai moktege birge daid čuđiid mielde dárogiel journalisttaiguin, guđet juohke diimmu devdet bálsttáid ja sáddagiid. Dán issoras mediafálaldathivvodagas lea sámi media rávki, masá juo kvalitehta haga». Store mielde dat guokte bahá vearránahttet de dili: «Váillálaš resurssat dagahit kritihka ja heajos stáhtusa, mii fas dagaha ahte eai nu gallis hálit leat journalistan». Maŋimuš čuoččuhus berrešii duodaštuvvot vuostá go juo nu ollusat ohce journalistaohppui Sámi allaskuvlii. Store ii leat vuostá dasa ahte sámi journalistihka ii sáhte buoriduvvot, muhto son ballá dan uhca sámi journalistabirrasačča hádjánit: «Muhto jus sámi journalisttat eai dal olus doaimmat analyhtalaš journalistihka, de lea dát seamma olu sytoman go sivvan.» (Store 1992).

Áššu ásaheami lei earret eará dainna vuoduštusain ahte dárbbasuvvui girjái vuohka sámi mediain earret eará sihkarastin dihtii cealkinfriddjavuoda. Dát čájeha ahte siskkáldas sámi digaštallan dihto áigemuttus váikkuhii sámi mediagova ja ásaheami ođđa publikašuvnna. Dát lei dan áiggis go sámedipolitiikka lei miehtebiekkas maŋŋil Áltá-ášši ja Sámedikki ásaheami.

Mu mielas ii dárbbas ballat dákkár dearvvašlaš digaštallamiin sámi birrasiin. Dát dat ovdánahtta sámi journalistaidentitehta. NRK Sámi Radio doaibmage lea duollet dálle digaštallanfáddán.

NRK sámi sáddagat

Sámi sáddagat NRK:s leat eahpitkeahhtá doaibman gielladikšun ja sámi kultuvrra ja dihtomielašvuoda diehtogaskkusteaddjin. Muhto leago dat defineren sajádagas vuosttažettiin álbmotčuvvejeaddjin vai journalisttalaš median? Fápmočieltgagadus NOU 1982:44 bidjá gáibádusaid dan journalistihkkii maid eat oainne NRK Sámi Radio mihttomearis:

- Dat galgá gaskkustit ođđa dahje áigeovuodilis informašuvnna
- Dat galgá iežas álgagis kritihkalaččat guorahallat almmolaš eiseválddiid ja priváhta fámoahasaid
- Dat galgá prinsihpalaččat čahkket saji vaikke guđe oaivilii vaikke geas

NRK njuolggadusain biddjo prográmmadoaimmaheamis gáibádus buotbealatvuhtii, balánsii ja bealatkeahcesvuhtii. NOU:s 1987:34 «*Samisk kultur og utdanning*» konkretiserejuvvo mo lea jurddašan sámi sáddehagain (*kringkasting*):

Go lávdegoddi vuodđooainnus oaivvilda ahte berre rahčat ovtadássásašvuhtii gaskal sámi ja dáža kultuvrra ja ahte «sámi preassa ja sáddehat ii berre árvvoštallojuvvot mediagovas dušše erohusažin». Go sierra geahčada sámi preassa ja sáddehaga, de berrešedje dát mediat ovdanboahitit dego sámi servodaga govvádus iešguđet variánttain. Berrešii nuppiin sániin oktiibuot ráhkadit earalágan ja mánggabealat gova sámi servodat- ja kultureallimis. (NOU 1985:14, 7. kap.)

NRK sámesáddagiid sierra analysa sáhtá dán vuodul biddjot sihke sámpolitiikhkalaš ja media-politiikhkalaš oktavuhtii, mii sáhtá midjiide muitalit juoga sierra sámi journalistakultuvrra ovdáneami birra. Oažžugo NRK Sámi Radio doarvái resurssaid šaddat dievaslaš journalisttalaš fálaaldahkan sámi álbmogii? Buorre ovdamearkan dasa ahte álo ii leat leamaš nu, lei go Ođđasat sihkkojuvvui sáddenplánas dan beaivvi go USA:s ledje terrordagut čakčamánu 11. b. 2001. Go juoga duodalaš ášši geavai, de fertii dán muitalit dárogillii, ja sámegeiháallit feritejedje vuordit olles jándora ovdal go dát bođii sin gillii. Systemáhtalaččat ferite dutkat gávnahan dihtii ahte leatgo mánga sullasaš ovdamearka. Livččii miellagiddevaš diehtit ahte leago ain dakkár guoddu eiseválddiid gaskkas ahte omd. Sámeradio ja sámi aviissat leat erohusažat, «valljilassin» mediagovas vai iehčanas ja diehttelas mediafálaldagat.

Našuvdnahuksen vai kritihkalaš vieru

Go sámi journalisttat leat geahččalan ásahtit sierra kritihkalaš vieru dan láhkai ahte leat geahččalan kritihkalaččat árvvoštallat Sámedikki ja eará sámi vieruid, de lea dáhpáhuvan ahte sin leat dusten kritihkain ahte eai leat lojála. Dan oinniimet ovdamearkan go Sámeradio almmustahtii ahte Sámedikki sadjásaš presideanta Johan Mikkel Sara manai Kanadai Statoila rehkega alde. Dákkár kritihka duogábealde lea vuordámuš ahte sámi journalistihkka vuosttažettiin galgá leat veahkkinn sámi našuvdnahukseii nannet sámi identitehta. Dát lea sámi journalistaohppui váttis go galget leat guokte jurdaga oktanaga. Berre dovddastit ovddasvástádusa leat veahkkinn nannemis sámegeiela ja sámi identitehta ja seammás leat veahkkinn doarjumis sámi kritihkalaš mediaalmmolašvuoda. Sámi mediain lea eahpitkeahhtá ovddasvástádus gaskkustit informašuvnna Sámedikkis ja eará ásaheamis dáža ja sámi almmolašvuhtii, danne go dáža mediat dađibahábut eai daga dán barggu doarvái bures (Rasmussen 1997: 22).

Ahte balánsa gaskal «našuvdnahuksejeaddji» ja kritihkalašvuoda veadjá leat váttis hástalusas bođii ovdan dalle go Sámi allaskuvlla bargit 2007 giđa almmolaččat moite NRK Sámi Radio ahte das lei menddo garra ođasdeaddu kritihkalaš oainnus sámi smávvaservodaga ektui, ja váruhii ahte dákkár stigmatiseren vahágahtá.

Dát dagahii issoras reakšuvnnaid NRK Sámi Radio njunnošiid ja journalisttaid gaska.

110 Journalista Eilif Aslaksen manai nu guhkás ahte várrii nuorra sápmelaččaid guđet áigo šaddat journalistan ohecat Sámi allaskuvlii. Son čuoččuhii ahte bargit leat «báidnon mišunjurdagiidna ja oaivvildit ahte journalisttat galget álbmotčuvgehusa dahkat našuvdnahuksejeddji motiivvain» (Svendsen 2007).

Gažadeamis Journalisten fágabládis doarjui NRK Sámi Radio hoavda, Nils Johan Heatta, dán kritihka ja dovddahii ahte soittii lean seamma buorre ahte muhtin áigái bissehuvvui journalistaohppui ohppiid váldit dan ođđa dieđaviesu huksendoaimma geažil. «Jus leš nu ahte oaivvildit ahte sámi journalisttat eai galgga oahpahuvvot šaddat kritihkalaš journalistan, de lea seamma buorre ahte oahppu bissehuvvo boddosaččat. Mun jearan mii lea dáhphuvvamin, ja seamma dahkaba Nordlys-doaimmaheaddji Hans Kristian Amundsen ja Per Edgar Kokkvold Presseforbundet. Lea oainnat nu ahte journalisttat eai leat našuvdnahuksejeddjit, sii leat journalisttat», čálii Heatta (Olsson 2007).

Oahppojođiheaddji Arne Johansen Ijäs dajai vuostá muhtin váldočállosa Nordlys: s mii lei journalistaohppu vuostá. Johansen moaitá Amundsena vuodđudeamen váldosága boastočujuheaddji čállosii Finnmarken aviissas, ja čállá: «Finnmarken artihkal miessemánu 8. b. lea skuvlaovdamearka das ahte tihttel ii vástit sisdollui. Tihttel «Sámeradio hehte našuvdnahuksema» leat sánit maid aviisa ieš lea fuomášan iige mu cealkagiid sitáhta. Iige leat duohta ahte lean gažadeamis dien guvlui hállan» (Johansen Ijäs 2007). Son joatká čállimin ahte son «iige leat atnán dajaldaga dan smávva servoža duolbmat» nugo artihkkalis čuožžu. Lean baicce dadjan ahte šaddá boastut go leat *ovttageardánit kritihkalaš* oainnut ođasságain. Johansen loahpaha čujuheamis ahte Nordlys ieš lea «našuvdnahuksejeddji» Davvi-Norgga beales, earret eará kampánjajournalistihkain OL beale Romssa gávpogii. Loahpas čállá: «Aviissas leat garra oaivilat Davvi-Norgga sajádagas, ja geahččala hukset davviguovlluidda «boahhtevuođa riikan». Aviisa vel jođiha sámi našuvdnahuksema go juolluda ruđa lágidemiide nugo Riddu Riđđui. Doaimmaheaddji ii dárbaš mu mielas heahpanaddat dákkár journalistihkain, go seammás fuolaha kritihkalaš geatnegasvuodaidis. Dat nanne davvinorgalaččaid oadjebasat.

Dás galggašii Sámeradio juoga oahppat. Leat kritihkalaš ja roastil, muhto seammás deattuhit daid olu buriid mat Sámis leat. Dát nannešii givrodaga ja rámi dan nuorra sámi našuvdnii (Johansen Ijäs 2007).

Ja dat berrešii leat buorre vuolggasadjin ođđa jovkui dan ođđa oahppoviesus 2009 čavčča.

Gáldut

- HÆTTA, ODD MAHTIS 1992: Sami aigi og sami radio – dekker de våre behov.
- JOHANSEN, IJÄS, ARNE 2005: Nuorttanaste-kristelig månedsblad og samisk nyhetsavis *Pressehistoriske skrifter* nr. 5, 2005.
- JOHANSEN, IJÄS, ARNE 2007: «Terningkast». *Nordlys*. 16.05.2007
URL: <<http://www.nordlys.no>>. [Ođđajagemánu 8. b. 2009].
- OLSSON, TERJE I. 2007: «Samisk journalistutdanning legges på is». *Journalisten*. 06.06.2007. URL: <<http://www.journalisten.no/story/47212>>. [Ođđajagemánu 8 b. 2009].
- OTTOSEN, RUNE 2004: *I journalistikkens grenseland. Journalistrollen mellom marked og idealer*. Kristiansand: IJ/Høyskoleforlaget.

- OTTOSEN, RUNE 1996: *Fra fjærpenn til Internett. Journalister i organisasjon og samfunn*. Oslo: Aschehog forlag.
- OTTOSEN, RUNE OG RASMUSSEN, TORKEL 2003: *Samisk journalistutdanning må bli permanent*, Brev til Utdannings- og forskningsdepartementet.
- RASMUSSEN, TORKEL 1997: *Sametinget som nyhetsarena. En studie av hvordan mediene dekket Sametingets møte i Karasjokk 26.–29. 1996*. Semesteroppgave ved Journalistutdanningen, Høgskolen i Oslo.
- SOMBY, KATRI SARAK 2008: *Harvet mi sattep njivkadet min blædest ædnegiela bælotusa harrari. Nuorttanaste 1898–1981: Kristent misjonsblad eller samisk samfunns- aktør*, Masteroppgave i historie, Universitetet i Tromsø.
- STORE, ARNE 1992: Trenger vi samiske journalister. *Finnmark Dagblad*. [14.10.1992].
- SVENDSEN, CHRISTINE 2007: Advarer mot samisk journalistutdanning. Nova nyheter [21. Mai 2007]. URL: <http://www.novanyheter.no/index.php?option=com_content&task=view&id=1593&Itemid=54>. [Ođđajagemánu 8 b. 2009].
- VARSJ, MAGNE OVE 1994: *Samisk journalistutdanning. Rapport fra prøveprosjektperioden 1991–1994, evaluering av studieopplegg og forslag til videre framdrift*. Kautokeino: Samisk høgskole.

Sámi journalism education between nationbuilding and critical tradition

This article discusses the first attempt to build a Sámi journalism education from the initial attempts in 1991 to the permanent Bachelor education, presently offered by Sámi University College. Some of the historical experiences are discussed, including the difficulties in getting the authorities to acknowledge the need for resources to run an education that, compared to the traditional Norwegian journalism education, required funding for translation and teaching materials in the Sámi language. The special challenges to develop a specific education and a journalistic culture among the indigenous Sámi people is also addressed. In this respect the task for Sámi journalism education is to take responsibility for being a part of the Sámi nation building, but at the same time develop a critical tradition in the Sámi media is addressed. From time to time this double expectation is a source of conflict within the Sámi journalism community. Such conflicts offer an interesting breeding ground for future challenges when Sámi journalism education can enter a new period in the new scientific building, Diehtosiida.

Čáluš lea jorgaluvvon dárogielas / The essay is translated from Norwegian.

Rune Ottosen
rune.ottosen@jbi.hio.no

Náhkefanas/ Boat of sealskin. Duojár/Artist: Jon Ole Andersen. Priváhta oamastussan / private property. Govven/photo: Jon Ole Andersen.

Sámi allaskuvla, Sámi dieđalaš allaskuvla, Sámi universitehta – muhtun jurdagat

REKTOR STEINAR PEDERSEN

Sámi allaskuvla deavdá 20 jagi. Dan oktavuodas lea lunddolaš giitit sin, geat garra bargguin leat rahčan ásahtit ja ovddidit Sámi allaskuvlla ásahtussan, mas dál lea hui alla fágalaš máhtolašvuohta. Sii leat lokten ja nannen ollu beliid sámi servodagas. Jos min ovdavázzit eai lean váldit ovddasvástádusa ja álggahan dáid oahpuid 1989, de makkár livččii ovdamearkka dihtii sámegeielat oahpaheaddjiid ja ovdaskuvlaoahpaheaddjiid dilli?

Mis lea sámegeiella sihke oahpahus-, hálddahus- ja mealgat muddui maiddáid dutkangiellan, danin ii dieđus leat eahpelunddolaš, ahte mis lea maiddáid stuorámuš ja nannosamos sámegeielat fágabiras máilmmis. Dat lea dahkan vejolažžan álggahit min vuosttaš masteroahpu dán jagi álggogeahčen – ja min vuosttaš doavttirgrádaprogámma maid berre leat sámegeielat. Dat fas doalvu min lagabui vuosttaš ovdánanáigumuša – šaddat dieđalaš allaskuvlan.

Dieđalaš allaskuvla berre leat lávkin olahit vel dobbelii, namalassii juksat universitehta dási, maid dán oktavuodas áiggun eanemusat guoskkahit. Go lea sáhka nu stuorra ášši birra go Sámi universitehtas, de lea dárbu namuhastit muhtun doahpaga, mat leat sihke miellagiddevaččat, áigequovdilat ja áššái gullevaččat. Doahpagat leat našuvdna, nationalisma ja našuvnnahuksen. Dieid doahpágiid birra leat ollu lonohallan oaiviliid almmolaččat, eige uhcimusat našuvnnahuksema birra. Buot dáid tearpmain lea man nu láchkai čanastat sámi universitehta áššái, sihke historjjálaččat ja otnábeaivválaččat.

Sámit leat okta álbmot, okta našuvdna. Dat lea mu mielas váldu teorehtalaš ja ideologalaš vuolggasadji dasa, manne sámiin berre leat iežaset universitehta. Dat ii leat nationalisma, muhto lunddolaš oassi dan našuvnnahuksenproseassas, man ulbmilin lea sihkkarastit sápmelaččaid boahteáiggi riikkarájáid rastá. Danin lea dehálaš ovddidit Sámi allaskuvlla vuos dieđalaš allaskuvlan, dasto universitehtan.

Dieđán bures, ahte doaba našuvnnahuksen sáhhtá bajidit mánggalágan jurdagiid olbmuid gaskkas. Sivvan dasa dieđus lea, ahte ollu váldoálbmogiid našuvnnahuksenproseassat leat mannan giehtalagaid stáhtaid huksemiin ja seammás maiddáid duššadan uhcit álbmogiid beroštumiid áibbas oalát. Sámit eai leat huksemin iežaset stáhta, danin ferte deattuhtit, ahte našuvnnahuksen-doahpaga sisdoallu sámiid oktavuodas lea posiitiiva: Dat mearkkaša namalassii buot doaimmaid, maid ulbmilin lea nannet sámi giela, vuoigatvuođaid, kultuvrra ja oktasašvuođa ja dan, ahte das eai leat ákkat guđege eará álbmoga vuostá.

114 Sámi álbmoga našuvnnahuksen ii leat báinnahallan dan garra ja ovttáčalmmat nationalismii, mii lei 1800-logus enantlohkoálbmogiid gaskkas Davviriikkain. Ovdamearkka dihtii Norggas lei dážavuoda ovddideapmi sihke servodaga ja eiseválddiid buot alimus figgamuš. Dat lei smávit čearddaid dáfus hui negatiiva. Eatnat doaimmaid ulbmilin lei jávkadit smávit čearddaid kultuvrra ja giela. Sámit gárte dien politihka dovdat guhká ja garrasit.

Diet stáhtaid nationalisttalaš kultursoardinpolitihkka smávit čearddaid ektui lea okta váldosivva dasa, manne sámit dálá áige nu garrasit fertejtit ražadit servodagaset nannemiin dahje našuvnnahukseimiin. Ja das lea universitehta – nugo ollu eará álbmogiinge leamaš – okta váldogaskaopmi nannet giela ja kultuvrra vuodu.

Danin mii galgat sáhttit vuordit ollislaš doarjaga universitehta áigumuša ovddideapmái, ii dušše sámi politihkalaš servodagas mii juo mángii lea ovddidan jurdaga, muhto maiddáii Davviriikkaid eiseválddiin ja maiddáii universitehtain ja allaskuvllain dan njealji riikkas gos sámit ásset.

Jearaldagat sámi universitehta dáfus

Máŋgasat jerret go lea sáhka sámi universitehtas, alit oahpahušas ja dutkamis, leatgo sámit háliideamen sierra dutkanmetodologiija, sierra dutkanvugiid, maida vuogáiduthton dieđalaš kvalitehtagáibádusat eai guoskka. Vástáduš lea: eai. Mii eat goassige sáhte dahje oppa berre jurddašitge ložžet dieđalaš vuodđogáibádusaid daid dutkanbargguin maid mii čadahat. Dás lea sáhka das, ahte sámit ieža galget sáhttit defineret dutkanfáttáid, nu ahte gaskavuoha dutkamis ja sámi servodagas lea nu oanehaš go vejolaš. Dakko bokte mii maiddáii sihkkarastit, ahte dutkanideologiija dahje paradigma vuodđuduvvá sámi árvvuide.

Nuppe dáfus gullá álgoálbmogiid dieđakritihkalaš barggus jearrat: Leago oarjemáilme dutkanvuogádat heivehuvvon váldit vuhtii eará diehtogálduid nugo omd. sámiid dahje eará álgoálbmogiid árbevirolaš máhtu. Diekko bokte lea Sámi allaskuvllas ja eará sullasaš ása-husain stuorra hástalus geavahišgoahtit árbevirolaš vuogádagaid sihke dutkamis ja oahpaheames. Mis lea juo dahkkojuvvon hui buorre álgu dien guvlui, ja die lea okta dainna surggiin mas mii fertet atnit arenomaš fuola boahhteáiggis.

Dat ferte leat nu ahte ášahusat, mat ceggejuvvojit sámiid namas dahje eará álbmogiid namas, galget leat álbmoga biiggát ja reanngat. Allaskuvllain, universitehtain lea áibbas sierra ja dehálaš sajádat diekkár oktavuodain. Dat galget čatnat oktii dan vássánaiggi servodatlaš suona nu, ahte dat suotna lea geavahahtti maiddáii odne. Dasa lassin dat galget nannet ja joatkit dan suotnageaži ja geiget dan boahhteáigái, nu ahte servodagas lea gaskaoapmi gacculit dustet odđa hástalusaid.

Dát máksá ahte sámi alit dutkan- ja oahpahušásahusa ovddemuš fágalaš ovddasvástáduš lea sihkkarastit, ahte álbmoga duogáš ja árbevierut váldojuvvojit vuhtii alit oahpahušas ja dutkamis. Jos mat geahčastat Norgga beale universitehta- ja allaskuvllalága, de dat geatnegahtta buot alit dutkan- ja oahpahušásahusaid bargat ovttas oppa servodagain dainna ulbmiliin, ahte fáldagat mat addojuvvojit duodaid galget boahhtit servodahkii ávkin. Diekkár jurddašeapmi lea konstruktiiiva. Dat nanosmahtta servodaga, nu ahte dat lea gárvvis dustet sihke vejolašvuodaid ja uhkádušaid mat leat ovddabealde.

Soapmásat sáhttet maid jearrat go universitehtajurdaga birra lea sáhka, ahte leatgo sámít dál šaddan nu earenoamáš olmmoščeardan, ahte akademalaš máilmmis eai šat sáhte earáiguin ovttas bargat? Ii datge leat eisege nu. Lagaš oktavuodaid ja fierpmádagaid haga lea váttis dahje juo veadjemeahttu birget. Danin lea ovttasbargu sávahahtti buot áhahusaiguin, gos bargojuvvo man nu láhkai sámiid ja álgoálbmogiid kultuvrra, giela ja ealáhusaid nannemiin.

Sámiin ii leat makkárge árbevierru sierastallat sierastallama dihtii. Sámi universitehta ii leat áittan geasage, muhto dat dahká universitehtasystema vel ollislaččabun go maddái dán oasis máilmmis lea universitehta, mas áibbas čielgasit lea sámi ja álgoálbmot perspektiiva vuodđun ja man oahpahas ja dutkamis sámegeilla lea guovddázis.

Sámi universitehta ásaheami ovdáneapmi čatnasa politihkalaš áigumušaide ja mearrádusaide. Jos politihkalaš máilbmi ii doarjjo ášši, de universitehta ceggen ii ovdán. Dán oktavuodas leamaš hui illudahtti vásihit, ahte Sámiráđđi, Sámiid konferánsa ja dasa lassin maid Sámi Parlamentáralaš Ráđđi (SPR) leat buohkat hui čielgasit cealkán, ahte Sámi allaskuvla berre ovddiduvvot Sámi universitehtan. SPR lea 2009 váldán vuosttaš lavkkiid álggahit čielggadeami ovttasráđiid sámiid ja davviriikkalaš eiseválddiiguin árvvoštallat ja árvalit, mo dán áigumuša sáhtášii geavatlaččat čadahit.

Sihke dieđalaš allaskuvlla ja universitehta plánedettiin lea okta bealli, masa ferte erenoamáš fuola bidjat, namalassii sámi nuoraid dárbbuide ja áigumušaide. Alit oahpu ja dutkanásahusa garrasamos árvvoštalli dahje sensor lea dat, mo geasuhit studeanttaid daid fáldalagaide, mat áhahusas leat. Vuohki lea hui álki: Ollu studeanttat – bures lihkestuvvan. Uhccán studeanttat – dárbu buoridit fáldaga. Danin lea áibbas dárbbášlaš vuđolaččat kártet, makkár višuvnnet nuorain leat sámi servodaga boahteáiggi hárrái. Dat višuvnnet fertejit leat vuodđun daid oahppofáldalagaide hábmemis, maid Sámi universitehta addá.

Giellageavaheapmi

Dálá dilis Sámi allaskuvllas lea Norgga universitehta- ja allaskuvlavuogádaga siskkobealde váldoovdasvástádus ovddidit sámegeilla dieđalaš giellan. Dan ovddasvástádusa lea Sámi allaskuvla guoddán hui bures, muhto dás nugo earáge áššesurggiin leat maddái hástalusat.

Oktan hástalussan lea internationaliseren ja garra gáibádus eanjalasgiela geavahit dieđalaš oktavuodain. Mo dat soahpá geatnegasvuodain ovddidit sámegeilla dieđalaš giellan? Ja vel dasa lassin, mo dat soahpá gáibádusain ja vuordámušain, ahte min dutkamušaid sámi servodat ádde ja dasto áddejuvvo maddái Davviriikkain ja Ruoššas? Diet lea gažaldat, mainna mii fertet hui ollu ražadit boahteáiggis.

Sámi allaskuvlla geatnegasvuohka lea bálvalit sámi servodaga ja leat sihkkarastimin, ahte sámegeillas ja kultuvrras lea nana boahteáigi. Dat ahte mii geavahat sámegeilla alit oahpahas ja dutkamis, lea buoššudeamen sámegeilla dievaslaš dieđalaš giellan ja muđuige giellan, mii doaima ođđaáigge servodagas juohke dáfus, ii dušše njálmálaččat, muhto maddái ollásit dan čálakultuvrralaš máilmmis, gosa maddái sámi servodat eanet ja eanet lea johtimin.

Iige das vel galle – min giellageavaheapmi bajida maid hástalusaid olles Sámi perspektiivva dáfus. Mii diehtit, ahte leat ollu sámít, geat eai máhte sámegeilla. Mo diet «olles Sámi»

116 áigumuš doaimmá daid sámi nuoraid ja eará sámiid ektui, geat eai leat ožžon vejolašvuođa oahppat sámegeiela? Ja erenoamážit dát lea dehálaš daid guovlluin, gos sápmelašvuohta lea fas ealáskan degomat mearrasámeaguovlluin Norggas, gos olbmot dál leat gáibidišgoahtán sámegeiela skuvllain.

Diet lea min dálá doaimma čuolbma. Dat čuovvu min dás ain ovddasguvluige, dasgo lea áibbas čielggas, ahte mii eat sáhte luoitit sámegeiellagáibádusa oahpaheamis, dutkamis, almmuheames eatge beaivválaš doaimmain. Jos dan dahkat, de leat mealgat muddui láivudeamen iežamet legitimizehta. Muhto jos galgá leat ollislaš ja jáhkehahti sisdoallu min olles Sámi áigumušain, de mis lea bággu fátmastit maiddá daid sápmelaččaid, geat eai máhte sámegeiela.

Mii leat hui ilus daid studeantaid dihtii, geat leat välljen oahpu gazzat min allaskuvllas. *Muhto* mii oaidnit maid, ahte mii fertet álggahit earenoamáš doaimmaid, jos áigut nagodit gárvet doarvái sámegeielat ja sámegeiela oahpaheadjiid ja ovdaskuvlaoahpaheadjiid. Rekrutteren lea erenoamáš váttis, go geahčastat daid, geat gerget joatkkaskuvllain jahkásaččat ja geain lea sámegeiella vuosttaš giellan ja dasa lassin vel lohkašbalašvuohta, namalassii sii geat dakkaviđe deavddášedje Sámi allaskuvlla vuodđogiellagáibádusaid beassat studeantan.

Vuosttažettiin ii oro leamen makkárga statistihkka. Iežamet iskkademiid vuodul orru, ahte diet lohku lea vuollil čuodi oktiibuot sihke Norggas, Ruotas ja Suomas. Ruošša bealde ii dáidde leat oktage? Jos dieinna rekrutterendiliin ii dahkkojuvvo mihkkege, de mis ii leat vejolašvuohta ee. oahpahit doarvái sámegeielat ovdaskuvla- ja dábálašoahpaheadjiid deavdit daid dárbbuid, mat dušše lassánit. Danin leage bággu, oktiiráđiid politihkalaš eiseválddiiguin ohat vugiid, nu ahte maiddá sii, geat eai álggos hálddaš sámegeiela, sáhtášedje álgit studeantan min ášahussii. Danin okta min stuorámuš sávaldagain lea, ahte sáhtášeimmet álggahit systemáhtalaš ja viiddes álgooahpahusa sámegeielas buot riikkain, gos sámit ášset, dakkáriid várás geat sáhtášedje leat vejolaš studeantan Sámi allaskuvllas.

Norgga beale Sámediggi lea guoddán stuorra ovddasvástádusa diekkár prográmma ruhtadeames. Lean viehka vissis, ahte jos guovddáš eiseválddit maiddá daid eará riikkain juolludivčče doarvái ruđa Sámedikkiide, de livččii ollu álkit diekkár prográmmaid álggahit. Erenoamáš dárbbášlaš lea, vaikko ii galggašii leat, oppa áigge muittuhit eiseválddiide ahte sivva, manin nu ollu sámit leat massán gielaset, lea dat stáhtaid almmolaš politihkka mii sis ovdalis áigge lei. Danin berrešedje leat maiddá buorit stipeanddat studeanttaide, geat čuvvot dakkár giellagurssaid, maid figgamuššan lea beassat lohkašgoahtit Sámi allaskuvllas. Olbmot eai leat ieža välljen guoddit gielaset, sii leat bággehállan.

«Olles Sámi» -perspektiiva maid iešalddes gáibida, ahte Sámi universitehta oahpahus- ja dutkandoaimmat fertejit atnit fuola daid ollu sámi suopmaniin ja gielain, mat leat davvi-sámegeiela lassin. Mii leat gárvásat váldit dán ovddasvástádusa. Mo dan galgá dahkat, ferte gávnnahtit ovttasráđiid daid sávaldagain, mat iešguđege giellajoavkkus leat ja ovttasráđiid daiguin dutkan- ja oahppofálaldagaiguin, mat eará sajiin juo leat ášahuvvon.

Lohppii

Mii sáhttit leat viehka vissásat das, ahte mii gullat ollu ákkaid Sámi universitehta plánema ja ásaheami vuostá. Dakkárat leat ovdamearkka dihtii dat ahte buot oahpposuorggit leat juo eará sajes, dat šaddá menddo smávis, fágabiras lea menddo gárži. Diekkár ákkastallan lea measta dego luondduláhka ja leamaš dábálaš dadjat juo álo go ođđa universitehtaid birra leamaš sáhka. Muhto sii geat leat ángiruššan áššiiguin, leat lihkestuvvan. Universitehtat leat ásahuvvon ja hui bures lea mannan.

Dás loahpas lea vuogas muittuhastit, ahte mii leat váldán juo máŋga dehálaš lávkki sámi universitehta guvlui. Ollu Allaskuvlla bargiin lea doavttirgráda dahje leat geargga geargga dainna. Min dutkan- ja oahpahušdoaimmat dál leat organiserejuvvon vel eanet nu, ahte dutkan lea vuodđun ja nanne oahpahusa. Dasa lassin mis lea ođđa visti Diehtosiida, mii addá lanjaid ja ođđaáigásaš veahkkeneavvuidd dáfus buot buoremus vejolašvuodaid sihke studeanttaide ja bargiide.

Danin – realisttalaš rájáiid siskkabealde – mii leat gárvásat váldit vel stuorát ovddasvástádusa dan dáfus, mii guoská sámegielat alit oahpahussii ja dutkamii.

The Sámi University College – A Specialized University Institution – The Sámi University – Some Reflections

The Sámi University College (SUC) has had an important role in promoting Sámi language and culture, since it was established in 1989. However, we are looking forward and the Sámi political establishment has a clear vision that the SUC should be developed to be the future Sámi University. It is a natural step in the nation-building process going on – not to establish a state, but to create the best conditions how to safeguard and develop the Sámi language and culture, across the borders. We appreciate that the Sámi Parliamentarian Council, is intending to make a report on the question.

Our language of instruction and administration, and to a large degree also our language of research, is Sámi. Due to former policies of the states where the Sámi are living today, the situation of recruitment to higher education with the language of instruction being Sámi is extremely difficult. That is a fact which we have to take into account, and a solution is obviously to establish broad programmes to teach Sámi from «scratch» to potential students who want to have their higher education through the Sámi language.

We know that many obstacles have to be overcome in the process to become the Sámi University. But, what we know for sure is that most ideas of starting new universities have been met with resentment from those already established. Either way, they have succeeded.

Steinar Pedersen

steinar.pedersen@samiskhs.no

*Guksi/ Drinking cup. Niibi/Knife. Baste/ Spoon of antler. Duojár/Artist: Jon Ole Andersen.
Priváhta oamastussan / Private property. Govven/photo: Jon Ole Andersen.*

Sámi modernitehta ja teorehtalaš boazodoallodiehtu: Refleškuvdna diehtočoahkkimiin

JAN ÅGE RISETH

Geahčadettiin perspektiivvas leat sierra sámi diehtoásahusaid ásaheamit dehálaš bealli dekoloniserenproseassas Sámis. Ainjuo danne go dutkan- ja oahppoásahusat rahpet vejolaš- vuodaid iehčanas diehtoovddideapmái ja -hálddašeapmái. Dát sáhtta bidjat standárddaid dasa makkár diehtu lea dehálaš sámi servodagaide ja bidjat rájáiid gaskal oarjemáilmmálaš standárdadiehtaga ja árbedieđu, dieđu mii lea vuolggahuvvon iežas árbevieruin. Dákkár rádjageassin siskkilda gažaldagaid nugo: Makkár stáhtus galgá leat árbedieđus? Mo sáhtta dán stáhtusa ođasit ásahtit? Makkár laktásuimit ja rádjageassin galgá leat oarjemáilmmálaš diehtaga ektui? Man láhkai sáhttet mánggalágan dieđut lotnolasat rigggudahttit nubbi nuppi ja leat veahkkín čoavdit hástalusaid sihke sámi ja eará servodagain? Dása oassin sáhtta eamiálbmotdiehtu vel váikkuhit oarjemáilmmálaš diehtaga ovdáneami.

Dát leat hástaleaddji doaimmat, ainjuo go árbevirolaš sámi dieđus ain lea heajos stáhtus guhkes áiggi assimilerenpolitihka geažil. Viehka olu gáibiduvvo rihkkut ásahuvvon diehtohegemoniija. Oarjemáilmmis lea oainnat positivisttalaš dieđaideálas ain dominánta posišuvdna. Objektiivva dieđu ideála maid sáhtta geavahit gohcit ja hálddašit luonddu lea garrasit vuostá eamiálbmogiid árbevirolaš ollislaš áddejumi, dasa mo lea gaskavuohta gaskal olbmo ja luonddu. Earutkeahtes servodagat leat vel rahpasat dasa ahte mentála fámut sáhttet váikkuhit fenomenaid das birra seamma bures go olbmuidgaskasaš relašuvnnaid (Douglas 1996). Linda Tuhiwai Smith (1999) deattuha dan ahte koloniseren lea olu eanet go vuollástit eatnamiid ja resurssaid, ja ovdandoallá ahte kolonifámut leat bággehan iežaset jurddašanvuogi sidjiide guđiid koloniserejit. Eamiálbmotvierut, - historjját ja -kultuvrrat leat mihtiduvvon ja guorahallojuvvon, ja máhcahuvvon jorgojuvvon diliin (Smith, op.cit.). Professor Martin Nakata (2007) čujuha ahte ásahuvvon «diehtorájus» eamiálbmogiid birra, maid oarjemáilmmi dutkit leat ráhkadan, leat mielde čilgemin eamiálbmogiid dulbmojuvvon posišuvnnaid, sihke historjjálaččat ja dálááiggis. Jus eamiálbmogat galget ieža beassat stivret iežaset dutkama ja diehtoovdáneami, de lea Smith mielde (op.cit.) dárbu dekoloniseret vuodđojurddašeami, seammás go son aiddostahtta:

Dekoloniseren ii datte mearkkaš (...) ollislaš hilgun visot teoriija, dutkama dahje oarjemáilmmálaš dieđu. Dát lea baicce dan birra ahte bidjat dárbbuideamet ja oainnuideamet máilmmi ektui guovddáži ja olahit dasa ahte diehtit ja áddet teoriija ja dutkama iežamet perspektiivvain ja iežamet ulbmiliidda (Smith, 1999: 39).

120 Guovddáš ášši dáid dutkiin lea ahte eamiálbmogat galget beassat luovus daid rámmain maid oarjemáilmmálaš diehtoteoriijat leat bidjan, mat eanaš háviid leat apmasat eamiálbmogiid iežaset jurddašuvugiide (Porsanger 2004). Sámi premissaid diehtoovdáneami ferte oaidnit dego dehálaš elemeantan sierra sámi modernitehta ovdáneamis. Modernitehta lea oazžut nuppástusa, dan boaresvuoda ođđagovvadásas (Rossvær 1998). Dan ektui go dat boares ja árbevirolaš dávjá biddjo vuostálasvuhtan dasa mii lea ođđa ja ođđaáigásaš, de mearkkaša modernitehta dynamihka mas áimmahuššá guoskevaš dološ dieđuid ja integrere daid ulbmillaš ođđa dieđuide. Nakata (op.cit.) čujuha ahte fágadisipliinnat leat geavahuvvon disiplineret eamiálbmogiid ja sin dieđu ja oaivvilda ahte dál eai galgga fágadisipliinnat šat sáhttit hehttet joatka diehtoovdáneami. Son oaidná ahte dál dohkkehuvvo dat kompleaksa duohtavuolta mas eamiálbmogat ássat, kultuvrralaš oktavuodas gaskal iežaset árbevirolaš kultuvrraid ja majoritehtakultuvrraid, mii lea buoremus vuolggasadjin ođđa metodologiijai. Nakata (op.cit.) evttoha ahte eamiálbmogat guorahallet sin dálááiggi strategiijaid «*an indigenous standpoint theory*» vehkiin, namalassii ahte duohtavuoda sáhtá dohppet dihto mearradásas, dás eamiálbmogiid mearradásas.

Áiggun atnit Smith ja Nakata oainnuid geahčadit mo sámi boazodoalus deaivvadit vásáhusvuodđuduvvon ja akademalaš diehtu. Čálalaš ávdnasiid ja iežan vásáhusaid vuodul áiggun identifiseret relašuvnnaid gaskal árbedieđu ja standárdadiehtaga ja mo dat ovdánit. Vásáhusat leat olggobealeposišuvnnas (Otterstad 2008) sámi hálddašeamis ja dutkamis. Geahčadan dalle vel iežan geavada beliid, ja gávnahan leat áššáiguoskevaš jearrat: Ráhkadago mánggalágan diehtovugiid integrašuvdna juoga ođđa? Sáhttitgo oaidnit ahte sierra sámi modernitehta ovdáneapmi veahkeha mearridit mii adnojuvvo teorehtalaš boazodoalldiehtun? Leago boazodoallosámi vásáhusdieđu integrašuvdna dárbbaslaš eaktun sámi boazodili gustojeaddji dieđalaš guorahallamiidda? Leatgo mii paradigmaláš molsašumis mii geahpeda boazodili olggobealeáddejumi legitimizehtta? Áiggun geahčadit golbma ovdamearkka das mo vásáhusdieđu uhcit eanet dynámalaš deaivvadeamit leat eará dieđuin; álggos luonddudiehtagiin kolonialismma áigge, dasto modearna eanadoalldiehtagiin ja loahpas fágaraštildeaddji gaskavuodain.

Oarjemáilmmálaš luonddudiehttit leat guhká beroštan sámi dieđuin. Buorre ovdamearka lea Carl von Linné beavdegirječállagat sámi boazodilledieđu birra su mátkkiin Laplanddas:

Boazu vahágahttojuvvo sakka, jus čakčat muohtá, suddá, ja dasto jiekgu, ja jeagil jiekgu, go visot biebm, dálvet dat lea *Coraloides Montium* (*Cladonia rangiferina*); jus dat ii leat fídnemis, de dat jápmá, ii dat bora suinniid (Gullander 1977: 62).

Hui mángga Linné mañiščuovvu leat bargan seammaláhkai, namalassii lotnolasat iežaset oahppobargguin ja boazosámiid gažademiin (Tømmervik 2007). (De-)koloniserenperspektiivvas lea datte áibbas dehálaš ahte sámi diehtu čohkkejuvvo diehtaga diehtoarkiivii (Nakata op.cit.). Govvideaddji ovdamearkan leat čielggadeamit Norgga ja Ruota gaskasaš boazoguhtun-kommišuvnna oktavuodas dastá mañnil uniovdnaluohpama. 1909 kommišuvnna čielggadeamit leat guhitta girjji, ja 1913 kommišuvdna buvttadii oktiibuot 18 girjji, mat gokčeat visot guohtun- ja muohtadilálašvuodaid rájes gitta gáimmademiid rádjai (Renbetes-kommissionen 1912, 1914). Vaikke dát leat áibbas áidnalunddot gáldoávdnasat dálá áiggi dutkiide, de dat leat čohkkejuvvon dainna čielga ulbmilin ahte galggai geahpedit rárdjaraštildeaddji boazodili, áinnas Romssa fylkkas. Kommišuvnnat das mañnil leat čuvvon

seamma luottaid; ja maŋimuš dáin bijai vuodu 1972 boazoguohtunkonvenšuvdnii (Norberg 2007). Ulbmil olahuvvui eanaš muddui. Dan máŋga dutkái guđet oassálaste dán barggus, ii lean nu váttis diehtit ahte sii ledje kolonifámu bálvalusas. Danne easka dat buot maŋimuš čielggadeapmi (Reinbeitekommissjonen 2001) ovddida buotsámi ovdalis nátionálistáhta perspektiivva. Mearkkašanveara lea ahte dát geavai maŋgil go almmolaš sámepolitihkka, ainjuo Norggas, lea ožžon bajit dekoloniserejeaddji perspektiivva. Geavadis lea leamaš váttis ollašuttit dáid ođđa intenšuvnnaid (Broderstad et al. 2007, Nordberg op.cit.).

Eará dehálaš diehtodeaivvadeapmi lea deaivvadeapmi gaskal árbevirolaš sámi boazodoallohálddašeami ja eanandoallo- ja šibitdoavttirdiehtaga. Álggos eallostrukturereama birra: Ealu produktivitehta biologalaš vuodus leat guokte relašuvnna: (1) Mađi stuorát áldooassi, dađi stuorát guoddinproseanta ja eallolaskan. (2) Mađi nuorat njuovvanbohccot, dađi stuorát šaddan juohke bohcco nammii, go nuorra elliin lea sakka eanet biergobuvttadus go boarrásat elliin. 1970-logu rájes lea eallostrukturereama diskursa jorahuvvon mo heivehit miessenjuovvama. Máttasámi guovllus lei miessenjuovvan vierrun muhtin orohagain sihke ovdal ja maŋgil nuppi máilmmisoađi. *Statens Reinforsøk (SR)* Lodegiin sáhtii juo árrat 1960-logus raporteret vuosttain bohtosiin ahte jus leat buorit guohtumat, de varihat čoavjudedje dábálaččat áldduid. Dievas geahččaleapmi boazodilis álggahuvvui Riast-Hyllingas Plassjes ja jotkojuvvui eará máttasámi orohagain gos boazodoallit geahččaladde jodihanvugiid mat ledje ellui gánnáhahttibut. Váikkuheaddji boazoeaiggádat fuolahedje ahte Eanandoallodepartemeanta virgáđii siviilaagronomaid sámefáldin goappašiid trøndelágaguovlluide. Ođđa geavat vuodđuduvvon *lassi biergobuvttadeapmái guohtunheiveheami ja eallostrukturereama bokte* oáččui coavcei eanaš máttasámi orohagain dan sivas go lei ávkkálaš diehtodeaivvadeapmi gaskal vásáhusdieđu ja akademalaš dieđu ja mii boazodoallošiehtadusa bokte dorjojuvvui (Riseth 2000).

Dat positiivva ovdamearka lea seammás vel negatiivva, danne go boazodoalloeiseválddit bidje dán geavada vuodđun ja ásaheđje riikaviidosas boazodoallopolitihka mas ambišuvnnat ledje muddet boazologu boazodoallolága bokte ja seammás oalgguhit buvttadeami boazodoallošiehtadusa bokte. 1980-logi botta eahpelihkostuvai dát erenoamážit daid stuorra boazodoalloguovlluin Finnmárkkus. Guovdageainnus ja Kárášjogas lei dilli áibbas earalágan go máttasámi guovllus, áinnas luonddugeográfalaččat ja historjjálaččat. Sihke dálvedilli ja guohtumiid juohkin ráddjii leavvanvejolašvuoda máddin, dan ektui go davvin dat rabas eanadagat geasuhedje ekspansiivva strategiijaide, áinnas daid stuorra siiddain mat ledje vuohkkasit johtinráiddus. Máttasápmelaččain lea maiddá guhkit ja nannosat vierru ahte ieža ordnejit ja ovtasbarget eiseválddiiguin, go mii davvin lea. Boađus šattaige áibbas eará go mii áigumuššan lei. Dan sadjái go lasihuvvui buvttadeapmi, de lassánedje bohccot ja guohtumat gurbe (Riseth ja Vatn 2009). Váttisvuolta ii oro vel čovdojuvvon. Riikarevišuvnna dieđiheapmi guorahallat Boazodoallohálldahusa deattuha ahte guovddášeiseválddiid mielas lea dát duodalaš ášši (Riksrevisjonen 2009).

Dás ii leat vuodđováttisvuhtan dat buvttadanmálla mii lea vuodđuduvvon miessenjuovvamiidda. Dán sáhtá atnigoahtit sihke Guovdageainnus ja Kárášjogas, nie mo lea geavvan Várjjagisge, go doarvá máŋga boazodoalli mielas lea ávkin nuppástuhttit. Sámi Instituhtta (SI) ja Sámi Dutkama Guovddáš, Upmi universitehta (CESAM) almmutkeahes diehtoávdnasiin «*Analyse av den samiske reindriftens økonomiske tilpasning*» ovtasbargoproševttas leat gažadeamit sihke Oarje- ja Nuorta-Finnmárkku boazodolliin guđet guorrasit boazodoalloekonomalaš

122 jurddašanvuohkái áibbas máttasámi ovdavázziid mielde. Váttisvuohčan lea ahte vaike leatge dehálaš mielhálldašanelemeanttat nu go stivrenorgánain main boazodoallit leat eanetlogus ja ovttasbarggus Norgga Boazosápmelaččaid Riikaserviin ja eiseválddiiguin, de dovdo hálldašandoaimmahat menddo autoritára ja «top-down». Eai leat vel gávnnavuvvon stivrenmállet maid mielde šattašii duohta dialoga boazodoalli evttuid mielde. Dátge boahhtá čielgasit ovdan árvvoštallamis dan proseassa go galggai mearridit boazologu Oarje-Finnmárkkus, mii dagahii Boazodoallostivrra mearrádusa 2005:s (Joks et al. 2006). Okta daid čuoggáin lei juste ahte boazodoallit viehka muddui dovde iežasat olggušuvvon proseassas ja ahte áššemeannudeamis váillui plána mo integreret boazodoallesámi dieđu, ee. bohte sii menddo maŋjit prosessii (Kemi 2008). Dát lea moaitámuš maid eiseválddit fertetit vuhtii váldit. Danne lea miellagiddevaš oaidnit Eanadoallodepartemeantta bargojoavkku evttohusa go galget gávnnavit kriteriaid/indikátoriid ekologalaš ceavzi boazolohkui (LMD 2008). Vaike mihtideaddji luonddudiedalaš indikátorat leat vuoruhuvvon, de dán evttohusas liikká vuhtto ahte duođaid áigot geahččalit searvidahttit boazodolliid vásáhusdieđu mearridanvuđđui. Dát šaddá čielggas jus buohtastahtá 20 jagi árabut boazolohkoproseassaid mearrádusvuoduin (Riseth 1988).

Earret dáid hálldašeami gulli ovdamearkkaid áiggun vel váldit ovdan muhtin vásáhusaid SI *muohta- ja jiekŋa*-prošeavttas mii lei ovttasbargu gaskal mángga dutkanášahusa ja Saaruoma ja Gábna čearuid ja mas Abisko luonddudiedalaš stašuvdna lei guovddázin. 2006 ja 2007 jagiid čađahii fágaidgaskasaš dutkanjoavku ja hárvánan boazodoallijoavku njeallje bargobáji olgun gulli digaštallamiiguin. Mii galggaimet dutkat mo vásáhusdiehtu ja luonddudieda sáhte riggdahhtit nubbi nuppi. Moanat miellagiddevaš fuomášumi mat leat guoskevaččat dálkkádatdutkanii bohte ovdan (Riseth et al. 2009):

- Lea go goikkádat/buolaš vai bivval/njuoskkas go vuosttas bisti muohta bisána, sáhtta mearridit mo dálvvi guohtumat šaddet. Dát lea guovddázis boazodoalu iežas vásáhusdieđus (geahča vel Linné-sitáhta bajábealde), muhto das ii leat dutkanbiras olus beroštan.
- Guohpa šattuin go lea olu muohtán liegga eatnama ala maŋjitčavčča, soaitá leat sivvan «čilgetkeahtes» miessemassimiidda. Mii rávvet dán eanet dutkat ovttasbargguin hárvánan boazodolliiguin ja šibitdoaktáriiguin.
- Midjiide čájehuvvui ahte sosiála muihu ovdalis roassodálvviid birra bidjá vuodu boazosápmelaččaid heivehepmái váttis dálvviide.
- Midjiide čájehuvvui ahte boarrásat sápmelaččaid muihu muohta- ja jiekŋadiliid nuppástuvvamiid hárrái soaitá buktit ođđa vuodu dulkot meteorologalaš dieđuid.
- Midjiide čájehuvvui oktavuohča gaskal sámi muohtaterminologiiija ja min mihtideamit gassa ja garra muohttagis. Gaskageartni beaktu maŋgil maŋgálas suddama/galbmima lei erenoamáš čielggas ja das lea stuorra mearkkašupmi vássi dálkkádatnuppástusaid ektui.
- Mii beasaimet oažžut ovdan potenciála ovttasbargui gaskal vásáhusdieđu ja luonddudiehtaga, áinnas go atnigoahtit rádára ja satelihtta-teknologiiija.

Dát leat oppalohkái ođđa dieđut sihke dutkiide ja daid eallilan boazosápmelaččaide ja čájehuvvui vel ahte lea ávkkálaš lonohallat iešguđet diehtovugiid. Jáhkán ahte lihkestuvaimet, danne go bijaimet eallilan boazosápmelaččaid dieđu guovddázii, ja go dutkanjoavkkusge ledje miellahtut guđiin lei sámegeilmáhttu ja vásáhusdiehtu miellahtun. Dát lei dehálaš gulahallamii ja lotnolas áddejupmái.

Dán essaya áigumuššan galggai leat dutkat gaskavuoda gaskal vásáhusdieđu ja standárdadiehtaga ja oaidnit mo sierra sámi modernitehta ovdáneapmi, nappo ođđa hálti mas bidjá sierra sámi premissaid vuodđun, maiddái váikkuha diehtaga gaskavuoda sámi vásáhusdihtui ja dasa mii sáhtta dohkkehuvvot gustojeaddji diehtun. Jus dáid ovdamearkkaid bidjá oktii, de lean dán geahčadeamis deattuhan guokte goabbatlágan dili: Diehtočoahkkema/buvttadeami áigumuša ja gaskavuoda gaskal vásáhusdieđu ja standárdadiehtaga. Eamiálbmotmetodologat Smith (op.cit.) ja Nakata (op.cit.) giddeba fuomášumi dasa ahte dárbbasuvvo ođđa háltti eamiálbmogiid iežaset perspektiivvas ja ulbmilis, muhto ahte geavaha dan (inter) kultuvrralaš rájage go integrere oarjemáilmmi dieđu dasa maid Rossvær (op.cit.) gohčoda modernitehtan. Man guhkás lea dáinna joavdan? Man olu lea sámi vásáhusdiehtu nannen posišuvnnas?

Vuosttas ovdamearka čájeha ahte sámi vásáhusdieđu integrašuvdna lea geavahuvvon koloniseremisge. Dutkiidege gullá dat ovddasvástáduš. Boahnte ovdamearka čájeha ahte ávkkálaš diehtočoahkkimat leat vejolaččat, muhto deattuha vel diskurssaid dárbbu gos sihke eiseválddit, organisašunolbmot, fägaolbmot ja dábálaš boazosápmelaččat leat guoski bealit. Máttasámi guovllus orrot čadaheamen dán diskurssa ja dat bidjá vuodu boazodoallopoltiikkii maid eanaš boazodoallit leat dohkkehan. Dát lea mealgat earalágan go Guovdageainnus ja Kárášjogas, ja go dan čielgasit ádde maŋŋil, de ii leat gal váttis fuobmát ahte dalá Boazodoallohálddahus, mas vuolláičállis lei ovddasvástideaddji posišuvdna 1980-logus, ii livččii galgan nie doapmat dustet boazodoallováttisvuoda Finnmárkkus, muhto bargat enanet guhkesáigásaš dialoga ásaheamiin. Dasto čájehuvvo daid ođđa njuolggadusain boazoloahkoárvvostallamis ahte vásáhusdiehtu lea fidnemin ođđa posišuvnnaid. Dutkanovdamearka, nugo dat maŋimuš, sáhtta čájehit ahte lea álkit čáhkket vásáhusdieđu dutkamii go hálddašeapmái. Ii álo leat nu. Sihke ovttaskas dutkiin ja fägadisipliinnain sáhttet leat posišuvnnat maid galgá bealuštit, boazoeaiggádatge. Dutkijoavkku álgu lei vuogas, fägaidrasttildeaddji joavku mii ozai vástádušaid vásáhusdieđus dannego standárdadiehtaga vástáduš ii lean doarvái. Dás ledje buorit bohtosat. Oppalohkái, oainnán čielga mearkkaid dasa ahte sámi modernitehta lea ovdáneamen, maiddái teorehtalaš boazodoalodieđu oktavuodas.

Gáldut

- BRODERSTAD, E.G. – NIEMI, E. – SOMMERSETH, I. (doaim.) 2007: *Grenseoverskridende rein-drift før og etter 1905. Skriftserie, Senter for samiske studier*. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- DOUGLAS, MARY 1997: *Rent og urent. En analyse av forestillinger omkring urenhet og tabu*. Oslo: Pax.
- GULLANDER, BERTIL 1977 [Linné, Carl von, 1737. *Flora Lapponica*. Amsterdam]: Linné i Lappland. Utdrag or Carl Linnæus dagbok från resan till Lappland 1732 m.m. En antologi. Uddevalla: Forum.
- KEMI, KAREN INGA 2008: *Økologiske kriterier for en bærekraftig forvaltning av reindriften*. Mastergradsoppgave i arktisk naturbruk og landbruk. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Landbruks- og matdept. 2008: *Kriterier/indikatorer på økologisk bærekraftig reintall*. – URL: <http://www.regjeringen.no/upload/LMD/Vedlegg/Brosjyrer_veiledere_rapporter/Rapport_okologisk_reintallskriterier.pdf> [19.1.2009].
- NAKATA, MARTIN 2008: *Disciplining the savages. Saving the disciplines*. Canberra: Aboriginal Studies Press.

- 124 NORBERG, LARS (Udtja Lasse) 2007: *Begrav mitt hjärta vid Udtjajaure*. Stockholm: Emma.
- OTTERSTAD, ANN MERETE (doaim.) 2008: *Profesjonsutøvelse og kulturelt mangfold- fra utsikt til innsikt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- PORSANGER, JELENA 2004: An Essay about Indigenous Methodology. *Nordlit. Special Issue on Northern Minorities*. 15: 105–120.
- Reinbeitekommissjonen 2001: *Norsk-Svensk reinbeitekommissjon av 1997. Innstilling mai 2001*. Sámi-dárogielveršuvdna. Helsingfors.
- Renbeteskommissionen, 1912: *Renbeteskommissionens af 1909 handlingar*. Helsingfors. 6 bd.
- Renbeteskommissionen, 1914: *Renbeteskommissionens af 1913 handlingar*. Stockholm. 18 bd.
- Riksrevisjonen, 2009: *Skal granske forvaltningen* URL: <http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/troms_og_finnmark/1.6438862> [19.1.2009].
- RISETH, JAN ÅGE 1988: Reintall og beiteressurser. Hva er grunnlaget for Reindriftsadministrasjonens tilrådinger om beitekapasitet? *Reindriftnytt* 3/1988.
- RISETH, JAN ÅGE – TØMMERVIK HANS – HELANDER-RENVALL ELINA – LABBA NIKLAS – JOHANSSON CECILIA – MALNES EIRIK – W. BJERKE JARLE – JONASSON CHRISTER – POHJOLA VEIJO – SARRI LARS-ERIK – SCHANCHE AUDHILD – V. CALLAGHAN TERRY 2009: *«Sámi TEK as a guide to climate change science: Impacts of snow, Ice and Reindeer Pasture*. Manuskript under review.
- RISETH, JAN ÅGE 2000: Sámi Reindeer Management Under Technological Change 1960-1990: Implications for Common-Pool Resource Use under Various Natural and Institutional Conditions. A Comparative Analysis of Regional Development Paths in West Finnmark, North Trøndelag, and South Trøndelag/Hedmark, Norway. *Dr. Scientarium Theses 2000:1. Dissertation*. Ås: Dept. of Economics and Social Sciences, Agr. Un. of Norway. URL: <<http://dlc.dlib.indiana.edu/archive/00004702/>> [18.02.2009].
- RISETH, JAN ÅGE – ARILD VATN 2009: Modernization and pasture degradation. A comparative study of two Sámi reindeer pasture regions in Norway. *Land Economics* 85(1) February 2009: 87–106.
- ROSSVÆR, VIGGO 1998: *Ruinlandskap og modernitet. Hverdagsbilder og randsoneerfaringer fra et nord-norsk fiskevær*. Oslo: Spartacus.
- SMITH, LINDA TUHIWAI 1999: *Decolonizing Methodologies*. Research and Indigenous Peoples. London/New York. Dunedin: Zed Books. University of Otago Press.
- TØMMERVIK, HANS 2007: Reinbeiteundersøkelser – Fra linjetakst til satelitt. Manuskript. Tromsø: NINA.

Sámi modernity and theoretical knowledge of reindeer management: A reflection over knowledge encounters.

The establishment of Sámi knowledge institutions are important in a decolonisation perspective in providing room for traditional knowledge and its combination with western science and thereby contribute to the solving of challenges within Sámi and other societies. Indigenous methodologies point to the need for a reconfiguration of all knowledge based on indigenous perspectives and aims. This essay asks how the development of a new Sámi modernity influences the interaction of traditional knowledge and science within reindeer management. Three examples are discussed. Within the age of colonialism natural scientists collected traditional knowledge that were used to advance nation state interests. In the 1960's and 1970s, South Sámi herders sought for ways to enhance productivity. They achieved this using their

traditional knowledge in co-operation with modern agricultural science. Governmental attempts to use this new praxis as a basis for a countrywide policy failed in most of Finnmark, due to the unconsidered differences between the regions. The basic problem seems to be the lack of a governance model that includes herder knowledge and real dialogue. Moreover, in a climate project on snow and ice, a multidisciplinary group of scientists and a group of experienced Sámi herders explored the potential of combining traditional knowledge and science. The project gave a number of new findings indicating a potential for new knowledge by combining knowledge types.

Čálus lea jorgaluvvon dárogielas / The article is translated from Norwegian

Jan Åge Riseth

jan.age.riseth@norut.no

*Gárri/Bowl. Duojár/Artist: Jon Ole Andersen. Priváhta oamastussan / Private property.
Govven/photo: Jon Ole Andersen.*

«Ja luodis dat álgá...» – muitalus luođi saji birra Sámi allaskuvllas

MAI BRITT UTSI

Álggahus – Sámi allaskuvlla luohti

Sámi allaskuvla
sámiid guovssonásti
láidesta min čehpiid
hui viššalit juo
Ref: lo – le loi- le ...

Dá leat muhtun dajahusat Sámi allaskuvlla luodis ja ledje ge studeanttat vuosttaš studeantajoavkkus allaskuvllas geat bidje Sámi allaskuvllii luođi jo ášahusa álggadettiin. Lei Sámi allaskuvlla almmolaš rahpanseminára 1989 skábmamánu vuosttaš beivviid ja fáddá lei sámi árvvuid birra. Muhtumat sis jurddašedje ge luođi birra, ahte luohti lea árvu iešalddis ja ahte olbmot atnet luođi árvvus. Guovttis dáin studeanttain muitaleigga¹ ahte muhtimat sis čoagganedje ja bidje luođi Sámi allaskuvllii ja dat luohti ii lean gal sin dieđu mielde ovttaga olbmo luohti, dat «bođii sidjiide dalle». Sii hárbjehalle dan luođi ovttaga, juige dan čadat moadde jándora ja sin dalá oahpaheaddji, lektor Piera Jovvna Jernsletten muittii² ge dien dáhpáhusa ja láhttestii vel suohttasit: «Eai sii viššan bargat, sii dušše juige beaivvi». Ávvudoaluid oktavuodas juige studeanttat de allaskuvlla luođi almmolaččat vuosttaš geardde. Kristtalaš álbmotbellodaga stáhtaráđđi, kulturministtar Eleonore Bjartveit rabai ge Sámi allaskuvlla almmolaččat skábmamánu 1. beaivvi 1989:s. Ja vissásit lei nu ahte allaskuvla šattai vuosttaš ášahus mas lei iežas luohti³. Nu leage Sámi allaskuvlla luohti ovdánan áiggiid čađa, ođđa studeanttat leat ain lasihan ođđa dajahusaid luohtái- ja muhtun álgodajahusaid eat muittu ge šat odne. In leat gal jearahallan buohkaid vuosttaš studeantajoavkkus Sámi allaskuvlla luohtebidjama birra. Muhtumat dáin studeanttain besse vel dieid áiggiid Sámeradio Idjarávvgga- prográmmas juoigat Sámi allaskuvlla luođi ja muitalit mo luohti bođii sidjiide. Dajahusat mat dál leat «fámus» leat dás čuovusin, muhto go ášahus ain ovdána, de dat maid vissásit rivdet. Luođi boahtima birra gávdná čilgehusaid omd. Maj-Lis Skaltje Luondu *juoiggaha girjjis*, ee. dajai Hurre Anne ahte go boahá *juoiganheagga*, de olmmoš juoiggasta (Skaltje 2005: 101).

Juoigan ja muitaleapmi- oahppofálaldaga duogáš

Juoigan ja muitaleapmi šattai oahppofálaldahkan 1999 čavčča. Go jo juoigan ii lean gosge máilmmis ovdal leamašan sierra oahppofálaldahkan ja go dat gullá nu nannosit sámivuhtii (ii

1 Telefonságastallan Karen Alette Eirain 2009 gida ja Anne Marie Gaup Eirain 2009 geasi.

2 Telefonságastallan Piera Jovvna Jernsletteniin 2009 geasi.

3 Maiddái eará eamiálbmogat leat bidjan árbevirolaš lávluid iežaset ášahusaide, ee. Davvi Amerihká Sioux indiánaid allaskuvla Montáanas, Fort Peck Community College, guldal sin lávlulu dán čujuhusas: <http://www.fpcc.edu/>

128 juoigan leat earáin go sámiin), de lean mun välljen muitalit mo dát oahppu álggahuvvui ja čadahuvvui vuosttaš geardde. Lea 10 jagi áigi dassá go Sámi allaskuvlla dalá rektor Asta Balto dáhtui mu álggahit ja jođihit *Juoigan ja muitaleapmi* -oahpu allaskuvllas. Sámi allaskuvla lei guhká viggan álggahit sámi teáhteroahpu, muhto ii lean vejolaš oažžut eiseválddiin jáhku ja ruhtadeami dasa. Daid rahčamušaid oktavuodas lei jo ráhkaduvvon sámi teáhteroahpu oahppoplána hábmestat mas sámi njálmmálaš árbevierut nugo juoigan ja muitaleapmi ledje guovddáš fáttát. Danne leige lunddolaš álggahit sierra oahppofálaldaga juoigamis ja muitaleames, go dat fáttát eai goit oahpahuvvon davviriikkaid teáhterallaskuvllain. Nu de ruhtaduvvui Juoigan ja muitaleapmi oahppofálaldaga plánen ja álggahanbargu ja dasa välljejuvvui referánsajoavku mii barggai olles 1999 gidđalohkanbaji áigge. Referánsajoavkkus ledje olbmot iešguhtetge fágasurggiin; Johan Sara jr., musihkkár, juoigi ja vuosttaš jagiid juoiganoahpaheaddji oahppofálaldagas, Sámi allaskuvlla sámegeiela álgokurssa ja sámi olgopedagogihka lektor Elisabeth Utsi Gaup, teáhterbagadalli Terje Lindberg, ruonáeatnanlaš inuihtta, dráma-oahpaheaddji, dáiddár ja neavttár Elisabeth Heilmann Blind ja dutki Jelena Sergejeva.

Lei hui dárkilis oahppoplána-ráhkadanproseassa ja mis ledje mánnga čoahkkima mas dáid iešguđet fágaolbmuid ja dáiddáriid/juigiid čehppodat beasai lieđđut ja lassin referánsajovkui, de lei maid buorre siskkáldas proseassa.⁴ Go dál smiehtan ášši birra, de oainnán ahte lei lunddolaš nie dan čadahit, go juoigan seamma go duodji ja sámegeiella lea «buhtes» sámi fáddá ja fága. Juoigan han vel iešalddis sáhtta leat oalle rašes fáddá mánjga oktavuodas, ee. lei juoigangiellidus Guovdageainnu skuvllain dalle ain oalle bures muittus olbmuid gaskkas.⁵ Oahppoplána dohkkehuvvui allaskuvlla fágalávdegottis 1999 čavčča, manjñá go gula-skuddancealkámušat ledje váldon vuhtii árvalussii⁶. Okta mearkkašupmi lei Sámi Teáhter Searvvis geat balle ahte oahppu šadda eanemusat oahpaheddjiid várás ja ahte teáhterolbmot eai soaitte ohcat dan geažil. Čájehuvvui ahte vuosttaš studeanttat geat ohce bohte iešguđet oahpuin Sámi allaskuvllas (6), Suoma ja Norgga beale oahpaheaddit (3), teáhterbargit (3) ja eará kulturbargit gielddain (6), ledje oktiibuot 18 studeantta geat ohce 1999/2000 oahppojagi čavčča. Dát juohkin leige sullii nu mo mii leimmet ovdagihtii vuordán ja loahpas ledje 15 studeantta geat álge ja buohkat maid čadahejde eksámeniid.

Juoiganoahpahusa sisdoallu ja čadaheapmi

Go dál smiehtan oahpu vuosttaš jagi čadaheami, de oainnán ahte dat vuohki man mii dalle álggaheimmet, ahte mii bovdiimet árbevirolaš juigiid miehtá Sámi juoigat ja juoiggaidahttit studeanttaid, dat lea bistán dan rájes ja lea leamašan hui bivnnuhis oassi oahpahusas. Omd. ledje juoigit vuosttaš jagi: Ruota Sámis Per Hurri ja Johan Mäarak, Johan A. Andersen Várjjagis, Per Mikkel P. Siri, Johan Pentha, Berit Karen Gaino, Ole Larsen Gaino, Ánte Mikkel Gaup, Ellen Inga Eira Sara ja Ole Henrik Magga Guovdageainnus, Per Tor Turi Kárášjogas, Ruošša bealde nuortalaš Anfisa Maksimovna Ageeva. Professor Ole Henrik Magga oahpahii ge fáttás *Luohti kulturdávvirin ja dutkanfáddán* ja son lei 2000 čavčča juoigan ja vurken lagabui 400 luođi iežas dihtorii. 1. am. Harald Gaski (Gaski 1987, 1996, 2007) oahpahii maid dán vuosttaš joavkku njálmmálaš árbevieruid ja luohteárbevieru birra. Per Hurri juoiggai ruotabeale davvisámi luođi, julevsámi báhppa Johan Mäarak gis juoiggai olu

4 Ee buvttiiga professorat Ole Henrik Magga ja Vuokko Hirvonen maid mearkkašumiid. Magga lea mediai muitalan luodi birra, omd. VG avisiid 18.5.2005 bajilčállagiin: En joik viser vei. Hirvonen čálii luodi birra sihke prográdu (Hirvonen 1991) ja dr. gráda barggustis oasi: Mo luohiti eallá sámi lyrihkas (Hirvonen 1998:118-140).

5 Guovdageainnu suohkana ovdagoddi mearridii 4 jienain 1 jiena vuostá (23.02.1993) ahte juoigan lea sámi kulturovdanbuktiin ja sii celke ahte helleodastit Isak Hansen Kárášjogas buktá boasttu ja negatiivvalaš dieđuid sámi juoigama birra ja ahte sii áinnas dorjot juoigama Lillehammer Olympia gilvvuid oktavuodas. Sámi Girkoráddi celkkii geassemánus 1993:s ahte sii dorjot juoigama nugo sámi kulturovdanbuktimin.

6 Oahppoplána sáddejuvvui gulaskuddamiin ee. sámi dáiddaserviide, teáhterallaskuvllaide, sámi teáhteroahpu plánenjovkui ja earáide – bohte sisa guokte cealkámuša, nubbi Oslo allaskuvllas ja nubbi STS:s (Sámi allaskuvlla arkiivvas nr. 423-v/ ášsenr. 99/916).

julevsámi luđiid ja Johan A. Andersen gis olu Várjjatluđiid. Guovdageainnu juoigat juige iežaset guovllu luđiid, vaikko vel muhtimat máhtte maiddái eará guovlluid luđiid. Omd. máhtii Per Mikkel P. Siri⁷ (dál rohkki) čuojahit rievssatstreaŋggain ja saháin ja son čuojahii maiddái muhtun Kárášjot- luđiid ja ruotabeale luđiid. Go studeanttat juoiggastedje muhtun luođi, de son čuojahii daid ja studeanttat maid hárrjehalle streaŋggain čuojahit. Berit Karen Gaino juoiggai guliid, elliid ja divrriid luđiid, ee. vuskona, čuoikka ja herggiid luđiid. Ánte Mikkel Gaup mitalii Juffá⁸ birra ja son sihke mitalii ja juoiggai. Son oahpahii maid praktihkalaš juoigama muđui oahpus. Per Tor Turi⁹ Kárášjogas juoiggai iežas ovdánahtton vuogi mielde, mii muhtun láhkái muittuhii indiánaid lávlunvuogi. Ruošša bealde nuortalaš Anfisa Maksimovna Ageeva juoiggai nuortalaš luđiid ja máhtii maid dánsusid ja son ovdanbuvttii nuortalaččaid juoiganárbevieru.

Ja maiddái studeanttat leat leamašan miehtá Sámi studeanttat, geat bohte ohppui iežaset guovlluid juoiganárbevieruiguin ja juoiganvugiiguin ja čájehuvvui ahte máŋggas juo hálldašedje árbevirolaš juoigama ovdalaččas.

Leige juo dalle álggu rájes nu ahte oahppofálaldagas ledje golbma váldooasi maid studeanttat ovttas earáiguin galge čadahit ja dat lei sihke juoigat, mitalit ja ovdanbuktit/dramatiseret. Dramakursa čadahuvvui sihke áibbas álggus oahpus ja vel loahpas ja leige dramaturgiija oahpaheaddji Terje Lindberg¹⁰ gii oahpahii das ja bagadalai studeanttaid vel ovdal eksámena.

Ruonáeatnan inuihtta Elisabeth Heilmann Blind (gii lei maid plárenoasis mielde) oahpahii ja čadahii inuihta máskadánsuima ja nie studeanttat besse oahpásmuvvat eará eamiálbmoga lávlun ja dánsunárbevieru. Máskadánsun lea árbevirolaš inuihta dánsun mas máskkat dahje hámut balddihit ovttas jienaguin. Inuihta mánat ohppe nie hálldašit balu juo mánnán ja dat lei ávkin maŋŋá eallimis omd. jieŋŋaguovžabivddus.

Ovdanbuktin oassi mas juoigan ja muitaleapmi lei váldoáššin leige deattuhuvvon praktihkalaš čadaheames ja máŋga studeantta geat jo ovdalaččas máhtte árbevirolaš juoigama, lohke ahte sii šadde ain duostileappot juoigat, maiddái almmolaččat, maŋŋel go ledje čadahán juoigan ja mitalanoahpu Sámi allaskuvllas.

Maiddá logaldallamiid oktavuodas lei praktihkalaš juoigan lunddolaš ja studeanttat sáhte juoigat maiddái dalle, iešguđet fáttáid čadaheami oktavuodas. Omd. muittán bures go luohtehistorjá lei fáddán ja Áillohačča (Valkeapää 1984) birra lei sáhká (omd. mo son dagai luođi ja juoigama dovddusin máilbmái), ahte máŋga studeantta juoigagohte su luđiid ieža áibbas lunddolaččat ja earát maid čuoovledje nu jitnosit ahte dušše dávistii miehtá allaskuvlla. Nie sii čájehedje man árvvus sii atne Áillohačča, erenoamážit dainna morrašiin ahte son roasmmahuvai biilalihkuhisvuodas 1996:a dálvvi. Olu eará fáttáin lei seamma, orui leamen nu ahte muitaleapmi ja muittašeapmi cahkkánahtii juoigama, go fal muhtin muitái dáhpáhusaid dahje olbmuid, de sin luođit luovvanedje ja earát čuoovledje lunddolaččat. Maiddá go juoigat serve oahppodilálašvuhtii, de šattai measta álo nu ahte maiddái studeanttat juige, go sii fuomášedje árrat ahte juoigat buorebut juige go gulle sin maid juoigamin. Mii háleštemmet ge studeanttaiguin dien birra, ahte *juoigan juoiggaha*¹¹ ja dan oktavuodas heivii čadahit máŋga fáttá luođi birra; omd. luohtebidjama ja luđiid ráhkadeami birra. Per Mikkel P. Siri mitalii

7 Son almmuhii cd Bier Mígon cd-39 DAT- lágádusas www.dat/main.html.

8 Ánte Mikkel Gaup lea áiggiid čada almmuhan máŋga Juffá cd; maŋimus geahča čujuhusas www.dat.net/main.html (golbma cd; Juffá šaddá garján, Mearragoaskin ja Oaivvehis olmmoš).

9 Per Tor Turi almmuhii CD singela 2001:s Skáđja studios: <http://www.karport.no/cgi-bin/kp/imaker?id=10279>.

10 Terje Lindberg-Áččoš Niillas Rávnna Terje (su eadni Várjjatolmmoš), dramabagadalli NRK:s Oslo.

11 Vrd. Maj-Lis Skaltje Luondu juoiggaha- girjji (Skaltje 2005).

130 ge studeanttaide mo son bijai luđiid olbmuide, makkár dat proseassa lei ja man guhká dainna sáhtii ádjánit¹².

Lassin juigiid guossástallamiidda ledje studeanttain oktagaslaš dahje individuála praktihkalaš jietnahárjehusat, dainna lágiin ahte sii besse jietnastudios geahččaladdat iežaset jiena ja maiddá geahččaladdat juoigat. Lei erenoamáš dárbbaslaš oahpásmuvvat iežas jienain, go galggai duostagoahtit earáid gullut juoigat, nu lohke muhtun studeanttat. Johan Sara jr. jođihii ge dalle dán oasi oahpahusas ja dasa lassin ledje maid oktasaš «juoigankonsearttat» main studeanttat juige ovttas, dávjá go Johán čuojahii muhtun čuojanasain. Lean maŋŋá háleštan muhtun ovdalaš studeanttain gii logai ahte lei dárbbaslaš hálddašit árbevirolaš juoigama ovdalgo musihkain juoigagoahtá, muđui luohti dego láhppo musihkkii. Praktihkalaš juoiganhárjehusat veahkehedje ovttaskas studeantta duostileappot juoigat, sihke musihkain ja árbevirolaš vuogi mielde. Lea goitge boastut jáhkkit ahte dološ sámiin eai lean čuojanasat. *Luondu juoiggaha girjii* (Skaltje 2005: 51, 137, 156, 187, 284) namuhit muitaleaddjit ahte dološ sámiin ledje čuojanasat numo *lullogat*, *spánnjat*, *skuvanat*, *spižohat ja rumbbut/meavregárit*. Lullogat leat sieđganjurggonasat (2005: 55), skuvan lea boallu mas ledje ráiggit ja báttit (2005: 156) ja spižot lea lasttus dahkkon ja das leat ráiggit (2005: 187).

Manin juoigama oahpahit, ovdánahttit ja dutkan – cahkkániin juigiid iežaset muitalusain juoigama birra

Sámi njálmmálaš árbevierut ja dain erenoamážit juoigan ja muitalanárbevierru lea fáddá masa čiekŋudin váldofágas (Utsi 1998). Nugo jo namuhin dás ovdalis, ahte go studeanttat maiddá ieža besse juoigat ja muitalit, de sii ohppe teorehtalaš osiid buorebut. Diet lei iešalddis proseassa mii ovdánahtii olles studeantajoavkku ja movttiidahtii sin ja dagai sin duostileabbon juoigamis, seammás go juoigama diehtu stuorui ságastaladettiin gaskkohagaid juoigama ja muitaleami.

Lean dávjá imaštallan manin studeanttat válljejit *Juoigan ja muitaleapmi* -oahpu allaskuvllas, vaikko juoigan ii leat ge fágan vuodđoskuvllain vuos. Studeanttaid gaskkas ledje maiddá hárbánan juoigat geat háliidedje formaliseret iežaset juoigandáiddu. Munnje cahkkánii sáhkkiivohta dasa maid juoigat ieža jurddašit juoigama birra jo 1996:s, dallego jearahallen juigiid ja báddejin sin iežan váldofágabarggu oktavuodas. Go mun gieskat vel lohken sámi multidáiddára Maj-Lis Skaltje *Luondu juoiggaha- girjii* (2005), de su muitaleddjiid vásáhusat ja muittut bukte munnje ain stuorát dárbbu lahkoni sin «jienaide» ja luođi iešvuodaide, erenoamážat daidda mat čuočuhedje man guovddážiis juoigan lei sámi eallimis dolin. Go jo Sámi allaskuvla lea fállan *Juoigan ja muitaleapmi 1 ja 2*, de gal oainnán ahte mis han gusto lea jo vásáhus das mo luođi oahpaha goit rávis olbmuide juoigama ja muitaleami vehkiin. Dán oasis dárbbasuvvo ge de čadahit dutkama ja ovdánahttima, sihke daid vásáhusaid vuodul mat odne jo gávdnojit ja maiddá ođđa studeantajoavkkuiguin. Nubbi eará lei ahte studeanttat lohke oahpu árvvoštallamis ahte sii šadde duostileappot juoigat almmolaččat maŋŋá go allaskuvllas hárbánedje dasa, sihke oktagaslaš hárbéhallamis ja oktasaš ovdanbuktimiin. Muittán hui bures ahte mii čadaheimmet praktihkalaš eksámena Guovdageainnu skuvlla valáštallanlanjas ja ledje dievva skuvlamánát geahččín. Ledje sámi fáttát nugo omd. máttasámi sivrđadusmuitalusa¹³ birra ja čáhkalgáid¹⁴ birra. Somá lei maid dalle jurddašit ahte Nils-Aslak Valkeapää dahje Áillohaš rohkki han álggahiige vuosttaš beassáš-juoigankonsearttaid

12 Per Mikkel P. Siri logaldallan/juoiganbodu Sámi allaskuvllas 10.03.2000.

13 Máinnas gávdno girjii Fosmark, Moe: Guder, volver og sjamaner, Huitfeldt forlag, 1998 s. 57-58 ja gávdno maid digitála veršuvnnas omd. dás: http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2009041504055

14 Čáhkalkkis (-gg-) máidnasat gávdnojit Just K. Qvigstad: Lappiske eventyr og folkesagn I. s. 390-394, mas maid govahallojit ná: «Čakkalag' gak læk mainas-æ'l' lek. Dain læ hamme dego ucca manačak alas»...jnv.

dan sáles moaddelogi jagi das ovdal ja dagai nu luođi eanet almmolažžan. Valkeapää leage mángii dadjan ahte lei dárbu sirdit luođi eret árbevirolaš luohteipmárdusas ja dan fertii dahkat go luohtái ledje jahkečuđiid čađa čadnon nu olu negatiivvalaš konnotašuvnnat (Jones-Bamman 1993: 400).

Luođis ii leat álgu iige loahppa- dás gal loahppasánit

Lean muitalan Sámi allaskuvlla luohtebidjama birra ja mo *Juoigan ja muitaleapmi*-oahppu álggahuvvui ja čađahuvvui vuosttaš geardde. Dat vuohki mii dalle geavahuvvui bijai ovttaláhkái minstara dasa mo oahppu mángá maid čađahuvvui. Dat mii lea leamašan eanemus mávssolaš mángá go oahppu lea čađahuvvon jo mángii, lea ahte muhtun ovdalaš studeanttat dál leat beakkán juoigat geat leat almmuhan vel juoigan cd-skearruid ge ja sii leat fárus ovdideamen juoigama servodagas, omd. Sámi Juoigiid Searvvis. Maiddái eará surggiin servodagas leat dál nuorat olbmot geat leat čađahan dán oahpu, nugo omd. teáhterfágas ja muhtun gielddain mánáid bajásgeassin –ja kultursurggiin. Lea maid mávssolaš jurddašit ahte juoigan lea loktejuvvon alit oahppun ja ahte dan árvu lea badjánan servodagas maiddái dan geažil.

Gáldut

- GASKI, HARALD 1987: *Med ord skal tyvene fordrives. Om samenes episk poetiske diktning*. Davvi media.os. 1996: *In the Shadow of the Midnight sun. Contemporary Sami Prose and Poetry*. Karasjok: Davvi Girji. Os.
- 2007: *Joiken- samisk musikk i verden eller verdensmusikk* (doaim.), John Trygve Solbakk, Sámi kopijija.
- HIRVONEN, VUOKKO 1991: *Gumpe luođis Áillohažžii; luođi šládjateorehtalaš guorahallan ja Valkeapää divttat njálmmálaš tradišuvnna joatkin*. Oulu: Pro gradu.
- 1999: *Sámeeatnama jienat Sápmelaš nissona bálggis girječállin*. Guovdageaidnu: Dat OS.
- JONES-BAMMAN – RICHARD W. 1993: «*As long as we continue to joik, we'll remember who we are...*» *Negotiating Identity and the Performance of Culture: The Saami joik*. s. 387–429. Ph.D. dissertation. Ethnomusicology Department, University of Washington.
- MAGGA, OLE HENRIK 2005: En joik viser vei. Artihkkal *VG* aviissas 18.5. 2005.
- QVIGSTAD JUST K. 1927: *Lappiske eventyr og sagn I*. Oslo: ISK.
- SKALTJE, MAJ-LIS 2005: Luondu juoiggaha. Guovdageaidnu: Dat.
- UTSI, MAI BRITT 1998: *Sámi muitalanárbevierru ja mo luohiti luovvvana muitalusas*. Váldofágačálus. Tromssa Universitehta. Humanisttalaš fakultehta: Sámi ossodat.
- VALKEAPÄÄ, NILS ASLAK 1984: Ett sätt at lugna renar, *Cafe Existens* nr. 24.

Sámi allaskuvla luohiti

Čuovus

Sámi allaskuvla
čohkke ollu nuoraid
lullin, davvin, oarjin
ja nuortan maiddá

Ref: lo – le lo – le...

Sámi allaskuvla
Sámi guovssonásti
láidesta min čehpiid
hui viššalit juo

Ref: lo – le lo – le...

Sámi allaskuvla
oahpaheddjiid dahká,
journalistaid, duojariid
ja giellačehpiid

Ref: lo – le lo – le...

Sámi allaskuvla
eará oahput maiddá,
boazodoallu, juoigan
ja muitaleapmi

Ref: lo – le lo – le...

Sámi allaskuvla,
Universitehtan šaddá
Sámiid boahhteáigi
ja Sámi Guovssonásti

Ref: lo – le lo – le... (2 geardde)

«And it starts with the Yoik...» The Story about the Position of Yoik at the Sámi University College

The Sámi song tradition *Luohi* or *Yoik* have been used among the Sámi in their everyday life, in most conditions, from ancient times and the *luohi* have followed the Sámi into new areas, also to the area of higher education. When we this year celebrate the 20th anniversary of the Sámi University College, it becomes natural to remember the position of yoik in the short history of the Sámi University College. The college has its own *luohi* that came up already when it was established in 1989. Yoik has been a subject of instruction at the Sámi University College from the beginning, first in the Sámi Language and Literature programmes and later in the Teacher training and Preschool Teacher Training Programmes, in subjects such as literature and music. As time went by a wish came from the society to establish a Sámi Teacher Programme (in the end of 1990), but as it was impossible to finance a whole programme, the *Yoik and Storytelling*-programme was initiated. As yoik never has been a subject of instruction anywhere else in the world and because it is tied so strongly to Sáminess (because yoik is only found among the Sámi), I have chosen to tell about how this programme was established and how the teaching methods were applied the first time the programme was arranged. I have also thoughts about what we learned from this, what kind of knowledge we need to develop and what kind of research subjects that can be associated with yoik.

Mai Britt Utsi

mai-britt.utsi@samiskhs.no

*Fanas modealla / Model of sealskin boat. Duojár/Artist: Jon Ole Andersen.
Priváhta oamastussan / Private property. Govven/photo: Jon Ole Andersen.*

Li oidnosis, ii ge mielas – muhtin sápmái- guoski bohtosat skuvlaodđastusa «máhttolokten» evalueremis

KAMIL ØZERK

Álgosánit

Ávvudettiin Sámi allaskuvlla 20-jagi vássán doaibmanáiggi, áidna alitoahppoásahusa mas lea sápmelaš ja álgoálbmoga duogáš, háldidan dán kapihttalas beavdádit muhtin gávdnosiid prošeavttas Ođastusa Máhttolokten evalueren (*Evaluering av reformen Kunnskapsløftet*). Ulbmilin lea čuovggahit muhtin beliid fylkkagiielddalaš ja giielddalaš skuvlaeaiiggádiid prioriteremiin ja lasseoahppovuolggahemiin, čadnon dan oktavuhtii mii bođii das go riikka guhkimussii fáttmasteaddji oahpahusodastus ja oahppoplánaodastus biddjui doibmii.

Jo ovdalgo stáhta álggahii skuvlaodastusdoaimmaidis ledje sámít ožžon muhtin vuodđolágalaš ja álbmogiidgaskasaš vuoigatvuodaid beassat leat fárus hábmemin oahppo- ja kulturpolitihkaset ovtta stáhta eiseválddiiguin. Váldeoaktun dákkár ovttasbarggus leamaš ahte sámít ieža čielggadit ja mearridit mii livččii álgoálbmogiidda mávssoleamos oahppoássiid ja kulturgazaldagaid hárrái. Danne leamaš sámít dán vuodul mielde hábmemin iežaset oahppoplána (*L97-Samisk*) danláhkai ahte Sámedikki oahppoossodat, Sámi allaskuvla ja arvatmađi oahpaheaddjit geat leat čadahan oahpahusaset Sámi allaskuvlla vuolde, leat juo álggu rájis bures veahkehan válbmet oahppoplánaráhkadusa.

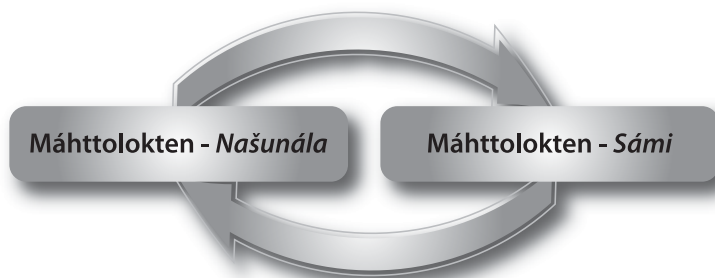
L97-Samisk oahppoplána pedagogalaš vuodđun lei čuovvovaš: 1) Sámi skuvllat dárbbasit oahppoplána mas lea áibbas čilges guovttegielatvuoda mihttomearri ja giellapolitihkka mat mielddisbuktet gielalaš ealáskahttinperspektiivva. 2) Iežas oahppoplánainis nagoda álgoálbmot buorebut bissut fárus fuolaheamen gielalaš, kultuvrralaš, árvvuide ja máhttui guoski beliid ja servodatberoštumiid sámeálbmogiid buorin. Dákkár vuodustusaiguin nappo lea mis otne guokte ovttađassásaš oahppoplána Norggas, namalassii *Máhttolokten – Našunála* (*Kunnskapsløftet – Nasjonalt*) ja *Máhttolokten – Sámi* (*Kunnskapsløftet – Samisk*) (Øzerk 2006).

Guokte málle mot ipmirdit ovttađassásaš oahppoplánaid

Ovdalgo čájehan gávdnosiid evaluerenprošeavttas, háldidan veahá guoskkahit guokte ipmárdusmálle maid sáhttit ávkinatnit oazžut ádejemii guovtti seammadássásaš oahppoplánabuktosiid gaskavuodas. Gohčodan dán guokte modealla sirkuleara ipmárdusmodeallan (*den sirkulære forståelsesmodellen*) ja sisabáhkema ipmárdusmodeallan (*den inngripende forståelsesmodellen*).

136 *Sirkuleara ipmárdusmodeallas doalahuvvojit dát guokte oahppoplána seammadássásaš oahppopolitihkalaš ja pedagogalaš háldendokumeantan, muhto a) iežas mearuštuvvon ulbmiljoavkkuiguin ja skuvlabiireguin, ja b) goabbatbealat váikkuhusgaskavuodain. Govváduš dás vuolábealde čájeha sirkuleara ipmárdusmodealla:*

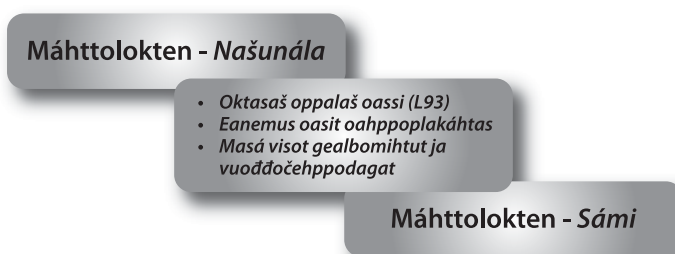
Govus 1. Sirkuleara ipmárdusmodealla

Dán modeallas oaidnit goabbatbealat váikkuhangaskavuoda mii lea dán guovtti oahppoplána válbmema duohkin. Moadde ovdamearka: 1) Jurddašeami mat hálidivčče sisaváldit sámi beroštumiid buot fágaide, leamaš mielde dalle go oahppoplánaráhkadus hábmejuvvui; nappo leat *sámi čuolddat* máhttoloktema siste. 2) Dokumeanttas *Máhttolokten – Sámi* leat mánga oasi mat leat vižžon dokumeanttas *Máhttolokten našunála*. 3) Oahppanplakáhtas leat 11 čuoggá 12 čuoggás ideanttalaččat.

Ii oáččo doarvái áddejumi dán guovtti oahppoplána dokumeanttaid gaskavuodas jos vuodđun biddjo dušše sirkuleara ipmárdusmodealla. Sirkuleara ipmárdusráma ferte dievasmahttot nuppiin rámmain, namalassii *sisabáhkema* ipmárdusmodeallain. Dán modeallas sorrojit *Máhttolokten – Našunála* ja *Máhttolokten – Sámi* oasis oktii nubbi nubái. Boahte govus dás vuolábealde čalmmusta dan bures:

Govus 2. Sisabáhkema ipmárdusmodealla

Dán modeallas lea dán guovtti oahppoplánaráhkadusas oktiisorron gaskavuohhta nubbi nubái. Jos rátká dán oktavuoda, dalle čuožžila hedjoneapmi goappaš beallái. Sisabáhkema modealla čájeha maiddá dohko ahte fuomášahtti oasis plánaid ovdáneamis lea dáhpáhuvvan oktanaga. Sáhtá maiddá dadjat áhte dát guokte oahppoplánadokumeantta sisttisoallaba oalle olu oktasaš ádaid. Dan seammás modealla čájeha ahte dán guovtti oahppoplánadokumeanttas gávdnojit muhtin oasis ja perspektiivvat mat *eai leat* oktasaččat; danne lea-ge guokte oahppoplánadokumeantta ja ii dušše okta.

Máhttolokten – Sámi lea oaivvilduvvon galgat ovddastit sámi perspektiivva, álgoálbmot-, mánggakultuvrralaš perspektiivva ja guovttegielatvuoda perspektiivva skuvlla sisdoalus ja áššáiguoski mánáid oahpus ja ovdáneamis, lávdagat jurddašuvvon. Dákkár perspektiivvat mielddisbuktet e.e. čuovvovaš:

- Sámegeiela ja kultuvrra fuolahus, gáhtten, seailluhus ja ain čálgilis boahteáiggi ovdáneapmi (Balto 1996, Darnell ja Hoëm 1996, Hoëm 2007, Todal 2002, 2007, Øzerk 2006, 2007).
- Guovtte-/eanetkultuvrralaš ja guovtte-/eanetgielat gelbbolašvuohta (Stordahl 1996).
- Bearraša ja báikkálaš servodaga ealli njálmmálaš ja duodječehppodaga árbevieruid fuolaheapmi ja ávkástallan (Keskitalo 1996).
- Ceavzit eallindilis harmonalaččat luonddubirrasa ja lundui čatnasan ealáhusaid oktavuodas.

Álgoálbmotlahtun, čadnon guovtti sosiokultuvrralaš dillái, dárbbasettiin guovttekultuvrralaš ja guovttegielat ovdáneami, mánáin geain lea sámi duogáš, lea erenoamáš vuolggasadjji. Sámi skuvlla ektui, mii kvalitatiivalaččat lea seammaárvosaš go dároskuvla, lea legitiivba vuordit ahte sámi skuvla vuhtiiváldá ulbmiljoavkku vuolggasaji ja guovttegeardát ánsodárbbu mii álelassi gávdno veahádaga ulbmiljoavkkus. Sámiid sosiokultuvrralaš ja sosio-materiála duohtavuodát ovddastit ereliiggánis hástalusaid skuvllaide go dat vigget ovddidit árvo- ja beroštusoktavuoda mat sáhtašedje leat vuodđun nannemin sosialisereama (Hoëm 1978, Engen 1989, Øzerk 2006).

Álgoálbmotáššit leat nugo buot eará-ge veahádagaide guoski gažaldagat, dovdos ja rašis áššit. Eai gierdda fuolahisvuodáid. Áigumušat fertejit doibmiibiddjot vai oaivvilduvvon oahppoplána áddejvvo njuolgga, nappo čađahuvvo nugo galgá, nu ahte ulbmiljoavku, namalassii oahppit ožžot oahppobohtosa mii siddjiide lea dáhkiduvvon ja nu ožžot dan gelbbolašvuođa maid *Máhttolokten* – Sámi bagada.

Lohkama ja sisdoalu áddejupmi guovddáži

Kapihttala loahpageažis buvttán ovdan moanaid gávdnosiid proševttas *Máhttoloktenoyas-mahttima evaluahttin* (*Evaluering av reformen Kunnskapsløftet*). Guovddáži lea gažaldat makkár návvecaid skuvlaeaiiggát juolluda lohkamii ja sisdoalloipmárdussii. Váldosivvan dasa manne dákkár jearaldagat bohtet ovdan evalueremis, lea dehálašvuohta dakko ahte oahppit oppalassiige hálddašit lohkanáiddu duhtavaččat sihke a) lohkan oahppama dihtii, b) lohkan čuvgehusa oažžuma dihtii, ja c) lohkan nannema dihtii dieđuid lagašbirrasa birra skuvllas ja skuvlla olggobealde. Nubbin tendeansan lea ahte ohppiid lohkanáiddu vuodđooahpahas Norggas leamaš guovddáži PISA-bohtosiid ságastallama oktavuodas ja ođastusa *Máhttolokten* doibmiibidjama geažil.

Go dás beavdadan gažadanskovi bohtosiid, de analyseren vihtta skuvlaeaiiggátkategoriija. Lean ráhkadan kategoriijaid vai oččošin nu dárkilis gova go vejolaš das movt guhte-ge mielddoaibmi lea addán ovdasaji ja vuolggahan dahkamušaid mat ovddidivče ohppiid lohkanáidduid. Kategoriijat leat:

1. Fylkkagielladaid skuvlaeaiiggádat fylkkain gos eai leat sámi giellat. Min juogus sisdoallá 15 dákkár skuvlaeaiiggáda. Dát ovddastit 100% kategoriija veahkadagas.

- 138
2. Fylkkagiielddaid skuvlaeaiggádat fylkkain gos leat sámi gielddat. Min juhkosis leat njeallje dákkár eaiggáda. Dát ovddastit 100% kategoriija veahkadagas.
  3. Gielddalaš skuvlaeaiggádat sámegeiela hálddašanguovllu siskkobealde. Miehtá riikka leat oktiibuot 8 gieldda dán kategoriijas. Buohkat dán ožžo mis gažadanskovi. Dušše viđas vástidedje min jearaldagaide. Ovddastedje dan sivas 62,5% dán kategoriija veahkadagas gielddaid skuvlaeaiggádiid gaskkas.
  4. Gielddalaš skuvlaeaiggádat mat eai ovddas fylkka váldobáikki, ja mat seammás eai gula sámegeiela hálddašanguovllu vuollái. Leat 93 gielddalaš skuvlaeaiggáda min juhkosa suokkardeamis. Ja dat ovddastit sullii 23% kategoriija veahkadagas danne-go dán kategoriijas leat 403 gieldda oppa riikkas.
  5. Gielddaid skuvlaeaiggádat mat ovddastit fylkka váldobáikki, mat eai leat sámegeiela hálddašanguovllu siskkobealde. Leat 17 dákkár gielddalaš skuvlaeaiggádat min juhkosis. Dát ovddastit 89,5% dán kategoriija skuvlaeaiggádiid veahkadagas, dannego oppa riikkas leat 19 dákkár gieldda.

Guokte gažaldaga bohtet guovddáži jos áigu kártet pedagogalaš bargoveaga joatkkaoahpu viidodaga dan oktavuodas ahte Máhttolokten boadášii johtui dakkár temáin mat mu mielas njulgestaga leat áššáigullii sámegeielat ohppiid oahpahusas: 1) Man guhkás leat skuvlaeaiggádat fállan joatkkaoahpu temás *ohppiid fágateavsttaid áddennákca*. 2) Man govdagit lea skuvlaeaiggádat fállan joatkkaoahpu mii temadahtá *sámegeielat mánáid oahpahusa* joatkka- ja vuoddoskuvllain. Ulbmilin leamaš kártet fylkkagiielddaid ja gielddalaš skuvlaeaiggádiid oktavuoda sámegeielat ohppiid oahpaheapmái. Sámegeielat ohppiin lea – nugo lea fámuiduhtton Oahppolágas kap. 6 – vuoigatvuohta oážžut oahpahusa sámegeielas báikefylkkas ja ássangiielddas beroškeahhtá. Dan oktavuodas *Máhttolokten* maid deattuha mánggakultuvrralaš perspektiivva ja álgoálbmotkultuvrra sisaváldima oahpahussii miehtá álgooahpahusa áiggi.

Dehálaš lea bidjat fuomášumi, go gávdnosat dulkojuvvojit, dasa ahte mu bohtosat čuvgejit *tendeanssaid* ja eai vealtameahhtumit buvttet oppalaš gova riikka duodalaš dilis.

1. Fylkkagielddalaš ja gielddalaš skuvlaeaiggádiid prioritehtat ohppiid lohkanáiddu ovddideami álgagiidda

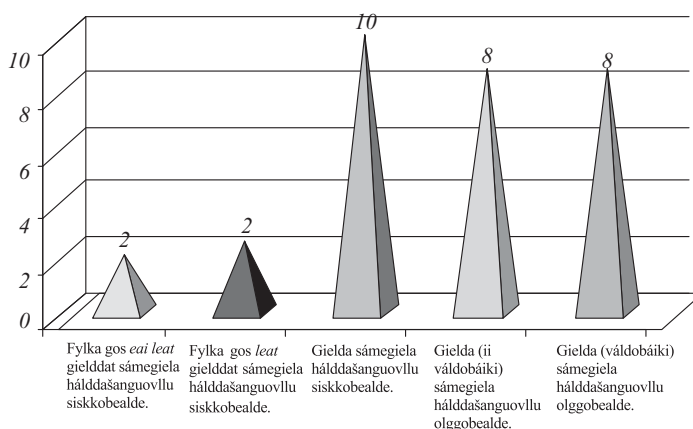
Álggahan nu ahte ovdanbuvttán vástádusaid gažaldahkii dasa movt skuvlaeaiggádat addet ovdasaji dahkamusaide mat ovddidivčče ja doibmiioččošedje ohppiid lohkanávccaid nannema. Gažaldatisskadeamis skuvlaeaiggádat ožžo 3 vástidanmolssaeavttu: unnán, muhtin muddui ja hui valjit. Čuovvovaš geahčus lean bidjan guovddáži dušše fal molssaeavttu «*hui valjit*».

Govus 3 čájeha ahte álgagiid ovdáneapmi ja doibmiibidjan ohppiid lohkanáiddu buori-deapmái riikka joatkkaskuvllain dušše 20% ožžot prioritehtadási hui valjit, mii mearkkaša juohke viđat fylkkagielda. Mii gusto sullasaš prioritehta addimii fylkkain main leat gielddat sámegeiela hálddašanguovllu siskkobealde, oaidnit ahte dušše juohke njealját, nappo aiddo okta njealji fylkkas dán kategoriija skuvlaeaiggádiin dahket nu. Dát čájeha ahte báhcá ain ollu dagakeahhtá. Ja dalle: Sápmáilagaš fylkkat leat riikka nuppiid fylkkaid maŋabealde dakko mii gusto prioritehta addimii álgagiidda mat ovddidivčče ja doibmiibijašedje ohppiid lohkanáiddu buoridanfiggamusaide. Ii leat badjelmearálaš doavut ahte buot sápmáilagaš fylkkat boahteáiggis čadahit dákkár prioriteremiid.

Mo dilli dalle lea gielddaid skuvlaeaggáidid gaskkas? Dá govus 1 čájeha ahte buot vihtta gieldda sámi hálddašanguovllu siskkobeaide mat vástidedje jearranskovi (n=5) leat addán ovdasaji čálgadit ja vuolgahit figgamušaid mat nannešedje ohppiid lohkanáidduid. Tendeansa leage nu ahte hálddašanguovllu gielddat leat diđovaččat dán dárbbus árvvoštallon *PISA-ságastallama* vuodul ja dan vuodul mii čavgagit deattuhuvvo Stuoradiggedieđáhusas nr 30: *Kultuvra oahppamii (Kultur for læring)*, mas návccat biddjojit ohppiid lohkanáidduid ovdánahttimii.

Govus 3. Skuvlaeaggáidid prioritehtat figgamušaide ovddidit ja johtuioažžut ohppiid lohkanáidduid buoridaami.

Proseantaoassi fylkkagielddalaš ja gielddalaš skuvlaeaggáididn geat hui valjit addet ovdasaji álgagiidda mat ovddidit ja vuolgahit doaimmaid ohppiid lohkanáidduid nannemii

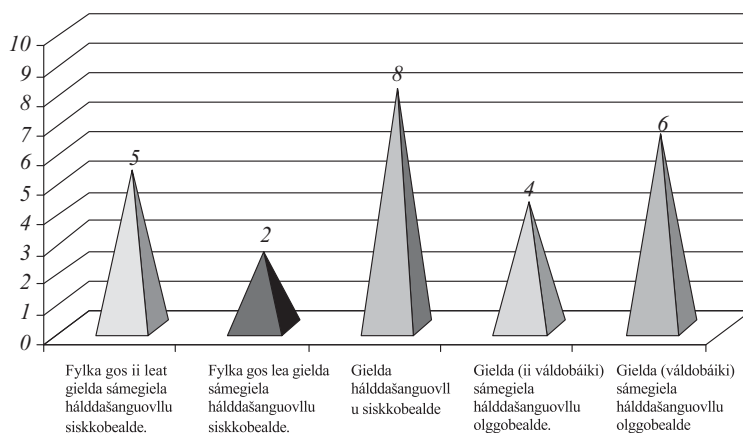
Čoahkkáigeassun doalahan čuovvovačča: Sámi ohppiid geográfalaš lagašvuohta ii leat addán dovdanmađi mearkkašumi njealji sápmáilagaš fylkkaid prioriteremis dán suorggis. Dat ahte sullasaš tendeansa maiddái oidnostallá fylkka-Norggas muđui, sáhtttá ipmirduvot oppalaš fylkkagielddalaš oaidnun mii dovddaha ahte a) ii oro čájehamen dehálažžan addit garra prioritehtaid vuolgahemiide mat nannešedje joatkkaskuvlla ohppiid lohkanávccaid ja b) dákkár prioriteren gehččojuvvo gieldda ovddasvástádussan mii hálddašuvvošii gieldda skuvlaeaggáidid geatnegasvuohtan, namalassii vuodđoskuvla.

2. Joatkkaoahppofálaldat temás «Ohppiid fágateavssta áddejupmi»

Joatkkaoahppu mii addo oahpaheddjiide ja skuvlajođiheddjiide – ja dalle pedagogalaš bargoveaga gealbovdánahttin – leamaš ovdasajis stáhta bealde. Sihke strategidokumeanta *Sánis doibmii* ja Oahpahusdirektoráhta dahkamuš dákkko, lea čájehan ahte guovddáš eiseválddit dovddahit pedagogalaš bargiid gealboloktema dehálašvuoda. Mu boahhte guovddášáššin lea man muddui dát lea váikkuhan joatkkaoahppofálaldaga viidodahkii temás «*Ohppiid fágateavsttaid lohkanipmárdus*» mii addui guhtege fylkka- ja gielddadássásaš skuvlaeaggáidid kategoriijain.

140 Govus 4. Joatkkaoahppofálaldaga viidodat temás «Ohppiid fágateavsttaid lohkanipmárdus».

Proseantaoassi skuvlaeiggádiin geat leat nagodan fállat joatkkaoahpu oahpaheaddjiidasaset ja skuvlajođiheaddjiidasaset temás «Ohppiid fágateavsta lohkanáddejupmi», «5–7 diimmu» dahje «8 diimmu dahje eanet».

Govus 4 čájeha ahte dušše okta, njealji fylkkagielddas, mii mearkkaša 25%, main leat gielddat sámegiela hálddašanguovllu siskkoabealde, leat nagodan fállat joatkkaoahpu skuvlajođiheddjiidasaset ja oahpaheddjiidasaset temás «Ohppiid fágateavsttaid lohkanipmárdus», «5–7 dii» dahje «8 diimmu ja eanet» danrájis go Máhttolokten bođii fápmui. Nuppit fylkkat (n=15) fas čájehit ahte 53% dain, dát mearkkaša 8 fylkka 15 fylkkas leat dahkan nu. Ja fas ain sáhttit čuoččuhit ahte golbma njealji sápmáilagaš fylkkagieldda skuvlaeiggádis eai leat doallan geatnegasvuodaset dán dehálaš áššis. Doalahan ášši «Ohppiid fágateavsttaid lohkanipmárdus» dehálažžan dandihtii go maŋimuš áiggiid dutkammat čájehit ahte dát lea hástalahtti gažaldat min servodaga vuoddoahpahusas gos čállon fágateavsttat viiddis fágalaš doahpagiiddisetguin ja sániideasetguin leat čavges hástalussan ollu ohppiide (Øzerk 2008).

Mo dilli lea gielddalaš skuvlaeiggádiid luhtte? Njeallje gieldda vida gielddas mat vástidedje gažaskovi ja mat leat hálddašanguovllu siskkoabealde leat arvagit fállan dákkár joatkkaoahpuid kurssaid pedagogalaš bargiidasaset. Ja tendeansan dát lea gaskameari bajábealde riikka dási dakko mii gusto gielddaide. Ovddosguvlui čájeha govus dás bajábealde ahte veahá eambo go 40% ii-váldobáikkegielddain ja 65% váldobáikkegielddain mat leat sámi hálddašanguovllu olggobealde, leat addán gealboloktenkurssaid skuvlajođiheddjiide ja oahpaheddjiide. Dalle dát muitala ahte fuopmášahtti oassi gielddain eai atte temái vuollegis prioritehta dahje unnán prioritehta vaikke dál lea ge ođasmahttima áigodat gos leat valljis áigeguovdilis temát.

3. Skuvlaeiggádiid joatkkaoahppofálaldat temás «Oahpahus sámegielat ohppiide»

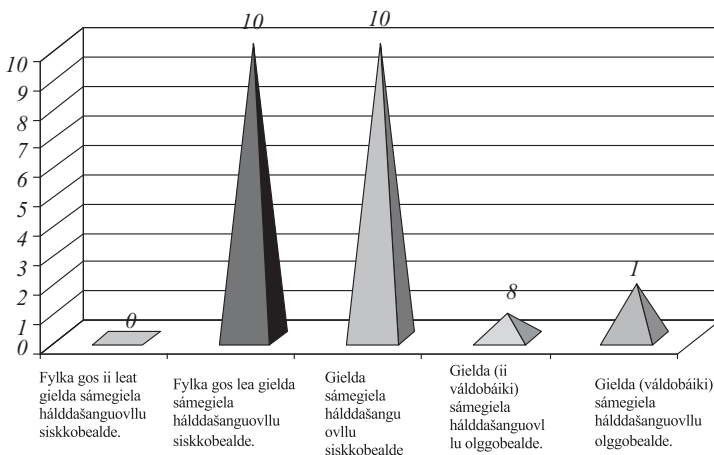
Maŋimuš temá man áiggun geahčadit lagabuid kápihttala rámmaid siskkoabealde, lea joatkkaoahpu fálaldaga viidodat mii addo oahpaheddjiide ja skuvlaeiggádiidda dakko mii

guoská sámegielaht ohppiid oahpaheapmái Máhttoloktema oktavuodas. Jurdagiin čájehit čoačkkáigesson muhto anjke nyansejuvvon gova dán dilis, áiggun joatkit suokkardemiinan seamma viđain skuvlakategoriijaiguin nugo dás ovddabealde lean dahkan.

Govus 5 boahte siiddus čájeha ahte joatkkaoahpu fálaldagat sámegielaht ohppiide ođasmahttima «Máhttolokten» johtuibidjamis, ovddimustá oidnojuvvui álggafiggamuššan dan njealji fylkkas gos leat gielddat sámegiela hálddašanguovllu siskkobealde (n=4) ja dain gielddain mat leat hálddašanguovllu siskkobealde (n=5, ledje 5 gieldda 8 gielddas mat vástidedje gažaskovi). Buot 4 gieldda main lea unnimustá okta gieldda sámegiela hálddašanguovllu siskkobealde, buot 5 gieldda hálddašanguovllu siskkobealde ja mat leat vástidan gažaskovi, leat nákcen addit «5–7 diibmosaš» dahje «8 diibmosaš dahje eanet» joatkkaoahppofálu oahpaheddjiidasaset ja skuvlajođiheddjiidasaset dakko mii gusto sámegielaht ohppiid oahpaheapmái Máhttoloktema doibmiidjama oktavuodas. Nuppiid kategoriijaid skuvlaeaiggádiid oassi geat leat arvatmađi rahčagoahtán dánna temáin, ii dattege leat stuoris: 8% ii-váldobáikkegielddain, dušše 7 gieldda 93 gielddas dán kategoriijas, ja 18% váldobáikkegielddain, namalassii 3 gieldda 17 gielddas mat leat hálddašanguovllu olggobealde ja mat vástidedje gažaskovi.

Govus 5. Joatkkaoahpu fállu oahpaheddjiide ja skuvlajođiheddjiide sámegielaht ohppiid oahpahusas

Proseanta oassi skuvlaeaiggádiin geat leat nagodan fállat joatkkaoahpu oahpaheddjiidasaset ja skuvlajođiheaddjiidasaset temás Sámegielaht ohppiid oahpaheapmi «5-7 dii dahje» «8 diimmu dahje eanet»

Čoačkkáigeassu

Dan vuodul mii dán suokkardeamis lea boahtán ovdan, orru mu mielas ahte temá «Oahpahus sámegielaht ohppiide» riikka skuvllain ain lea ravdatemán go lihkadišgoahtá dan njealji fylkka olggobeallái gos lea unnimustá okta gieldda sámegiela hálddašanguovllu siskkobealde ja daid

142 gielddaid olggobeallái mat leat sámegeiela hálddašanguovlu. Dan sivas oainnán hui vuogasin čilget dili doahpagiin «*Ii oidnosis, ii mielas*».

Loahpas hálidan deattuht Sámi allaskuvlla saji gos skuvla lea leamaš vuolggahemiid ja skuvlajodiheddjiid ja oahpaheddjiid joatkkaohpahusa ovdánahttima njunušin dain geografaš guovlluin gos dákkár doaimmat duodas leat čađahuvvon. Vuđoleabbo dutkandoaibma allaskuvlla olggosfanuhahtti dahkamušain ja dutkangaskkusteamis, čájeha ahte 14 skuvlla fágabargiin leat buktán dutkanbohtosiid kurssain gos giella, giellaodasmahttin, heivehuvvon oahpahuš, álginoahpahuš, lohkan, lohkanohpaheapmi ja sámegeielat ohppiid oahpaheapmi leamaš lean temán. Danne duostan heahkka cealkit ahte manimus 20 jagi áigodagas lea Sámi allaskuvla nagodan duddjot servodahkiidehálaš ja govdagis fágagealbbu mii ii dušše leat heivvolaš sápmáilagaš gielddaide, muhto maiddá miehtá riikka.

Gáldut

- BALTO, A. 1996: Tradisjon og nytenkning i den kulturelle overføringen av kunnskap. – Balto, A. (doaim.). *Kunnskap og kompetanse i Sapmi*. Karasjok: Davvi Girji o.s.
- DARNELL, F. – HOËM, A. 1996: Taken to extremes: Education in the Far North. Oslo : Scandinavian University.
- ENGEN, T. O. 1989: *Dobbeltkvalifisering og kultursammenligning*. Vallset: Opplandske Bokforlag.
- HOËM, A. 1978: *Sosialisering: En teoretisk og empirisk modellutvikling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- HOËM, A. 2007: *Fra noaidiens verden til forskerens. Misjon, kunnskap og modernisering i Sameland 1715–2007*. Oslo: Instituttet for sammenlignende kulturforskning – Novus forlag.
- JENSEN, E. B. 1991: *Fra fornorskningsspolitikk mot kulturelt mangfold*. Tromsø: Nordkalott Forlaget.
- KESKITALO, J. H. 1996: *Tradisjonell kunnskap - upublisert manuskript*. Kautokeino: Samisk utdanningsråd.
- KESKITALO, J.H. 2003: Omsider ved innføringen av Det samiske læreplanverket for den 10-årige grunnskoleen i lys av ulike diskurser knyttet til samisk fellesskap og den samiske skolens lokale tilpasning. – C. W. Beck & A. Hoëm (doaim.). *Samfunnsrettet pedagogikk nå*. Vallset: Opplandske Bokforlag.
- KESKITALO, J. H. 2004: Utvikling av «samisk skole» og lokal tilpasning – ifølge kommunenes og skolenes planer og lærernes syn. – V. Hirvonen (doaim.). *Samisk skole i plan og praksis*. Karasjok: ČállidLágádus.
- MAGGA, O.H. 1999: Den samiske læreplanen for grunnskolen - en arbeidsulykke? – A. Arntzen, J-I. Nergård og Ø. Norderval (doaim.). *Sin neste som seg selv*. Tromsø: Universitetsbiblioteket i Tromsø.
- MAGGA, O. H. 2004: Samisk som førstespråk i grunnskolen. – V. Hirvonen (doaim.). *Samisk skole i plan og praksis*. Karasjok: Čállid Lágádus / Forfatternes forlag.
- STORDAHL, V. 1996: *Same i den moderne verden*. Karasjok: Davvi Girji O.S.
- TODAL, J. 2002: *-jos fal gáhttet gollegielat : vitalisering av samisk språk i Noreg på 1990-talet*. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- TODAL, J. 2007: Samisk språk i Svahken Sijte : sørsamisk vitalisering gjennom barnehage og skule. *Dieđut*. Guovdegeaidnu: Sámi Instituhtta.

- ØZERK, K. 2006: *Opplæringsteori og læreplanforståelse*. Vallset: Oplandske Bokforlag.
- ØZERK, K. 2003a: *Sampedagogikk*. Vallset: Oplandske Bokforlag.
- 2003b: *Skolereformenes barnebarn: Lærebøker og deres tekster – en spesiell utfordring for minoritetens skolebaserte læring*. – C. W. Beck & A. Hoëm (doaim.). *Samfunnsrettet pedagogikk nå*. Vallset: Oplandske Bokforlag.
- ØZERK, K. 2007: *Fra språkbad til språkdrukning*. Vallset: Oplandske Bokforlag.
- ØZERK, K. 2008: *Språklæring, lesing og innholdsforståelse*. Oslo: Utdanningsetaten.

Out of sight, out of mind? – Some Sámi related findings in the evaluation of the school reform Knowledge Promotion

Some Sámi-people related findings in the evaluation of the school reform Knowledge Promotion. This article addresses the educational policy changes towards the indigenous people of Norway, the Sámi people. The significant changes in educational policy and educational approaches during the last four national curriculum reforms are identified and discussed. The article direct its main focus on the commitments of the local educational authorities (county level and municipal level) with regard to measures they have taken to increase Sámi students reading skills and content area reading comprehension, and in-service training of teachers within and outside the Sámi administrative areas. The study draws on empirical data gathered through a research survey.

The findings indicate that local educational authorities closer to or in the Sámi administration area are more active on the mentioned issues than the local educational authorities which are away from the main Sámi populated areas, even though it is mandatory to take the Sami population into consideration regardless where they reside in the country.

The article concludes that there is a tendency in the system which can be characterized by the saying ‘Out of sight, out of mind’.

Čálus lea jorgaluvvon dárogielas / The essay is translated from Norwegian.

Kamil Øzerk

kamil.ozerk@samiskhs.no

Čoarvebasttet/ Spoons of antlers. Duojár/Artist: Jon Ole Andersen. Priváhta oamastussan / Private property. Govven/photo: Jon Ole Andersen.

Čálliid, ávvoduojjára doaimmahanjoavkolahtuid birra

Jon Ole Andersen lea duojár ja Sámi allaskuvlla ávvoduojár. Son lea riegádan 1932:s ja lea Horbmás eret.

Kirsti Strøm Bull lea professor juridihkas Oslo universitehtas ja professor II Sámi allaskuvllas. Son lea riegádan 1945:s ja lea Oslos eret.
E-boastta: k.s.bull@nchr.uio.no

Edel Hætta Eriksen lea Sámi allaskuvla ávvooahpaheaddji Son lea riegádan 1921:s ja lea Guovdageainnus eret. E-boastta: edelhe@online.no

Gunvor Guttorm lea 1. amanuensa duojis Sámi allaskuvllas. Son lea riegádan 1958:s ja lea Kárášjogas eret. E-boastta: gunvor.guttorm@samiskhs.no

Marit Breie Henriksen lea amanuensa ja sámegeiela doavttergrádistipendiáhta Sámi allaskuvllas. Son lea leamaš direktvevra 2002–2004. Henriksen lea riegádan 1967:s ja lea Gámavuonas eret. E-boastta: marit.breie.henriksen@samiskhs.no

Vuokko Hirvonen lea professor pedagogihkas ja girjjálašvuodas Sámi allaskuvllas. Son lea leamaš prorektor Sámi allaskuvllas 1995–1996 ja 1999–2000. Hirvonen lea riegádan 1955:s ja lea Ohcejogas eret.
E-boastta: vuokko.hirvonen@samiskhs.no

Anton Hoëm lea leamas professor pedagogihkas Oslo universitehtas. Son lea professor II Sámi allaskuvllas. Hoëm lea riegádan 1931:s ja lea Stuorruvuonas eret.
E-boastta: anton.hoem@ped.uit.no

Kjell Kemi lea vuosttášlektor Romssa universitehtas. Son lea leamaš rektor Sámi allaskuvllas 2000–2003. Kemi lea riegádan 1951:s ja lea Kárášjogas eret.
E-boastta: kjell.kemi@hum.uit.no

Jan Henry Keskitalo lea allaskuvlalektor pedagogihkas Sámi allaskuvllas. Son lea leamaš Sámi allaskuvlla vuosttáš rektor, áigodagas 1989–1996. Keskitalo lea riegádan 1946:s ja lea Guovdageainnus eret. E-boastta: jan-henry.keskitalo@samiskhs.no

Tuomas Magga barggai sámegeiela lektorin ja Giellagas-instituhta hoavdan Oulu universitehtas ovdal go manai ealáhahkii. Son lea leamaš doseanta guvtteshvirgehas Sámi allaskuvllas 1994–1997. Magga lea riegiádan 1942 ja lea Guhtura gilis Anáris eret. E-boastta: marja.magga@oulu.fi

Ole Henrik Magga lea giellaprofessor Sámi allaskuvllas. Magga lea riegiádan 1947:s ja lea Guovdageainnus eret. E-boastta: ole-henrik.magga@samiskhs.no

Lia Markelin lea projeaktakoordinahtor Hanken School of Economics nammasaš allaskuvllas Helssegis. Son lea 1. amanueansa II journalistihkas 2009–2012 Sámi allaskuvllas. Son lea riegiádan 1974 ja lea Helsinkis eret. E-boastta: lia.markelin@hanken.fi

Tom Moring lea professor gulahallamis ja journalistihkas Svenska social- och kommunalhögskolan nammasaš allaskuvllas Helssegis. Son lea leamaš professor II Sámi allaskuvllas 2005–2008. Moring lea riegiádan 1952:s ja lea Helsinkis eret. E-boastta: tom.moring@helsinki.fi

Kristine Nystad lea allaskuvlalektor pedagogihkas ja stipendiáhtta Sámi allaskuvllas. Son lea leamaš prorektor Sámi allaskuvllas 2003–2007. Nystad lea Guovdageainnus eret ja riegiádan 1951. E-boastta: kristine.nystad@samiskhs.no

Rune Ottosen lea professor journalistihkas Oslo allaskuvllas ja lea leamaš professor II Sámi allaskuvllas 2000–2002. Ottosen lea riegiádan 1950:s ja lea Oslos eret. E-boastta: rune.ottosen@jbi.hio.no

Steinar Pedersen lea rektor Sámi allaskuvllas 2007 rájes. Pedersen lea riegiádan 1947:s ja lea Deanus eret. E-boastta: steinar.pedersen@samiskhs.no

Torunn Pettersen lea stipendiáhtta Romssa Universitehta Sámi dearvvašvuodadutkama guovddázis. Son lea leamašan Sámi allaskuvlla girjerádjosa jodiheaddji (1989–1995 ja 1997–2000) ja Sámi Instituhta servodatfága dutki (2000–2005/2009). Pettersen lea riegiádan 1959:s Čáhcesuollus. E-boastta: torunn.pettersen@nsi.no

Jan Åge Riseth lea seniordutki Norut:as Narvikas ja seniordutki II Sámi allaskuvllas. Riseth lea riegiádan 1953:s ja lea Snåasas eret. E-boastta: jan.age.riseth@norut.no

Mai Britt Utsi lea allaskuvlalektor sámegeielas Sámi allaskuvllas. Son lea leamašan rektor Sámi allaskuvllas 2003–2007. Utsi lea riegiádan 1955:s ja lea Unjárggas eret. E-boastta: mai-britt.utsi@samiskhs.no

Kamil Øzerk lea professor pedagogihkas Oslo Universitehtas ja professor II Sámi allaskuvllas. Son lea maid bargan vuosttáš amanueansan Sámi allaskuvllas 1993–2002. Øzerk lea riegiádan 1954:s ja lea Kyprosis eret. E-boastta: kamil.ozerk@ped.uio.no

Annonsat

Finnmarkseiendommen
Finnmárkkuopmodat

Felles muligheter – felles ansvar
Oktasaš vejolašvuodát – oktasaš ovddasvástádus

Finnmark
Kontorservice as
KONTORETS HOVEDLEVERANDØR

Vi takker Samisk Høgskole for godt samarbeid og leveranser gjennom mange år, og ønsker lykke til med nytt høgskolebygg!

Høgskolen i Finnmark ønsker Samisk høgskole lykke til med 20-årsjubileet, og ser frem til videre samarbeid.

www.hifm.no

Nord Troms Kraftlag AS

www.ntkl.no

NRK Sámi Radio

NRK Sámi Radio lea stuorimus sámi mediaásahus mas dál barget badjel 90 olbmo. Mii leat sierra prográmmadivišuvdna NRK: s. NRK Sámi Radio váldobargun lea ráhkadit buori ođas-, kultur-, mánáid- ja nuoraidfálaldagaid sápmelaččaid várás sihke radios, TV:s ja neahtas. Ásahusa beaivválaš bargogiella lea sámeigiella.

NRK Sámi Radios leat báikkálaš kántuvrrat Gáivuonas, Snåsas, Divvtasvuonas, Oslos, Skániin, Romssas, Deanus ja Guovdageainnus.

NRK Sámi Radio lea njunnožis buvttadeame prográmmaid fárrrolaga eará sámi mediaásahusaiguin Ruotas, Suomas ja Ruošas. Sámi Radios leat maid prográmmabuvttadanguoimmit eará álgoálbmotguovlluin, omd Canadas, Aotearoas, Kallaallit Nunaatas, Taiwanas jna.

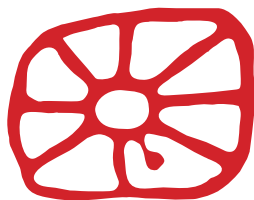
Eanet dieđuid NRK Sámi Radio fálaldagaid birra gávnnat www.nrk.no/sami.

Beivváš Sámi Našunálateáhter sávvá Sámi allaskuvlii
olu lihkku 20 jagi ávvudemiin ja maddái ođđa
visttiin.

Riddu riđđu sávvá lihkku Sámi allaskuvlla 20 ávvudeapmái
ja sávvá buori ovttasbarggu viidasit.

Riddu riđđu
Sandmælen, 9144 Samuelsberg • Tlf.: 77 71 61 60

W•I•N•H•E•C

**World
Indigenous
Nations
Higher
Education
Consortium**

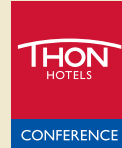
*WINHEC sávvá
olu lihkku
Sámi allaskuvlla
20 jagi ávvudemiin.*

GRATULERER!

Vi på Thon Hotel Kautokeino vil benytte anledningen til å gratulere Samisk høyskole med 20-års jubiléet og med et nytt og praktfullt bygg.

Vi takker for samarbeidet som har vært og ser fram til et godt samarbeid i framtiden.

Thon Hotel Kautokeino

Biedjuvaggeluodda 2, 9520 Kautokeino. Tlf. 78 48 70 00
kautokeino.booking@thonhotels.no. www.thonhotels.no/kautokeino

Lihku ávvudemiin!

Romssa universitehta Sámi dutkamiid guovddáš sávvá Sámi allaskuvlii lihku odđa Diehtosiiddain ja 20-jagi ávvudemiin. Mii illudit joatkit ovttasbarggu sámi dutkamiid buorrin maiddái boahhtevaš jagiid.

Gratulerer med jubileet!

Senter for samiske studier ved Universitetet i Tromsø gratulerer Samisk høyskole med det nye vitenskapsbygget og 20-årsjubileet. Vi ser fram til videre samarbeid til beste for samisk forskning i årene som kommer.

Romssa universitehta
Universitetet i Tromsø

SPILL PÅ LAG med miljøet!

Nord-Norges første svanemerke trykkeri

Alta: Tlf. 78 44 68 00. Fax 78 44 68 01
Postboks 1124, 9504 Alta.

Tromsø: Tlf. 77 67 78 30. Fax 77 67 78 31
Postboks 2367, 9271 Tromsø.

www.fagtrykkide.no

